

Riksdagens protokoll

1989/90:118

Onsdagen den 9 maj

Kl. 9.00–22.54



Protokoll
1989/90:118

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 3 maj.

2 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 4 maj

Företogs till avgörande arbetsmarknadsutskottets betänkande 1989/90:AU27 samt näringsutskottets betänkanden 1989/90:NU7, NU25 och NU28 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 115).

Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU27

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (anslaget Lokaliseringsbidrag m.m.)

Först biträdades reservation 1 av Anders G Högmark m.fl. – som ställdes mot reservation 2 av Kersti Johansson och Göran Engström – genom omröstning med uppresning.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 204 röster mot 56 för reservation 1 av Anders G Högmark m.fl. 33 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (anslaget Regionala utvecklingsinsatser m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Kersti Johansson och Göran Engström – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (ett nytt anslag för insatser i Bergslagen och norra Sveriges inland)

Först biträdades reservation 5 av Elver Jonsson och Charlotte Branting med 40 röster mot 35 för reservation 6 av Kersti Johansson och Göran Engström. 213 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 4 av Anders G Högmark m.fl. med 58 röster mot 44 för reservation 5 av Elver Jonsson och Charlotte Branting. 191 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Anders G Högmark m.fl. – genom omröstning med uppresning.

Näringsutskottets betänkande NU7

Mom. 1 (ökad etableringskontroll m.m.)

Först biträdde reservation 1 av Per Westerberg m.fl. med 127 röster mot 22 för reservation 2 av Rolf L Nilson. 140 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 168 röster mot 123 för reservation 1 av Per Westerberg m.fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (auktorisering av städentreprenörföretag)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 4 av Rolf L Nilson – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 3 av Per Westerberg m.fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 3 (statlig kontroll av låsmeders vandel)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 5 av Per Westerberg m.fl. anförda motiveringen – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (harmonisering med EG i fråga om etableringskontroll)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 7 av Rolf L Nilson – bifölls med acklamation.

Motivering

Först biträdde den i reservation 6 av Per Westerberg m.fl. anförda motiveringen med 87 röster mot 17 för den i reservation 8 av Loui Bernal anförda motiveringen. 182 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter godkändes utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 6 av Per Westerberg m.fl. anförda motiveringen – genom omröstning med uppresning.

Mom. 5 (utvärdering av lagstiftningen om näringsförbud)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 19 för hemställan i reservation 10 av Rolf L Nilson. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 175 röster mot 116 för den i reservation 9 av Per Westerberg m.fl. anförda motiveringen. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (minskad etableringskontroll)

Utskottets hemställan – som ställdes mot dels reservation 11 av Per Westerberg m.fl., dels reservation 12 av Roland Larsson och Kjell Ericsson – bifölls med acklamation.

Näringsutskottets betänkande NU25

Mom. 3 (eldistribution på landsbygden)

Utskottets hemställan bifölls med 243 röster mot 50 för reservation 1 av Roland Larsson m.fl.

Mom. 4 (särskilda tariffer för Vattenfalls industrikunder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Rolf L Nilson och Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (omlokalisering av delar av Vattenfalls huvudkontor till Västernorrland)

Utskottets hemställan bifölls med 234 röster mot 55 för reservation 3 av Roland Larsson m.fl. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 12 (visst internationellt samarbete i fråga om kärnsäkerhet m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 277 röster mot 17 för reservation 4 av Loui Bernal.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande NU28

Mom. 10 (ersättning för extra kostnader för förmånlig kreditgivning till u-länder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Per Westerberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (AB Göta Kanalbolag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 2 av Hadar Cars m.fl., *dels* reservation 3 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (ingenjörsvetenskapsakademien)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 17 för reservation 4 av Loui Bernal. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

3 § Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att näringsutskottets betänkande NU35, jordbruksutskottets betänkande JoU9 och lagutskottets betänkande LU31 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

4 § Statliga företag

Statliga företag

Föredrogs
näringsutskottets betänkande
1989/90:NU35 Statliga företag (prop. 1989/90:88 delvis och 1989/90:109).

Anf. 1 PER WESTERBERG (m):

Herr talman! Det stundar onekligen en ny era i Europa i och med den snabba utvecklingen i de östeuropeiska staterna. Det avspeglar sig dess värre inte i näringsutskottets betänkande 35. I Europa och i världen i övrigt går den fria marknadsekonomi mycket snabbt framåt. Man sveper undan mycket av den gamla planhushållningen, och folken revolterar mot fattigdom, förtryck och politiskt elände.

Socialism har blivit näst intill ett fult ord beroende på vad det förknippats med i många olika länder, nämligen fattigdom, förtryck, ineffektivitet och dåliga statliga företag.

Detta står i ganska skarp kontrast till statsministerns numera berömda konstaterande i en bok som skrevs för några år sedan med titeln Vad är socialdemokrati? författad av Ingvar Carlsson och Anne-Marie Lindgren: Såväl Sovjetunionen som länderna i Östeuropa har genomfört en snabb industrialisering. Han konstaterar vidare att de bevisar att kapitalismen inte har monopol på att skapa materiellt välstånd.

Skulle alltså Östeuropa och Sovjetunionen vara bevis på att kapitalismen inte har monopol på att skapa materiellt välstånd? Jag tycker att det konstaterandet i dag närmast låter som ett dåligt skämt, om man nu inte ser vad som kommer fram i de betänkanden som näringsutskottets majoritet numera utformar.

Det förefaller som om socialdemokraterna inte har lärt någonting av utvecklingen. Industriministern talar mer och mer om någon form av socialism och expanderande statliga industrisektorer. Det skall nu vara kollektivt nationellt kapital – dvs. det är statliga företag som skall utgöra de nya satsningarna. Men vill bilda ett nytt statligt förvaltningsbolag som skall samla större delen av det statliga företagandet under en hatt. Det låter onekligen som ett nytt Statsföretag, ett eko från studentrevolten 1968 och den aktiva näringspolitik som Krister Wickman och Sven-Göran Olhede en gång i världen stod som arkitekter för.

Detta Statsföretag minner om konstiga namn som Stålverk 80, Tjorven, Investeringsbanken, Uddcomb och många andra som varit kännetecken för den "aktiva näringspolitiken". Det var äventyr inom verkstadsindustri och byggmaterielindustri, och allt skedde på skattebetalarnas bekostnad. Vägen kantades av misslyckanden, fiaskon och stora kapitaltillskott från statskassan och skattebetalarna.

Men nu stundar nya djärva grepp inom den svenska näringspolitiken, grepp som prövats tidigare och misslyckats, i Sverige och utomlands. De har misslyckats snart sagt överallt där de har prövats, dock inte i socialdemokratiska programarbeten och propositioner.

Det behövs inga nya lekstugor i form av nya statliga förvaltningsbolag för socialdemokratiska politiker att tumla runt i med skattebetalarnas surt för-

värvade slantar. Vad vi i stället behöver är att de statliga företagen verkligen drivs på exakt samma villkor och efter exakt samma principer som är fallet med motsvarande privata företag. Då behöver de inte längre vara statliga. Då kan de lika gärna säljas och ge en bred ägandespridning till de stora flertalet människor här i landet. Vad vi behöver är inte mer av statligt företagande, utan mindre. Vi behöver en bred ägandespridning till hela svenska folket, inte en som begränsar sig till några få nationella kollektiva institutioner.

Breda börsintroduktioner och ägandespridning till allmänheten är inte något som är unikt för Sverige. Debatten härom hos oss i slutet av 70-talet var kanske tidig, men i dag är den allmängods världen över. Den förs av snart sagt alla världens regimer, oavsett politiskt kulör, men i Sverige går det mycket långsamt.

Motiven för privatiseringarna skiftar något, men det finns i stort sett fyra huvudargument. För det första behövs en bred ägandespridning till de stora flertalet svenska skattebetalare. För det andra behöver vi skapa effektivare företag med kompetenta ägare, som aktivt kan tillföra företagen både kapital och kunnande. För det tredje vill man minska statsskulden och på det sättet bidra till att dra ned räntenivåer och minska inflationstakter. För det fjärde vill man, vilket kanske inte är minst viktigt, få klara spelregler för regering och riksdag kontra näringslivet, så att man vet vad som gäller. Inte minst behandlingen av propositionen om Pharmacia, Volvo, Provendora och Procordia visar vilket tumult som uppstår när politiker och företagare skall försöka komma överens under politiskt piruetterande.

I Sverige har dess värre transaktioner med eller försäljningar av statliga företag kommit att från socialdemokraternas sida kännetecknas väl mycket av makt- och ägandekonzentration och i en del fall tyvärr även av minskad insyn. Detta står i ganska skarp kontrast till vad som skett utomlands, där man verkligen har satsat på makt- och ägandespridning genom att ge förtur till småsparare och till anställda i företagen. Agerandet står i speciellt skarp kontrast till socialdemokraternas uttalanden i ägarutredningen, där man talade om att man stod på de smås sida och om att man ville motverka ägande- och maktkonzentration. Nu går man i rakt motsatt riktning.

Vi har från borgerlig sida i en trepartimotion fastslagit att vi vill att det skall ske privatiseringar i form av breda försäljningar av statliga företag till många småsparare och anställda i dessa företag. Vi tror att man kan sälja företag för upp till 5 miljarder kronor per år. Det kan ske via börsen, via direktförsäljningar eller med en rad andra metoder, beroende på vilket företag som det gäller.

Vi inser mycket väl att det kan finnas företag som under en övergångstid kan behöva finnas kvar i statlig ägo, av beredskapsskäl, av regionalpolitiska skäl, i samband med omstrukturering av förlustbringande rörelser eller av andra mycket centrala skäl. Bl.a. kan myndighetsfunktioner vara inblandade i affärsverksamheten.

Den politik som vi föreslår skapar välfärd, ägandespridning och maktspridning. Den är i takt med vad som sker utomlands, där man skapar välstånd i stället för att sopa fram gamla metoder som redan prövats och misslyckats i land efter land.

I betänkandet behandlas även en nyemission i Procordia som det varit många turer omkring. Frågan om en nyemission i Procordia har föregåtts av att staten har sålt ut delar av Procordia till allmänheten, en lovvärd metod, som användes när man började introducera denna företagsgrupp på börsen. Det fanns nackdelar med metoden. Vi hade inte velat ha en differentierad rösträtt för aktierna i bolaget, men åtgärden var ändå ett steg i rätt riktning.

Det som nu föreslås när Procordia skall gå samman med Provendor och även bli starkt anknuten till Pharmacia är en för Sverige och statliga företag ny struktur. Man skapar en stark svensk företagsgrupp för läkemedel och livsmedel. Vi har ingen anledning att ifrågasätta den affären som sådan. Det finns mycket som talar för att den är strategiskt riktig, både för företagen, för de anställda och för Sverige som nation.

Det finns dock inslag som vi har invänt emot. Vi har nu fått med oss en majoritet i utskottet på en omförhandling av det aktieägaravtal mellan svenska staten och Volvo som avser hembudsskyldigheten mellan parterna. Det ger oss en möjlighet att genomföra en bred ägandespridning i Procordia efter det att vi har fått en annan majoritet i kammaren.

Vi riktar dock fortfarande viss kritik mot det tecknade avtalet. Denna kritik riktar sig framför allt mot maktkoncentrationen och mot maktindelningen mellan svenska staten och Volvo. Efter det att denna affär är klar kommer ungefär 25 % av aktiekapitalet att finnas ute på marknaden, utspritt på några institutioner men också på tusentals småsparare. Dessa ställs enligt aktieägaravtalet i praktiken utan någon form av inflytande i styrelsen. Det finns t.o.m. skrivningar som förutsätter att i princip enighet skall föreligga, i varje fall i särskilt betydelsefulla frågor, mellan svenska staten och Volvo i samband med att förändringar i bolaget görs.

Vi tycker att detta är beklämmande. När staten har sålt ut till småsparare ställer man dem helt utan inflytande. Man står på de storas och de starkas sida i stället för tvärtom. Vi anser oss kunna vända på detta, just genom att få till stånd en bred ägandespridning och därmed slå sönder den förutsatta maktindelningen samt åstadkomma en maktspridning eller åtminstone en betydligt större möjlighet för alla de små aktieägarna och för alla andra aktieägare vid sidan av de två stora att få ett ord med i laget och att påverka utvecklingen.

Ordet privatisering återkommer gång på gång – det är en sådan som vi behöver mer av, men mindre av statligt företagande. Vi behöver privatisering för att kunna bygga ett starkt svenskt näringsliv. Vi behöver ett privat företagande och ett internationellt företagande som tillåter att fler utländska företag kommer till Sverige och att flera utlänningar får förvärva företag i Sverige, på samma sätt som svenskar skall ha möjlighet att förvärva företag utomlands.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till samtliga av moderaterna undertecknade reservationer vid detta betänkande.

Anf. 2 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Vad detta betänkande handlar om är egentligen det sätt på vilket man i denna kammare och i våra politiska partier ser på frågan om vad som utgör ett starkt samhälle.

Låt mig allra först understryka att det för folkpartiets vidkommande är viktigt att man har ett starkt samhälle. Enligt vår uppfattning är ett sådant samhälle ett samhälle som först och främst präglas av en god ekonomi. En god ekonomi uppnår man när de som är bäst lämpade att sköta olika verksamheter också får möjligheter och förutsättningar att göra det.

Vi är inom folkpartiet helt övertygade om att enskilt företagande i grundläggande avseenden har bättre förutsättningar att bygga välfungerande företag än vad staten har. Därför finner vi det viktigt att man så långt det är möjligt försöker att flytta över äganderätt när det gäller företagsamhet från den offentliga till den enskilda sektorn i syfte att stärka företagen och därigenom det svenska samhället.

Det är självfallet också viktigt att de verksamheter som stat och kommun skall bedriva sköts på rätt sätt så att människor får den vård de behöver, att barnen får den tillsyn som de skall ha och att gamla får den omsorg de behöver. Men den offentliga sektorn bör koncentreras på dessa angelägna uppgifter med utnyttjande av enskilt företagande för att också dessa delar av samhällets verksamhet skall bli så välfungerande och välskötta som möjligt. En stark ekonomi i ett samhälle där människor sköter det som de är mest lämpade att sköta är en av förutsättningarna för ett gott samhälle.

En annan förutsättning, enligt vårt sätt att se, är att människors egen styrka betonas. Det är när många disponerar över delar av samhället, när många är med och äger, som människorna upplever sig som starka. Det är också i grunden en förutsättning för just det starka samhället. Det är för oss ett skäl för att den statliga företagssektorn bör säljas och att ägandeskapet skall övergå till många enskilda människor. Det är just dessa frågor som det betänkande vi i dag behandlar går ut på. Här ser man en mycket klar skilljelinje mellan den socialdemokratiska politiken och vad jag i god mening vill karakterisera som borgerlig politik. Vad vi från den borgerliga sidan, från folkpartiet, önskar är just att statlig företagsamhet skall övergå i enskild ägo att fördelas så att många människor får vara med och äga den verksamhet som i dag bedrivs av staten för att därigenom skapa förutsättningar för ett mer fungerande och ett starkare samhälle.

Det betänkande som vi nu behandlar tar också upp några enskilda ärenden. Ett av dessa är förslaget om tillskapandet av ett förvaltningsbolag. Enligt vårt sätt att se behövs det inte något sådant förvaltningsbolag. Om målet är att statlig företagsamhet skall upphöra att drivas av staten och övertas av de enskilda, finns det ingen grund för att först samla ihop allt ägande i en klump och lägga det under en myndighet – för så kommer faktiskt resultatet att bli – där det dessutom skall ingå företrädare för löntagarfonderna och andra organ, vilkas förutsättningar att sköta företagsamhet ingalunda har blivit väldokumenterad. Vi säger därför nej till förslaget om ett förvaltningsbolag. Det är viktigare att man i stället utnyttjar de förutsättningar som redan finns för att efter hand överlåta växande delar av den statliga företagssektorn till enskilda ägare.

I betänkandet behandlas också den s.k. Procordia-affären. Vi har inte alls någon invändning mot den förändring som föreslås. Vi tror att det är positivt och riktigt att olika verksamheter inom Procordia förs ihop med Volvo. Där emot reagerade vi emot att det förslag som lades på riksdagens bord skulle

ha försvårat förutsättningarna för en ny regering att ändra ägarstrukturen i den del som staten alltjämt förfogar över. Det fanns i detta avtal en hembudsklausul som skulle ha inneburit att en regering skulle ha varit förhindrad att sälja ut resterande aktieinnehav i Procordia, utan att Volvo hade kunnat begära att få köpa dessa aktier med utnyttjande av hembudsklausul. Efter som vårt mål är, inte bara att en utförsäljning skall ske, utan att en utförsäljning skall kunna ske i små poster för att många människor – inte minst de som arbetar i företaget – skall kunna bli delägare, reagerar vi mot denna klausul.

När det visade sig att det fanns en majoritet i utskottet mot avtalet i den form som var föreslagen, upptäckte också socialdemokraterna att det inte var rimligt att den regering vi i dag har genom en avtalskonstruktion skulle kunna förhindra en annan regering att fullfölja den politik som den vill föra.

Det blev då en betydande majoritet i utskottet för att det förslag som innebär att avtalet mellan staten och Volvo skall skrivas om så att en ny regering får de förutsättningar som vi anser vara väsentliga, dvs. att kunna sälja resterande statligt aktieinnehav i Procordia till dem som är anställda i företaget och till många mindre aktieägare.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till de reservationer i detta betänkandet som folkpartiet står bakom.

Anf. 3 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Statens främsta uppgift inom näringspolitiken måste vara att ange riktlinjer och ramar för näringslivets verksamhet. Statligt ägande får inte bli ett självändamål.

I vissa fall och vid särskilda tillfällen kan det vara motiverat med statligt ägande för att klara viss teknikutveckling, omstrukturera olika branscher eller medverka till en positiv regional utveckling.

Stora delar av den affärsverksamhet som nu bedrivs av staten kan faktiskt avyttras.

Genom försäljning av statliga företag kan man åstadkomma ett spritt ägande som ger människor möjlighet till ett ökat aktiesparande. Enligt centerns uppfattning skall försäljningen av statliga företag ske i sådana former att en ökad aktiespridning främjas. Målsättningen måste vara att skapa ett brett folkligt ägande, vilket i sin tur förutsätter regler som förhindrar att dominerande aktieposter kan samlas i en ägares hand.

Det svenska näringslivet har under 1980-talet kännetecknats av en stark utveckling mot ägar- och maktkoncentration. Tidigare ekonomiskt starka företag, finansiella institutioner och stora aktieägare har kunnat stärka sin ställning. Den främsta orsaken till den ökande koncentrationen är den ekonomiska politik som socialdemokraterna fört.

Av årets budgetproposition framgår att av sammanlagt 90 börsnoterade företag med vardera minst 500 anställda år 1978 köptes närmare hälften upp av något annat företag under de följande tio åren.

Fusionsgaloppen har således inom privata storföretag, t.ex. inom skogsindustrin, byggnadsindustrin, bank- och finanssektorn, varit snabb. Och nu ser vi nästa steg: fusioner mellan statliga och stora privata företag.

Den socialdemokratiska näringspolitiken har i stor utsträckning anpassats

efter storföretagens intressen. Tydligast har detta manifesterats när det gällt stöd till industrinvesteringar och formerna för försäljning av statliga företag på förmånliga villkor till redan ekonomiskt starka grupper och institutioner.

Regeringen har tidigare medverkat till försäljning och börsintroduktion av vissa statliga företag, t.ex. Procordia, PKbanken och UV shipping. Det har funnits ett genomgående mönster i samband med dessa affärer. Stora kapitalplaceringar har alltid favoriserats och kurserna vid utförsäljning av aktierna har varit låga. Regeringen har därigenom befrämjat och förstärkt den redan starka ägar- och maktkoncentrationen i svenskt näringsliv.

Socialdemokraternas ekonomiska politik gjorde 1980-talet till koncentrationens årtionde, och detta tycks fortsätta under 1990-talet.

Den senaste storaffären som vi i dag behandlar, affären mellan Procordia och Volvo, är bara ett ytterligare exempel och bevis på socialdemokratiskt intresse att främja stora företagsbildningar.

Inriktningen av den socialdemokratiska näringspolitiken har under lång tid varit att skapa balanserade maktkoncentrationer. Den ökande privata makt- och ägarkoncentrationen har regeringen försökt balansera med statlig maktkoncentration – finansiell och institutionell maktkoncentration. Nästa steg blir nu att gifta samman privat och statligt ägande, med komplicerade ägarförhållanden som följd.

Ägarkoncentrationen och det korsvisa ägandet i näringslivet har, med all rätt, ofta kritiserats av ledande socialdemokrater. Även näringsutskottets högt värderade ordförande Lennart Pettersson har som ordförande i den s.k. ägarutredningen uttryckt oro för den ökande ägarkoncentrationen. Det tycks inte hindra att han nu välsignar avtalet mellan Volvo och Procordia och därmed medverkar till just ägarkoncentration.

Nu har vi lärt oss den socialdemokratiska strategin. Det finns ett tydligt mönster. I debattartiklar, annonser och affischer har vi kunnat läsa hur illa socialdemokraterna tycker om ekonomisk maktkoncentration. I den socialdemokratiska partistyrelsen sägs en sak, men i regeringen och riksdagen görs något helt annat.

Herr talman! En stor del av den statliga företagssektorn kan, som jag sade inledningsvis, avyttras. Följande principer bör gälla i samband med försäljning av statliga företag:

1. Ägarspridningen måste var stor. Decentralisering bör väljas före centralisering. Någon diskriminering av småsparare till förmån för större kapitalplaceringar skall inte få förekomma.
2. Aktierna bör säljas i små poster för att gynna småspararna.
3. De anställda bör i första hand få möjlighet att bli delägare i företagen. Därmed får de också ett ökat medinflytande, och ett markerat spritt ägande uppnås.
4. Av kapitalmarknadens ordinarie aktörer bör sådana som ägs av många, t.ex. aktiefonder och pensionsstiftelser, få köpa aktier, allt för att motverka ett koncentrerat ägande.

Herr talman! Av erfarenhet vet vi att socialdemokraterna inte ställer upp bakom de principer jag här har redovisat. Däremot har såväl moderaterna

som folkpartiet gjort det. Vi har en gemensam trepartimotion om dessa principer.

Den fråga man nu måste ställa är: Varför hoppar moderaterna och folkpartiet av den gemensamma linje som hittills gällt för de tre partierna och nu hjälper socialdemokraterna att lotsa Volvo-Procordia-avtalet genom riksdagen?

Jag begär inget svar i dag. Jag konstaterar bara att ert agerande och ställningstagande i dag inte riktigt stämmer överens med den motion om försäljning av statliga företag som vi gemensamt undertecknat.

Enligt centerens mening strider alltså avtalet mellan Procordia och Volvo om bildandet av en koncern på livsmedels- och läkemedelsområdena mot vår principiella näringspolitiska syn. Det strider också mot vår syn på formerna för försäljning av statliga företag.

Det kan visserligen vara en fördel om ett svenskt företag med ett spritt aktieägarande är ena parten i en strukturaffär av den här arten – i synnerhet om alternativet är en försäljning till andra och större koncentrationsintressen. Vi anser dock att övervägande skäl talar emot att riksdagen skall godkänna avtalet mellan Volvo och Procordia i den form som nu är aktuell.

Volvo är ett för svenska förhållanden stort företag och spelar en betydande roll i svenskt näringsliv. Den rollen minskar inte med den nu aktuella affären.

Socialdemokraternas kärlek till Volvo är ganska unik. För något år sedan medverkade regeringen till att ge Volvo mångmiljardbelopp för att investera i en ny bilfabrik. Nu behandlar vi den senaste, men säkert inte den sista, affären med Volvo. Som kronan på verket har Feldt blivit rådgivare i Volvo. Det är intressant att se hur "Volvofieringen" på olika områden under årens lopp påverkat politiken, regeringen och socialdemokraterna.

Herr talman! I propositionen framförs ett förslag om ett nytt centralt förvaltningsbolag för den statliga företagssektorn. Förslaget att tillskapa ett nytt och centralt förvaltningsbolag anser vi vara ett steg i fel riktning. Möjligheten att ge ut konvertibla skuldebrev motsvarande högst 15 % av det egna kapitalet uppfyller inte centerens krav på ägarspridning.

Ett gemensamt bolag för stora statliga företag som Celsius Industrier, FFV, LKAB, Ncb, Procordia, ASSI, SSAB, SGAB m.fl. kommer att bli en gigant bland svenska företag. Det är ett tydligt led i strävan att aktivera och utveckla den statliga företagssektorn.

Även försäkringsinstitutioner och löntagarfonder skall ges möjlighet att engagera sig i förvaltningsbolaget. Enligt min och centerens uppfattning kommer det att innebära ett ökat institutionellt ägande av svenskt näringsliv. Motivet är säkert att man den vägen skall ge löntagarfonderna en förstärkt ställning. Den sammanblandningen av statligt kapital, AP-fonder och löntagarfonder blir en hybrid i svenskt näringsliv. Av den anledningen avvisar centern förslaget.

Av propositionen framgår att regeringen har en önskan att åstadkomma en mer avvägd riskprofil på förvaltningsbolagets placerade kapital.

Det kan således innebära att bolagets ledning finner det mer angeläget och lönande att placera bolagets kapital i växande tjänsteföretag i stället för att investera i konjunkturkänslig råvarubaserad skogsindustri eller i gruvor. Det

kan också betyda att en angelägen investering i t.ex. LKAB eller ASSI får stå tillbaka för en investering i ett annat företag och i en annan del av landet, som förväntas ge bättre avkastning. Kort sagt: i stället för ett angeläget gruvprojekt eller en angelägen investering i pappersindustrin kan det bli ett nytt storhotell inom SARA som vinner.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer som centern har under-tecknat i detta betänkande.

Anf. 4 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Per-Ola Eriksson ställde en direkt fråga till moderata samlingspartiet och folkpartiet. Den kan redan i dag besvaras ganska enkelt. När vi fick denna proposition satt vi inte i någon önskeposition, där vi själva fick avgöra hur man skulle kunna genomföra en privatisering av Procordia. Ett alternativ var att acceptera någon form av lösning, där man kunde behålla och bilda en stark svensk företagsgrupp inom livsmedels- och läkemedelsområdet. Man riskerade att den möjligheten försvann om man inte gick med på avtal i den ena eller andra formen. Det andra alternativet var att stjälpas avtalet och frånsäga sig den möjligheten för framtiden.

Vi skulle utan någon som helst tvekan ha velat se en bred privatisering av Procordia i dess helhet. Vi skulle även ha velat se att affären hade genomförts på ett sådant sätt att man inte fått någon stor dominerande ägare. Av två onda ting valde vi den lösning som vi tyckte var den minst onda. Av den orsaken valde vi att till syvende og sist acceptera avtalet med de omförhandlingskrav vi har ställt och de reservationer vi fortfarande har mot avtalet.

Anf. 5 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Jag begärde inget svar av Per Westerberg, utan jag gjorde bara ett konstaterande. Jag är ändå tacksam för att han svarade på detta. Den uppgörelse som moderata samlingspartiet nu har medverkat till stämmer inte riktigt överens med de tidigare stora utfästelser som vi gemensamt har gjort i olika sammanhang. Jag hoppas att moderata samlingspartiet och övrigt parti som har deltagit i den här uppgörelsen kan komma tillbaka till fadershuset vid lämpligt tillfälle.

Anf. 6 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Jag delar den uppfattningen, men de valalternativ som fanns gav inte den möjlighet som vi skulle ha velat ha.

Anf. 7 ROLF L NILSON (vpk):

Herr talman! Jag tror att partiernas principiella inställningar till statligt företagande är ganska väl kända vid det här laget. Vpk har länge hävdats starkt samhälleligt ägande av produktionsmedel, av service, dvs. av företag, är viktigt av flera olika skäl. Det är viktigt av maktskäl, och det är viktigt av demokratiskäl. Svensk industri får inte läggas helt i händerna på svenska eller internationella kapitalägare. Det gör samhället sårbart. Det gör det svårt, nästintill omöjligt, att planera för alla. Det innebär svåra hinder för en rättvis fördelning av service och välstånd över landet. Privata företag, även stora

och rika koncerner, visar mycket sällan det samhällsansvar eller den uthållighet som krävs för en allsidig utveckling av ett land. De kan lägga ned företag och försätta hela bygder i kris. Det finns gott om såväl svenska som internationella exempel på detta. Alltför ofta har samhället, staten, fått gå in och agera städgumma i sådana sammanhang.

Privata företags bristande trohet och samhällsansvar är ett gott argument för ett starkt samhälleligt ägande. Det finns också en mängd andra goda skäl härför.

Det är emellertid inte så mycket vunnet om statligt och annat samhälleligt ägande agerar på samma sätt som det privata företagandet. Givetvis är det viktigt att samhällsföretag sköts bra och har en rimlig lönsamhet även på kort sikt, men det är ändå andra ting som är viktigare. Det gäller långsiktigheten och uthålligheten samt satsningar på branscher och projekt som är framtidsinriktade. Det gäller vidare regionalpolitiska satsningar och över huvud taget satsningar som kan ge resultat på lång sikt. Samhällsägda företag skall kunna vara föregångare inom områden som demokrati och inflytande. De skall också kunna vara föregångare när det gäller att i sina produktionsmetoder och med sina produkter ta hänsyn till bl.a. miljön.

På dessa uppräknade områden finns det all anledning att kritisera svensk statlig företagsamhet. Den är alltför lik den privata. Man kan kanske ursäkta den något med att säga att det är likhet under tvång och att det är svårt att bedriva alternativ storföretagsamhet. Men det går att utveckla den bättre än vad som har skett.

De tre borgerliga partierna – man kan i viss mån förvåna sig över centerns uppslutning – förordar en omfattande utförsäljning av statliga företag. De har en gemensam motion med denna innebörd. Synpunkterna har utvecklats av samtliga borgerliga talare i dag. Miljöpartiet tycks inta en liknande position. Man är milt sagt kritiskt till samhälleligt ägande och har i en följd av motioner föreslagit privatisering av statliga företag. Dessa företag skall bara förbli i statlig ägo om det finns särskilt starka skäl för detta. Om den splittade borgerligheten kan man säga att den åtminstone är förenad i en fråga, nämligen i önskan att privatisera vårt gemensamma ägande.

Jag skall kortfattat kommentera den lovsång som de borgerliga har stämt upp för det privata ägandet. Det breda ägande, den maktspridning och den aktiespridning som man så lyriskt talar om är en hopplös dröm. Det vet ni om. Alla fakta och all utveckling talar emot detta. Utvecklingen förklaras inte på det sätt som ni gör, att skulden ligger hos den socialdemokratiska näringspolitiken. Socialdemokraterna är inte utan skuld, men vad som sker ligger i själva systemet. All erfarenhet säger att de aktieposter som ni vill sprida ut till småsparare och anställda ganska snabbt sugs upp av de stora intressenterna. I stället för en ökad ägarspridning och en maktuttning för de stora bolagen blir det en koncentration av ägandet. Det talar all erfarenhet för.

I föreliggande betänkande finns en hel del nyheter. Jag skall kommentera dem i annan ordning än i den ordning som de nu förs fram i betänkandet. Låt mig först säga några ord om förvaltningsbolaget.

Jag välkomnar att det i samband med bildandet av ett statligt förvaltningsbolag talas om ett aktivt statligt ägande. Förvaltningsbolaget skall förvalta

det statliga ägandet på ett effektivt och rationellt sätt. Bolaget skall vara öppet för kapitaltillskott från pensionsförsäkringsinstitutioner och från löntagarfonder. Syftet är att statligt ägande och företagande skall kunna utvecklas på bästa möjliga sätt. Om jag har tolkat regeringen rätt är syftet också att det statliga ägandet skall kunna öka, växa och omfatta nya sektorer. Det är något som vi i vpk huvudsakligen är positivt inställda till. Det är viktigt att samhällets ägande kan bedrivas rationellt och att det inte finns onödiga hinder som försätter det statliga ägandet i underläge gentemot privata ägare. Det här kan bli bra om holdingbolaget lever upp till vad som skrivs i propositionen.

Det är givetvis inte problemfritt att skapa en så stark statlig ägare som holdingbolaget blir. Problemen rör demokrati- och insynsfrågor. Det handlar om riksdagens insyn i och inflytande över verksamheten och över förändringar i det statliga ägandet. Enligt vår uppfattning är nödvändigt att riksdagen dels får utförlig, fortlöpande information, dels får ta ställning till och besluta om viktiga förändringar i ägandet.

Utskottsmajoriteten har en skarpare skrivning än propositionen i detta avseende. Riksdagens inflytande skall inte bara begränsas till majoritetsförändringar. Det måste klart framgå att riksdagen kan vara intresserad av försäljning av även ganska små minoritetsposter. Dessa kan vara avgörande ur inflytandesynpunkt. De regler som beslöts 1987 skall gälla tills vidare. Regeringen skall därefter återkomma med nya regler som garanterar detta inflytande.

Vi i vpk välkomnar alltså ett starkt och effektivt förvaltad samhällsägande med bevarad makt och bevarat inflytande för riksdagen.

I den näringspolitiska propositionen föreslås att försvarets fabriksverk skall ombildas till aktiebolag. Vi delar inte den uppfattningen. Koncernen har utvecklats till att syssla med både militär och civil produktion. Det är inte helt lätt att dra gränser mellan de olika verksamheterna. Man anför i propositionen – och det gör också utskottsmajoriteten – att bl.a. hänsyn till utländsk konkurrens ligger bakom de föreslagna organisationsförändringarna.

Vpk har krävt dels att krigsindustrin skall ägas av samhället, dels att den svenska vapenexporten skall upphöra helt. Förslaget om bolagisering och argumenten för den strider mot vår välgrundade syn på krigsindustrin liksom vår syn på krigsmaterielexporten. Det senare har vi fört fram i motioner och i andra sammanhang.

Med anledning av det föreslagna godkännandet av en nyemission i Procordia vill jag säga att riksdagen för andra gången på tre år diskuterar ägarförändringar i detta företag. År 1987 tog riksdagen ställning för en minskning av statens ägande i Procordia till ca 85 %, och i dag föreslås alltså att riksdagen skall godkänna en nyemission som minskar inflytandet till 42,5 % och ger Volvo lika stort inflytande.

Tanken att skapa en stark svensk koncern inom sektorerna bioteknik, läkemedel och livsmedel förefaller välmotiverad. Det är inte den vi vänder oss mot när vi yrkar avslag på förslaget om nyemission. Vad vi vänder oss emot är hur denna emission är tänkt att genomföras samt hur denna koncern och det stora statliga inflytandet skapas. Enligt vår mening borde det vara

möjligt att uppnå samma stordriftsfördelar på annat sätt, dvs. utan denna sammansmältning mellan staten och Volvo och utan att minska det statliga inflytandet över Procordia på det sätt som sker i dag.

I en socialdemokratisk motion betonas vikten av att staten investerar i basindustrierna i Norrland. Per-Ola Eriksson berörde samma sak i sitt anförande. Det är viktigt att sådana investeringar görs, så att de vinster som skapas i de statliga företagen i basindustrierna i Norrland återförs dit. Det är angeläget att inte glömma bort detta i den omstrukturering av det statliga ägandet som nu pågår.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till de reservationer där mitt namn finns med.

Anf. 8 LOUI BERNAL (mp):

Herr talman! I dag behandlas den statliga företagsamheten. Det ger oss miljöpartister tillfälle att visa skillnaden mellan grön och grå ideologi på näringslivets område.

Näringspolitiken är det område i samhällslivet som för oss miljöpartister har den starkaste kopplingen till miljöpolitiken. Det är inom näringslivet som vi hanterar jordens ändligen tillgångar av råvaror, mark, vatten och luft. Det är när vi fattar beslut inom näringspolitiken som vi i handling måste visa hänsyn och solidaritet med naturen, kommande generationer, u-länderna och svaga grupper i Sverige om mänskligheten över huvud taget skall ha någon framtid på planeten.

I detta sammanhang kan vi konstatera att det finns en klar gräns mellan de gamla grå partierna i Sveriges riksdag och miljöpartiet. Det har lett till att vi har tvingats reservera oss på snart sagt varje punkt när det gäller näringspolitiken.

Inför varje förslag i näringspolitiken som vi har anledning att ta ställning till, ställer vi följande frågor:

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till bättre hushållning med energi och andra naturtillgångar?

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till minskad storskalighet, minskad alienation, ökad lokal tillverkning och ökad självtillit?

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till ett minskat transportbehov?

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till ett ökat personligt ansvar för ägare, ledare och medarbetare i företagen?

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till att de som arbetar i företagen får ett ökat direktinflytande på produktion och arbetsmiljö?

Kommer förslaget, om det genomförs, att leda till en ökad gräsrotsdemokrati på det ekonomiska området? Det är ju gräsrotterna som har satt oss miljöpartister här i riksdagen.

I dag behandlar vi ett antal viktiga frågor inom den statliga företagssfären.

Vilka blir svaren på våra frågor när det gäller Volvo-Procordia-affären?

Vilket blir svaret när det gäller det nya statliga förvaltningsbolaget?

Vilket blir svaret när det gäller omorganisationen av FFV?

Vi kan konstatera att det finns ett grått block här i riksdagen. Det består av

socialdemokrater, moderater och folkpartister, som utan den minsta tvekan främjar storskaliga miljöexploaterande och maktkoncentrerade lösningar.

Högerkrafterna inom det här grå blocket vill att all makt skall koncentreras till det privata kapitalet.

Socialdemokraterna vinglar mellan att gynna den privata och den statliga maktkoncentrationen, som ju är än mera odemokratisk när det gäller företagens ledning.

Centern säger sig vilja främja ägarspridning och småskalighet, men centern saknar en konkret och genomtänkt politik för hur detta skall genomföras.

Vpk sitter fast i sina gamla dogmer att statligt ägande – som ju med nödvändighet är storskaligt och lätt blir byråkratiskt, korruperat och ineffektivt – är det ideal som i varje läge skall främjas. Just i dag är det lågkonjunktur för sådana idéer, sedan de visat sig totalt oanvändbara i Östeuropa. Socialismen har, när det gäller missbruk och exploatering, visat sig var minst lika hänsynslös som kapitalismen.

De demokratiska krafterna har ju i någon mån kunnat utöva kontroll över privatkapitalismens exploatering av naturen. Men när staten själv, som i Sovjet, står för kapitalismen upphör alla kontrollmöjligheter.

Världen ropar efter ett tredje alternativ.

Det har visat sig att såväl privat- som statskapitalismen saboterar människornas och naturens livsmöjligheter.

Socialdemokratin behöver uppenbart förnya sig. Den skulle ha kunnat bli en kraft för en ny politik som tar ansvar för natur och människor mot de storskaliga systemen – men icke. Socialdemokratin har i stället kapitulerat för storkapitalismen.

Vapenindustrin FFV skall bli aktiebolag. Så mycket som möjligt skall undandras offentlighetens ljus, inte för att den hittillsvarande kontrollen av FFV:s vapensmuggling och myglande chefer har varit effektiv, men nu ökar möjligheterna till ljusskygga affärer genom aktiebolagslagens anonymitetskydd.

Beträffande Volvo–Procordia-affären går socialdemokraterna, i stället för att försöka få bukt med en produktion, som ur miljösynpunkt måste betraktas som ytterligt tveksam, in för sambruk med det här företaget.

Vapenindustrin och bilindustrin borde inte vara, och kommer sannolikt inte heller att vara, framtidsbranscher. Vårt ekologiska ansvar bör leda till den slutsatsen. Vi ser tydligt hur krishoten tornar upp sig som åskmoln vid horisonten.

I detta sammanhang hade det varit på plats för en framtidsanalys och motåtgärder. I stället går socialdemokratin ihop med Pehr G Gyllenhammar för att tillsammans skapa ett storskaligt imperium med livsmedel, läkemedel och droger. Och det de bryter ned genom öl och tobak bygger de upp genom läkemedel och hälsokost för att på så sätt göra vinster för svenska folket.

I stället för att på allvar ta itu med vapenexporten och vapenindustrins oundvikliga kris vill man ombilda FFV till aktiebolag.

Som kronan på verket, för att använda Per-Ola Erikssons uttryck, blir nu förre finansministern, ledamoten av socialdemokraternas verkställande ut-

skott och styrelseordföranden i SJ, Kjell-Olof Feldt, också betrodd rådgivare åt Volvo.

Det här samarbetet mellan Sveriges största företag och staten är inte bara förkastligt ur miljösynpunkt och med hänsyn till maktkoncentration och storskalighet. Det är även i högsta grad betänkligt ur demokratisk synpunkt. Vi ser här hur den ekonomiska makten och den politiska makten smälter samman till ett oklart konglomerat. Men i själva verket är det fråga om statsmaktens och socialdemokratins kapitulation inför kapital- och industriintressena. Detta sker på område efter område i accelererande takt.

Det gäller EG-harmoniseringen som styrs av industriintressena.

Det gäller de fria kapitalrörelserna, som ger en större frihet åt företag som är allt mindre solidariska med landet och som är på full flykt från Sverige.

Det gäller t.o.m. Öresundsbron.

Det gäller även början till kapitulation för storindustrins intressen i kärnkraftsfrågan.

Vi har från miljöpartiets sida ställt ett antal frågor om vilka syften staten har med sitt ägande av företag:

Vilken principiell skillnad ser regeringen mellan affärsverk och aktiebolag?

Hur skall regelsystemet mellan dessa företagsformer skilja sig åt?

Kan andra krav ställas på statliga bolag än på övriga företag?

Skall statliga företag utgöra ett föredöme i fråga om miljö, affärsmoral, etc?

Skall statens innehav av företag användas för att främja ekonomisk demokrati?

Har staten ansvar för krisbranscher i en vikande ekonomi?

Dessa frågor har vi ställt i tre motioner under det senaste halvåret. Fortfarande har vi inte fått något vettigt svar från socialdemokratin. Vi kommer att så gott vi kan tala om för svenska folket att socialdemokratin anser att de här frågorna är oviktiga.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att socialdemokratin totalt tycks ha fallit för den kortsiktiga, materialistiska och natur- och människofientliga politik som kommer att föröda miljö och människor. Denna lättjans politik – med vilken man försöker intala människor att de skall kunna öka sin konsumtion år för år utan att ta hänsyn till naturen, kommande generationer eller de fattiga folken – leder inte till välfärd utan till ofärd.

Naturligtvis är moderaternas och folkpartiets politik lika materialistisk och moraliskt klandervärd. Men jag har uppehållit mig vid socialdemokratin, som ju dels har regeringsansvaret, dels påstår sig ha solidaritet och miljöansvar på sitt program.

Vi miljöpartister tror varken på statskapitalism eller storkapitalism. Därför förordar vi småskaliga lösningar, gärna i kooperativ form med stark anknytning till dem som arbetar i företagen och till dem som bor på orten där företagen verkar.

På sikt krävs en långtgående strukturförändring av hela vårt näringsliv. Vi har i våra reservationer velat peka på hur man skall kunna ta de första stegen i riktning mot ett ekologiskt sunt och demokratiskt näringsliv i de konkreta fall som är aktuella i betänkandet: FFV, Procordia, ASSI, domänverket och

Celsius. På varje punkt har våra förslag avvisats av utskottet, som saknar förmåga att se att vi lever i en kultur som är på väg mot en katastrof.

Vi miljöpartister kommer att kämpa till det yttersta för att väcka inte bara den här kammaren utan hela svenska folket till det sanna krismedvetande som krävs. Den ekologiska krisen är nämligen tio gånger farligare än den kostnadskris som det har varit så mycket väsen om under våren och som vi miljöpartister i och för sig inte vill förneka.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga de reservationer som jag ställt mig bakom i utskottet.

Anf. 9 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Först några ord till den närmast föregående talaren före mig, Loui Bernal. Han lät i sitt anförande alldeles förfärligt antikapitalistisk och antimarknadsinriktad. Jag kan bara göra den reflexionen att de borgerliga partiföreträdarna i dagens debatt måste ha lyssnat med en viss fasa på hans inlägg. De hade kanske hoppats på att kunna involvera honom i de borgerliga leden, men så verkar inte alls bli fallet.

Loui Bernal ställde många frågor. En fråga ställde han dock inte, som har en viss betydelse för miljöpartiets framtidsinriktning på dessa områden. Den frågan kan jag ställa: Kommer en ökad privatisering och utförsäljning av de statliga företagen att innebära större omsorg om miljön eller inte? Kommer det att vara bra att mera avgörs enbart utifrån de privata aktieägarnas avkastningskrav? Det tror jag inte. Jag tror att det är en viktig framtidsfråga för miljöpartiet när partiet inte längre i ett hårdnande politiskt klimat kan gömma sig bakom diskussionerna kring näringsfonder.

Det var bara en reflexion när det gäller miljöpartiets långsiktiga inställning i dessa frågor. Den är inte klar, och det skall bli intressant att se var man hamnar längre fram.

I övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till näringsutskottets hemställan i betänkande 35 om statliga företag. Deras sönderfall vill vi betrakta i tre större delar. För det första: Skall vi ha statliga företag eller inte? För det andra: Är det förvaltningsbolag som vi kommer att besluta om bra eller dåligt för Sverige och när det gäller att hantera de statliga företagens verksamhet? För det tredje: Vi måste ta ställning kring Volvo-Procordia-affären. Vi har även en fjärde fråga i betänkandet av en viss vikt, nämligen bolagisering av FFV. Frågan har diskuterats länge, och nu har man kommit fram till ett beslut där även de anställdas organisationer medverkar. Det hälsar vi med tillfredsställelse från utskottsmajoriteten. Det kommer att underlätta för FFV att bli mera expansivt och skapa mer sysselsättning för sina anställda och konkurrera bättre samt även bli mer framgångsrikt i den omställning som jag antar måste komma när det gäller den krigsindustriella delen.

Herr talman! Jag riktar mig till Per Westerberg. Han började med det sedvanliga Östeuropaköret, som har blivit så populärt på senare tid bland moderaterna. Det var planhushållning och dåligt skötta statliga företag som var erfarenheten därifrån. Vi borde sluta att ta efter Östeuropa i det avscendet, menar Per Westerberg. Det har vi aldrig gjort, Per Westerberg. Vi har fört vår socialdemokratiska linje. Vi är en del av den västliga marknadekonomin. Därmed inte sagt att statliga företag inte behövs. Jag vill uppmana Per Wes-

Statliga företag

terberg att komma tillbaka till den svenska verkligheten och inte ägna sig åt moderat önsketänkande.

Man kan möjligen säga att vi hade dåliga statliga företag under de borgerliga åren. Den utveckling som den statliga företagsverksamheten har genomgått under socialdemokratins tid på 80-talet kan illustreras på många olika sätt. Jag kan ge en sifferredovisning som brukar ha relevans för moderaterna, och det gäller resultatutvecklingen. År 1981, då borgerligheten satt i regeringsställning, låg de statliga affärsdrivande företagen på minus 3 miljarder kronor i resultat. Nu kan vi konstatera ett resultat som visar en vinst på 5 miljarder kronor. Därför hävdar jag att den statliga företagsamheten varken måste vara dåligt skött eller ens är det. Den är tvärtom en verksam del i en positiv näringsutveckling i Sverige.

I övrigt kan jag konstatera när det gäller frågan om vi skall ha statliga företag eller inte att det finns argument för att ha dessa. Jag skulle vilja ta upp ett argument som jag tycker blir alltmer viktigt, och det är hur lilla Sverige och svenska ägarintressen agerar i en alltmer internationaliserad värld på näringslivets område, med fria kapitalrörelser, med multinationella företag som rör sig mer eller mindre fritt över nationsgränserna. Vi kan alltså konstatera att den privata storföretagsamheten i Sverige blir alltmer trolös i förhållande till vårt eget land. Jag tror att det är en trygghet för de svenska medborgarna och de svenska löntagarna att vi ändå har en viss andel statliga företag, som på ett speciellt sätt ställer upp för Sverige, för vårt land, för våra medborgare och anställda, även om de naturligtvis också deltar i internationaliseringsprocessen. Det är viktigt om man vill bredda perspektiven att vi har ett statligt ägarkapital med samma inställning. Därför tror jag att de borgerliga på den punkten inte bär framtiden i sin ränsel när det gäller att övertyga svenska folket om att man skall göra rent hus med de statliga företagens verksamhet. Jag tror tvärtom att människorna i Sverige kommer att uppfatta att de statliga företagen blir allt viktigare när man på många områden måste harmonisera sig med spelreglerna i utlandet.

Sedan har naturligtvis de statliga företagen en speciell regional betydelse på många orter. Den skall vi vårda även fortsättningsvis.

Per-Ola Eriksson diskuterade varför centern sade nej till förvaltningsbolaget. Tydligen var huvudargumentet att man var osäker på om staten i förvaltningsbolaget skulle fortsätta att satsa på LKABs utveckling, på ASSIs utveckling osv. Jag vill då säga till Per-Ola Eriksson att om det bara var detta som gjorde att centern sade nej till förvaltningsbolaget, hade vi naturligtvis mycket väl kunnat diskutera detta. Vi har flera gånger strukit under den betydelse som de statligt ägda företagen fäster vid fortsatt ansvar för de svenska basindustrierna. Så det kan inte rimligen vara ett argument för centern att säga nej. Den ägar- och förvaltningskonstruktion som man har valt kommer att ytterligare stärka statens möjligheter att ta fram kapital för de svenska basindustrierna. Det är synd att centern inte har tänkt igenom frågan tillräckligt noga.

Sedan ställde Per-Ola Eriksson en annan fråga som är väl värd att diskutera på ett annat sätt än enbart "klichémässigt". Det är frågan om hur man bäst möter den ökande privata maktkoncentrationen. Man talar från borgerligt håll, inkl. centern, om ägarspridning. Det uppnår man genom att sälja ut

de statliga företagen. På det sättet minskar den privata maktkoncentrationen enligt den borgerliga filosofin.

Men är det verkligen så? Jag skulle vilja säga att man, om man vill ge sig på den privata maktkoncentrationen, inte skall sälja ut statliga företag – som ändå på många områden utgör en balanserande faktor, eftersom de i viss utsträckning representerar en annorlunda ägarfilosofi. I stället skall man föra en diskussion och fråga sig hur vi skall göra med det stora privata institutionella ägandet. Och skall man då inte föra en diskussion om hur vi skall göra för att t.ex. förmå försäkringsbolagen eller de stora investmentföretagen att sälja ut sitt ägande? Det skulle verkligen vara en effektiv väg i fråga om att uppnå ägarspridning och minskad maktkoncentration i det svenska samhället – inkl. reglerna när det gäller de stora industriföretagens möjligheter att äga aktier i andra bolag. Det skulle ha varit ett både positivt och konstruktivt bidrag till diskussionen om en ökad ägarspridning.

Att ge sig på den vid sidan av Kooperationen i stort sett enda balanserande faktorn när det gäller privat maktkoncentration, nämligen det statliga företagandet, tycker vi är att ge uttryck för en ganska konstig uppfattning.

Till slut, herr talman, några ord om Volvo–Procordia-affären. Vi tycker att det är bra att det här samgåendet som är industriellt riktigt – efter ett visst förhandlande – har stöd av en majoritet i riksdagen. Men vi socialdemokrater beklagar att det har blivit en uttunning när det gäller hembudsskyldigheten genom uppgörelsen med folkpartiet och moderaterna. Vpk hade här kunnat spela en konstruktiv roll. Men vpk valde att inte göra det. Det visar ännu en gång att man över huvud taget inte kan resonera med vpk på särskilt många områden.

Herr talman! Med detta är de tio minuter slut som stod till mitt förordande. Jag ber att få yrka bifall ännu en gång till näringsutskottets hemställan i betänkande nr 35.

Anf. 10 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Lennart Pettersson började med att säga att vi envisas med det s.k. Östeuropaköret. Jag förstår att han tycker det. Har man någon form av lappar för ögonen och inte vill se vad som händer eller inhämta erfarenheter från omvärlden, vill man inte heller titta på det som händer i Östeuropa. Där pågår ju just nu en av de största omvälvningarna i vår tid – en mycket dramatisk omsvängning på det ekonomiska området som helhet och på det politiska området samt när det gäller synen på det statliga företagandet. Vill man inte se vad som händer eller inhämta erfarenheter och försöka utvärdera den utvecklingen, förstår jag att det går som det går, att man lägger fram sådana förslag som man gör. Det är det som har varit ett problem. Vad vi ser i dag när det gäller förslagen om det statliga företagandet kan betecknas som steg tillbaka. Den aktiva näringspolitiken var socialdemokraternas grepp i slutet av 60-talet och i början av 70-talet. Det var Stålverk 80, Udcomb, Tjorven och många andra verksamheter som misslyckades mycket påtagligt.

Det är helt riktigt att det statliga företagandet har repat sig på 80-talet. Det är bara att räkna på statsräntan på vad skattebetalarna har fått skjuta till. Då ser man på ett ungefär var förbättringen ligger. Dessutom har man tagit bort det politiska inflytandet och försökt sköta företagen på strikt af-

färsmässiga villkor. Men nu talar man i stället om att försöka få in någon form av samhällsintressen i det nya statliga förvaltningsbolaget.

Det vore intressant om Lennart Pettersson ville redogöra för vad som menas med "samhällsintressen". Är det nya socialdemokratiska politiker som skall in?

Privatiseringen av företag, en fråga som också har tagits upp här, skulle innebära ett hot mot miljön. Men innebär det att man har en annan moral när det gäller statliga företag? Det vore väldigt intressant att få veta vad som gäller. Skall de statliga företagen agera på ett helt annat sätt än de privata? Är det olika lagar och förordningar samt olika riktlinjer för privata resp. statliga företag? Vi moderater menar att alla skall behandlas efter en och samma måttstock, för då kan alla jämföras med varandra. Då behövs det i praktiken inga större statliga företag, och då kan ägandet spridas. På det viset kan också makt- och ägandekoncentrationen i samhället minska.

Om sedan Lennart Pettersson kunde vara med på att ta bort den straffskatt på vanliga människors aktieäggande som i dag finns och även åstadkomma förbättringar efter skattereformen, skulle det verkligen finnas förutsättningar för ett brett, spritt ägande – på samma sätt som man har åstadkommit en enorm breddning av ägandet i företagen utomlands.

En sista fråga: Varför är man i fråga om avtalet mellan svenska staten och Volvo så angelägen om att ha en så total maktindelning mellan Volvo och svenska staten när det gäller styrelse och stora beslut? Varför vill man inte släppa in de övriga, mindre äktieägarna?

Anf. 11 HADAR CARS (fp) replik:

Herr talman! Lennart Pettersson är ofta en balanserad person. Men när han talar fritt ur hjärtat kommer ett antal värderingar fram – det är vad som nyss skedde. Jag finner dessa värderingar väldigt stötande. Lennart Pettersson beskriver privat företagsamhet som allmer trolös gentemot Sverige. Detta är inte bara en oerhört grov förolämpning mot personer som P G Gyllenhammar och Björn Svedberg eller ägarfamiljer som Wallenberg och Johnson utan också en otroligt stor oförskämndhet gentemot alla som arbetar i svenskt näringsliv, som arbetar i Sverige och med att sälja svenska varor utomlands eller med att leda svenska dotterbolag utomlands och som försöker se till att svenskt näringsliv genom internationalisering bevarar en tätplats åt Sverige på den ekonomiska kartan.

Jag är överraskad över att finna – och man behöver ju bara skrapa oerhört litet på grundvärderingarna för att finna det – just den här inställningen från ledande socialister i Sveriges riksdag.

Vilka är då hjältarna? Ja, det måste vara löntagarfondsdirektörerna som är de svenska patrioterna enligt Lennart Pettersson. Det är de som skall värna om att det svenska förblir svenskt. Det är genom att dessa köper upp, äger, kontrollerar och styr näringslivet som vi skall kunna känna att makten behålls inom landet. Men dessa "vi" är inte det svenska folket – det kan jag garantera – utan det är en liten grupp med en sned ideologisk inställning till den verklighet som vi lever i. Jag beklagar verkligen de förlöpnings gentemot svenskt näringsliv som Lennart Pettersson nyss gjorde sig skyldig till.

Anf. 12 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vet inte vad som är orsaken till att Lennart Pettersson i dag slår över som han gör. Vi i centern har aldrig, som Lennart Pettersson sade, hävdad att vi skall göra rent hus med de statliga företagen. Läs våra motioner! Läs även trepartimotionen om statliga företag, där vi motionärer talar om att det även i framtiden av olika skäl kommer att finnas behov av statliga företag. Jag nämnde detta inledningsvis i mitt huvudanförande.

De statliga företagen måste i framtiden få arbeta på exakt samma villkor som kooperativa och privata företag. Men socialdemokraterna i näringsutskottet med Lennart Pettersson i spetsen försöker nu i ökad utsträckning lägga tyngdpunkten på den statliga företagssektorn. De motiv som Lennart Pettersson radade upp här håller icke. Jag kan i stor utsträckning instämma i det som Hadar Cars sade.

I vår motion pekar vi, Lennart Pettersson, på just det faktum att förvaltningsbolagets mål och riktlinjer kan innebära att utsatta delar av Sverige inte kan komma i åtnjutande av investeringar om man skall eftersträva att nå vissa mål. Vi har pekat på LKAB.

Så säger Lennart Pettersson att vi, om det bara var det som det handlade om, hade kunnat resonera om dessa saker. Ja, men ni har inte tagit fasta på vår motion, där vi har angivit vad vi anser i detta avseende.

Sedan vill jag ställa en rak fråga till Lennart Pettersson: Avser Lennart Pettersson, eftersom det finns statliga företag med dotterbolag utomlands, att medverka till att förvaltningsbolaget skall se till att det inte investeras utomlands?

Skall alltså investeringarna i frågan om det statliga förvaltningsbolaget bara ske i Sverige? Skall de dotterbolag som är knutna till de statliga företagen inte komma i åtnjutande av resurser inom det här statliga förvaltningsbolaget?

Sedan tog Lennart Pettersson upp det institutionella ägandet, och jag hälsar med tillfredsställelse att han gjorde det. Är Lennart Pettersson då beredd att medverka till att begränsa det institutionella ägandet? Vi har lagt fram förslag i riksdagen om fusionskontroll så att inte stora starka kapitalägare och institutionella ägare skall kunna förstärka sin ställning. Är Lennart Pettersson beredd att gå oss till mötes på den punkten?

Jag vill ställa ytterligare en fråga till Lennart Pettersson: På vilket sätt har löntagarfonderna agerat för att de inte skall få högsta avkastning på kapitalet? Är det inte så att löntagarfonderna, som Lennart Pettersson har medverkat till att införa, spelar efter exakt samma regler som andra finansiella institutionella placerare? På vilket sätt har löntagarfonderna skiljt ut sig från mängden?

Anf. 13 ROLF L NILSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag kan konstatera att det finns stora likheter mellan Lennart Petterssons problembeskrivning av svenskt näringsliv och samhälleligt företagande och min egen beskrivning. Vi är överens om behovet av en aktiv och, om jag fattade det rätt, expanderande, alltmera aktiv samhällsägare sektor, därför att det privata kapitalet är trolöst och inte känner några gränser. I de marxistiska klassiker som det ännu inte är dags att kasta på sophögen

finns goda problembeskrivningar av hur illa kapitalismen kan fungera och hur dåligt skickad den är att uppfylla människors grundläggande behov. Jag tror inte att det behövs några hjältar av den typ som Hadar Cars efterlyste, varken företagsledare som P G Gyllenhammar, Wallenbergarna och andra eller löntagarfundsdirektörer. Det räcker gott med det folk som välståndet bygger på och som gör sin dagliga gärning i de svenska företagen, dvs. det arbetande svenska folket.

Jag tror på en förnuftig styrning av produktionen. Vi har sett hur dålig byråkratisk styrning av produktionen kan slå fel, men vi har också sett hur illa det går när marknadskrafterna släpps lösa. Jag tycker alltså att det är synd att Lennart Pettersson och jag, som är överens om så mycket, inte kan komma överens om hur problemet med en stark bioteknik och en livsmedelssektor med ett betydande statligt inflytande skall hanteras. Det som nu har skett är en marginell förändring av det tidigare förslaget. Det görs en viss uttunning av möjligheten för en eventuellt uppdykande borgerlig regering att begränsa utförsäljning, men hela grundproblemet finns kvar, dvs. sammanväxandet mellan statligt ägande och privat kapital i form av Volvo. Volvos intressen får väga för tungt.

Jag är övertygad om att Procordia som ett led i en långsiktig strategi från samhällets och regeringens sida skulle kunna bygga upp ett slagkraftigt bioteknikföretag och en slagkraftig livsmedelssektor under svensk och samhällelig kontroll, utan att man släppte ifrån sig makten till Volvo på det sätt som man nu gör och utan att man öppnade för vidare utförsäljningar.

Anf. 14 LENNART PETERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill först säga att särskilda omständigheter gör att jag inte kan gå upp i fler repliker i denna debatt.

Det var hemskt hur Hadar Cars gick på i sin replik. Det lät precis som om han debatterade med Per Gahrton och inte med mig.

Det var intressant att höra vilket stort, obegränsat och ovillkorligt förtroende de borgerliga har för den svenska storföretagsamheten och de svenska storföretagsledarna. De borgerliga menar att man inte alls skulle behöva diskutera och ifrågasätta olika saker i den internationella näringslivsutvecklingen. Man skulle inte behöva några balanserande synpunkter. Man skulle inte behöva någon viskande slav i triumfvagnen, osv.

Jag är orolig för denna utveckling från svensk synpunkt. Jag är orolig för den kraftiga investeringsutveckling som har ägt rum. Jag är orolig över diskussionen om att forsknings- och utvecklingsverksamheten samt de centrala funktionerna skall flyttas ut. Jag tycker att det är riktigt att staten har vissa medel för att kunna ta upp en diskussion i dessa frågor och även kan agera på ett förnuftigt sätt via statligt ägande och via statligt kapital.

Vi kan inte gå blåögda genom världen. Det är en fight internationellt sett, och det är inte självklart att Sverige går ur den på ett bra sätt. Därför skall olika medel användas: övergripande ekonomisk-politiska medel, statligt ägande och annat. Det gör andra länder, och det skall vi göra också. Därför har det statliga ägandet på dessa områden en viktig uppgift framöver.

Per-Ola Eriksson förnekar nu att centern vill göra rent hus med den statliga företagsverksamheten. Det gläder mig att höra det, men centern ger ofta

uttryck för motsatsen genom att ständigt gå samman med moderaterna och folkpartiet i dessa privatiseringssträvanden. Det skall bli intressant om vi längre fram kan mötas i en mer förnuftig debatt. Jag vill uppmana centern att frigöra sig från moderaternas och folkpartiets tvångströja på detta område.

Anf. 15 HADAR CARS (fp) replik:

Herr talman! Också jag är oroad. Jag är oroad när framträdande socialdemokrater i kammaren uttalar sig på ett sådant sätt att det innebär grova förömlämpningar mot svenskt enskilt näringsliv och beskyller dem som arbetar på alla nivåer inom detta för brist på patriotism.

Nu har Lennart Pettersson gått, men jag måste ändå avsluta min replik till honom genom att säga, att när han sjunker ned på den debattnivå och tar till de debattargument som Per Gahrton använder får han finna sig i att bli bemött på det sätt som han blev i min första replik.

Anf. 16 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Eftersom Lennart Pettersson har gått skall jag inskränka min replik. Jag vill bara konstatera att det inte är tvångströjan för centern som behöver tas bort, utan tvångströjan för socialdemokraterna, inte minst med tanke på Rolf L Nilsons påpekande om den marxistiska klassikerna – framför allt när han pläderar för kapitalets trolöshet.

Förändringarna i Östeuropa och i Västeuropa mot ökat privat ägande och mot minskat statligt ägande visar mycket tydligt vart utvecklingen går i världen. Det sker inte på grund av någon blind tro på privat ägande, utan därför att man finner det vara den effektivaste och bästa lösningen.

Det som vi hittills inte har fått någon klarhet i, och som jag hoppas att industriministern återkommer till, är vad det är för särmoral, särbestämmelser och särpolitik som *de statliga företagen skall bedriva, vilka uppenbarligen skall vara någon sorts vita riddare för kungariket.*

Anf. 17 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Det är en litet ovan situation att begära replik på ett anförande av en person som inte finns i kammaren. Det känns som att tala mot en vägg – men skillnaden kanske inte hade varit så stor om han varit här.

Nu har alltså den främste företrädaren för statligt ansvarstagande åkt till Bryssel för att få möjlighet att diskutera svenskt näringslivs konkurrensmöjligheter inom EG. När han kommer tillbaka hoppas jag att han läser protokollet. Låt mig då säga att jag gärna ställer upp i förnuftiga debatter om näringspolitik och statlig företagsamhet – vi hade kunna föra en debatt fullt ut här i dag. Jag är beredd att, som Lennart Pettersson sade, ordna en sådan förnuftig debatt i andra sammanhang.

Jag vill ändå till protokollet foga en fråga till Lennart Pettersson, med anledning av vad han sade om att privata företag är trolösa mot Sverige: Är de statliga företag som har dotterbolag utomland också trolösa mot Sverige?

Anf. 18 Industriminister RUNE MOLIN:

Herr talman! Förslaget till ett nytt förvaltningsbolag syftar till att den viktiga industriella resurs som de statliga företagen utgör skall kunna utvecklas

ytterligare, så att den bidrar till att tillväxten i svensk industri stimuleras under 1990-talet och till att detta ägande bättre kan medverka till att näringslivet i vårt land vidareutvecklas. Det gör det också möjligt för staten att på ett bättre och effektivare sätt än hittills, genom de företag som ingår i förvaltningsbolaget, tar en aktiv del i nödvändiga strukturella förändringar i enskilda branscher. Det är viktigt att i sammanhanget påpeka att sådana aktiviteter skall ske med bibehållen affärsmässighet i bedömningarna. Statens ägande kan också på detta sätt bättre fungera som motvikt till en alltför ensidig privat ägarkoncentration av vårt lands näringsliv. Det är en ägarkoncentration som för övrigt har förstärkts under 80-talet, vilket ägarutredningen har visat.

En framgångsrik och lönsam statlig industri bidrar dessutom till en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning, genom att företagens resultat och värdeökning kommer oss alla som ägare till del och därmed kan motverka de tendenser till ökade förmögenhetsklyftor som utvecklingen sedan mitten av 70-talet har fört med sig. Även om detta naturligtvis är marginellt, eftersom den statliga prissektorn är så pass begränsad, är det ändå en fördelningsspolitik som går åt rätt håll.

En viktig motivering för ett förvaltningsbolag är att staten ges samma möjligheter som privata ägare redan i dag har. Förutsättningen för privat och statligt ägande blir därmed mer jämställd. Det är ett ganska naturligt krav att staten skall kunna fungera som ägare till sina industrier på samma villkor som andra industriägare har.

Internationaliseringen utgör också ett skäl till att effektivisera det statliga ägandet. Utlandsinvesteringarna har, som har påpekats här tidigare, ökat dramatiskt i företag, aktier och fastigheter. Däremot har inte avkastningen på dessa investeringar utomlands förts tillbaka till Sverige i samma utsträckning. Vi har också på senare tid fått höra olika företagsledare hota med att flytta utomlands med sina verksamheter om de inte får som de vill i t.ex. miljöfrågor.

Ett effektivare statligt ägande kan kompensera en del av de negativa effekter som den ofrånkomliga internationaliseringen medför, genom att vi skapar en stark industrigrupp där såväl investeringarna som avkastningen på dessa kommer det här landet till godo, även om de statliga företagen givetvis har att verka i den nya internationella miljö som skapats.

I en dynamisk utveckling finns det ett behov av att tillföra ekonomiska resurser för att långsiktigt utveckla den statliga företagsektorn. Där öppnas nya möjligheter med ett förvaltningsbolag. Regeringen föreslår och utskottet tillstyrker att förvaltningsbolaget därför skall få ge ut konvertibla förlagslån. Därigenom kommer statens ägande att spädas ut till en viss del, men det är nödvändigt för att åstadkomma det tillskott av kapital som sedan kan medverka till att utveckla den statliga företagsgruppen.

Herr talman! I Sverige liksom i övriga industrialiserade och marknadsorienterade länder finns statligt ägda företag i större eller mindre omfattning. Skälen till det statliga ägarengagemanget varierar från företag till företag och mellan de olika länderna. Själva det faktum att statlig företagsamhet bedrivs i många länder med marknadsekonomi visar att det finns ett behov av ett statligt ägarengagemang. Det visar också att det hittills inte har funnits

något brett gehör för tanken att staten av princip inte skall vara företagsägare. I många av Västeuropas länder är den statliga ägarandelen av industrin för övrigt större än den är hos oss. Vi kan konstatera att någon fundamental förändring i de industrialiserade ländernas ekonomier, som skulle ge anledning till en förändrad politik på det här området, inte har ägt rum.

När nu bl.a de borgerliga partierna i Sverige föreslår att vi skall sälja ut de statliga företagen, kan vi konstatera att det bara är förankrat i en allmän retorik, som baseras på tanken att privata ägare är effektivare än statliga och att staten i princip inte skall vara företagsägare. Båda dessa argument motbevisas av verkligheten.

Nu återopas i debatten utvecklingen inom de östeuropeiska länderna som ett argument. Men det är inte den verkligheten som vi lever i. Det är utvecklingen i det marknadsorienterade och det väl demokratiskt utvecklade Sverige som är vår verklighet och som vi vill diskutera och förändra. Att statliga företag i en kommandoekonomi inte är framgångsrika, inte ger tillräcklig växtkraft i ekonomin har vi fått bevisat genom de östeuropeiska planekonomiernas och kommunistiska regimernas kollaps. Men statliga företag i Västeuropa, inte minst i Sverige, är effektiva företag, med avancerad produktion, med avancerade produkter och med god avkastning på det investerade kapitalet.

Det finns givetvis inget som säger att företagsledningen och de anställda i företag som har staten som ägare skulle vara mindre motiverade att göra bra jobb än de som arbetar under privata ägare. Det är inte ägandet i sig själv som avgör detta, utan hur ägandet utövas. Hur skall annars så stora skillnader i vinstnivå och utveckling mellan olika privata företag kunna förklaras? Det är givet att det spelar en roll vilken kompetens som ägare, företagsledning och de anställda har. Men det är inte på något som helst sätt bevisat att staten under lämpliga ägarformer skulle vara mindre kompetent som ägare än ägare i det privata näringslivet.

Ändå spelar statliga och privata företag för närvarande inte alls på jämförbara villkor. Privata industriägare har hittills haft fördelar jämfört med de statliga företagen, genom att de har haft en enklare beslutsorganisation och en större handlingsfrihet. Trots detta törs jag säga att staten har lyckats bättre än tidigare privata ägare med att utveckla de företag som vi i dag diskuterar skall ingå i det framtida förvaltningsbolaget.

Flera av dessa företag var konkursfärdiga när staten för inte så länge sedan tog över. Dålig företagsledning och tvingande yttre omständigheter hade försatt företagen i en situation som inte kunde klaras av de privata aktörerna på marknaden, utan staten fick träda in och överta företag i mycket bekymmersamma situationer. Att, som de borgerliga partierna föreslår, sälja ut dessa företag nu, när företagen har blivit attraktivare, tycker jag vore att misshushålla med statens resurser.

Herr talman! Det är med tillfredsställelse som jag kan konstatera att majoriteten i näringsutskottet har ställt sig bakom regeringens förslag om bildandet av ett förvaltningsbolag för vissa av de statliga företagen. Dock har det tillägget gjorts att regeringen bör återkomma till riksdagen med en precisering av de riktlinjer som regeringen anser bör gälla för förvaltningsbolaget i fråga om dess möjligheter att avyttra aktier utan riksdagens hörande.

Det är regeringens avsikt att i enlighet med utskottets önskan så snart som möjligt återkomma till riksdagen i detta ärende.

Det är också med tillfredsställelse som jag kan konstatera att utskottet med vissa mindre justeringar ställer sig bakom regeringens förslag till avtal mellan Procordia och Volvo samt bolagiseringen av affärsverket FFV. Båda dessa åtgärder syftar till en fortsatt positiv utveckling för resp. företag.

Det är min övertygelse att vi genom de här tre förslagen kommer att bidra till en fortsatt positiv näringsutveckling i Sverige och en förstärkt ekonomisk tillväxt med en aktivare statlig industrisektor, där man bättre kan ta till vara de möjligheter som finns på marknaden i Sverige.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 19 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Industriministern sade att det som skett i Östeuropa inte var särskilt relevant i förhållande till vad som sker i Sverige och att den verklighet som vi lever i är begränsad enbart till Sverige. Det är inte riktigt sant. Verkligheten är faktiskt i allra högsta grad vår omvärld. Det är ju den vi uppehållit oss vid under en stor del av debatten: den ökande konkurrensen, investeringar som försvinner utomlands. Vi lever inte i ett vakuum, utan vi lever i allra högsta grad i samklang med omvärlden. I omvärlden säljer man i allt snabbare takt ut de statliga företagen till just de stora breda folkgrupperna i samhället.

Industriministern svarade egentligen inte på några av de frågor som vi har ställt tidigare när det gäller vilka nya regler det är som skall gälla för de statliga företagen. Det skall tydligen vara någon annan moral för de statliga företagen än för privata, där man tar större hänsyn. Det skall tydligen vara några särregler som innebär att man är mer nationell och nationalistisk. När det gäller det nya förvaltningsbolaget har man även i betänkandet sagt att man skall ha samhällsintressen i styrelsen och kanske även i ledningen av bolaget. Detta är ju en återgång till den gamla socialdemokratiska aktiva näringspolitik som misslyckades så grundligt under 70-talet. Det var ju efter de stora kapitaltillskotten under 80-talet, då man sade att de statliga företagen skulle skötas på exakt samma villkor som de privata, som man kunde resa sig ordentligt och komma igen. Nu går man i rakt motsatt riktning och tänker på expansion med politiska förtecken. Det är det som är förvirrande och oroande.

Att de statliga företagen skulle vara något större inlägg i förmögenhetsfördelningen är faktiskt inte värst mycket att hurra för. I så fall skulle man ha en oerhört bra förmögenhetsfördelning i Östeuropa. Den har i så fall lett till att ingen har det bra, utan att alla har det dåligt. Det är väl knappast den förmögenhetsfördelning vi är ute efter. Det är väl snarast så att vi har fått den här situationen genom att socialdemokraterna har missgynnade enskilt ägande, speciellt småspararnas ägande. I stället har man skattemässigt gynnat institutionerna vilket skapat makt- och ägandekonzentration.

Jag förstår inte hur man kan tugga så mycket som man gör från socialdemokratiskt håll om makt- och ägandespridning och själv agera precis

tvärtom när det gäller faktisk handling. Man skapar makt- och ägandekonzentration. Det gör man i avtalet med Volvo om Procordia. Det gjorde man i PKbanken, som är den enda banken som har en verkligt stark maktkonzentration och inga regler för att stora ägare skall ha begränsad rösträtt på stämmorna.

Två avslutande frågor: Det nationella kollektiva kapital som industriministern har talat om, är det det nya förvaltningsbolaget? Hur ser industriministern på Karlskrona-Kockum? Vore det inte dags att detta företag skulle kunna få byta ägargrupp och få mer relevanta ägare för att kunna hävda sig i konkurrensen?

Anf. 20 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Fru talman! Det här är såvitt jag vet den första näringspolitiska debatt som Rune Molin deltar i, i egenskap av industriminister, för att försvara delar av en proposition. Hans anförande var därför något av en programförklaring. Så tolkar jag det. Det var en tydlig programförklaring, därom råder inget tvivel. Men den bär i hög grad spår av 60-talet, när det gäller tron på en statlig företagstillväxt osv. Där fanns också tydliga spår från den skrift som hette Samordnad näringspolitik. Det handlar alltså om att långsiktigt utveckla den statliga företagssektorn.

Jag tror inte att det är där vi skall lägga den största tyngden i näringspolitiken. Jag inte bara tror, utan det är min bestämda uppfattning, att den största tyngden i näringspolitiken måste läggas vid att utveckla de mindre och medelstora företagen så att vi får en livskraft i den sektorn. Vi måste få en undervegetation i näringslivet så att vi blir mindre sårbara i framtiden.

Motivet för det statliga förvaltningsbolaget var, enligt Rune Molin, att de privata företagen många gånger har enklare beslutsvägar än de statliga. Beslutsvägarna skulle bli enklare med det nya statliga förvaltningsbolaget. Jag delar inte den uppfattningen. Jag tror heller inte att ett förvaltningsbolag gör beslutsfattandet i de statliga företagen enklare därför att man får en paralyorganisation.

Som jag sade i mitt inledningsanförande finns ju risken att angelägna investeringar i exempelvis LKAB, SSAB, ASSI eller något annat statligt företag kan komma att ställas mot investeringar i någon annan företagsdel inom förvaltningsbolaget som kunde ge en bättre avkastning, hotellbygge exempelvis.

Vilka riktlinjer anser industriministern att vi behöver på den här sidan? Jag tror att det är viktigt att han i dag gör en deklaration på den punkten. Det råder en stor oro hos de anställda i delar av den statliga företagssektorn efter det att man tagit del av tankarna bakom förslaget om förvaltningsbolaget.

Så några ord om Volvo-Procordia. Jag tycker att det är fel att överföra en statlig företagsamhet till ett stort svenskt industriföretag, som redan tidigare har en mycket stark ställning. Det innebär att man i ännu större utsträckning koncentrerar resurser till ett företag som har en dominerande roll i svenskt näringsliv. Inte nog med att socialdemokraterna allierar sig med ett stort företag, utan man tycks också driva en gemensam personalpolitik med Volvo.

Anf. 21 HADAR CARS (fp) replik:

Fru talman! De tankar Rune Molin och tidigare Lennart Pettersson var inne på var ingalunda nya, i den meningen att de inte skulle ha framförts tidigare. I ett anförande som Rune Molin höll i september förra året vid statens industriverks konferens kom han bl.a. in på detta. Han sade då att vi kan komma att hamna i en situation där avkastningsnivåerna sänks i förhållande till vår omvärld. Då blir bilden en annan när det gäller troheten till Sverige från svenska företag. Kapitalet, sade han, känner knappast några sentimentala skäl att investera i Sverige. Han sade vidare att nyinvesteringar läggs utomlands och vårt inhemska näringsliv blir ålderdomligt och tappar ytterligare i konkurrenskraft. Han fortsatte: För mig är det därför viktigt att kunna skapa ett system som motverkar kapitalets lättflyktighet. Vi måste söka bygga upp ett nät av nationellt verkande kapitalägare och -placere. Vi har redan i dag till viss del ett sådant kapital. Vi har AP-fonderna och löntagarfonderna, men det räcker inte, sade Rune Molin. Och för säkerhets skull, som gammal fackföreningsman, lade han till: Jag vill i detta sammanhang understryka att det inte i första hand handlar om att ge löntagarna ett ökat inflytande.

Det är väl precis vad det inte handlar om. Det handlar ju just om att bygga upp ett statligt kapital, ett statligt ägande och en statlig kontroll över svenskt näringsliv. Om det är någonting som i dag skrämmer företag så att de som ser möjligheter, överväger att lägga mer än de annars skulle göra av sina investeringar utomlands, är det just den här typen av tankegångar. Genom den politik som Rune Molin går ut med, medverkar han aktivt till att driva svenska företag och svenska företagsinvesteringar ut ur landet.

Vad är då alternativet? Jo, alternativet är självfallet att man utgår från en tilltro till det svenska näringslivet, att man försöker skapa sådana förhållanden i vårt land att det känns naturligt och riktigt för människor att vilja satsa, att vilja tro på en framtid i vårt land.

Det gör man inte genom att bygga upp ett statligt kapital, för att på så sätt genom ökad kontroll hålla människor under statens färla, utan genom att i stället ge dem som arbetar ökade förutsättningar att själva äga sina företag, att ha sådana företagsformer där de anställda själva får vara med och äga sitt företag och på så sätt också utöva ett inflytande och känna ett medansvar för sin verksamhet i arbetslivet.

Det är vårt alternativ. Jag är övertygad om att vi på så sätt skapar ett bättre samhälle än det socialistiska samhälle som Rune Molin så aktivt har gått in för att etablera.

Anf. 22 ROLF L NILSON (vpk) replik:

Fru talman! Min reaktion på industriministerns anförande är precis den motsatta mot Hadar Cars. Jag hälsar alltså med tillfredsställelse industriministerns uppgifter om att det är dags att aktivera det statliga kapitalet, använda det som en motvikt mot den privata koncentrationen, använda det som en motvikt mot internationaliseringens avigsidor och också använda det offensivt för att utveckla svenskt näringsliv och svenskt företagande. Jag tycker att det är utomordentligt bra.

Jag vill då tillägga att skapandet av ett troget, demokratiskt styrt kapital

inte får ersätta åtgärder som reglerar det privata kapitalets utflyttning ur Sverige eller internationellt övertagande av svenska företag. Avsidsorna av det har vi sett alltför mycket av, och jag tycker att det är väl motiverat att införa regleringar och begränsningar både av svenska företags rätt att flytta pengar över gränserna och när det gäller internationella eller utländska företags övertagande av svenska företag. Det finns ju inga sådana konkreta förslag i den näringspolitiska propositionen, och det är någonting som jag efterlyser.

Jag vill också fråga: Finns det någonting mer i tankarna om det nationella kapitalet, att aktivera det samhälleliga ägandet, än förvaltningsbolaget? Det vore olyckligt om regeringen skulle stanna vid detta och talet om ett nationellt aktivt samhällskapital bara skulle avse omstrukturering och effektivisering av det statliga ägande som vi redan har.

Slutligen vill jag instämma i den fråga som Per-Ola Eriksson har ställt vid ett par tillfällen. Det skulle vara bra med ett klargörande från industriministern om hur han ser på det statliga engagemanget i basindustrierna, hur han ser på frågan om produktiva investeringar kontra investeringar i tjänstesektorn och fastighetsplaceringar för att ge avkastning på kapitalet. För min del menar jag att det fortfarande bör satsas på basindustrierna. Produktiva investeringar bör prioriteras framför investeringar i den typ av objekt som Per-Ola Eriksson tog upp.

Anf. 23 Industriminister RUNE MOLIN:

Fru talman! Det staplas frågor på varandra, och jag har begränsad tid för min replik. Jag vill då sammanfatta min inställning till de olika företagsformernas funktion i vårt samhälle.

Till Per Westerberg vill jag säga att jag tycker att vi skall diskutera hur vi vill utveckla verksamheten här i Sverige. Problemen är stora i Östeuropa, och vi skall vara med och försöka påverka utvecklingen som går åt demokratiskt håll, men just nu skall vi diskutera hur vi skall ha det i Sverige i fortsättningen, och jag tänker koncentrera mig till det.

Vi vill ha en blandekonomi med privata företag, som ju dominerar i Sverige på ett sätt som är unikt, tror jag man kan säga, i västvärlden. Det kommer de att göra framöver också.

Vi vill ha kooperativa företag, för att den företagsformen skall kunna visa sin styrka och för att tillfredsställa dem som vill engagera sig i den.

Vi vill också ha statligt dominerade företag som kan visa sin styrka.

Vi vill ha en gemensam sektor, där framför allt kommuner och landsting skall driva verksamheter som vi vill ha organiserade i de demokratiska formerna på det sättet.

Men då vill vi ha samma spelregler för de olika företagsformerna. Vi vill ha spelregler som möjliggör för dem att skaffa det kapital som de behöver för att utvecklas och bli slagkraftiga.

Jag tycker att varje företagsform skall få visa sin styrka. Sedan får framgången på marknaden avgöra vilka företagsformer som är slagkraftiga, och det är väl dessa som skall växa och utvecklas. Visar det sig att den statliga företagsformen är slagkraftig, är det en tillgång för Sverige, därför att det betyder att vi kan hävda vår tillväxt på ett bättre sätt.

Vi vill ha effektiva statligt dominerade företag som kan medverka till en utveckling av näringslivet och till att förstärka tillväxten. De skall drivas affärsmässigt, och de skall drivas på de villkor – där kan jag vända mig till miljöpartiets representant – som den svenska riksdagen ställer upp, såväl när det gäller miljöfrågor som säkerhetsfrågor och andra frågor. De skall verka på marknaden inom de regler som vi tillsammans kommer överens om skall gälla för all företagsamhet.

Nu verkar det som om de borgerliga är rädda för konkurrens mellan olika företagsformer. Den statliga företagsformen skall inte få finnas, anser de. Statliga företag skall säljas ut och privatiseras! Varför är man så rädd för att låta det statliga företagandet få arbeta på samma villkor som de privata företagen gör? Varför skall inte statliga företag få möjligheter att visa sin styrka?

Det är alltså ideologiska blockeringar som gör att de borgerliga inte kan acceptera den typen av företag. Men jag tycker att det är att hämma utvecklingen av vårt näringsliv, om vi inte låter de olika företagsformerna få chansen att visa sin styrka. Jag tycker att man kan säga att de statliga företagen under 70-talet har visat sin styrka.

Så skulle jag vilja vända mig till Per-Ola Eriksson som har tagit upp frågan om de stora företagen och de fusioner som varit aktuella, bl.a. den mellan Procordia och Volvo.

Vi kommer ju att leva i en mer internationaliserad värld, inte minst sedan EG:s inre marknad kommit att etableras. Det kommer att innebära att konkurrensen skärps. Företag inom olika branscher kommer att gå samman för att bli slagkraftigare och kunna utnyttja marknaden effektivare. Med starka varumärken, med reklam-TV osv. krävs det en betydande volym för att kunna bli konkurrenskraftig på den stora marknad som kommer att skapas.

Då måste vi naturligtvis se till att vi också i våra företag får de strukturförändringar som är nödvändiga för att få slagkraft på den framtida marknaden. Ett sådant exempel tycker jag Volvo-Procordia utgör. Man har en livsmedelssektor i Procordia och man har en livsmedelssektor i Provendora som uppenbarligen är för liten för att ha den slagkraft i det framtida Europa som behövs på livsmedelsindustrins område.

Om våra företag skall bli slagkraftiga och medverka till den tillväxt som vi behöver, då måste vi skapa de enheter som gör dem slagkraftiga. Samma sak gäller på läkemedelsområdet. Kabi och Pharmacia är två utomordentligt dugliga företag. Men i en situation då allt större resurser krävs för forskning och utveckling kommer även strukturförändringar att krävas för att dessa företag skall kunna leva vidare som slagkraftiga företag. Därför var den fusionen ganska naturlig.

På samma sätt är det inom bilindustrin. Det är klart att Saabs möjligheter att konkurrera med andra stora bilföretag var begränsade, vilket resultatet också så småningom visade.

Förutsättningen för att vi skall kunna behålla sysselsättningen inom bilindustrin är naturligtvis att vi vidtar strukturförändringar som leder till att Saab och företagets anläggningar kan bära de kostnader som utvecklandet av nya bilmodeller m.m. för med sig. På precis samma sätt är det ju med Volvo.

Det skulle vara oförsvarligt om samhället inte, på de områden där vi kan delta, också deltog i utvecklingen av det svenska näringslivet.

Både statliga och privata företag sitter i detta avseende i samma situation. Men detta hindrar ju oss inte från att satsa på småföretagen. I den proposition som regeringen i mars månad förelade riksdagen föreslås en ökad satsning på småföretagen för att stärka deras situation på den framtida marknaden.

Under de närmaste tre åren satsar vi 645 milj. kr. i ett småföretagsprogram. Detta är en kraftig ökning.

Vi föreslår också tillskott av riskkapital för att på det sättet lösa ett av de svåraste problem som de växande små och medelstora företagen har när det gäller att skaffa eget kapital för att kunna utvecklas och bli mer slagkraftiga.

Vår strävan är alltså inte att välja ut någon enskild företagsgrupp, utan att satsa på de delar av svenskt näringsliv som har möjligheter att utvecklas och bära upp vår levnadsstandard också i framtiden.

Här har efterlysts riktlinjer för de statliga företagen. Nu är det inte så att vi, varken här i riksdagen eller i regeringen, skall sitta och bestämma vad de enskilda företagen skall göra. De har naturligtvis att utifrån de förutsättningar som föreligger på marknaden försöka skaffa sig en affärsidé att arbeta utifrån och försöka utveckla företaget så mycket som möjligt. Dessa affärsidéer kommer naturligtvis att diskuteras i styrelsen för det förvaltningsföretag som kommer att bildas. Dessa diskussioner kan naturligtvis leda fram till strukturförändringar och till förändringar i sammansättningen av företagssektorn. Det är självklart – det är ju därför som vi har bildat detta förvaltningsbolag. Då kan vi få större möjligheter till den rörlighet som framtiden kommer att kräva inom företagssektorn.

Hadar Cars berörde ett anförande som jag höll vid industriverkets konferens i höstas. Jag påpekade då de problem som vi kan förutse på den alltmer internationaliserade marknad som vi går in på. Genom avvecklandet av valutaregleringar och andra regleringar kommer företagets konkurrenskraft att avgöra var kapitalet kommer att investeras. Om vi har dålig konkurrenskraft i Sverige, så kommer investeringarna att söka sig till andra länder vars industris konkurrenskraft är större.

Därför är vår handlingslinje i första hand naturligtvis att bedriva en näringspolitik och skapa ett sådant klimat för näringslivet i det här landet att vi kan klara oss i konkurrensen med andra länder. Detta har vi under senare år haft uppenbara problem att klara – inte minst på grund av kostnadsutvecklingen. Vi har också kunnat konstatera hur utlandsinvesteringar ökat dramatiskt.

Det problem som uppstår då utlandsinvesteringarna ökar dramatiskt har varit att Sverige inte har fått avkastningen på det kapital som investerats. Jag har därför sagt att vi bör använda det kapital som vi gemensamt skrapat ihop till ökade satsningar i det produktiva näringslivet för att också i utlandsinvesteringarna få avkastning på det satsade kapitalet.

Då jag i dessa sammanhang har talat om det som jag vill kalla för kollektivt kapital avser jag inte specifikt löntagarfondskapital eller förvaltningsbolaget. Jag har avsett allt kapital av kollektiv karaktär. Jag har nämnt pensionsfonderna, SPP och SAF-LOs pensionsfonder. Det finns även försäkringsbo-

lags pensionsfonder. De pengarna är så att säga nationellt förankrade, och avkastningen på det kapital i dessa fonder som satsas i utlandet kommer Sverige till godo.

Det är naturligtvis på samma sätt med de statliga fonderna. Men om det privata kapitalet flyttar utomlands, då kommer avkastningen inte hem. Detta leder till problem, och de problemen har jag påpekat.

Anf. 24 HADAR CARS (fp) replik:

Fru talman! När Rune Molin utsågs till industriminister var det många som trodde att detta val huvudsakligen var motiverat av en önskan hos statsministern att lösa energifrågorna. Hur det kommer att bli med den saken vet vi inte – ovissheten på det området är kanske större nu än någonsin tidigare.

Genom att referera till vad Rune Molin sade i sin egenskap av vice ordförande i Landsorganisationen har jag också velat göra klart att hans grundläggande socialistiska inställning, väl dokumenterad, också kan ha spelat stor roll vid valet av industriminister.

Såvitt jag förstår är detta förhållande mycket bekymmersamt. Då går nämligen Sverige, i varje fall med den nuvarande regeringen, på kontrakurs mot utvecklingen i hela Europa. Det som har sagts från socialdemokratiskt håll i debatten här i dag styrker mig i uppfattningen att det är just åt det hållet som regeringen i dag styr kosan.

Det finns stora brister i det svenska samhället i dag, Rune Molin. Vi har en sjukvård som inte fungerar så som människor förväntar sig att den skall fungera med hänsyn till de stora skatter de betalar. Vi har brister på skolans område: nedgångna skolor och brist på läromedel. Vi har betydande brister i äldreservicen. Det saknas daghem, och av de handikappade får man höra skrämmande skildringar av hur litet hjälp i sin svåra situation de får av stat och kommun.

Vi i folkpartiet tycker att vi skall koncentrera statens och kommunernas arbete på att avhjälpa brister på de områden där stat och kommun har särskilt ansvar, men till det hör inte att driva företag eller producera läkemedel, vapen, livsmedel m.m. På den punkten skiljer vi oss markant från Rune Molin och hans åsikt om vad som är viktigt för staten att ägna sig åt.

Vi vill ha, vi vill ha, sade Rune Molin som den översåte han är och som den storpamp han också i grunden är. Men vi i folkpartiet tycker att det viktiga är att det är i konkurrensen om marknaden som det avgörs vem som skall producera vad. Det skall vara en fri marknad där människorna själva är delägare i de företag där de är verksamma. Det ger också på lång sikt det starka samhälle som är målet för en liberal politik.

Anf. 25 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Fru talman! Rune Molin anförde att ett av motiven för Volvo–Procordia-affären var att skapa en slagkraftig livsmedelssektor för att vi skall kunna hävda oss på Europamarknaden. Jag kan delvis förstå dessa argument. Men samtidigt vill jag säga att det är viktigt att vi även ger samma slagkraft och styrka åt den kooperativa livsmedelssektorn i Sverige.

Jag hoppas att Rune Molin och regeringen inte medverkar till att förverkliga konkurrensutredningens förslag. Det skulle bli en hämsko på den koo-

perativa företagssektorn och de kooperativa företagen. Jag tror att det är viktigt att vi som balans mot statlig och privat maktkoncentration främjar just de kooperativa företagen och ger dem möjligheter att bättre hävda sig i konkurrensen.

80-talet och den tredje vägens ekonomiska politik har på ett drastiskt sätt bidragit till att öka den privata maktkoncentrationen. Nu försöker man från regeringens sida balansera detta med statlig maktkoncentration. Det tredje steget är institutionell maktkoncentration med AP-fonder och löntagarfonder. Det fjärde steget blir att gifta samman alla delarna, och det blir en gigantisk makt- och ägarkoncentration i samhället.

Vi i centern tycker därför att det är fel när ett förvaltningsbolag har tillskapat och dessutom släpper in löntagarfonder och försäkringsinstitutioner. Detta blir en sammanblandning av olika roller, och det kommer att förstärka makt- och ägarkoncentrationen i svenskt näringsliv. Ägandet bör i stället spridas. Det kan handla om utförsäljning av statliga företag, och det kan handla om åtgärder för att begränsa fusionsraseriet i svenskt näringsliv genom en fusionskontroll. Det går att stimulera det enskilda sparandet, dvs. personligt sparande framför det institutionella och kollektiva sparandet.

Det är viktigt att säga att vi inte behöver fler företrädare för koncentrationspolitik. Det är inte fler koncentrationens fångar vi behöver, utan vi behöver mer av decentraliseringens tjänare för att främja ett spritt ägande och ett bättre inflytande i svenskt näringsliv.

Anf. 26 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Industriministern vill uppenbarligen inte göra jämförelser med Östeuropa. Jag noterar att hans statsminister har utnyttjat Östeuropa för att visa att materiellt välstånd kan skapas på annat sätt än med hjälp av kapitalism. Jag tycker att motsatsen nu eftertryckligt har bevisats. Det är tron på att allt sköts inom Sverige, som industriministern ger intryck av, som är så oroande, dvs. att man inte skall kunna konkurrera på fullt samma villkor. Titta på vilka förutsättningar och vilka handlingslinjer som gäller utomlands. Man måste skapa den typen av nationellt kollektivt företagande som gör att företagen inte kan försvinna ur Sverige. De måste tydligen ha speciella regler för att stanna inom Sverige. Att företagarklimatet skall vara så dåligt att det går utför och man därmed måste tvinga företag att stanna kvar!

Jag är av den grundläggande motsatta uppfattningen att man i stället skall göra det bra för samtliga företag. Då behåller vi företagandet och höjer välståndet i landet. Det industriministern i praktiken ger uttryck för är att det nationella kapitalet, bl.a. förvaltningsbolaget, behövs för att inga andra anser det värt eller möjligt att göra tillräckliga investeringar i landet. Därmed blir det indirekt en form av statligt subventionerat kollektivt ägande som är nödvändigt för att kunna klara välfärden. Det är den utförsbacken vi hamnade i i slutet av 60-talet och början av 70-talet med den aktiva näringspolitiken. Det är samma tankegångar som går igen.

Industriministern är nu också inne på att samhällsintressen får plats i styrrelsen för förvaltningsbolaget, dvs. mer eller mindre stark politisk styrning. Det är precis som i början av 70-talet med hela det statliga företagandet på

låg lönsamhetsnivå, med statliga subventioner och mycket elände för hela den svenska nationen.

Det är endast genom att arbeta på exakt likadana villkor, med exakt likadana slag av ledningsfunktioner och styrfunktioner som privata företag har, som statliga företag någorlunda har kunnat hävda sig. Det är därför som vi har ställt frågan varför företagen skall vara statliga när de skall arbeta på samma villkor som de privata. Då är det naturligt att privatisera företagen för att minska statsskulden, öka ägandespridningen och därmed dra ned på den ägande- och maktkoncentration som vi tycker är besvärande. Socialdemokraterna instämmer i detta men gör raka motsatsen genom att förstärka koncentrationen i stället.

Anf. 27 ROLF L NILSON (vpk) replik:

Fru talman! Det är litet beklagligt när Rune Molin betonar likheten mellan privatkapital och samhälleligt kapital. Det finns betydande skillnader mellan det samhälleliga kapitalet och det privata kapitalet i det avseendet att vi har en någorlunda demokratisk kontroll över det samhälleliga kapitalet. Det innebär att vi kan använda kapitalet på ett sätt som vi vill och som vi medvetet beslutar om. Det blir litet defensivt när Rune Molin säger att det statliga kapitalet och de statliga företagen givetvis skall följa de regler som riksdagen ställer upp för företagets verksamhet. Det är på ett sätt självklart, men det är en begränsning i betydelsen att reglerna skall följas och inte mer.

Det intressanta med samhällsinflytande över kapitalet är att vi just kan bestämma på vilket sätt det skall användas. Frågan är alltså om Rune Molin avser att statligt och annat samhällsägande skall vara föregångare på områden, driva på utvecklingen. Jag tänker på den typ av områden som miljöpartiet tog upp och efterlyste i sin begäran om policydokument och policyförklaring för det statliga företagandet och som även jag tog upp i mitt inledningsanförande. Det är områden som ledningsformer, företagsdemokrati, lokalt och regionalt inflytande över produktionen samt arbetsmiljö och yttre miljö. Det gäller också inriktningen av produktionen, dvs. inriktningen på resursbevarande skonsamhet mot miljön osv.

Att bara följa reglerna på dessa områden är att onödigt begränsa det statliga företagandets fördelar och finessen med att det är demokratiskt styrt. Kapitalet kan användas som en spjutspets för att driva på förändringar. Just företräde på dessa områden kan vara konkurrensfördelar dels när det gäller produkter, dels när det gäller att rekrytera personal och hålla kvar personal i verksamheten.

Anf. 28 Industriminister RUNE MOLIN:

Fru talman! Hadar Cars tyckte att det var konkurrensen på marknaden som skulle avgöra vilka företag som skulle finnas. Jag håller med om det. Men det är inte riktigt så han pläderar i verkligheten. Han vill med hjälp av utförsäljning av de statliga företagen privatisera, dvs. ta bort en av företagsformerna.

Låt konkurrensen visa vilka företagsformer som är de slagkraftigaste. Det ställer jag upp på. Visar det sig att de statligt dominerade företagen inte har den slagkraft som krävs i konkurrens med andra företag, kommer de att för-

svinna av sig själva. Den här riksdagen kommer inte att pumpa in nya pengar i de företagen. Deras överlevnad beror på hur duktiga de som arbetar i de företagen är att driva företagen. Men om de är duktigare än andra tycker jag att de har en plats i det svenska näringslivet. Jag tror att de har det. Jag tycker att de har bevisat det. Det är väl därför som borgerligheten är så förskräckligt rädd för den här företagsformen.

Per Westerberg tror inte att jag vill diskutera Östeuropa. Jag skall gärna diskutera Östeuropa, och jag har mycket kritiskt att säga om den ekonomiska organisation som man har i Östeuropa. I dag diskuterar vi emellertid hur vi skall ha det med de statliga företagen, hur ägandet skall organiseras för att bli så effektivt som möjligt eller, som Per Westerberg vill, om vi skall avskaffa det. Det gäller alltså om vi skall göra det ena eller det andra. Nu diskuterar vi situationen i Sverige, där vi aldrig har haft någon kommandoekonomi utan där vi i alla tider har haft ett marknadsekonomiskt system och där statliga, kooperativa och privata företag har verkat. Det har då skett med de restriktioner som den svenska riksdagen har ställt upp. Ofta har statliga företag fått arbeta med flera restriktioner än andra företag. Det är det som vi tycker att vi skall ändra på.

Sedan tog Per Westerberg upp internationaliseringen och menade att jag ser det hela från nationella utgångspunkter. Vi måste här i riksdagen försöka att bevaka det svenska näringslivets utveckling och situation med tanke på det svenska folkets levnadsstandard i den allt snabbare internationaliseringen. Då är det naturligt att vi ser på hur vi skall kunna få en god avkastning på det gemensamma kapital som vi har satsat, oavsett om det skett i den ena eller andra formen: genom att bygga upp privata företag med stora tillgångar eller i samhällsregi. Vi måste diskutera hur vi skall kunna få en utveckling som möjliggör att vi kan förbättra vår standard och att inte vårt kapital försvinner till andra länder och skapar sysselsättning där, samtidigt som också avkastningen hamnar utomlands. Svenska löntagare vill ju ha sysselsättning och tryggad levnadsstandard här i Sverige. Det är en diskussion om detta som jag har velat föra. Den tycker jag är viktig. Sedan är det klart att svenska företag måste investera i utlandet. Det har inte ett enda ögonblick ifrågasatts. Jag tycker att vi bör försöka få hit utländska företag för att blanda nya företagsformer med de svenska. Jag skulle gärna vilja hälsa japanska företag och den företagskultur som Japan har välkommen till Sverige för att därigenom stimulera utvecklingen här hemma. Men vi måste ha en aktivitet som gör att våra företag också investerar utomlands och kan tillgodogöra sig den marknad som finns där. Det handlar om hur vi skall kunna få glädje av den avkastning som kapitalet ger både i form av sysselsättning här hemma och också i form av högre standard.

Samhällsintressena i styrelsen: Ja, jag har inte så svårt att acceptera utskottsmajoritetens skrivning. Det är klart att ägarnas intressen skall komma till uttryck i förvaltningsbolaget. Det är inte ett rörelsedrivande bolag utan ett bolag som skall förvalta aktierna och tillvarata ägarnas intressen. Ägarna till förvaltningsbolaget är faktiskt hela det svenska folket. Det skall finnas olika kompetens. Det skall finnas kompetens med bakgrund i företagsverksamhet och samhällserfarenhet. För övrigt inriktar sig även privata företag i dag alltmer på att ha en kompetens som inte bara har direkt med företaget

att göra utan med samhället i övrigt, i form av erfarenhet. Jag tror att Kjell-Olof Feldts engagemang i Volvo har bl.a. den bakgrunden.

Per-Ola Eriksson tog upp den kooperativa sektorn. Jag kan hålla med om att även denna måste ha förutsättningar att utvecklas. Den skall inte ha sämre förutsättningar än andra. I den mån som den har det skall vi rätta till förhållandet. Denna sektor behöver i den här internationaliseringen få den slagkraft som i framtiden blir nödvändig. Jag är öppen för alla diskussioner om hur vi skall kunna genomföra reformer som kan skapa bättre förutsättningar och åstadkomma förutsättningar som i varje fall liknar dem som gäller för annan verksamhet.

Sedan sade Per-Ola Eriksson att vi bör sprida ägandet genom att sälja ut de statliga företagen, vilket också skulle få till följd en minskning av maktkoncentrationen. I början kan man förstås komma fram till den ståndpunkten, men hur ser verkligheten ut, vad har hänt under 80-talet? Antalet aktieägare har aldrig ökat så mycket som under 80-talet – genom allemansfonder och genom olika aktiesparaktiviteter. Samtidigt har maktkoncentrationen ökat och varför? Jo, ju mer man sprider ut ägandet på många, desto större makt får de som har de stora aktieposterna. Det är ju sanningen. Att komma till rätta med det problemet är ingen enkel uppgift. Jag har ingen lösning, men jag tycker att det är en viktig sak att diskutera. Vi vill ju inte ha ett samhälle där avgörande beslut, kanske för hela landsdelar och i varje fall för hela orter, avgörs av ett litet fåtal. Vi vill vid besluten ha ett inflytande från en bredare gruppering. Det tycker jag är värt att diskutera. Jag tar fasta på att Per-Ola Eriksson och centern är intresserade för detta.

Rolf L Nilson tog upp frågan om speciella krav på de statliga företagen. Man skulle kunna kräva att de bedriver regionalpolitik, miljöpolitik osv. Jag tror inte på den modellen, utan jag tror att om de statliga företagen skall kunna tävla med andra associationsformer måste de ha precis samma villkor som de nu har. Läger man på dem krav i det ena eller det andra avseendet, kommer de att uppvisa ett sämre resultat och då kommer den företagsformen att kritiseras och försvinna. Därför tror jag inte på den modellen. Däremot tror jag att vi kan lägga ut uppdrag på de olika företagsformerna. De statliga företagen kan få uppdrag av regionalpolitisk karaktär, men då måste vi se till att vi skickar med de pengar som behövs för att man skall kunna klara av det hela. Annars arbetar företagen inte på lika villkor. Och arbete på lika villkor är, tror jag, oerhört viktigt för att vi skall kunna få en likartad utveckling inom de olika sektorerna. Det är klart att vi gärna ser – och det skall vi naturligtvis försöka påverka genom ledningstillsättning i företagen – att man driver företagen i enlighet med de mål som riksdagen har satt beträffande t.ex. medbestämmande och inflytande. Här tror jag inte att vi kan arbeta med regler från vare sig riksdag eller regering, utan jag tror att det är viktigt att se till att vi får de ledningar och styrelser som har de riktiga intentionerna och som är beredda att förverkliga dem ute i det praktiska livet. Det tror jag är den modell som vi har att arbeta efter.

Förste vice talmannen anmälde att Hadar Cars, Per Westerberg och Rolf L Nilson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 29 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Fru talman! Vi socialdemokrater från Norrbotten har i detta betänkande två motioner om statliga företag.

I motionerna har vi krävt att det nya statliga förvaltningsbolaget inte får motverka en vidareutveckling av de befintliga företagen, och vi har också framhållit behovet av fortsatta investeringar i basindustrierna. Här har vi efterlyst ett aktivare ägarengagemang från statens sida.

I utskottsbetänkandet kan vi notera en lugnande skrivning. Det står bl.a. att bildandet av förvaltningsbolaget inte förändrar statens ansvar för utvecklingen i basindustrierna och att utskottet utgår från att riksdagen även i fortsättningen får god insyn i de aktuella företagens verksamhet. Det här låter naturligtvis bra.

Vad sedan beträffar ägarrollen skriver utskottet att staten även fortsättningsvis bör spela en aktiv roll som ägare av industriföretag.

I det avseendet har vi under de senaste åren framhållit vikten av att staten blir betydligt aktivare i sin ägarroll. De tunga basindustrierna är ju oftast belägna i de delar av landet där sysselsättningsproblemen är störst, och de har ett mycket stort ansvar för de regioner de verkar i. Därför måste också statens engagemang i större utsträckning ägnas åt att se till att den ensidiga produktion som oftast bedrivs i basindustrierna breddas och att råvaruproduktionen förädlas på ett betydligt bättre sätt än vad som är fallet i dag.

Naturligtvis kan inte ägaren i detalj styra och utveckla företagets produktion. Men det gäller att knyta till sig duktiga personer på ledningsnivå som inte bara klarar att rationalisera befintliga verksamheter utan också har förmågan att bygga upp nya verksamheter och utveckla nya produkter och sätta dem i produktion.

När det gäller det sistnämnda området kan man inte precis skryta med att det har skett någon snabb utveckling i de statliga basindustrierna. Här behövs krafttag från ägarens sida för att vi skall få en bättre utveckling.

Men tack vare att de statliga basindustrierna bildar stommen i Norrbottens industristruktur har vi nu en fungerande arbetsmarknad också i vårt nordligaste län. Där de privata storföretagen endast marginellt bidragit till sysselsättningen har alltså staten tagit huvudansvaret.

Det är mot den bakgrunden tragiskt att i den här debatten höra centerpartisten och norrbottningen Per-Ola Eriksson med en åsnas envishet predika för en utförsäljning av de statliga företagen. Att sälja ut grundtryggheten för många industriarbetare i Norrbotten genom en plan för utförsäljning av de statliga företagen, som de borgerliga vill, skulle vara ett sabotage mot sysselsättningen i vårt nordligaste län.

Anf. 30 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Fru talman! Även om jag har talat om näringspolitik och statliga företag tidigare i dag i ett par omgångar, kan jag gärna ta en debatt med Sten-Ove Sundström om den statliga företagssektorn. Men då begär jag en sak av Sten-Ove Sundström: att han bestämmer sig för vilket ben han skall stå på. Han talar om att staten är ägare av företag i områden där sysselsättningsproblemen är störst. Då måste man ställa sig frågan: Varför är de störst? Det är kanske just därför att staten äger företag och att man har misslyckats.

Sedan säger Sten-Ove Sundström att basindustrierna i Norrbotten nu har skapat en fungerande arbetsmarknad. Men nu är vi inte hemma i vårt eget län, Sten-Ove Sundström, och det här får inte bli bara en Norrbottensdebatt. Inte är väl arbetsmarknaden så där väl fungerande på alla ställen i vårt land där statliga företag dominerar. Jag ber Sten-Ove Sundström att vara litet mer försiktig med orden då han befinner sig utanför sitt eget län.

Anf. 31 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Det är ju de facto så, att vi tack vare de statliga företagen i Norrbotten har skapat oss en grundtrygghet i en fungerande arbetsmarknad. Och sysselsättningen i länet har ju aldrig varit så bra som den är för närvarande. Utan tvivel bildar statens företag fortfarande grundstommen i den industristruktur som vi har i länet. Jag tycker att det är förvånande att Per-Ola Eriksson håller fast vid det gamla engagemanget, som innebär att man så snart som möjligt, när man får chansen, skall sälja ut den här grundtryggheten som ju trots allt finns genom de statliga företagens verksamhet.

Även om vi ibland är kritiska till det sätt på vilket de utvecklas – och tycker att utvecklingen inte går tillräckligt snabbt – så är ju bakgrunden att det privata näringslivet inte har ägnat vårt nordligaste län det intresse som vi så gärna hade sett. Då har vi bl.a. den grundtrygghet som de statliga företagen innebär, och det är viktigt att vi också ser till att de får alla förutsättningar att utvecklas.

Anf. 32 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Fru talman! Sten-Ove Sundström måste ha skygglappar för ögonen, när han inte ser vad som händer i de delar av Norrbottens län som har en stor andel statliga företag. Det är inte inom den statliga företagssektorn som vi i dag har förnyelse, det är inte där tillväxten har kommit, det är inte där vi har fått de nya arbetstillfällena. Det nya arbetstillfällena har kommit inom de företag som har bildats på privat basis, varvid också småföretagen har bidragit till att skapa ett mer differentierat näringsliv.

Jag tycker att Sten-Ove Sundström m.fl. socialdemokrater bör komma bort från Stålverk 80-fixeringen och de förlegade tankegångarna och inse att framtiden för Norrbottens näringsliv inte hänger på de statliga företagen. Den är beroende av att vi får en positiv företagsutveckling på privat basis, där de små företagen spelar en avgörande roll. Det är den vägen vi kommer att vandra. Det kommer Sten-Ove Sundström också att inse med tiden, även om jag inte har alltför stora förhoppningar när det gäller honom.

Anf. 33 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Självfallet eftersträvar vi ett differentierat näringsliv, där inte minst småföretagen har en ganska stor betydelse. Men vi har trots allt lång väg att gå dit. Även om det sker en utveckling mot ett mer differentierat näringsliv, så kommer de statliga företagen under ganska lång tid framöver att bilda grundstommen i länets sysselsättning. Det är därför anmärkningsvärt att Per-Ola Eriksson alltså vill sälja ut dessa företag, med den osäkerhet det innebär för utvecklingen. Det ena kan ju inte gärna utesluta det andra.

Låt oss i stället kämpa för att utveckla dessa statliga företag jämsides med att vi bygger upp ett differentierat näringsliv.

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

Förste vice talmannen anmälde att Per-Ola Eriksson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Statliga företag

Anf. 34 BENGT HURTIG (vpk):

Fru talman! Det som pågår i Europa är ju att industri och näringsliv omstruktureras i riktning mot att man tar till vara samordnings- och stordriftsfördelar. Det gäller inte minst sådana industrier som vi i dag diskuterar och som alltså ingår i den statliga företagssektorn. Skulle en privatisering av dem genomdrivas, så är det troligt att de skulle ingå i den här typen av samordning och utvecklande av stordriftsfördelar. Ägarna skulle alltså i slutändan efter några år befinna sig i Bryssel, Rom, London, New York eller Tokyo. Då skulle vi i det här parlamentet inte behöva föra någon sådan här diskussion om den statliga företagssektorn. Jag undrar vad det skulle vara för sorts utveckling av demokratin och den nationella självbestämmanderätten.

De statliga företagen har, som sagts i debatten, stor betydelse för den norra delen av landet. Verksamheten i dessa företag har stått sig bra i konkurrensen med de privata företagen. Det är för närvarande hyggliga vinster, man gör affärsmässiga bedömningar, och de anställda har ställt upp på de stora omstruktureringar som de här företagen har genomgått.

Men det finns också stora investeringsbehov för framtiden. Hur skall de investeringarna utvecklas och förstärkas? Det sker inte enbart genom att man sitter i slutna direktionsrum och ser var kapitalet ger mest tillväxt. Det sker också i en dialog med omvärlden – med de fackliga organisationerna, med regering, parlament, forskare osv. – där man analyserar de totala villkoren för företagen. Det vi säger i parlamentet spelar därvid också en roll. Dessutom fattar ju den här församlingen beslut om ekonomiska villkor, skatter och miljövillkor som fastställer ramarna för de här företagen.

För LKABs vidkommande innebär företagets omstrukturering de närmaste 5–10 åren att ungefär 1 000 personer kommer att försvinna från verksamheten. Där behövs alltså investeringar för ökad vidareförädling, ökad prospektering och en prospektering och utveckling av företaget som tar hänsyn till miljön.

Såväl LKAB som SSAB förorsakar avsevärda miljöproblem. Utsläppen av svaveldioxid, kvävedioxid och koldioxid är mycket omfattande. Inte minst gäller det miljöproblem orsakade av utsläpp från koksverksdriften.

Vi har i en annan motion från vårt parti pekat på möjligheterna att omstrukturera och pröva nya framställningsmetoder som skulle vara mer ekologiskt riktiga. Vi tror att varken privata eller statliga företag på lång sikt kan fortsätta med en produktionsteknik som åstadkommer så pass omfattande miljöstörningar. Man måste således skapa mer slutna system och kraftigt reducera koldioxidutsläppen.

Detta kan också vara ett led i satsningarna på att göra Luleå till ett metallurgiskt centrum, där man tar till vara energi och möjligheterna till produktion av kemikalier. Det behövs alltså stora framtidsatsningar på gruv-, järn- och stålteknik i den här landsändan, och där har staten ett stort ansvar.

ASSI samverkar med domänverket om vidareförädling av skogsråvara. Som jag ser det har man i detta sammanhang ett särskilt ansvar för vidareförädling av den sågade tråråvaran. Statens industriverk har i flera omgångar pekat på möjligheterna för utveckling av denna del av näringslivet, och man kan konstatera att de privata intressena på detta område inte har lyckats särskilt väl och inte har rosat marknaden. De statliga företagen domänverket och ASSI har här ett stort ansvar.

Vidareförädling av den sågade tråråvaran har stor betydelse inte minst för inlandet. Denna verksamhet kan ge en energisnål, miljöriktig och sysselsättningsintensiv industri.

Det statliga förvaltningsbolaget får nu, som utskottet skriver i betänkandet, ta på sig huvuddelen av det statliga ansvaret för utvecklingen av basindustrierna. Detta ansvar har stor betydelse i denna del av landet, som ju huvudsakligen utgörs av stödområden. Jag noterar med tacksamhet vad utskottet skriver om behovet av en aktiv statlig näringspolitik.

Jag vill slutligen yrka bifall till samtliga de reservationer som stöds av vpk.

Anf. 35 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Det är, som Bengt Hurtig säger, alldeles korrekt att vissa statliga företag som kan bli föremål för privatisering kan komma att ingå i andra företagsgrupper, t.o.m. sådana med utländska ägare, precis som svenska företagsgrupper köper företag utomlands för att kunna bli effektiva, höja välståndet och försvara den välfärd vi har.

Den slutsats jag drar av Bengt Hurtigs och vpk:s agerande är att de menar att vi skall behålla ineffektiva strukturer och att det är skattesubventioner som skall se till att dessa kan förbli rent nationella och rent nationalistiska. Det är, Bengt Hurtig, genom att gå den vägen vi hotar välståndet, inte genom att välja den andra.

Anf. 36 BENGT HURTIG (vpk) replik:

Fru talman! När det gäller Norrland kan vi konstatera att de statliga företagen har lyckats relativt väl med att garantera välståndet. Vi ställer stora krav på dessa företag, och vi är inte nöjda med dem. Men de behövs som ett komplement till den privata och internationella verksamheten som eventuellt också kommer att bedrivas i denna landsända.

Anf. 37 LOUI BERNAL (mp):

Fru talman! Rune Molin talade tydligt och envist om storskalighet, och Bengt Hurtig understryker stordriftens fördelar. Detta är ett samhälle som vi miljöpartister inte vill ha.

Rune Molin talade också om ökad tillväxt. Ökad tillväxt är ett ensidigt begrepp. Jag skall ge ett exempel: Lars Norberg, som jag är ersättare för, har brutit benet. Det räknas som ökad tillväxt.

Den ensidiga tilltron till ökad tillväxt har länge varit det största hotet mot miljön. Att öka tillväxten och skydda miljön är i många fall oförenligt.

FFVs bolagisering innebär att vapenindustrin skall fungera efter marknadsekonomins principer. Ser socialdemokraterna och de andra partierna inte konflikten mellan den marknadsmässiga, kapitalistiska målsättningen

och det mänskliga ansvar man egentligen borde ta när det gäller vapenproduktion? Har vi inte sett nog av vapensmuggling?

Miljöpartiet har en rak hållning i denna fråga. Vi ser helst att man lägger om tillverkningen till civil produktion. Som miljöpartist vägrar jag gå med på att någon försöker tjäna pengar på vapenproduktion och krig.

Fru talman! Jag yrkar än en gång bifall till mina reservationer.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 6 §.)

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

Bioteknik, m.m.

5 § Bioteknik, m.m.

Föredrogs

jordbruksutskottets betänkande
1989/90:JoU9 Bioteknik och

lagutskottets betänkande
1989/90:LU31 Patenträttsliga frågor.

Förste vice talmannen meddelade att jordbruksutskottets betänkande JoU9 och lagutskottets betänkande LU31 skulle debatteras gemensamt.

Anf. 38 KARL ERIK OLSSON (c):

Fru talman! Biotekniken handlar i högsta grad om respekten för livet. I bioteknikens olika skepnader kan man med hjälp av livets byggstenar bygga nya livsformer.

Bioteknikens möjligheter fascinerar mig och säkert de flesta som har funderat över dess möjligheter och risker. Man kan med hjälp av biotekniken skapa för människan livsnödvändiga läkemedel, man kan utföra avancerade transplantationer med hjälp av genterapi och man kan snabbt ställa en diagnos. Detta är några av de stora möjligheter som biotekniken ger.

Nya produkter och nya produktionssätt som kan förbättra livsmedelssituationen i världen kan tas fram. Med bioteknikens hjälp kan djuren producera mer och skördarna i jordbruket bli större. Biotekniken kan bli ett värdefullt instrument i miljöarbetet när det gäller att ta hand om avlopp och avfall. Att kunna utvinna mineral med hjälp av mikroorganismer och att utveckla biodatorer är några av de förhoppningar som finns i fråga om biotekniken inför framtiden. Allt detta är hoppningivande och fantastiskt. Detta ger möjligheter inför framtiden som naturligtvis skall utvecklas och utnyttjas.

Samtidigt kan bioteknikens möjligheter oro mig i lika hög grad. Orsaken till detta är kanske inte tekniken i sig, utan mer samhällets och politikernas bristande förmåga att ta till sig och i tid försöka lösa problemen.

För mig och för centern är det viktigt att i tid diskutera konsekvenserna av en ny teknik, som exempelvis den nya biotekniken, och även att diskutera problemen kring etik och bioteknik. Det är viktigt att formulera en strategi för hur man skall kunna utnyttja biotekniken på ett riktigt sätt. Den som vill värna om teknikens utveckling kan aldrig bortse från kravet på en öppen värdering av tekniken och dess samhällskonsekvenser. Bara om vi erkänner

att tekniken kan användas på gott och ont, bara om vi erkänner dess möjligheter och dess ekologiska och miljömässiga risker, kan vi främja en uthållig teknisk utveckling på detta område.

Vi i centern har lagt fram två gedigna partimotioner om bioteknik. Jag skulle nästan vilja kalla dem epokgörande. Vi har dessutom fört fram våra ställningstaganden i andra motioner och i andra sammanhang. Huvuddelen av de förslagen behandlas i det betänkande som vi nu diskuterar.

Vi i centerpartiet har försökt analysera bioteknikens konsekvenser, och vi har föreslagit att en samlad lagstiftning måste utarbetas, att en kompetent myndighet skall tillsättas och en parlamentarisk utredning. För att skapa resurser till en genomgripande diskussion vill vi att 3 % av anslagen till bioteknisk forskning skall gå till hanterandet av de etiska aspekterna.

Efter att ha gått en lång väg och gjort många stopp är vi framme vid en riksdagsdebatt om ett betänkande som handlar om bioteknik, det första i riksdagens historia. Den första centermotionen, jämte andra motioner, väcktes redan vid den allmänna motionstiden 1989. Jordbruksutskottet beslöt att sända ut motionerna på en remissomgång över sommaren 1989. Det var en omfattande remissomgång, och jag tror att den var värdefull för dem som fick delta. Den har inspirerat många myndigheter och organisationer till omfattande svar som har medverkat till att rusta dessa organ inför framtiden.

Under förra hösten hade vi en debatt i jordbruksutskottet kring dessa frågor. I januari 1990 väcktes nya motioner, bl.a. den andra stora centermotionen om bioteknik, och fler motioner har väckts senare under året.

Utskottet hade för avsikt att genomföra en utfrågning av typen offentlig utfrågning, och den genomfördes också, men dock inom lyckta dörrar. Av någon anledning ville majoriteten i utskottet inte ha någon offentlig utfrågning. Jag tror att en offentlig utredning i detta sammanhang hade varit intressant för media och för allmänheten och att den hade kunnat medverka till att sprida den kunskap som är nödvändig att sprida i denna viktiga framtidsfråga.

Under våren har utskottet avvaktat och väntat på signaler från regeringen. Vi har gjort det i flera omgångar tills vi så småningom blev något irriterade och beslöt att ändå ta ställning. Då kom beskedet om att regeringen hade bestämt sig för att utforma direktiv och tillsätta en beredning. Därigenom avväjdes ett mer långtgående tillkännagivande än det som jordbruksutskottet nu föreslår i det föreliggande betänkandet.

Vi är naturligtvis ense om många saker, och det tycker jag är glädjande. I betänkandet står: "Det anförda innebär att utskottet i stor utsträckning instämmer i de allmänna synpunkter på bioteknikens möjligheter och risker som framförts i oppositionspartiernas motioner och som också framförts i ett flertal utredningar och i de nyligen framlagda direktiven till den parlamentariska beredningen ---". Litet längre ner står: "Vad utskottet ovan anført bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna."

Detta innebär naturligtvis att de synpunkter som finns med i texten och som man är överens om finns med i bagaget inför den beredning som skall ske. Det är naturligtvis min och centerpartiets förhoppning att en del av det ambitiösa arbete som vi har lagt ner i våra motioner kommer att återspeglas också i det framtida arbetet.

Men detta är bara en del. Resten är jag inte lika glad över. Jordbruksutskottets majoritet har nämligen yrkat avslag på många förslag från centerpartiet. Förslaget om en parlamentarisk utredning får vika och i stället skall en parlamentarisk beredning tillsättas, något som vi vet innebär mindre offentlighet än en offentlig utredning, och parlamentarikerna har där mindre möjlighet att göra sig hörda. Utskottet tar heller inte ställning till om det på sikt behövs en samlad lagstiftning. Utskottet avstyrker vårt förslag om att inrätta en myndighet om har kapacitet och möjlighet att kontrollera det som sker, en bioteknikinspektion.

Utskottet avstyrker vårt förslag om att förbjuda utsläpp av gentekniskt modifierade organismer. Man yrkar avslag på vårt förslag om en satsning på ytterligare debatter och information, någonting som jag tror är kolossalt viktigt. Utskottet avstyrker vårt förslag att man skall förbjuda hopknådade mosaikdjur och förbjuda genterapi på djur för livsmedelsproduktion.

Av reservationen kan man möjligen uttolka att vi reserverar oss emot all genterapi på djur. Så är inte fallet. När det gäller den andra formen av genterapi på djur vill vi ha ett regelsystem, men när det gäller livsmedelsproduktion anser vi att det kan förbjudas.

Såsom förtroendevalda i riksdagen har vi ett ansvar att ange de etiska, sociala och miljömässiga ramarna för biotekniken. Vi kan inte undandra oss detta ansvar. Men det gör faktiskt ni som vill avvisa vårt förslag. Ni gör samma misstag som de gjorde som inte i tid ville diskutera miljöproblemen eller kärnkraften med dess avfallsproblem som kommer att finnas i hundratusen år. Vi måste i tid se och inse både möjligheterna och riskerna.

Vi skall inte i dag diskutera bioteknikens tillämpning på människan. Men jag måste ändå säga att tystnaden här är förödande. Karin Söder tillsatte år 1981 en utredning om genetisk integritet. Utredningen var klar tre år senare. Efter sex år har fortfarande inget förslag kommit från regeringen, och nu är det också klart att det inte heller i vår kommer något förslag. Detta är egentligen en skandal. Jag brukar inte ofta ta så starka ord i min mun, men detta är viktigt. Det är angeläget att vi rustar oss för de möjligheter och risker som bl.a. kartläggningen av den mänskliga arvsmassan för med sig.

Sverige är på många sätt ett laglöst land på bioteknikens område. Regeringens ointresse för dessa frågor manifesteras också här i kammaren i dag genom att det inte finns något statsråd närvarande vid debatten.

Socialdemokraterna vill tyvärr helst diskutera biotekniken i slutna rum. De avvisade, som jag tidigare nämnde, den öppna utfrågningen i jordbruksutskottet. De vill tillsätta en beredning i stället för en offentlig utredning. De hemlighåller sin inställning till patent, och regeringen lägger inte fram någon proposition om genteknikens utnyttjande på människan.

Jag vill ställa en fråga till Margareta Winberg som är socialdemokraternas företrädare i den här debatten. Vad är er inställning till att med bioteknikens hjälp förändra djur, växter och mikroorganismer och att släppa ut dem i naturen? Vem skall göra riskvärderingen, och hur skall den genomföras? Vem skall ta ansvaret? Centern anser att det redan nu behövs tydliga gränser för vad man får göra och vad man inte får göra. Även i väntan på en heltäckande lagstiftning måste vi politiker vara beredda att agera. Människan klarar inte

av, i varje fall inte än, att göra en riskvärdering av ett frisläppande av genetiskt förändrade organismer i naturen. Därför måste vi förbjuda dem nu.

Vi måste ha klara regler för gentekniska förändringar av djur. Centern avvisar, som jag tidigare sagt, genterapi på djur för livsmedelsproduktion.

Fru talman! Jag vill med detta yrka bifall till centerreservationerna och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 39 INGVAR ERIKSSON (m):

Fru talman! I jordbruksutskottets betänkande angående bioteknik behandlas ett antal parti- och kommittémotioner om forskning och tillämpning inom bioteknik-genteknik-området. Utskottet har mycket utförligt redovisat sin syn på bioteknikens möjligheter, men också risker, och har även pekat på behovet av ökad samhällskontroll på det här området. Vi har särskilt framhållit de etiska problem och de ekologiska risker som är förenade med den nya tekniken.

Vi kan konstatera att utskottet i långa stycken är enigt om vad som framhålls i betänkandet och vill att riksdagen som sin mening skall ge regeringen detta till känna. Det finns dock ett antal yrkanden med mera preciserade förslag om utredning, lagstiftning, förbud mot genteknisk forskning och även mot dess tillämpning. Dessa yrkanden har avstyrkts av utskottet med hänvisning till en parlamentarisk beredning, som regeringen nyligen har tillsatt med uppgift att bereda frågor om användning av genteknik. Utskottet har också gjort uttalanden om olika frågor som går i samma riktning som många motionsyrkanden. Självfallet bör och kommer dessa att uppmärksammas i det fortsatta beredningsarbetet.

Biotekniken har under senare år tillmätts en allt större betydelse inom olika samhällssektorer. De största möjligheterna till tillämpning av den nya tekniken förväntas inom växt- och djurförädling, med stora konsekvenser för foderproduktion, livsmedelsproduktion och annan fytokemisk produktion. Växter och djur kan utnyttjas för framställning av humanmedicinska och veterinärmedicinska produkter. Tillämpningar av speciellt intresse för miljövärden är biotekniskt utvecklade bekämpningsmedel, bioteknisk sanerings- och reningsteknik samt råvaruutvinning. Det är alltså fråga om stora områden.

En del av biotekniken som har debatterats livligt under senare år är gentekniken, och debatten har främst speglat en oro för vad gentekniken kan användas till när det gäller djur och växter samt vilka konsekvenserna av den användningen av tekniken kan bli både för miljön och för produktionen. De etiska problemställningarna liksom de ekologiska riskerna av olika tillämpningar har kommit alltmer i fokus.

Den användning som går ut på att t.ex. husdjuren skall öka sin produktion eller växa fortare har naturligtvis ifrågasatts från bl.a. etiska utgångspunkter. Också inom växtförädlingen pågår ett arbete för att ta fram nya sorter som är resistent mot vissa sjukdomar eller skadegörare eller t.o.m. vissa bekämpningsmedel. Det är viktigt att vi får fram sorter som är resistent mot sjukdomar och skadegörare. Det är helt nödvändigt i en värld där befolkningen ständigt ökar. Men det finns en risk för andra negativa konsekvenser med ökad användning av bekämpningsmedel som tas fram och får speciella

egenskaper, något som också har påtalats. På många håll har man också velat fästa uppmärksamheten på att gentekniken kan leda till genetisk utarmning av djur- och växtarter.

De potentiella ekologiska riskerna i samband med planerad spridning av gentekniskt modifierade organismer i naturen har varit föremål för en omfattande debatt både i Sverige och internationellt. Den biotekniska forskningen under de senaste decennierna har genomgått en utveckling som resulterat i en helt annan förståelse av livsprocesserna än vad som tidigare var möjligt. Gentekniken har givit forskningen en ny dimension. Det har bl.a. blivit möjligt att studera celler och biologiska processer med en helt annan precision än tidigare. Med genteknik kan växter och djur ges egenskaper som med traditionell förädling inte kan uppnås. Stora förväntningar knyts till gentekniken när det gäller att diagnostisera sjukdomar och finna botemedel mot sådana.

Vi moderater är övertygade om att utvecklingen måste gå vidare, och vi menar att biotekniken kan bidra till att den kan ta snabbare steg framåt inom de medicinska och veterinärmedicinska områdena. På samma sätt blir en ny och positiv utveckling möjlig inom växtförädlingen.

Biotekniska processer har stor betydelse och en stor utvecklingspotential också inom den farmaceutiska industrin och inom livsmedelsindustrin liksom på miljöområdet. På det rättsmedicinska området är gentekniken ett värdefullt hjälpmedel i analysarbetet. Med bioteknikens hjälp kan olika fytokemiska produkter utvecklas inom de areella näringarna, något som kan komma att uppmärksammas alltmer också från näringspolitiska, energipolitiska och jordbrukspolitiska utgångspunkter. Vi har förståelse för den oro som föreligger beträffande framför allt de ekologiska riskerna och de etiska problem som är förenade med denna nya teknik.

Möjligheterna att med allt större precision modifiera växter, djur och mikroorganismer så att de erhåller nya och förändrade egenskaper måste hanteras med allra största ansvar och varsamhet. En ovarsam hantering av den kunskap som kan vinnas inom gentekniken kan ge upphov till negativa effekter på flera områden. Också frågorna om ansvarsfördelningen mellan staten, forskningen och den industriella tillämpningen måste ägnas stor uppmärksamhet. Då forskningen ständigt tillförs nya kunskaper och tillämpningar kommer det också ständigt att ställas nya frågor, och nya problem kommer att aktualiseras.

Vi måste alltså ha en beredskap för att möta de nya frågeställningar och problem som kan uppstå. De etiska frågorna kräver en omfattande diskussion både inom och utom forskarsamhället.

Även forskningstekniken och forskningsetiken och utvecklingen av den etiska granskningen av forskningen är viktiga områden. Forskningen måste följa samma etiska och rättsliga regler som gäller för samhällslig verksamhet i övrigt. Nya kunskaper om grundläggande livsprocesser skärper givetvis kraven på ett ytterligare ökat ansvar för forskningen.

Utskottet har i sitt betänkande inte närmare gått in på de etiska frågeställningarna i detta hänseende, i den mening att en viss närmare angiven forskning och tillämpning kan definieras som acceptabel eller oacceptabel från etiska utgångspunkter. Vi hänvisar i stället till en rapport. DS 1990:9, i

vilken görs en översiktlig redovisning av vilka riktlinjer som bör gälla för den etiska bedömningen av viss genteknisk forskning och genteknisk tillämpning på djur. Dessa överväganden anses ligga väl till och vara väl ägnade att utgöra en grund för den fortsatta beredningen av kontrollfrågorna.

Fru talman! Man måste ägna särskild uppmärksamhet åt den ekologiska riskvärderingen. Detta gäller bl.a. användningen av gentekniskt förändrade växter och mikroorganismer. Riskvärderingen när det gäller biologiska bekämpningsmedel är också en viktig faktor. Bedömningen från ekologisk synpunkt av de potentiella riskerna – varmed avses även riskerna för genetisk utarmning – kräver ökade kunskaper.

Vi anser det vara viktigt att den fortsatta utvecklingen på detta område kan följas och redovisas med största möjliga öppenhet. För forskningens del innebär detta bl.a. att medborgarna kontinuerligt bör informeras om forskningsresultat och forskningsprocesser. Den informationsverksamhet som bl.a. hybrid-DNA-delegationen och skogs- och jordbrukets forskningsråd, SJFR, bedriver utgör härvidlag en viktig funktion. Det är angeläget med en samhällsdebatt i dessa frågor och den måste vara så öppen som möjligt.

Utskottet har i stor utsträckning instämt i de allmänna synpunkter på bioteknikens möjligheter och risker som framförts i de motioner som avgivits och som behandlas i betänkandet. Detsamma gäller de direktiv angående vissa frågor om genteknik som har utfärdats för den nya parlamentariska beredningen. Detta gäller också synpunkter i yrkanden om allmänna riktlinjer för politiken på bioteknikområdet vad gäller bioteknikens risker och möjligheter. Här har – som tidigare framhållits – också utskottet enats om att riksdagen skall göra ett tillkännagivande till regeringen.

Vidare framläggs i motionsyrkanden synpunkter liknande dem som jag just berörde i anledning av utredning, lagstiftning och miljökonsekvensbedömningar.

I allmänhet råder det i samhället i stor utsträckning en enighet om att den kontroll av utvecklingen som sker på bioteknikområdet är nödvändig. Det finns ett behov av ökad samhällskontroll, framför allt när det gäller den praktiska tillämpningen på djur och växter för olika ändamål samt i fråga om spridning av transgena mikroorganismer i naturen.

Vad beträffar forskning anser vi moderater att det vetenskapliga sökandet efter nya kunskaper i största möjliga utsträckning bör stå fritt från statlig styrning och kontroll, men ansvaret måste till stor del bäras av forskarna. I den mån det finns ett behov av ökad kontroll av forskningen bör denna kontroll i första hand inriktas på den etiska granskningen. Vi har utgått ifrån att det förslag om etisk granskning av forskningen som lades fram i forskningspropositionen och i rapporten "Genteknik – växter och djur" kommer att ligga till grund för den fortsatta beredningen av denna fråga. Kontrollfrågorna och med den övriga biotekniken sammanhängande frågor har i många fall redan blivit föremål för överväganden resp. konkreta beslut genom olika initiativ, dels från regeringens sida, dels från de myndigheter som har dessa uppgifter inom sina ansvarsområden.

Jag vill peka på den rapport som jordbruksdepartementet nyligen lade fram, en rapport med titeln "Genteknik – växter och djur". Denna rapport innehåller bl.a. en beskrivning av forskning och tillämpning både nationellt

och internationellt inom olika områden, t.ex. genteknik på djur, växter och mikroorganismer.

Jag sade nyss att kunskapsuppbyggnad är nödvändig för att kunna avgöra huruvida särskilda styrmedel behövs för den gentekniska forskningens inriktning och genteknikens praktiska tillämpning på djur och växter.

Genteknik bör icke få användas på ett sådant sätt att den gentekniska mångfalden i växt- och djurlivet utarmas och så att det ekologiska systemet rubbas. Att genom genteknik t.ex. ändra våra husdjur i syfte att höja produktionen på ett sådant sätt att de etiska värderingarna kommer i gungning kan givetvis icke accepteras. Att däremot använda genteknik i syfte att få fram medel som kan förebygga och bota sjukdomar både hos människor och djur bör inte hindras, utan det bör stimuleras.

Forskningens utveckling och de nya rönen på det biotekniska området måste utgå ifrån en bestämd målsättning och ett ansvar för att det som är bra tas till vara och för att det som är dåligt och riskfyllt stoppas.

När det gäller genteknikområdet har utvecklingen nu nått det stadium då organismer utvecklas för användning i jordbruket och för annan användning i den yttre miljön. Specifika egenskaper kan genom genteknik introduceras i organismerna och hindret mot utbyte av gentekniskt material riskerar i vissa fall att kunna kringgås.

Frågor om hur dessa nya organismer kan påverka det ekologiska systemet är nödvändiga och måste kunna besvaras. Dagens erfarenheter beträffande eventuella bieffekter av genteknisk modifierade organismer eller utsläpp i miljön är begränsade.

Vi moderater har i en reservation framfört ett krav på att man borde införa miljökonsekvensbedömningar när det gäller denna teknik. Vi har samma förslag när det gäller andra områden, och vi anser att det är viktigt med miljökonsekvensbedömningar som skulle kunna vara till stor hjälp. Det är bättre att konsekvenserna och riskerna klarläggs innan man sätter i gång och ger sig in på ett område, för sedan kan det vara väldigt svårt att stoppa en negativ utveckling. Detta gäller i mycket hög grad inom olika områden som har med miljö att göra. Miljökonsekvensbedömningar är viktiga också beträffande miljökonsekvenserna när det gäller gentekniken och de nya rön som kommer fram.

Vi moderater är alltså positiva till forskning och kunskapsutveckling. Vi tror att om denna teknik används rätt med stort ansvar för framtiden kan den innebära en god hjälp för en bättre utveckling och ge positiva resultat för den framtida människan och för det framtida samhället.

Det var mot den bakgrunden som den utfrågning som vi hade i utskottet var slutet. Vi ville inte hindra insyn och debatt, utan orsaken var att utskottet ville bredda sin kunskap, och då var vi övertygade om att det var lättare med en slutet utfrågning, eftersom frågorna då blev mer naturliga och inte så inriktade på att passa medierna. Vi var övertygade om att vår ståndpunkt i detta läge var riktig. Det blev en bra utfrågning denna dag, då vi hade genteknikfrågorna på programmet. Detta utesluter givetvis inte att vi anordnar en öppen utfrågning framöver. Vi är givetvis angelägna om att det skall vara öppenhet kring dessa viktiga framtida frågor.

Fru talman! Jag vill yrka bifall till den moderata reservationen som är fogad till betänkandet och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 40 ANDERS CASTBERGER (fp):

Fru talman! Bioteknikens tillämpningar inom medicin, jordbruk, industri och miljövård skapar många nya möjligheter. Vi kan få nya mediciner och bättre sjukvård. Vi kan snabbt förädla nya näringsrika grödor och utveckla resurssnåla och miljövänliga industriprocesser.

Samtidigt reses en rad nya problem: personlig integritet och allas lika rätt kan hotas. Standardisering av jordbruksgrödor och utsläpp av genetiskt förändrade organismer kan hota naturens mångfald. Bioteknisk industri kan vålla nya miljöproblem. Tyvärr vill inte den socialdemokratiska regeringen ta det riktigt på allvar, tycker jag. Bioteknisk industri kan slå ut delar av u-ländernas produktion av kryddor och livsmedel för export.

Vid tillämpningen av de biotekniska kunskaperna avgör vi människor om användningen blir god eller ond. Jag anser att det vore fel att stoppa den biotekniska utvecklingen. Vi i folkpartiet anser att riskerna måste gå att hantera genom etiska normer, utbildning, information och rättslig reglering. Vi tror också att det i en öppen debatt går att arbeta fram en moraliskt försvarbar hållning till de frågor som i grunden rör hur vi skall förhålla oss till det biologiska arvet.

Jag vill erinra om att utskottet instämmer i flera av de förslag om bioteknikens möjligheter och risker som bl.a. folkpartiet fört fram. Dessa förtydligande rader hoppade utskottets ordförande över av någon anledning när han citerade ur betänkandet. Detta ligger också till grund för att ett enhälligt utskott förordar att möjligheterna och riskerna skall ges regeringen till känna.

Vid förädling av husdjur och växter sätter människan den naturliga selektionen ur spel för vissa egenskaper och gynnar i stället andra varianter. Dessa varianter kan vara till stora nytta för människan, men skulle kanske inte klara sig i naturen. Exempel är onaturligt hög mjölkproduktion eller god frösättning.

De egenskaper gener ger upphov till är inte absoluta utan påverkas av omgivningen. En egenskap, som upplevs som en defekt i en miljö, kanske inte alls märks i en annan. I en tredje miljö kan egenskapen vara till fördel. Därför är det viktigt att komma ihåg att geners framgång är avhängig miljön.

Tillämpningar av den moderna biotekniken går att finna inom en rad områden. Några exempel har tidigare givits i debatten här i dag. Inom medicinen finns möjligheter till diagnostik av en mängd både smittsamma och ärftliga sjukdomar. Möjligheterna ökar också att skraddarsy läkemedel, som liknar kroppens egna substanser och att ta fram vacciner mot t.ex. gulsot och malaria. I förlängningen ser man hur terapi genom överföring av gener till skadade celler och organ blir möjlig.

Kunskapen om allt detta och den kunskap vi ännu inte har hunnit skaffa oss kan användas till både goda och onda syften, och nyttan av vissa tillämpningar kan diskuteras.

Fru talman! Här figurerar en skrämselfpropaganda som är ovärdig. Den saknar också verklighetsförankring. I förhandsreklamen till denna riksdagsdebatt figurerade i går i TV ett inlägg om att vi skall diskutera och fatta beslut

om vi skall tillåta att råttor får bli stora som hus. Denna skrämsel bildar grunden för utvecklingsnihilistiska och orcalistiska förslag. Jag reagerar starkt mot dessa oseriösa skrämselfaktiska knep. Vi i folkpartiet anser att det är fel att införa ett moratorium, dvs. att stoppa den biotekniska utvecklingen, stoppa den biotekniska forskningen. I bioteknikens utveckling ser vi både nya möjligheter och nya risker. Kunskap kan användas till både goda och onda syften. Genom att aktivt välja, styr människorna som tillämpar kunskapen om användningen blir god eller ond. Det är vi människor som har ett ansvar. Försök att avlyfta detta ansvar är omoraliska.

Rätt grepp i detta läge är inte att åberopa förlupna tidnings- och massmediabilder med jätteråttor och att exploatera människors rädsla och sedan kräva förbud och stopp. Folkpartiet anser att för att rätt använda – och kontrollera – biotekniken måste samhället skapa en sammanhållen bild av bioteknikens möjligheter och risker. Därför förordar folkpartiet tvärtemot förbudsivrarna en fortsatt kunskapsuppbyggnad i form av forskning och utvecklingsarbete. Kunskapen måste föras ut genom en omfattande seriös informationsinsats och en bred debatt.

Fru talman! Regeringen kan i dag meddela föreskrifter som reglerar genteknik på växter och djur eller användandet av gentekniskt förändrade organismer vid växtodling. Vi anser ifrån folkpartiets sida att en tydligare lagstiftning måste till. Utrymmet för godtycke måste minskas. För utsläpp av gentekniskt förändrade organismer bör det finnas ett tillståndsförfarande. Utsläpp bör inte tillåtas utan noggrann prövning innefattande kontrollerade fältförsök och ekologisk riskbedömning. Tillverkaren måste ta ansvar för skadeverkningar. Varför, Margareta Winberg, skall vi inte ha en lagstiftning om utsläpp av gentekniskt modifierade organismer? Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Socialdemokraternas intresse av att värdera miljöaspekterna av biotekniken är inte stort. Jag nämnde det inledningsvis. Folkpartiet har föreslagit att naturvårdsverket skall tilldelas 2.5 milj. kr. extra för en utvärdering av bioteknikens miljöeffekter. Inte heller det tycker regeringen verkar vara särskilt angeläget. Jag yrkar bifall till reservation nr 7 till stöd för det förslaget.

När nu regeringen efter stor beslutsvända och en lång och segdragen process äntligen kommit fram till att en parlamentarisk beredning skall göra en samlad översyn, tillgodoses huvuddelen i folkpartiets länge framförda krav. Det är då viktigt, mot bakgrund av den snabba utveckling som nu sker att den parlamentariska beredningen får möjligheter att arbeta snabbt och försöka hämta in de förseningar som regeringens missade hanteringar har givit upphov till.

Fru talman! Biotekniken och dess utveckling aktualiserar många och grannliga frågor av stor betydelse för alla människor. Många olika myndigheter, forskarvärlden och industrin har liksom vi alla individer ett ansvar för att kunskapen tillämpas på ett riktigt sätt.

Det finns risker. Det finns möjligheter. Vi skall inte avstå från möjligheterna, och därmed bilda grogrund för misstänksamhet om att människan är oförmögen att hantera riskerna. Vi motsätter oss ett moratorium, som skulle avhända oss möjligheterna och förhindra forskning och utveckling i vårt

land, men på intet sätt skydda oss från de risker som forskningen kan ge upphov till i andra länder.

Anf. 41 ANNIKA ÄHINBERG (vpk):

Fru talman!

”Skumögt i mörkret vi treva
att dräpa sig själv, är att leva
håll den du hatar kär
var den du icke är
gör det du icke kan
varder du man”

Jag tror inte att Gustaf Fröding visste något om genteknik. Han skrev visserligen den här dikten långt efter det att Robert Brown hade upptäckt cellkärnan år 1831 – men långt innan Watson och Crick år 1953 kunde beskriva DNA-molekylen. Nej, Fröding kände inte till gentekniken, men han visste mycket om människans utsläckliga sökande efter tillvarons yttersta ramar, och om hennes ständiga drift att spränga dessa ramar och söka vidare efter nya gränser.

Människan, sökaren efter livets mening och mål, och människan, vetenskapsmannen och upptäckaren, är en och samma. Det är vårt öde att vara kläffingriga. Det är det som har givit oss som art den enorma framgång som gör att vi nu överbefolkar jorden. Det är det som fört oss och jorden till förödelsens gränsland. Men vi kan inte frånhända oss denna förmåga.

Genom tiderna har människan upptäckt och uppfunnit, och för var gång har utvecklingen tagit språng. Ångmaskinen, elektriciteten, atomkraften och informationsteknologin är några milstolpar. Nu står vi mitt i det som har kallats den tredje vetenskapliga revolutionen, den biologiska, som berör så många olika områden: medicin, växtförädling, husdjursavel och industriprocesser, kort sagt livets alla områden. Kanske står vi också på tröskeln till en ny epok, den som den finländske filosofen von Wright kallar biologismen. Och det finns ingen återvändo. Vi kan inte låtsas som vi aldrig har kommit på det här med bioteknik; vi kan inte stänga dörren om den och sluta använda den.

När vi en gång har ätit av äpplet på kunskapens träd är det inte så lätt att spotta ut tuggan och sätta tillbaka biten på äpplet. Gentekniken och den avancerade biotekniken i övrigt rymmer så mycket av löften men också av hot.

Den här gången kan vi dock hantera situationen på ett nytt sätt. ”Människan vävde inte livets väv, hon är blott en träd i den”. Det är några ord som brukar tillskrivas den amerikanske indianhövdingen Chief Seattle. I dag vet vi definitivt vad vi tidigare inte visste eller inte ville veta: att allt vi gör påverkar och är en del i jordens väldiga ekosystem. Vi vet också att andra levande organismer, djur och växter, finns för sin egen skull på grund av livets egen obändiga kraft och inte för vår skull. Den insikten, plågsamt medvetandegjord genom vårt århundrades allt snabbare växande miljöproblem, måste få konsekvenser för vårt handlande. Vi måste på ett nytt sätt ta ansvar för vad vi gör och för konsekvenserna av det vi gör.

Vi kan inte förutsäga vilka konsekvenser den avancerade biotekniken kommer att få, och det är skrämmande. Med gentekniken går vi farliga genvägar. Det som har tagit evolutionen årmiljoner att utveckla kan vi förändra i ett enda svep utan att riktigt veta vad vi gör. Därför måste vi vara oerhört försiktiga. Det faktum att vi inte kan förutse och förebygga allt får ju inte leda till att vi inte gör någonting. Vi måste så gott vi förmår sätta gränser och ramar för den biotekniska utvecklingen. Forskningens frihet får inte finnas på den mänskliga frihetens bekostnad. Vetenskapen får inte springa ifrån sitt yttersta syfte: att vara vetenskap i mänsklighetens tjänst.

Mot den bakgrunden är det en katastrof att regeringen även på detta område har visat total handlingsförlamning. Strategin vad gäller den avancerade biotekniken tycks vara att blunda och låtsas som om den inte finns samt då och då tillsätta en liten utredning. Hur många utredningar, som handlar om bioteknik och genteknik, har egentligen regeringen i sina byrååador vid det här laget? Verkligheten står inte still och väntar.

År 1973 flyttades främmande DNA för första gången till en värdorganism. 1976 bildades det första företaget i syfte att använda DNA-teknik. I dag finns det en världsomspännande bioteknisk industri. Världssamhället i övrigt är ohjälpligt på efterkälken. Lagar och regelverk är inte anpassade till den biotekniska utvecklingen.

Det borde vara uppenbart för även den mest inbitne marknadsfantast att den s.k. fria marknaden inte på villkors vis får tillåtas råda över den här utvecklingen. Här behövs samhällsinsgränsningen och politiskt agerande. Därmed inte sagt att det finns politiska svar på alla frågor som den här utvecklingen reser. Men det är vår uppgift att stifta lagar, att sätta ramar och att ta ansvar inte bara fram till nästa val utan också för kommande generationer. Tyvärr har regeringen hittills noggsamt undvikit detta ansvar. Nu tillsätter man på nytt en beredning, därtill tvingad av en växande och otålig opposition i och utanför riksdagen.

En av de mycket svåra frågor som gentekniken väcker är den om etik och moral. De aspekterna är inte specifika för gentekniken, men här ställs de på sin spets och blir omöjliga att undvika. I skenet av gentekniken kan vi se att mycket av det som hänt inom s.k. traditionell husdjursavel och växtförädling, långt tidigare borde ha väckt en etisk debatt.

Vi har inga enkla svar på de etiska frågorna. Inget svar är en gång för alla givet. Men det måste föras en levande debatt i vilken alla deltar. Forskarna skall inte ensamma få föra den diskussionen. De har ett oerhört försprång genom att de för det mesta har decennier av utbildning och forskning bakom sig. Vi andra, som är lekmän, känner att vi befinner oss i underläge. Vi har inte svaren på de vetenskapliga frågorna, men det är inte illa att till att börja med kunna ställa de rätta frågorna, frågor om var gränserna skall sättas. Den debatten måste vi hålla levande.

Karl Erik Olsson sade tidigare att socialdemokraterna med stöd av andra partier inte ens ville ha en öppen utfrågning i jordbruksutskottet, när vi skulle diskutera dessa frågor. Det tycker jag är skandalöst i en tid då vi mer än någonsin behöver få en allmän och omfattande debatt i dessa frågor. Socialdemokraterna väljer att i stället föra diskussionen i skymundan, i så slutna rum som möjligt.

Vad har regeringen gjort under 1980-talet för att få till stånd en seriös diskussion om genteknik och avancerad bioteknik i övrigt? Man kan konstatera att hybrid-DNA-delegationen sorgligt har misslyckats. En av uppgifterna var att sprida diskussion och information. Det har man faktiskt inte lyckats med, och det har inte heller regeringen gjort. I stället har man lämnat fältet öppet för mer eller mindre sensationslystna skriversier, och sådana är ingen betjänt av.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 10, som handlar om hur viktigt det är att se till att på allt sätt stimulera den allmänna debatten. Jag yrkar vidare bifall till reservation 8, som innehåller ett krav från vpk att det skall tillsättas forskningsetiska nämnder med inslag av lekmän. Det är ett sätt att se till att diskussionen blir vidare. Dessutom yrkar jag bifall till reservation 12, som handlar om förbud mot mosaikdjur. Vid tillämpning av genteknik på djur är de etiska aspekterna oerhört viktiga. Vi har inte rätt att använda levande djur och växter i de syften som de ibland används för.

Den andra frågan, som reses i samband med användande av genteknik, är för vem denna utveckling sker. Jag sade att vetenskapen skulle vara en vetenskap i mänsklighetens tjänst, men man måste också fråga sig i vilken del av mänsklighetens tjänst.

Den hetaste utvecklingen är den som pågår i multinationella bolags stängda laboratorier utan insyn från allmänheten. En ny makt växer fram, ett mångskiktat transnationellt konglomerat som vill använda generna för att göra vinster. Men vilka är mänsklighetens ödesfrågor? Tredje världens bönder behöver utveckla grödor som är resistenta mot skadedjur, som tål torka osv. Biotekniken svarar inte på sådana frågor.

Det lyfts ofta fram som ett exempel på löften med biotekniken att den skall kunna ge oss grödor som är resistenta mot skadedjur och andra angrepp. Men i praktiken är det inte sådana grödor som vi har fått, utan det är grödor som är resistenta mot bekämpningsmedel därför att det är sådana som det är lönsamt att utveckla. Det är inget svar på mänsklighetens stora frågor.

Tredje världens bönder behöver avsättning för sina traditionella jordbruksprodukter för att kunna bygga upp sina länder. Biotekniken ger industriländerna möjlighet att syntetiskt framställa det som tidigare har framställts i tredje världen. På så vis drabbas kanske vaniljodlingen på Madagaskar. Det är 70 000 bönders viktigaste exportgröda. Nu kan man i stället framställa denna produkt på syntetisk väg. Vi kommer alltså inte att behöva denna produkt från tredje världens länder. Är det en vetenskap i mänsklighetens tjänst? Nej, det är det inte.

Att föra diskussionen och att med hjälp av internationella organ försöka styra den biotekniska utvecklingen så att den verkligen blir en utveckling i mänsklighetens tjänst är oerhört viktigt. Vi i vårt land har ett stort ansvar för detta. Tredje världens länder behöver stöd från industrialiserade länder i denna process för att kunna stå emot de oerhört mäktiga krafter som vill ha en annan utveckling. Jag vill gärna fråga socialdemokratin: Skall de få detta stöd från Sverige? Vi har inte sett mycket av det hittills.

En tredje viktig fråga gäller den genetiska variationen. Vi vet att de ekosystem som är livskraftigast är de som innehåller en stor mångfald. Vi vet

också att de växter som ger oss spannmål och som är vår föda tas fram genom ensidig odling. Vi vet att den biotekniska växtförädlingen ofta leder till att man mycket ensidigt avlar på en mycket smal genetisk bas. Detta innebär en oerhört stor risk inför framtiden. Jag yrkar bifall till reservation 9, som handlar om vikten av att man bevarar en världsomspännande genbank.

Den sista och inte minst viktiga frågan som gentekniken reser gäller vem som äger den. En skrämmande utveckling pågår inom internationella organ – inom OECD, GATT, m.fl. Det pågår försök att tvinga in de biologiska processerna i regelverk som är uppbyggda för tekniska uppfinningar. Risker finns att tredje världens genetiska mångfald övergår i privat ägande. Denna utveckling kan och får vi inte acceptera. Varför är man från Sverige så tyst i denna debatt?

Till den beredning som nu har tillsatts har inget uppdrag getts om att den skall arbeta med de frågor som rör lagstiftningen. Det finns ingen vilja från regeringens sida att verkligen se över det svenska lagregelverket. En sådan utredning har begärts av oppositionen, bl.a. av vpk. Varför vill regeringen inte att denna utredning, eller beredning, skall se över lagstiftningen? Är det den pågående EG-anpassning som lägger hinder i vägen? Är regeringen rädd för att svenska lagar skall hindra? EG kommer inom kort att få ett regelverk för användning och utplantering av genetiskt manipulerade organismer. EG-rådet har inte tagit hänsyn till EG-parlamentets krav på att dessa regler skall skärpas, och de regler som det läggs fram direktiv om är mycket milda. De lämnar stor frihet för användaren av genetiskt manipulerade organismer.

Även när det gäller patent väntas direktiv före årsskiftet. Är det därför som regeringen så nogsamt undviker att ge den svenska beredningen i uppgift att se över en heltäckande lagstiftning? Och är det därför som regeringen så nogsamt framhåller för denna beredning att det är viktigt att den följer de allmänna direktiv som handlar om att Sverige i mesta möjliga mån skall anpassa sig och harmonisera sig med EG-utvecklingen?

Vi från vpk anser att det är oerhört viktigt att vi i Sverige inte passivt väntar på och anpassar oss till den internationella utvecklingen. Just i detta läge är det mer viktigt än någonsin att vi tar initiativ och att vi försöker hitta framgångsvägar som innebär att vi tar hänsyn till tredje världens länder, ekologin och etiken. Jag yrkar bifall till reservation 1.

Regeringen uttalar också i sina direktiv att den här beredningen inte skall utgöra något hinder för regeringen att vidta åtgärder. Jag är verkligen glad för att regeringen vill ha denna handlingsfrihet. Jag skulle vara ännu gladare om regeringen även ville använda den. En åtgärd som regeringen borde vidta omedelbart är att förbjuda spridningen av gentekniskt modifierade organismer innan vi har kommit fram till vilken lagstiftning och vilka regler som vi skall ha och innan vi har funderat över vilken säkerhet som behövs, vilka skadeståndsansvar som skall gälla, m.m. Jag yrkar bifall till reservation 3.

När gentekniken var ännu nyare än den nu är, diskuterade man mycket om säkerheten kring den forskning som pågick i laboratorier. Man diskuterade om någon av den manipulerade organismerna skulle kunna rymma. Det rörde sig ändå om organismer som inte alls var anpassade för att leva i natu-

ren. Och man ställde höga krav på vilken säkerhet som skulle finnas vid risklaboratorier. Men nu, när gentekniken handlar om växter som är tänkta att överleva i naturen, är det plötsligt inte viktigt alls vilken säkerhet man har och vilka lagar och regler som skall gälla. Då är man beredd att acceptera att genetiskt modifierade organismer, efter en prövning, som man inte vet vilken grund man skall ha för, tillåts bli utsläppta i naturen. Jag vill ställa en fråga till de andra partierna, och särskilt till socialdemokraterna, som har regeringsansvaret. Hur kan ni ta på er ansvaret för ett sådant beslut innan vi har klarat ut vad som skall gälla i framtiden? Hur kan ni ta ett sådant oerhört tungt ansvar på era axlar? Jag skulle vilja be er att ompröva detta beslut. Låt oss inte göra om de misstag som vi tidigare har gjort med t.ex. kärnkraften. Vi står ju här inför en vetenskap som tillämpad i praktiken kan ge lika, om inte ännu mer, katastrofala effekter om det sker olyckor. Tänk än en gång över detta beslut och rösta i stället på reservationen om att man skall förbjuda spridandet av genetisk modifierade organismer i naturen.

Därmed, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer som vpk står bakom och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 42 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 43 ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Man kan fråga sig varför det behövs en debatt om bioteknik. Bioteknik har ju alltid funnits. Vi har alltid tekniskt utnyttjat biologin för vår överlevnad. Skälet är helt enkelt att man har utvecklat en helt ny teknik som går ut på att man plockar sönder livets innersta beståndsdelar, generna, i små bitar och att man har lärt sig flytta över dem, i stort sett obegränsat, mellan vilka levande organismer som helst. Därmed kan man i princip obegränsat skapa ett konstgjort liv. Detta har, av de forskare som kom på detta i början av 70-talet, jämförts med atomklyvningstekniken, sönderplockandet av atomkärnan i dess beståndsdelar. I analogi med de förhoppningar som man från början hade i fråga om kärntekniken och de risker som den visade sig medföra har forskarna initierat en debatt. Det är nu snart 20 år sedan.

Med anledning av det som har sagts här i dag kan jag konstatera att denna debatt ännu inte riktigt har nått ut i samhället. Det finns mycket kvar att göra. Det behövs en bredare debatt om biotekniken, det är alldeles klart.

Varför innebär den nya gentekniken så stora risker? Jo, skälet är helt enkelt att vi inte vet vad vi gör, utan vi hoppas att det skall gå bra. Det innebär också att problemen, när de infinner sig, kommer att infinna sig på ett oväntat sätt. Det kommer först i efterhand att visa sig vad det egentligen består av.

När forskarna beträffande bakterier frivilligt införde ett eget moratorium för forskningen i början av 70-talet gjordes det för att forskarna skulle få i gång debatten. Denna debatt ledde till att mycket restriktiva bestämmelser

antogs för hur man skulle forska och utveckla denna teknik. Av den anledningen har det ännu inte skett några katastrofer när det gäller denna teknik. Men på senare tid har man insett att riskerna med dessa bakterier tydligen inte var fullt så stora som man hade tänkt från början. Då har man börjat släppa på restriktionerna. Nu gäller normala högriskregler, ungefär som när man laborerar med pest och kolera. Tidigare fanns det ytterligare en klass för gentekniken. Detta har tydligen skapat något slags eufori i samhället om att problemen skulle vara lösta. Man hör ofta från entusiastiska biotekniker och från en del politiker att det egentligen inte föreligger några problem, eftersom dessa biotekniskt förändrade varelser inte kommer att klara sig i naturen och att naturen redan har experimenterat genom evolutionens gång med allt som det går att experimentera med och att alla risker därmed så att säga skulle vara täckta. Detta resonemang är naturligtvis oerhört naivt, och det finns inget sakligt underlag för dessa påståenden. Detta kan man numera även läsa sig till i svenska publikationer inom naturvårdsverkets ram. Jag kan rekommendera denna läsning till dem som inte tror att det föreligger några problem.

Jag skulle alltså vilja säga att det finns ekologiska risker. Man vet inte vad man får för organismer när man planterar. Det finns etiska risker. Vi är själva levande varelser. Människan experimenterar man redan med. Det finns inom forskarsamhället en klar majoritet för att man skall göra det. Det har uttalats bl.a. nyligen i ett större symposium i Solna utanför Stockholm att människan är mycket intressant att genmanipulera. Här ser man inga gränser. Det pågår kraftiga påtryckningar inom EG att luckra upp lagstiftning på ett sådant sätt att man kan genmanipulera människor. Så det finns etiska problem.

Det tredje komplexet är maktproblematiken. De som bedriver den biotekniska utvecklingen är framför allt de transnationella företagen. Som det redan har påpekats här gör man det för att tjäna pengar. Men man är inte intresserad av att lösa miljöproblemen eller att få ett mänskligare samhälle utan av att deras produkter går att sälja så mycket som möjligt. Dessa företag är alltså samma företag som utvecklar bekämpningsmedel och andra ämnen som vi i miljöpartiet vill avveckla. Följaktligen kan vi i dag se flera genmanipulerade grödor som har gjorts mer beroende av bekämpningsmedel än andra som vi redan har.

Vi från miljöpartiets sida vill stimulera en debatt. Vi stöder därför reservation 10 till betänkandet, trots att vi inte står med på den reservationen – det var ett förbiseende från min sida i utskottet. Denna reservation yrkar jag alltså bifall till. Jag vill samtidigt varna för en alltför trängsynt debatt. Man skall ha klart för sig att det alltid finns alternativ i form av annan teknik. Ta t.ex. detta med jordbruk. Vi har någonting som kallas ekologiskt lantbruk, där man kan utveckla växtfödor och ekologiska metoder i stället för att gå på den biotekniska linjen. Man kan konstatera att det på lantbruksuniversitetet råder en direkt konkurrens om pengar inom de olika linjerna på vad man skall satsa på och vad man inte skall satsa på. De som bestämmer vill satsa på biotekniken och de som studerar på ekologiskt lantbruk. Det kanske visar litet vad man borde satsa på, nämligen ekologiskt lantbruk.

Jag vill alltså varna för det trosvisa önsketänkande som vi ofta möter och som jag redan har varit inne på litet grand.

Den nya biotekniska debatten under 80-talet och början av 90-talet har tvingats fram av några av oppositionspartierna. Första gången blev det en politisk fråga i 1988 års valrörelse. Om jag minns rätt berodde det mycket på att vi från miljöpartiet sade att vi ville ha ett moratorium på genteknisk forskning och utveckling tills vi har fått en lagstiftning på området som är något så när heltäckande. Detta upprörde många, trots att detta var precis vad forskarna själva gjorde på 70-talet när det gäller den mikrobiologiska delen. Vi har i dag i debatten hört att det finns de som inte inser vitsen med ett tillfälligt förbud mot viss typ av högriskforskning och utveckling under den tid man tar fram vettiga regler på området.

Som det nu är ligger myndigheterna på efterkälken. De stora transnationella företagen som har investerat i denna teknik bestämmer takten och vad man skall diskutera. Det vill vi ändra på, och det kan man göra genom ett moratorium.

Miljöpartiet kom in i riksdagen 1988. Under den första allmänna motions-tiden efter detta kom motioner från miljöpartiet, centern och folkpartiet om biotekniken. Det är dessa motioner som har initierat det som vi diskuterar i dag. Motionerna skickades ut på remissomgång från jordbruksutskottet. Det var bra. Då tvingades en rad myndigheter, som faktiskt inte alls har velat tänka på dessa frågor tidigare – det gäller tyvärr också naturvårdsverket – att tänka, bilda sig en uppfattning och skaffa sig kompetens. Vi har fått i gång en process som är nödvändig.

Det har dragit ut på tiden med det här. Under tiden kan man konstatera att en del av huvudkraven i motionerna från januari 1989 delvis har börjat tillgodoses. Det är intressant att notera. Det betyder att regeringen faktiskt insett att vi – oppositionen i det här fallet – har rätt på många punkter. Vi kan konstatera i dag att det nu finns krav på tillstånd för att få odla gentekniskt förändrade växter i naturen. Det infördes i februari. Det är synd att det kom så sent, det borde ha kommit åtminstone för ett år sedan, eftersom gentekniskt förändrade växter har odlats i Sverige en säsong, nämligen förra sommaren, och kommer att odlas igen. Problemet är bara att om man skall begära en bedömning av riskerna blir det en gissning. Kunskaperna är begränsade.

Det har gjorts en utredning av en utredare inom jordbruksdepartementet, där man har tittat på just dessa problem. Utredaren har mycket riktigt kommit fram till att man måste begränsa både forskning och utveckling och försöka få kontroll för att nå sådant som är vettigt ur samhällssynpunkt. Tyvärr utmynnar denna utredning i alltför svaga förslag – inga förbud alls för någon-ting, bara användningsplikt eller möjligen tillståndsplikt i vissa fall. I praktiken kommer även fortsättningsvis de transnationella företagen att bestämma här.

Regeringen har beslutat att det skall tillsättas en parlamentarisk beredning, vilket kan verka snarlikt en parlamentarisk utredning, som bl.a. vi har krävt. Men en beredning är hårdare knuten till regeringen och har inte alls samma öppna karaktär som en utredning skulle ha. Tyvärr är även det för svagt, om än i rätt riktning. Min bedömning är att det går för trögt och lång-

samt. Det är nästan ett obegripligt saktmod hos regeringen ibland. Regeringens bioteknikpolitik är ofullständig och osammanhängande. Den är otillräcklig och slapphänt. Vi kan konstatera att det är oppositionen, eller rättare sagt några av oppositionspartierna, som driver på hela tiden. Tur är väl att det finns en opposition i landet.

Problemet är också att ju längre tiden går, desto mer avhänder sig ju regeringen möjligheterna att verkligen reglera verksamheten på ett bra sätt. Därmed skapar man också en rad problem som egentligen är onödiga.

När det gäller de olika reservationer som är fogade till betänkandet vill jag först yrka bifall till reservation 1, där vi tillsammans med några andra partier kräver en parlamentarisk utredning och en samlad lagstiftning på området. Remissinstanserna, vars remissvar finns bifogade till betänkandet, visar mycket klart att en sådan behövs. Sedan kan man diskutera vilken form den skall ha och vad den skall kallas. I det ingår också att man gör gränsdragningar, man fördelar ansvaret på ett tydligt sätt. Man tar ett samlat grepp över situationen.

Reservation 2 handlar om bioteknikinspektion. Man vill tillsätta en myndighet som tar det övergripande ansvaret. Det har visat sig att den nuvarande hybrid-DNA-delegationen är alltför begränsad. Den snarare stimulerar bioteknik i stället för att försöka få kontroll ur en mer bred samhällsynpunkt. En bioteknikinspektion skulle vara väsentlig för att öka kompetensen hos myndigheterna.

Reservation 3, som jag också stöder, går in på en mer speciell fråga, och det gäller utsläpp av gentekniskt modifierade organismer. Detta bör förbjudas i lag redan nu. Här är riskerna så stora och kunskaperna så små, att det är svårt att begripa varför man skall ta till detta. Det finns många andra sätt att klara livsmedelsförsörjning än just detta.

Jag vill i detta sammanhang påpeka att det har visat sig att gener som man har stoppat in i t.ex. växter som sedan har odlats på ett öppet fält kan överföras till vilda organismer, alltså växter och djur. På det sättet får man en helt okontrollerad utveckling. Det är en skillnad jämfört med att sprida en miljöfarlig kemikalie ut i naturen. Den bryts trots allt antingen ner eller hamnar så småningom i bottensediment i havet förr eller senare.

De levande genmanipulerade organismer som man släpper ut har snarare en tendens att föröka sig, sprida sig. Det är ju så att säga livets innersta egenkap. Ur miljösynpunkt bör man således i detta avseende vara mycket betänksam.

I reservation 5 kräver vi reserverna miljökonsekvensbedömningar av gentekniken. Sådana borde alltid göras i samband med miljöfarlig verksamhet, inte minst när det gäller verksamhet av den här typen. Man skall ha klart för sig att det är väldigt svårt att göra en fullständig bedömning här, varför det blir bara en gissning.

I reservation 7, som jag också yrkar bifall till, kräver vi reserverna särskilda medel till miljövärdering av bioteknik. Naturvårdsverket är svältfött i detta sammanhang. Det behövs en bredare kompetens där. Därför begär vi att 2,5 miljoner anvisas för ändamålet – småpengar för den här församlingen, men ett sådant anslag skulle kunna få mycket stor betydelse.

Jag yrkar också bifall till reservation 9, som handlar om genbanker. Det

gäller att skydda de gener som finns. Det här är snarare en preventiv åtgärd, ett sätt att försöka rädda vad som räddas kan. Tyvärr gör utvecklingen i världen detta erforderligt – även i detta avseende.

Jag vill särskilt framhålla värdet av naturliga genbanker, dvs. skydd av hela naturområden, inte minst de tropiska regnskogarna.

Sedan yrkar jag bifall till reservation 10, som jag tidigare nämnt. Reservationen handlar om debatt och information om biotekniken.

Vidare yrkar jag bifall till reservation 11, där jag föreslår ett moratorium – dvs. ett tillfälligt förbud när det gäller genmanipulation av högre organismer under den tid som man arbetar på att få fram en heltäckande lagstiftning på området.

Jag yrkar också bifall till reservation 12 om förbud mot mosaikdjur m.m. samt till reservation 13 om förbud mot genteknisk manipulation med patogen material, dvs. gener som alstrar allvarliga sjukdomar. Jag kan konstatera att man vid remissbehandlingen inte riktigt har förstått riskerna här. Om man använder sig av just gener som kodar för allvarliga sjukdomar och sprider dessa gener i olika sammanhang, öppnar man också nya spridningsvägar för sjukdomar. Nya sjukdomar kan t.o.m. skapas. Det här innebär också allvarliga arbetsmiljörisker.

Sedan yrkar jag bifall till reservation 14 om ett internationellt regelverk för bioteknik. Tyvärr finns miljöpartiet inte representerat bland reservationerna här – detta på grund av ett förbiseende från min sida i utskottet. Det här är naturligtvis en internationell, gränslös, fråga. Det är därför viktigt att vi får med oss hela världssamfundet.

Anf. 44 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Strävan efter kunskap har varit, och är, en mäktig drivkraft hos människan. Men strävan efter moralisk medvetenhet och ett fördjupat konsekvenstänkande är inte lika självklar. Den låter sig ofta dövas.

Teknik, humanism, naturvetenskap och moral utvecklas inte alltid i samma takt.

Tekniken och naturvetenskapen kännetecknas av specialisering, vilken hittills alltför litet har balanserats av en överblick och en helhetssyn. Därför har den vetenskapliga utvecklingen tenderat att bli alltmer dubbeltydig. Mot de positiva möjligheter som den öppnar står allt oftare destruktiva följder av dess tillämpning.

Därför är det både viktigt och uppmanande att allt fler människor nu insisterar på ansvar, insyn och öppenhet inför den allt snabbare tekniska och vetenskapliga utvecklingen. Dagens debatt är i det avseendet ett hälso-tecken!

Vår självtagna rätt att manipulera naturen har ju först sent blivit föremål för kritik och mötts med distans. Men med den moderna genteknikens framväxt har denna fråga fått en alltmer brännande karaktär. Man rör ju här vid det innersta när det gäller livets förutsättningar. Därför kommer vi som lagstiftare inte ifrån ett klart ställningstagande till de principer som vi anser skall styra tillämpningen av kunskapen.

Vår tids tekniska och vetenskapliga utveckling är inte en ödesbestäm process som vi måste anpassa oss till. En kunskap som vi en gång har vunnit

kan visserligen inte suddas ut – och så bör heller inte ske, för den kan i sin tur bidra till att vårt perspektiv på tillvaron fördjupas och vidgas. Men vi som lagstiftare har för den skull både skyldighet och makt att välja bort destruktiva tillämpningar. Jag skall ge några exempel.

Tekniken och vetenskapen gav upphov till kärnenergin och kärnvapnen. Men vi som nation har bestämt oss för en framtid utan dessa. Tekniken har också t.ex. givit oss bilar som åtminstone kan gå i upp till 250 kilometer i timmen. Men för att skydda liv, hälsa och miljö faller det oss som nation och oss som lagstiftare inte in att tillåta detta. I stället skärper vi kraven ytterligare inför sommarens ökande bilism. Även biotekniken måste behandlas utifrån ett sådant aktivt ställningstagande!

Det råder fullständig enighet i utskottet om detta betraktelsesätt! Det råder också enighet om att riskfyllda, icke genomtänkta eller destruktiva tillämpningar skall förhindras.

Sökandet efter kunskap låter sig inte kriminaliseras eller drivas under jorden, och det bör heller inte utsättas för något sådant. Men det är lagstiftarnas sak att avgöra vilka tillämpningar som med utgångspunkt i våra humanistiska värderingar är försvarbara eller inte.

Alla skäl talar för en mycket stor restriktivitet, och det genomsyrar hela det här betänkandet. Ingen förmår i dag överblicka följderna av om man i stor skala skulle bryta sig in i den naturliga utvecklings- och urvalsprocesserna.

Roy Ottosson sade att människor, politiker och andra, i viss utsträckning viftar bort detta med farorna. Men då vill jag säga att majoriteten i och med det här betänkandet absolut inte viftar bort detta med riskerna. Vi socialdemokrater inser att man är ute och tafsar på sådant som är att beteckna som mycket känslig mark. Vi söker oss fram, precis som övriga partier gör.

Herr talman! Det hade varit utomordentligt väsentligt om denna enighet i sak också hade kunnat manifesteras så att säga i yttre måtto – dvs. i detta betänkande. Tyvärr vill en del partier, jag vet inte riktigt varför, utnyttja den här frågan för, skulle jag vilja säga, utspel i sitt eget partis intresse.

Det har tidigare talats om de skräckscenarier som målats upp. Jag vill då gärna nämna centerns Lennart Daléus, som i en presskommuniké i går ville framställa den här debatten så, att utskottet brutalt skulle ha avvisat all kritik och alla krav vad gäller bioteknikens framtida tillämpning. Karl-Erik Olsson instämde i ett inlägg i den sängen, även om han inte uttalade sig lika kraftfullt. Falskare kan man, menar jag, inte framställa saken!

I själva verket är alla överens om att ett ordentligt grepp måste tas när det gäller hela det moraliska och rättsliga komplex som vi nu diskuterar och som är så aktuellt. För att kunna göra detta måste frågan bli föremål för en samlad bedömning så snart detta är möjligt. Den möjligheten har vi inte i dag.

Den enda verkliga skillnaden mellan utskottsmajoriteten och reservanterna är delvis av formell och administrativ art. Majoriteten vill att frågan i dess helhet skall beredas i en parlamentarisk beredning. De partier som står bakom reservation 1 vill ha en parlamentarisk utredning. Detta är vad man kallar en tvist om påvens skägg. Det saknas alla motiv för de brösttoner som reservanterna använder i just den delen av betänkandet.

Praktiskt sett är en beredning i detta speciella läge att föredra. Det är en

smidigare form, och den har förutsättningar att jobba snabbare och effektivare och att snabbare leda till beslut och lagstiftning.

Talet om att en beredning skulle handla om något hemlighetsmakeri är helt gripet ur luften. De politiska företrädarna från samtliga partier som skall arbeta i beredningen har samma tillgång till experter och har samma möjligheter att lufta sina åsikter som de skulle ha i en vanlig parlamentarisk utredning. Enligt direktiven utser dessutom beredningen själv sin ordförande. Här kan man alltså politiskt på ett annat sätt än som kanske är vanligt ta upp och styra de frågor som man vill ta ställning till.

En utredning är omständligare och mera tungrodd. Det är inte bra, med tanke på den snabba utveckling som kräver ställningstaganden. Reservanternas förslag skulle leda till dröjsmål i ett läge, där forskningen snabbt tränger in i allt fler känsliga områden och där nuvarande lagstiftning inte är tillfyllest. Det är också en illusion att tro att en utredning mer eller mindre en gång för alla skulle lösa problemen. Vi måste fortlöpande vara beredda att göra nya och kompletterande ställningstaganden, men vi måste med det snaraste få ett första helhetsgrepp om denna fråga.

Herr talman! Karl Erik Olsson uttryckte saken så att vi lever i ett laglöst land, och det vill jag på det bestämdaste protestera mot. Alla är medvetna om frågans känslighet och om att det behövs kompletterande regler, lagar och olika typer av kontroller, men att vi skulle vara helt utan någon som helst lagstiftning är fel. För att detta inte skall stå oemotsagt skall jag be att få tala om vilka lagar som i viss mån kontrollerar detta område.

Vi har djurskyddslagen från 1988. Den bemyndigar regering eller lantbruksstyrelse att meddela föreskrifter om förbud eller villkor, dels om användning av genteknik på djur, dels om tillförsel av hormoner eller andra ämnen till djur för annat än att förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom eller sjukdomssymtom. Dessutom kan man förbjuda eller ställa villkor på avel som kan medföra lidande eller påverka djurens naturliga beteende.

Vi har en lag om foder.

Vi har en lag om kontroll av husdjur, enligt vilken det t.ex. krävs tillstånd för att göra embryoöverföring i fältverksamhet. Det har hittills givits fyra sådana tillstånd.

Vi har en växtskyddslag, som ger regeringen eller myndighet som regeringen utser möjlighet att förbjuda eller ställa villkor för genteknik på växter, gentekniskt modifierade växter och gentekniskt modifierade organismer vid växtodling. Som vi har hört här tidigare i dag, beslutade regeringen i februari i år att det behövs tillstånd för att odla gentekniskt förändrade växter.

Vi lever alltså inte helt laglöst, även om jag är den första att erkänna att lagstiftningen behöver kompletteras.

Hur är då läget i dag? Ja, vi har fått några domedagspredikningar om hur eländigt det är. Det behöver också göras en del förändringar.

Genetikkommitténs förslag bereds nu i socialdepartementet efter en mycket omfattande remissrunda. Kritiken mot att utredningen har dragit alldeles för långt ut på tiden är dock berättigad.

En utredning, som flera talare har berört, har gjorts inom jordbruksdepar-

tementet och handlar om forskning om och användning av genteknik på djur och växter.

Nordiska ministerrådet fastställde våren 1988 ett bioteknologiskt samarbetsprogram.

Statens naturvårdsverk har låtit forskare utarbeta förslag till forskningsprogram om ekologiska risker med spridning av transgena organismer.

Stockholms internationella miljöinstitut har för inte så länge sedan beslutat att frågor om miljökonsekvenser av bioteknik i jordbruket skall ingå i deras program.

I utbildningsutskottet håller man nu på att förbereda debatten i kammaren om den forskningspolitiska propositionen, där ett system för etisk granskning föreslås. Där finns också någonting som heter Projekt miljövärdering.

Som tidigare har sagts, har justitieministern den 29 mars i år låtit tillsätta en parlamentarisk beredning, och dess uppgifter beskrivs på s. 16 i betänkandet.

Det är i grova drag läget i dag.

Herr talman! Jag skulle kunna kommentera övriga reservationer, men jag avstår just nu. Jag tycker att det välskrivna och i frågan ödmjuka betänkandet ger svar på de frågor som reses. Därför yrkar jag härmed bifall till hemställan i jordbruksutskottets betänkande nr 9 och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 45 ANNIKA ÅHNBERG (vpk) replik:

Herr talman! Margareta Winberg blir upprörd över att de andra partierna anklagar regeringen och socialdemokratin för att vara passiva, och hon påstår att vi gör det bara i egna partipolitiska syften. Men det är ett faktum att ni inte har gjort någonting – det är uppenbart för var och en som vill se efter.

År 1981 tillsattes för första gången en utredning som skulle arbeta med dessa frågor, och den var klar några år senare. Nu har det snart gått tio år sedan dess, och det har inte hänt någonting.

I direktiven till den nya beredningen talas om den proposition om genteknik på människa som skall läggas fram för riksdagen under denna vår. Det kommer inte någon sådan proposition. Den skulle ha kommit förra våren men kom inte då heller.

Ni har varit passiva. Vad har ni gjort under hela 80-talet när det gäller genteknik och avancerad bioteknik?

Sedan säger socialdemokratin att det nu är så bråttom att den beredning som man nu tillsätter inte har tid att ägna sig åt att se över lagstiftningsfrågor – detta efter att det inte har hänt någonting under hela 80-talet. Det är ett mycket märkligt resonemang.

Margareta Winberg säger vidare att det som skiljer oppositionen och socialdemokratin åt är formaliteter. Är det en formalitet om det skall vara möjligt att få sätta ut genetiskt manipulerade organismer i naturen eller inte? Det är sannerligen ingen formalitet, Margareta Winberg. Det är nonchalant att påstå att det är det.

Margareta Winberg ger en redovisning och säger att det finns många lagar som är tillämpliga på detta område. Ja, det finns många lagar, men problemet är att de inte är sammanhängande, utan att det är ett lapptäcke av olika

regler, varav de flesta inte är tillkomna i just detta syfte. Det behövs en samlad, heltäckande lagstiftning, men inte nödvändigtvis en enda lag. Hela området måste ses över.

Lantbruksstyrelsen säger i sitt remissyttrande: "Lantbruksstyrelsen har för närvarande inget bemyndigande att pröva om t.ex. gentekniskt förändrade djur får användas inom animalieproduktionen." Det finns alltså ingen lagstiftning som talar om hur myndigheten skall förhålla sig. Det är på samma sätt med beslutet att lantbruksstyrelsen skall ge tillstånd när det gäller växter. Lantbruksstyrelsen skall pröva, men det finns ingen grund för denna prövning. Vad skall man luta sig på när man gör denna prövning? Det är fullkomligt otillständigt att hantera dessa frågor på det sätt som socialdemokratin har gjort.

Anf. 46 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Margareta Winberg säger att det inte är någon skillnad mellan en parlamentarisk beredning och en utredning. En utredning arbetar enligt kommittéckungörelsen och är en offentlig myndighet. En parlamentarisk beredning kan möjligen vara något sådant som både Margareta Winberg och jag deltog i, nämligen den livsmedelspolitiska arbetsgruppen. Margareta Winberg borde kanske studera vad ordföranden i den gruppen sade inför konstitutionsutskottet för en tid sedan, att parlamentarikerna egentligen inte var någonting. De fanns bara vid sidan om, medan regeringen hade hela ansvaret. Det är inte den modellen vi skall ha när vi skall titta på en sådan här väsentlig fråga.

Annika Åhnberg har rätt när hon säger att det visserligen finns lagstiftning som innebär att myndigheter eller regeringen kan kräva förbud, tillstånd eller villkor. Men var finns gränserna, var finns kompetensen för att göra detta?

Jag måste säga att Margareta Winberg tog ett par mycket bra exempel när hon jämförde med kärnkraften och bilismen. De exemplen är utomordentligt bra just ur den synpunkten att vi är på väg åt precis samma håll som med kärnkraften, att först göra alltihop och sedan komma underfund med att det var fel. Eller som med bilismen, inrätta hela samhället efter denna och sedan komma underfund med att det skulle ha varit på ett annat vis. Varför måste vi gång på gång göra samma misstag? Varför vara så senfärdiga, varför inte försöka göra någonting medan det är tid?

Sedan blir man ledsen på oss i oppositionen för att vi kräver åtgärder. Men vad hade hänt, Margareta Winberg och de regeringsledamöter som borde ha ansvar för detta men som inte är här, om inte oppositionen hade krävt något? Vad hade hänt om inte vi hade kommit med denna uppmuntran som Margareta Winberg själv i sitt inledningsanförande sade var så viktig? Jag tror att den uppmuntran är nödvändig i den här debatten, om vi skall komma någon vart.

Anf. 47 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Margareta Winberg nämner mängder av lagar och bestämmelser som skall ge intryck av handlingskraft från regeringens sida. Men hon

glömmer i uppräknningen något så viktigt som kommer alldeles strax i debatten, nämligen frågan om patentlagen och dess bestämmelser på det här området.

På punkt efter punkt väljer Margareta Winberg att gå runt de svåra problemen. Visst finns det en enighet om en del problem, men socialdemokraterna har sina rötter kvar i passivitet, administration, byråkrati samt sin egen duktighet och förträfflighet. På något sätt låtsas man i gammal ordning inte om de förslag som oppositionspartierna lägger fram, låtsas inte om att man egentligen själv också borde ställa upp på dem.

Behövs det inte, Margareta Winberg, en tydligare lagstiftning när det gäller utsläpp av gentekniskt förändrade organismer, eller skall utrymme också i fortsättningen finnas för det godtycke som finns i dag? Borde det inte finnas ett tillståndsförfarande och borde vi inte ha en mer noggrann prövning, kanske med kontrollerade fältförsök och ekologisk riskbedömning?

Margareta Winberg väljer genom att debattera på det sätt hon gör att i själva verket ställa socialdemokraterna i en liten box för sig, helt isolerade från den utveckling och de initiativ som faktiskt erfordras från politikernas sida.

Jag vill också avslutningsvis, herr talman, instämma i den skarpa och starka reaktionen mot den oseriösa skrämselektik som florerar på det här området. Många människor har under en lång period närmast angripits av artiklar, debattinlägg, brev och allehanda andra saker som handlat om, som jag också framfört tidigare, jätterättor stora som hus och liknande. Detta tas ibland till intäkt för oseriösa förslag. Med kraft vill jag ta avstånd från sådan skrämselektik.

Anf. 48 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Det är riktigt att det lätt blir skrämselepropaganda på det ena eller andra hållet när inte kunskapen finns. Det är riktigt som Anders Castberger sade att rättor inte kan bli stora som hus. Då skulle de inte vara rättor längre, de skulle likna elefanter. Det har med biologin att göra, så att säga, deras kroppar skulle falla ihop. Kunskap är alltid bra att ha.

Men den här teknikutvecklingen går rasande fort. Det är uppenbart att samhället inte är i takt. Samhället har inte utvecklat normer och lagstiftning i takt med denna teknikutveckling. Tvärtom blåser man upp den genom att pumpa in pengar i just sådan här verksamhet och hålla igen på andra områden, som åtminstone vi många gånger anser vara mera angelägna. Jag tog exemplet med ekologiskt lantbruk och bioteknik på lantbruksuniversitetet förut. Det vi menar är att det helt enkelt måste skapas en debatt om att vi människor kan vara i takt med tekniken, så att vi inte blir rädda eller skrämnda och reagerar på ett irrationellt sätt. Det skapar ännu större problem. Det är irrationellt genom att vi antingen blir euforiska och tror att det inte finns några problem, att det är en osynlig hand som sköter allting, eller att vi tror att allting är farligt.

Man kan tycka att en del av de reservationer som fogats till jordbruksutskottets betänkande rör rätt begränsade frågor. Man kan fråga sig varför det ständigt skall vara nödvändigt att reservera sig så mycket. Som aktiv i oppositionen förvånas man ofta över nödvändigheten av att reservera sig så

mycket. Många av de krav som vi har ställt i samband med gen- och biotekniken är faktiskt inte så märkvärdiga. Varför skall vi tillåta utsläpp av gentekniskt modifierade organismer i naturen? Det är inte nödvändigt. Man kan säga nej till det. Man kan förbjuda mosaikdjur. Varför skall vi behöva reservera oss så mycket? Men så länge vi inte är överens, blir vi tvungna att göra det. Då får majoriteten leva med det.

Slutligen vill jag säga att det är bra att Margareta Winberg och antagligen många med henne inom socialdemokratin inser att det är dags för en bredare debatt, att det är dags att börja handla på detta område. Men jag vill också påminna om att ni uppenbarligen har ett stort motstånd inom det egna partiet och inom administrationen, för detta har segdragits så länge. Det segdras fortfarande. Det är fortfarande oppositionen som får tvinga fram varje steg. Det vore bra om vi kunde bli mer överens om att marschera raskt i fortsättningen.

Anf. 49 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Margareta Winberg tog upp många av de frågor som berörs i jordbruksutskottets betänkande. Hon sade att man i grunden är enig om mycket. Jag delar den uppfattningen. Hon sade också att det är ett välskrivet och ödmjukt betänkande. Jag vill också gärna understryka detta.

Anledningen till att vi i moderata samlingspartiet inte har reserverat oss på fler punkter än som här är fallet är att vi är medvetna om den debatt som fördes i utskottet, där alla partier kom mycket nära varandra i de grundläggande frågorna. Behandlingen resulterade således i en skrivning som på de flesta punkterna går i motionärernas riktning. Det är alldeles uppenbart.

På en punkt, reservation 5, om miljökonsekvensbedömningar av genteknik, vill jag emellertid fråga Margareta Winberg vilken uppfattning socialdemokraterna har när det gäller detta. Vi har tidigare även på detta område framfört det här önskemålet och har glädjande nog också fått flera sådana punkter tillstyrkta. Jag tycker att utskottet i större utsträckning direkt skulle ha kunnat visa sig positivt till detta krav. Miljön kan onekligen komma i fokus på grund av gentekniken. Om man från början är enig om att klarlägga konsekvenserna blir de lättare att följa upp, så att inte åtgärder vidtas som leder till negativa konsekvenser.

Det skulle vara intressant att få veta vilken uppfattning Margareta Winberg har på den punkten.

Anf. 50 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Först vill jag vända mig till Annika Åhnberg som upprört frågade vad regeringen egentligen har gjort. Det var ju det jag läste upp i mitt första inlägg. Det var de punkterna, de lagarna och läget i dag som jag beskrev. Att då säga att ingenting har gjorts tycker jag är en lätt överdrift. Men samtidigt sade jag också att det finns åtskilligt mer att göra.

Annika Åhnberg sade också att kommittén fått snäva direktiv och inte skulle få ägna sig åt lagstiftning osv. Jag delar inte den uppfattningen. När ordföranden, som jag sade i mitt första inlägg, tas ur parlamentarikergruppen finns det stora möjligheter för beredningsgruppen att komma med de förslag man anser att man bör göra. Visserligen står det i direktiven: "Över-

synen bör omfatta följande huvudområden", och sedan är de uppräknade i fyra stycken. I de fyra olika områdena läser åtminstone jag in att lagstiftning kan inrymmas om man anser att det behövs.

Karl Erik Olsson hänger sig fast vid skillnaden mellan beredningsgrupp och utredning. Han tar också upp frågan om laggruppens arbete. Jag kan inte bemöta det som dess ordförande Michael Sohlman har sagt i KU, för det har jag inte läst. Däremot blir ju det en beredningsgrupp av en helt annan typ och med en helt annan status, eftersom det står i direktiven att gruppen skall omfattas av kommittéförordningen. Därvidlag har Karl Erik Olsson fel.

Sedan kommenterar Karl Erik Olsson också mina exempel med kärnkraft osv. Det är ju uppenbarligen så att detta är något som vetenskapen och tekniken har fått fram. Men det är också så att vi har förhållit oss på ett aktivt och som jag tycker ansvarsfullt sätt till detta. Det är det vi skall göra även i den här frågan.

Anders Castberger säger att jag menar att min uppräkningslista skulle ge intryck av handlingskraft. Det har jag aldrig påstått. Jag talade bara om vad som är gjort, samtidigt som jag talade om att mer behöver göras. Jag uttryckte mig inte som om vi därmed skulle ha varit väldigt handlingskraftiga. Man kan nog ha synpunkter på om inte detta kunde ha gått snabbare.

Du säger också att vi inte låtsas om att oppositionspartierna finns. Visst gör vi det. Jag uppskattar mycket att vi nu har en debatt om detta. Nu vänder jag mig även till Roy Ottosson. Det är bra med debatt, och det är bra att oppositionen har skrivit motionen och i vissa fall reserverat sig, men jag anser att en del av reservationerna är fullständigt onödiga och slår in öppna dörrar.

Anf. 51 ANNIKA ÅHINBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jag kan väl hålla med om att det var en lätt överdrift av mig att påstå att regeringen inte har gjort någonting. Men det är en mycket stor överdrift, tycker jag, av Margareta Winberg att vara nöjd med situationen och att tycka att socialdemokratin under 1980-talet har gjort tillräckligt. Å ena sidan uttrycker Margareta Winberg i sin inledning stor oro över utvecklingen. Hon talar mycket om behovet av lagstiftning och behovet av att från samhällets sida kunna kontrollera och i viss mån styra den biotekniska utvecklingen. Å andra sidan är samma Margareta Winberg fullkomligt nöjd med läget precis som det är och tycker att man från regeringens sida har skött det hela väldigt bra.

Det är ju mycket märkligt. Vi skulle inte befinna oss i den situationen att vi har ett akut behov av omfattande åtgärder på det här området om det inte var så att regeringen hade låtit bli att ta tillräckligt ansvar i tid. Vi hade kunnat ha en helt annan utveckling. I ett av våra grannländer, Danmark, har man redan en lagstiftning på det här området. Men vi står utan.

Jag kan inte förstå annat än att Margareta Winberg nog egentligen är benägen att hålla med delar av oppositionen som under flera år har ställt mycket stora krav på det här området. Men socialdemokrat som hon är gitter hon naturligtvis inte erkänna att det kan vara på det sättet. Vi tackar ändå för och tar emot den här underförstådda samsynen.

Anf. 52 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Margareta Winberg återvänder till exemplen. Jag tycker i och för sig att den debatten är ganska intressant: kärnkraften, miljöfrågorna, bilismen. Hon säger att vi har agerat ansvarsfullt. Det finns naturligtvis olika grader av ansvarsfullhet. Om man nu tycker att det är fel att ha kärnkraft, vet jag inte om det var särskilt ansvarsfullt att först se till att bygga ut den rejält för att därefter så småningom avskaffa den – om det nu ens blir av. Samma sak gäller de stora miljöfrågor som vi har anledning att diskutera i många andra sammanhang. Vi löper uppenbarligen en mycket stor risk att först vara tvungna att göra de stora misstagen också på bioteknikens område och därefter ta ställning emot dem. Det är inte bara det att vi gör fel som kan skapa ekologiska problem. Det är också det problemet att om vi gör de stora misstagen kan vi stoppa en utveckling som har så många positiva sidor och som vi då kanske inte kan driva vidare som vi hade tänkt.

I mitt anförande frågade jag Margareta Winberg om hon kunde redogöra för sin uppfattning om de här sakerna, som vi borde kunna ta ställning till nu, t.ex. utsläpp av manipulerade organismer i naturen, genterapi på djur för livsmedelsproduktionen. Det är ingen konst att ta ställning till det om man vill. Varför skall vi löpa risken ytterligare ett antal år? Vi vet att forskning och utveckling går framåt. Varför skall vi löpa risken att det händer olyckor, när vi genom ett beslut i riksdagen nu skulle kunna ta ett ansvar och se till att det inte sker?

Vi skall väl inte diskutera frågan om laggruppen alltför mycket. Det är ju bra om jag hade fel och att man sorterar under kommittéförordningen. Då kunde det ju ha varit en offentlig utredning, tycker jag. Jag kan medge att det är en detalj i sammanhanget.

Jag avslutar detta med att säga att jag vill understryka att jag i mitt inledningsanförande uttryckte en glädje över att vi är eniga på många punkter. Samtidigt vill jag emellertid säga att jag inte skäms ett dugg över de krav som jag och mitt parti har framställt på det här området. Jag är tvärtom stolt över att kunna företräda ett parti som framställer kraven tidigt på detta område, precis som vi har gjort när det gäller andra miljöfrågor och kärnkraften.

Anf. 53 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Man förundrar sig över att det är en sådan passivitet från socialdemokraternas sida, Margareta Winberg. Varför tar inte regeringen initiativet? Det är ju så att oppositionspartier, olika och flera stycken, under flera år har motionerat, medan regeringen har förhållit sig tyst. Det har t.ex. under flera år föreslagits en parlamentarisk utredning, och mitt under utskottsbehandlingen – som dessutom var osedvanligt utdragen i tiden – dimper det ned ett pressmeddelande om att regeringen segat sig fram till en parlamentarisk beredning. Vi hade t.o.m. bordlagt frågan flera gånger. Varför tar inte regeringen initiativet, Margareta Winberg? Margareta Winberg säger då att det finns åtskilligt mer att göra. Det är så sant. Men varför gör inte regeringen det då?

Varför säger regeringen nej till de förslag som läggs, t.ex. om lagstiftning angående utsläpp av de gentekniskt modifierade organismerna? Det har Margareta Winberg ännu inte svarat på. Varför säger regeringen nej till att

utvärdera bioteknikens miljöeffekter? Det har Margareta Winberg fortfarande inte svarat på, trots att hon haft chansen tre gånger i rad.

Prot. 1989/90:118

9 maj 1990

Bioteknik, m.m.

Anf. 54 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag får ta fasta på Margareta Winbergs attityd här, att det faktiskt inte har varit bra, att regeringen inte har skött detta tillräckligt bra, att man har varit senfärdig, att hon inte är nöjd med situationen vare sig när det gäller lagstiftning eller i övrigt och att det nu är dags att sätta i gång och handla. Det är också intressant att höra att beredningen även kan gå in på lagstiftningen.

Om våra reservationer är att slå in öppna dörrar, återstår väl att se. Jag är inte övertygad. När jag tittar på det som gjorts från regeringens sida det senaste året, finner jag väldigt många oklarheter, exempelvis vilka grunder som skall tillämpas när man ger tillstånd till utsläpp av gentekniskt manipulerade organismer i naturen. Det är väldigt svävande saker, och jag har en känsla av att vi får återkomma till den debatten.

Tyvärr måste jag konstatera att det inte har gjorts som borde ha gjorts under det senaste året. Men jag vill gärna ge Margareta Winberg en chans ändå, för det har trots allt skett en attitydförändring hos socialdemokraterna, och det bör man applådera.

Anf. 55 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Först måste jag säga att jag blir förvånad över Annika Åhnbergs sätt att prata. Hon lägger ord i min mun som jag aldrig har sagt. Jag har aldrig sagt att jag är nöjd med utvecklingen. Jag har aldrig sagt att jag är fullkomligt nöjd. Jag har aldrig sagt att regeringen skött det hela väldigt bra.

Tvärtom tycker jag att jag har varit ganska självkritisk, mot vårt parti och för övrigt mot riksdagen i dess helhet, för vi får nog ta på oss litet ansvar var och en i den här frågan, om vi nu har uppfattningen att det borde ha gått fortare och att vi ligger på efterkälken.

Annika Åhnberg sade också att oppositionen under flera år har ställt krav. Hur länge, Annika Åhnberg, har vpk diskuterat den här frågan i riksdagen och ställt krav? Tyvärr har Annika Åhnberg ingen taletid kvar och kan inte svara, men jag skall svara i stället: Jag tror att det möjligen är ett år. Man skall inte tala om hela 80-talet som ett förlorat årtionde, när man inte själv har bidragit till att hålla debatten levande!

Karl Erik Olsson ber mig redogöra för min uppfattning om utsläpp av manipulerade växter och djur i naturen, osv. Jag svarar som så att jag inte kan vara lika trosvis som Karl Erik Olsson och andra är här i dag. Därför kan jag inte säga att jag tycker si och jag tycker så. För mig och mitt parti liksom för de flesta här i kammaren, tror jag, är detta ett svårt och känsligt område. Det behövs då en samlad bedömning, innan vi kan säga vad som är sant och vad som är falskt.

Varför tar inte regeringen initiativ? säger Anders Castberger, och han talar hela tiden om att det inte har skett någonting under 80-talet. Jag har ju förklarat att det har det gjorts, och nu har regeringen tagit initiativ i form av att tillsätta en beredning. Jag tycker inte att Anders Castberger skall stå här och hela tiden hävda att det inte görs någonting och att inget initiativ tas.

Varför säger vi nej till en utvärdering? Den som läser betänkandet ser att många olika instanser nu håller på med utvärdering, men det är också en sak som beredningen skall syssla med.

Låt mig till slut säga att man på den internationella konferensen i Solna var överens om att man visste för litet, och man uppmanade de olika länderna att gå försiktigt fram. Vi lever på jorden en kort stund, och det är vår plikt att överlämna jorden i ett skick som gör att den är beboelig också för våra barn och barnbarn. Därför bör den fortsatta debatten om bioteknik präglas mindre av konfrontation och mer av ödmjukhet och ansvar.

Andre vice talmannen anmälde att Annika Åhnberg anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 56 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Biotekniken är ju ett synnerligen omfattande ämnesområde. Frågorna och frågetecknen är många, men många svar saknas tyvärr. Åsikternas motstridighet är legio.

Debatten om biotekniken har blivit alltmer intensiv, och det är något att verkligen vara tacksam för. Det är ett sundhetstecken att den tystnad som för egentligen bara några år sedan var symptomatisk för den här debatten nu har brutits, och den livfulla debatten märks också i riksdagen. Jag tänker inte avverka en total bioteknisk debatt här, utan jag skall begränsa mig till den del som gäller de immaterialrättsliga frågorna, som det heter, som behandlas i lagutskottets betänkande 31 och handlar om patenträttsliga frågor.

Biotekniken drivs vidare genom kontinuerliga bioteknologiska uppfinningar, det är ett faktum. Immaterialrätten, som kanske är ett något konstigt ord för vanliga människor, omfattar främst patenträtt och växtförädlarrätt. Den utgör på gott och på ont något av en grundbult, alltså en punkt som allting snurrar kring, för forskning och utveckling på det bioteknologiska området, särskilt då inom gentekniken.

Det finns ett uttalat behov av skydd för dessa uppfinningar, som för alla andra uppfinningar givetvis. En lagligt skyddad förädlarrätt är klart motiverad, i någon lämplig form. En sådan skyddsform måste balansera alla motstående intressen. Främst handlar det å ena sidan om förädlarens, uppfinnarens, rättsskydd och å andra sidan samhällets etikkra.

Dagens rättsläge är oklart. Lagstiftningens begreppsbyggnad är inte anpassad till biotekniken – av naturliga skäl, eftersom biotekniken har utvecklats med närmast blixstens hastighet på de senare åren. Här visar lagstiftningen särskilda problem som är olösta. Det gäller de s.k. självproducerande organismerna. Det handlar om de etiska kollisioner som vi mer och mer nu diskuterar.

Därför är det självklart att det finns ett starkt behov av modernisering av den immateriella lagstiftningen. Det är omvittnat av alla experter på området, vill jag påstå, och det påpekades faktiskt, vilket jag litet stolt kan säga, redan 1983 av lagutskottet.

Att det måste finnas en internationell harmonisering, alltså överensstämmelse mellan reglerna i olika länder, är närmast en självklarhet. Men det är också nödvändigt. Det går alltså inte heller i detta avseende att betrakta Sve-

rige som en isolerad ö. Vi kan inte åstadkomma nationella särlosningar på det immaterialrättsliga området. Det vore en synnerligen äventyrlig och ineffektiv väg att gå.

Herr talman! Regeringen har nyligen, närmare bestämt den 29 mars i år, *äntligen* fattat ett viktigt beslut när det gäller biotekniken. Det har annars närmast varit fråga om en långbänk vars begrepp man känner igen från andra sammanhang. Det är en långbänk där besluten har diskuterats och möjligen också strategin har debatterats, men i så fall i slutna rum. Men nu har regeringen beslutat – mitt under även lagutskottets handläggning av ärendet – att tillsätta ett beredningsorgan med parlamentarisk sammansättning som skall greppa över hela det bioteknologiska problemområdet.

Det här organet är något av en nyskapelse – hybrid skulle några kalla det. Såvitt jag vet har det aldrig tidigare existerat ett organ med samma uppbyggnad och samma funktion. Det här organet skall nämligen ha dubbla funktioner, "det skall ha både en utredande funktion och en rådgivande funktion."

Jag tycker att konstruktionen, även om den är ny, faktiskt är godtagbar. Om vi tycker att det är positivt med utveckling på det bioteknologiska området, så kan vi väl också tycka att det kan vara bra med utveckling även när det gäller utredningsformer i parlamentariska sammanhang.

Det här beredningsorganets organisation och utformning är alltså godtagbara – under ett par förutsättningar! Den ena förutsättningen är att det har en självständig ställning. Vi har här hört att det skall få en självständig status. Detta stämmer också med uppgifter till lagutskottet av höga representanter från justitiedepartementet. Jag hoppas att den förutsättningen är självklar, och att man inte tänker svika den.

Den andra förutsättningen är att organet kommer att arbeta under öppenhet. Det skulle, enligt Margareta Winberg, vara en självklarhet. Jag hoppas att det är så för alla. Jag hoppas att det inte bara stannar vid ord utan att detta blir verklighet.

Här behövs en öppenhet, inte bara inåt i detta organ, inte bara mellan de politiska partierna utan också utåt i förhållande till allmänheten. Det här är nämligen en fråga som berör allmänheten. Man skall tala det språk som allmänheten begriper och inte bara ägna sig åt fikonspråk.

Nu är direktiven för detta organ utfärdade. De täcker de flesta biotekniska frågorna. Direktiven är grupperade på fyra huvudområden, varav ett – som det är min uppgift att analysera här – är immaterialrättens område.

Direktiven i just denna immaterialrättsliga del säger att beredningsorganet skall utreda "övergripande immaterialrättsliga frågor". Detta är, som alla förstår och inser, inte någon klargörande formulering. Men den borde, om man skall tolka den efter orden åtminstone omfatta en översyn av lämplig skyddsform: skall vi ha patentformen, växtförädlarskyddet eller någon tredje form av skydd? Det är också det som efterlyses i folkpartiets motion, nämligen den fria bedömningen av lämplig skyddsform. Detta efterlyses också av många experter även i EFTAs expertgrupp vid resonemangen med EG-kommissionen.

I övrigt nödgas jag konstatera att denna formulering är oklar.

Något vi i folkpartiet efterlyser, vilket vi har sagt i vår reservation, är en precisering av direktiven. Vi anser att detta är helt nödvändigt.

En sak som jag har försökt beskriva är att det rättsliga skyddet – vilken skyddsform man nu än väljer – för bioteknologiska uppfinningar är av synnerligen stor betydelse. En immaterialrättslig utredning kan inte skumma på ytan och bara tycka till. Det måste göras ett mycket mera ingående arbete.

Jag har redan sagt att lagstiftningen måste moderniseras på många viktiga punkter. Den allra viktigaste punkten är kanske frågan om mikroorganismerna. Det händer ju saker och ting varje dag inom forskarvärlden. Vi kan följa denna utveckling genom att läsa tidningarna. Här gäller det nu att se till att lagstiftningen också hänger med i denna utveckling.

Dessutom måste lagstiftningen innehålla vad vi kallar för en etikspärr. Denna skall finnas i särskild lagstiftning. Denna etikspärr är till för att hindra utnyttjandet av oetiska bioteknologiska uppfinningar. Detta har vi särskilt anfört både i reservationen och i motionen.

En sådan här utredning som jag nu skissar skulle dessutom, förutom att lösa dessa frågor, bli ett värdefullt underlag vid de internationella kontakter och förhandlingar som sker i en lång rad internationella organ och som är akut intressanta vid diskussionerna om det EES-avtal som vi vill ha och som förhoppningsvis kommer att vara en realitet i början av 1991. Det var något om den utredande funktionen.

Jag vill också säga något om beredningsorganets rådgivande uppgift: det var ju den andra uppgiften.

Folkpartiet har länge önskat att man skall utarbeta en parlamentariskt grundad policy på det biotekniska området, särskilt inom immaterialrätten. Det betyder på vanlig svenska att det inte kan vara rimligt att svenska tjänstemän från exempelvis justitiedepartementet sitter på olika håll i Europa eller på andra håll i världen och förhandlar och diskuterar kring dessa viktiga frågor i internationella organ och i realiteten binder Sverige för viktiga ståndpunkter som inte är parlamentariskt grundade. Det kan det bara bli på ett enda ställe, nämligen här i det svenska parlamentet. Detta är fel teknik att arbeta. Det är inte rätt mot tjänstemännen, och det är ett hån mot svenska folket som har valt sina representanter för att vi här skall fatta beslut om vilka riktlinjer vi skall följa i alla frågor, särskilt i dem som är av stor och avgörande betydelse för framtiden. Bioteknologin tillhör dessa frågor.

Det är att hoppas ändå att det här aktuella beredningsorganet skall kunna fylla den här rådgivande funktionen. Det är en grannliga uppgift, det är en svår uppgift, men icke desto mindre är den viktig och nödvändig. Dessutom – som jag har antytt – är den rådgivande funktionen just nu akut. Det pågår faktiskt i en lång rad organ där Sverige har stol och representation, kontakter mellan olika länder. Jag kan räkna upp några som kan vara de viktigaste. Vi har WIPO – som handhar internationella patentfrågor – och vi har UPOV – som handhar internationella växtskyddsfrågor. Vi har GATT – som generellt handhar handelsfrågor – och OECD osv. Som jag har antytt är det särskilt akut i EG-sammanhanget, där det nu handlar om att mellan EG och EFTA försöka skapa ett EES-avtal som mycket väl kan innehålla något om detta. Det vore ju skandal om ett sådant avtal skulle komma till och skulle innehålla något om bioteknik och särskilt patent utan att riksdagen har sagt sitt i den frågan.

Nåväl, låt oss hoppas ändå att beredningsorganet besinnar sitt ansvar både

när det gäller den utredande funktionen och när det gäller den rådgivande funktionen. Icke desto mindre tror jag att det är synnerligen angeläget att parlamentet noggrant kontinuerligt följer hur denna funktion handhas. Det borde rimligen vara en kontinuerlig skyldighet för det organet att rapportera till riksdagen vad som händer så att man kan fatta beslut medan det fortfarande finns handlingsfrihet och inte så att vi endast kommer efteråt och konfirmerar något som redan är bestämt.

Herr talman! Med dessa ord yrkar jag bifall till reservation 1.

Anf. 57 KARIN STARRIN (c):

Herr talman! Min uppgift är också att kommentera lagutskottets betänkande 31.

Tillfällighet eller inte? Det är den fråga som vi nu ställer oss efter att vi har väntat på en behandling av detta stora område, dvs. frågorna kring biotekniken. I dag har vi att behandla alla motioner som har legat och väntat. Det är samtidigt som regeringsrätten skall avgöra ett patentärende som har överklagats. Det är den första patentansökan på en organism som har prövats hela vägen. Ärendet har överklagats, och det kommer att bli mycket avgörande vilket svar som regeringsrätten kommer att ge denna vecka. Är det här tillfälligheter eller inte?

Patent är den mest långtgående typen av rättighet. Det ger uppfinnaren ensamrätt att under en bestämd tid yrkesmässigt utnyttja en uppfinning. Varför är det så angeläget med ett patent? Jo, naturligtvis vill man ha ett bevis på att man har uppnått en kunskap, ett mål. Just patentet är den skyddsform som är det absolut högsta. Naturligtvis har det också med ekonomiska intressen att göra. Bl.a. vill man gardera sig för att få tillbaka de riskpengar som man har varit beredd att satsa. Man vill naturligtvis se olika vinstmöjligheter i den kommande utvecklingen. Många hävdar att större delen av forskningen och kunskapsinhämtandet helt och hållet är beroende av om man kan nå fram till ett patent eller inte. Om inte patentmöjligheten funnits hade inte strävan att skaffa ytterligare kunskap varit lika intressant. Jag delar inte den uppfattningen. Jag påstår att vi i grundforskningen har en angelägen och viktig del, som naturligtvis inte alls är lika avhängig möjligheten till att få patent.

Vad är det som gäller för att man skall få ett patent beviljat? Det skall vara en uppfinning som är helt ny. Den skall ha nya egenskaper som man inte har känt till tidigare. Detta är en enormt summarisk beskrivning på vad patentkravet är för något. Men den berättigar frågan som vi skall behandla i dag. Skall man kunna ta patent på liv? Är liv något nytt? Vem har rätt att säga att jag har skapat ett liv och att det är min tillgång?

Utvecklingen inom bioteknikområdet går mycket snabbt. Det som nu alltmör framstår som det stora frågetecknet med utgångspunkt i den patentlag vi för närvarande har. 1967 års patentlag, är inte de allmänna patenteringarna utan just hur vi hanterar den nya biotekniken, dvs. de gentekniska manipulationerna och förändringarna som kan göras på människor, djur, växter och mikroorganismer.

Flera statsråd har i olika svar och artiklar hävdat att 1967 års patentlag är

tillräcklig så här långt. Den täcker in frågeställningarna när den säger ifrån rätten att patentera växter och djur.

Anser Inger Hestvik att 1967 års lag är tillräcklig?

Stridens kärna handlar om en tolkning av en bisats till lagen: "patent må dock meddelas på mikrobiologiskt förfarande och alster av sådant förfarande." Tolkningen av denna bisats har ändrats i Sverige.

År 1973 förklarade patentverket i ett svar till internationella patentorganisationen, WIPO, att mikroorganismer betraktas som levande materia, dvs. det som inryms under begreppet växter och djur. Patentverket har under 70-talet avslagit patentansökningar med motiveringen: "Levande organismer som produkt från mikrobiologiskt förfarande kan ej patentskyddas."

Men vad har hänt under 80-talet? Jo, man har ändrat uppfattning och tolkning av bisatsen i patentlagen. Jag undrar naturligtvis varför. Som svar på frågan hävdas att det går att hänvisa till Budapestkonventionen, som öppnar möjligheterna att tala om vad som är reproducerbart av mikroorganismer. Men oavsett hur reproducerbar en mikroorganism än är, kvarstår grundfrågan om den är en levande materia eller inte. Hör den enligt lagens mening till grupperna växtsorter och djurraser, eller är den alster av mikrobiologiskt förfarande?

Detta är en oerhört stor etisk fråga. Den får inte hänvisas till att smygvägen bedömas av experter för att på så sätt harmonisera tolkningen av patentlagen så att den skall passa in i de nya frågeställningar som vi ständigt ställs inför. Vi vet att EG-kommissionens förslag innehåller ganska långt gångna tolkningar om vad som skall kunna patenteras eller inte. Vi vet också att vi inför GATT-förhandlingarna med USA har svårt att hävda vår uppfattning.

Men låt oss i Sverige klara ut vad vi vill. Hur vill vi hantera patent på liv? Låt oss ta bort den oro som finns hos många människor. Låt oss för att undanröja alla tolkningsproblem omformulera 1967 års lag så att ingen oklarhet uppstår.

I reservation 2 tar centern och vpk upp dessa frågeställningar, dvs. att det behövs en förändring av lagstiftningen. Vi anser att det måste tillsättas en bred utredning, som ingående tar upp alla de frågeställningar som jag har räknat upp. Vi anser att även Sverige måste agera internationellt för att det skall bli ett förbud mot patent på växter, djur och mikroorganismer. Jag yrkar därför bifall till reservation 2.

Vi har haft en sluten utfrågning. Jag sade sluten, fast vi har hört tillräckligt många kommentarer vid behandlingen i både jordbruksutskottet och lagutskottet. Jag kan inte se logiken i att hävda att vi måste starta en så bred debatt och bred information som möjligt i de här frågorna samtidigt som vi stänger in oss i slutna rum och debatterar på det sättet. Vid utfrågningen berättade olika sakkunniga klart och tydligt att det inte görs någon riskvärdering i samband med att man prövar patentansökningar. Patentverket har ej ansvaret att bedöma vilka effekter ett patent får vid tillämpningen. Varken forskare eller de som ansöker om patent behöver lämna garantier på att användandet av den nya sorten eller produkten inte medför några risker.

Bästa kolleger! Varför tar inte riksdagen ett initiativ och klart uttalar att vi måste sätta upp de här gränserna, att vi samtidigt som det beviljas patent

också måste veta och förstå att de eventuella risker som det här kan föra med sig har blivit undersökta?

Vi i centern har i olika motioner klart lagt fram dessa synpunkter. De finns också med i vår reservation 4. Vi tycker att det måste finnas ett ansvar både vid forskningen och vid tillämpningen. En riskvärdering måste vara utgångspunkten för forskningens ansvarstagande. Ett system med skärpt produktansvar och obligatorisk försäkring måste prövas. Detta borde medföra att risken minskar för att produkter kommer ut på marknaden, innan man helt behärskar deras totala effekter. Jag yrkar alltså bifall till reservation 4 i det här betänkandet.

Herr talman! Jag vill sluta med att citera Karin Boye. Hon skriver:

Se du skall veta, att allt levande
djupt inne är av samma slag.
Som träd och örter kan det växa trevande –
dras uppåt av sin egen lag.

Låt oss visa respekt för livet och låt oss i det här läget vara beredda att sätta gränser.

Anf. 58 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Jag kommer i mitt anförande att uteslutande behandla frågan om patent på liv och inte gå in på genteknik eller bioteknik i allmänhet. Annika Åhnberg har ju tidigare på ett förtjänstfullt sätt redogjort för vpk:s ställningstagande när det gäller detta.

Först vill jag betona att vi i vpk inte är motståndare till patenträtten i sig. Självfallet har vi ingen avsikt att försöka få bort rätten att söka patent på exempelvis uppfinningar i traditionell bemärkelse. Däremot anser vi att den är klart olämplig när det gäller biotekniska uppfinningar.

Den nuvarande patentlagen är från 1967. När den antogs var det ingen som kunde drömma om varken här i Sverige eller någon annanstans i världen, att den gentekniska forskningen tjugo år senare skulle ställa oss inför frågan om det skulle gå att använda patenträtten på levande materia. Patentlagen är helt enkelt inte konstruerad för levande materia.

När biotekniken tagit fart och exempelvis behovet av att skydda dyrbart framtagna tekniker eller produkter gjort sig märkbart fanns bara den gamla, för andra ändamål avsedda, patenträtten att tillgå. Lagstiftning och internationella överenskommelser har hela tiden legat steget efter den biotekniska utvecklingen.

Att försöka anpassa och tillämpa patentlagstiftningen på bioteknik- eller genteknikområdet är ungefär lika malplacerat som om man skulle försöka använda vägtrafikbestämmelser inom flygtrafiken. Man får inte stirra sig blind på eventuella likheter mellan verksamheter, utan man måste titta på de faktiska förhållandena.

Vpk menar alltså att patent på levande material är orimligt. Patentlagstiftningen är ett gammalt regelverk, som är skapat för helt andra omständigheter och förhållanden än vad som nu är aktuella inom genteknikområdet.

Frånsett vissa tekniska svårigheter med att försöka tillämpa patentlagstiftningen på genteknikområdet är det framför allt andra orsaker till att vpk fin-

ner det olämpligt att patentera liv eller att över huvud taget använda patent när det gäller gentekniska uppfinningar.

För det första betyder i dessa sammanhang "levande materia" allt från enstaka gener till fertila, i högsta grad levande organismer som kan producera avkomma. Orimliga moraliska, rättsliga och praktiska problem skulle uppstå om vem som har rätt till avkomman.

För det andra kan patentlagstiftning ge multinationella och kapitalstarka företag total kontroll och makt över viktiga delar av genteknikens resultat. Vpk anser att det är av största vikt att genteknikens resultat och möjligheter är tillgängliga för hela mänskligheten. Man måste också stoppa alla möjligheter till "kryphål" i lagstiftningen som t.ex. medger att företag kan ta patent på redan existerande organismer med små förändringar. Tyvärr finns det redan i dag exempel på hur företag har försökt att skaffa sig ensamrätt och patent, dvs. ägande till växter där några egenskaper eller någon egenskap har förändrats.

Det finns också exempel på att man hindrar eller "glömmer bort" forsknings- och utvecklingsresultat, när dessa inte passar företagets syften. Det här är lätt att göra med stöd av bl.a. patentmöjligheterna.

Vi menar också att biotekniken inte får bli en teknik som ytterligare ökar klyftan mellan i- och u-länder.

Med patenträtt när det gäller växter t.ex. är riskerna att uppfinnarna skall kunna kräva royalties på sina grödor överhängande. Den genetiska mångfalden kan också äventyras och sätta jordbrukets intressen på spel. Människors möjlighet att använda sin egen skörd för utsäde kan komma att begränsas eller rent av försvinna. Det är inte svårt att föreställa sig vad detta har för betydelse för u-länderna.

Med vetenskap om vad det har betytt för barnadödligheten i många u-länder när multinationella företag prackar på kvinnor-modersmjölksersättning och intalar dem att den är bättre än bröstmjolk, behöver man inte vara särskilt konspiratoriskt lagd för att fasa för en framtid där patenträtt när det gäller våra viktigaste grödor ligger i händerna på några få multijättar.

För det tredje är vi nu framme vid frågan om mänskligt liv kan patenteras. För 30 år sedan skulle frågan ha verkat befängd, men nu går det inte längre att klart urskilja vad som är mänskligt liv, och svårare blir det i framtiden. Nu i dagarna publiceras t.ex. rapporter om att man för första gången har lyckats odla mänskliga nervceller in vitro, dvs. utanför kroppen. Mänskliga organ kan hållas vid liv allt längre tid i näringslösningar, etc. Man kan mycket lätt hamna fel när man försöker klara ut vad som är liv resp. en "produkt".

Vpk har föreslagit att man i stället för patentmöjligheter när det gäller levande material utvecklar växtförädlarrätten på ett sådant sätt att den kan användas på gentekniskt manipulerade växter. En motsvarande lag kan också skapas för övrigt levande material.

Skillnaden – och detta är viktigt – mellan patent- och växtförädlarrätt är att den senare ger ett skydd för *processen* att ta fram exempelvis ett utsäde, medan patentet även gäller den industriellt färdiga produkten, baserad på en viss växtsort eller grupp av husdjur.

Genom den här förändringen när det gäller att utveckla växtförädlarrätten kan man också få en lämplig avvägning mellan å ena sidan intressen som står

bakom en process för framtagning av gentekniska produkter och å andra sidan de krav som jag tidigare nämnt.

Generellt vill jag säga att till det viktigaste med bioteknikutvecklingen hör att dess förtjänster skall komma hela mänskligheten till godo – inte enbart vissa företag eller länder. Därför är det viktigt att all lagstiftning på detta område främjar öppenhet och ett fritt flöde av information och kunskap.

Patentlagstiftningen är ju internationell till sin karaktär. Det finns absolut ingen anledning till att Sverige skulle gå i spetsen här i Europa för en rätt att patentera liv.

Om vi däremot agerar internationellt för en förändring av växtförädlarrätten och utarbetar en motsvarande lagstiftning för annat liv än växter, kommer vi på det sättet att gå i spetsen för en värdig utveckling av såväl bioteknik i allmänhet som genteknik i synnerhet.

Avslutningsvis vill jag också framhålla ett nog så viktigt argument mot patent på liv, nämligen den mycket starka opinion mot detta som finns bland människor i allmänhet i samhället. Blotta tanken att liv skulle kunna patenteras, att man skall kunna äga och ha ensamrätt till ett liv, är något så djupt oetiskt att det lätt kan slå över i ett avståndstagande till genteknik över huvud taget.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservation 2 om bioteknologiska uppfinningar.

I detta betänkande tas också upp en motion som går ut på att förlänga patenttiden för att främst läkemedelsindustrin skall få behålla ensamrätten till sina produkter ytterligare några år. Läkemedelsindustrins konkurrenskraft måste stärkas, menar motionären.

Detta, herr talman, påstås efter ett årtionde då just läkemedelsindustrin uppvisat större vinster än någonsin. Vpk anser att det är andra bedömningar som skall ligga bakom frågan om patenttidens längd än just läkemedelsindustrins behov av vinstmaximering.

Jag yrkar bifall också till reservation 5, och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 59 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Viktigast i lagutskottets betänkande om patenträttsliga frågor är frågan om patent på biotekniska uppfinningar – eller, som man ofta säger, patent på liv.

Den här frågan är i grunden etisk. Mot den etiska aspekten väger näringslivets intresse av att tjäna pengar på den biologiska tekniken lätt som en fjäder.

Skall någon kunna äga liv och livets byggstenar – med ensamrätt? För oss i miljöpartiet är svaret på den frågan ett obetingat nej. Frågan om patent på liv har väckts i riksdagen i en rad motioner från centern, vpk, miljöpartiet – och glädjande också från en socialdemokrat. Tyvärr saknar jag honom här i kammaren i dag. Motionskraven har skilt sig en aning i sin tekniska utformning, men motionerna har alla krävt förbud mot patent på liv i alla dess former.

I samband med riksdagsbehandlingen har vi i miljöpartiet tittat närmare

på patentlagen och dess förarbeten. Det har då visat sig att den svenska patentlagen redan i sin nuvarande utformning faktiskt inte tillåter patent på liv.

När patentlagen infördes, var det klart att produktpatent inte kunde ges på levande organismer. Undantag gjordes för mikrobiologiskt förfarande och alster av sådant förfarande. Med den tidens bioteknik var mikrobiologiskt förfarande en process där mikroorganismens ämnesomsättning utnyttjades för produktion av kemiska ämnen och ämnesblandningar, t.ex. penicillin, öl och jäst.

Efter hand som den nya biotekniken utvecklades kom kraven från näringslivet på att få patentera biotekniska uppfinningar även när de bestod av levande materia. Det ledde i början av 80-talet till en omtolkning hos Patent- och registreringsverket av begreppet alster av mikrobiologiskt förfarande till att gälla de förändrade organismerna i sig. Denna praxis – om det nu verkligen skall kallas praxis – står i direkt strid med patentlagens syfte, eftersom den säger att patent inte får tas på växter och djur. Då patentlagen kom till, delades allt biologiskt liv in i grupperna växter och djur.

Indelningen av biologiskt liv ändrades dock i början på 80-talet. Det delas numera in i grupperna växter, djur, svampar samt encelliga organismer med cellkärna och utan cellkärna. Detta för med sig att patentlagens första paragraf lämpligen bör formuleras om och anpassas till den nya biologins terminologi, så att det står klart för alla och envar att produktpatent inte kan få meddelas på levande organismer av något slag.

”Patent på liv” har blivit ett begrepp, och all debatt har kommit att handla om just patentmöjligheten. Men det finns andra immaterialrättsliga skyddsformer för uppfinningar än just patent. Ett exempel är växtförädlarrättslagen, som medger ensamrätt för att framställa och sälja utsäde från en viss växtsort. Det kan mycket väl vara fråga om biotekniskt förändrade växter.

Internationellt funderar man nu på andra skyddsformer, som kan ge ensamrätt till biotekniska uppfinningar och till den ekonomiska vinsten av dem, än just patenträtten. En av idéerna – och ett av mönstren för dessa funderingar – är just växtförädlarrättslagen.

Det är därför viktigt att samlat och övergripande ta itu med frågan om skydd för biotekniska uppfinningar. Annars kan vi mycket väl stå där inom en nära framtid och upptäcka att vi visserligen har förbud mot patent på biotekniska uppfinningar, som vi kämpat för, men utan att opinionen riktigt märkt det har det byggts upp andra former för skydd av ensamrätten, som kanske inte ens medger offentlig insyn eftersom de inte omfattas av patentlagens krav på offentliggörande.

Det behövs därför en bred parlamentarisk översyn av immaterialrätten. Utgångspunkten bör vara att levande organismer och manipulation av arvsmassan – i vilken form det än må vara – inte skall kunna få immaterialrättsligt skydd.

Denna översyn kan göras av en särskild kommitté, men också med fördel av den utredning som vi tillsammans med centern och vpk föreslår och som skall se över hela bioteknikområdet. Den utredningen bör då ges direktiv att ta upp frågan om inskränkning av det immaterialrättsliga skyddet.

Det är naturligtvis också av största vikt att inte glömma det internationella perspektivet. I flera länder tillåts i dag patent på levande organismer. Den

omständigheten att patent som beviljas av ett land genom internationella konventioner automatiskt kan bli gällande i andra länder är en komplikation i det här sammanhanget. Det patenträttsliga samarbetet mellan länder ställer därför särskilda krav på konsekvens och fasthet från Sveriges sida när det gäller att bibehålla förbudet mot patent på liv. Det är också mycket viktigt att Sverige agerar med kraft för att få till stånd ett förbud mot ensamrätt till levande materia även i andra länder.

Jag yrkar med detta bifall till miljöpartiets reservation nr 3. Om denna inte vinner kammarens bifall, kommer vi vid voteringen att i andra hand stödja reservation nr 2 av centern och vpk.

Herr talman! Så till nästa ämne. Både bioteknisk forskning och tillämpning för med sig stora risker. Flera anföranden tidigare i dag har handlat om detta. Dessa skaderisker gör att man måste överväga ett system med produktskadeansvar och obligatorisk ansvarsförsäkring, vilket skulle kunna ske inom ramen för den parlamentariska utredning som vi har föreslagit. Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Till sist vill jag yrka bifall även till reservation nr 5. Liksom utskottet i övrigt anser vi att det finns skäl att undersöka om patenttidens längd i dagens lagstiftning är den lämpligaste. Vi vill dock liksom vpk framhålla vikten av att den översynen tar hänsyn till alla de olika intressen som finns representerade inom läkemedelsområdet och inte bara till läkemedelsindustrins behov.

Anf. 60 INGER HESTVIK (s):

Herr talman! Patent på liv – det är en massmedierubrik som mött oss av och till under de senaste åren. Vi ryggat tillbaka litet, blir skrämda, och redan här har debatten om genteknik, bioteknik och det immaterialrättsliga skyddet fått en kantring.

Man ställer sig frågan: När uppstod egentligen rädslan för gentekniken? Sanningen är ju den, att vi inom t.ex. växtförädlingen har sysslat med korsningar, med mutagenes genom röntgenstrålning och andra grova metoder för genetisk påverkan ända sedan 1800-talet. Tusentals gener har på det sättet flyttats och modifierats på ett fullständigt okontrollerbart sätt.

Med den moderna gentekniken kom möjligheten att flytta eller ändra en enda gen, och ingreppen kan nu ske till nivån enskilda baspar i den aktuella genens DNA. Det innebär att man vet exakt vad man gör. Tidigare chanstagningar har ersatts av precision. Andra debattörer här i kammaren har emellertid haft den motsatta åsikten i denna fråga.

Detta är positiva fakta som aldrig förs fram i dagens debatt men som måste ställas mot den ödesdebatt som verkar vara mer intresseväckande.

Naturligtvis kan tekniken missbrukas. Men om dessa problem skall lösas genom lagstiftning eller genom att bygga upp tillståndsverksamheten på ett effektivare och för gemene man tydligare sätt, det blir en uppgift för den nya beredningsgruppen att ta ställning till.

Patentlagarna skrevs före genteknikens dagar och skulle förmodligen behöva omtolkas till en ny verklighet. Detta kan bli svar på Karin Starrins och Bengt Harding Olsons frågor om patentlagens relevans i dagens läge.

Patent får i dag inte ges på växtsorter eller djurraser och inte heller på biologiska förfaranden för framställning av växter eller djur. På *mikrobiolo-*

giska förfaranden och alster av sådant förfarande får man ge patent. Med dagens teknik är det möjligt att genom mikrobiologiskt förfarande förändra genuppsättningen hos växter och djur, och "alstret" och förfarandet skulle alltså vara patenterbart om patentlagen följs strikt. Vi har alltså i dag patent på liv. Detta är emellertid en fråga om praxis.

Kan vi då inte här säga stopp och förbjuda patent på allt levande? I flera motioner ställs det kravet.

Så enkelt kan man nog inte se på frågan. Vi kan ju inte förbjuda forskning, och så länge forskning pågår sker nya framsteg på bioteknikområdet. Om vi säger nej till patent kommer forskningen att ske bakom lyckta dörrar. Vår insyn kommer att vara minimal, om inte obefintlig. Den information som ett patent skulle ha inneburit stryps i så fall för den övriga forskningen och för allmänheten. En annan nackdel är att stora multinationella företag utan kostnad kan exploatera uppfinningar gjorda t.ex. av universitetsforskare eller små företag.

För att erhålla ett patent fordras en seriös prövning. Patent meddelas t.ex. inte på en uppfinning som skulle strida mot goda seder eller allmän ordning. Att ha fått ett patent betyder inte att patentinnehavaren får börja sin produktion automatiskt, något som många tror. Om jag t.ex. har uppfunnit ett läkemedel får jag inte börja sälja det om inte socialstyrelsen dessutom har givit sitt tillstånd. Det finns fler exempel.

Patent eller ett nytt privaträttsligt skydd för bioteknologiska uppfinningar är en stor och invecklad fråga, och internationella hänsynstaganden är i detta sammanhang nödvändiga. De motioner som behandlar patent har avstyrkts av utskottsmajoriteten, eftersom den parlamentariska beredningsgruppen för frågor rörande genteknik i sitt arbete kommer att behandla detta ämne.

I reservation nr 1 ställer folkpartiet ändå krav på "att en översyn av de olika spörsmål som gentekniken ger upphov till nu kommer till stånd". Detta krav förefaller mig en aning överambitiöst. Den parlamentariska beredningen skall behandla fyra huvudområden, nämligen ekologiska aspekter, etiska aspekter, anmälningsplikt och prövning samt övergripande immaterialrättsliga frågor. I reservationen framhålls att regeringen vid utformningen av direktiven inte beaktat behovet av en tidsenlig skyddsform för bioteknologiska uppfinningar. Utskottsmajoriteten anser att just detta innefattas i direktivens punkt 4.

Bengt Harding Olson riktar kritik mot att tjänstemän utan politisk förankring ute i världen förbereder ställningstaganden i dessa frågor. Men faktum är att varken politiska beslut eller myndighetsbeslut har fattats på detta område. Och vi får ju nu en beredning som kan fungera som ett bollplank i förhållande till de personer som förbereder våra internationella ställningstaganden. Detta är bra.

Vi får ju dessutom här i kammaren kontinuerligt information om läget i EFTA- och EG-förhandlingarna.

Folkpartiet kräver också i sin reservation att regler för vad som är biologiskt och moraliskt godtagbart införs. Men det är ju just vad som innefattas i punkt 1 om ekologi och i punkt 2, som gäller etiska spörsmål. Den här reservationen är enligt min mening ett skott över målet och får bara betraktas som ett försök till profilering från folkpartiets sida.

I reservation 2 av centerpartiet och vpk ställs krav på en parlamentarisk utredning som skall behandla hela bioteknikområdet. Det är en oerhört omfattande uppgift. Som utskottsmajoriteten ser det är den mest angelägna uppgiften att ta itu med just gentekniken. Det är främst gentekniken som är motorn i biotekniken. Det är gentekniken som diskuteras ur moralisk och etisk synvinkel, både här hemma i Sverige och internationellt. Det är kring gentekniken det ställs frågor, och det är den som väcker oro och ängslan hos människor.

Beredningen, för vilken regeringen har skrivit direktiven, kommer att arbeta snabbt. Det är en nödvändighet på ett område som utvecklas i en sådan oerhört snabb takt. Den uppgift som beredningen fått att lösa är betungande nog och kommer att kräva ett intensivt arbete. Att lägga ytterligare uppgifter på beredningen är helt enkelt inte realistiskt. Det är emellertid självklart att de slutsatser som beredningen kommer fram till kan komma att få betydelse också för bedömningen av vilka åtgärder som kan behövas på andra fält inom bioteknikområdet.

I reservationen tas också upp frågan om att förbud för patent på växter, djur och mikroorganismer bör behandlas av den begärda bioteknikutredningen. Eftersom den fjärde punkten i beredningsdirektiven tar upp just övergripande immaterialrättsliga frågor, anser utskottsmajoriteten att frågan finns på dagordningen för det fortsatta arbetet.

Miljöpartiet tar i reservation nr 3 upp i stort sett samma spörsmål som tas upp i reservation nr 2. Därutöver säger man att särskild hänsyn måste tas till tredje världens behov och intressen.

Riksdagen har vid upprepade tillfällen framhållit vikten av att den svenska lagstiftningen och rättstillämpningen rörande immaterialrättsligt skydd av bioteknologiska uppfinningar måste utvecklas under hänsynstagande till vad som gäller i andra länder i hela vår omvärld. Det vore högst olyckligt om vi fjärmade oss från det internationella regelsystemet. Jag har därmed inte sagt att vi i de fora där dessa frågor diskuteras skall förhålla oss passiva. Tvärtom är det viktigt att vi där söker skapa internationell uppslutning kring våra synsätt. Man kan räkna med att den parlamentariska beredningen får en viktig uppgift när det gäller att ge vägledning för det svenska agerandet i detta sammanhang.

Med anledning av reservation nr 4 från centern och miljöpartiet vill jag framhålla att skillnaden mellan utskottets förslag och reservanternas är av begränsad omfattning. Enligt reservationen bör den parlamentariska beredningen ges särskilda direktiv att ta upp frågan om ett skärpt produktskadeansvar och obligatorisk ansvarsförsäkring. Utskottet, som noterar att beredningen skall överväga frågor om riskvärdering, förutsätter därför att också frågor om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring kommer att tas upp. Någon vidare åtgärd anser vi knappast vara nödvändig.

Låt mig dessutom påminna om det förslag till produktskadelag som har lagts fram i en departementspromemoria och som för närvarande remissbehandlas. Enligt det förslaget skall det inte göras någon inskränkning i ansvaret för produkter på bioteknikområdet. Det finns alltså redan ett förslag till ett särskilt ansvar för skador som orsakas av bristande säkerhet i bl.a. sådana produkter som vi talar om här.

Det står helt klart att den parlamentariska beredningen måste ta hänsyn till resultatet av detta lagstiftningsarbete och för sin del bedöma behovet av särskilda regler för biotekniken. Det ligger ju i beredningens uppdrag. Vi måste också utgå ifrån att beredningen tar hänsyn till utskottets uttalande i den här frågan, även om det inte har formen av ett tillkännagivande.

Elisabeth Persson och Elisabet Franzén säger i reservation nr 5 att patenttidens längd bör ha en utformning som tillgodoser de olika intressen som gör sig gällande på läkemedelsområdet. De framhåller också att det alls inte är självklart att patenttiden skall anpassas till just läkemedelsindustrins behov.

Jag utgår ifrån att de båda reservanterna inte ifrågasätter den möjlighet att få patent på läkemedel som följer av den lagstiftning vi nu har. Den avvägning som reservanterna efterlyser får ju sägas ha gjorts den gången riksdagen bestämde sig för att föra in den här möjligheten i vår patentlag. Då gjordes inte heller någon skillnad i patenttidens längd för läkemedelspatent och för andra patent. Det är ju detta det handlar om i dag.

När utskottet säger att patenttidens längd bör tillgodose läkemedelsindustrins behov handlar det främst om att den reella skyddstiden inte skall vara kortare för läkemedelspatent än för andra patent. På den här punkten har framhållits – och det förutsätter jag att vi är överens om – att den verkliga patenttiden, dvs. den tid under vilken läkemedlet får marknadsföras, ofta är betydligt kortare än 20 år. För min del kan jag därför inte se en förlängning av patenttiden för läkemedel som något särskilt gynnande av läkemedelsindustrin. Däremot är det rimligt att tillgodose industrins behov av en rimlig reell skyddstyp.

När det gäller frågan om anpassning till kommande regler inom EG eller fortsatt arbete inom den europeiska patentorganisationen, EPO, menar jag att Sverige – precis som riksdagen tidigare uttalat vid upprepade tillfällen – måste sträva efter att bevara den internationella rättslikheten.

Att starka skäl talar för en anpassning till EGs regler – om det nu blir den väg som väljs – framstår därför som uppenbart. Lika självklart är det att vi från svensk sida också måste vara beredda att samarbeta med EG-staterna inom EPO för att få en gemensam lösning till stånd. Att som reservanterna föreslår avvakta utvecklingen i andra länder kan däremot medföra att den svenska läkemedelsindustrin kommer på efterkälken i förhållande till sina europeiska konkurrenter. Detta bör inte ligga i någons intresse i den här kammaren.

Herr talman! Det är ett oerhört komplicerat område som behandlas i lagutskottets betänkande nr 31 om patenträttsliga frågor. Den parlamentariska beredning som skall arbeta med frågorna har ett ansvarsfullt arbete framför sig. Förutom de rent immaterialrättsliga frågorna kommer de etiska och moraliska frågorna att kräva stort utrymme. Mycken kunskap, omsorg, hänsynstagande och respekt för livet måste genomsyra beredningens arbete.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 61 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Folkpartiet har i en särskild reservation begärt tilläggsdirektiv till beredningsorganet. Vi föreslår att man skall göra en ingående immaterialrättslig utredning. Nu säger Inger Hestvik att det inte behövs några sådana tilläggsdirektiv, eftersom detta redan omfattas av de direktiv som finns. Det var vänligt sagt. Kan jag också få Inger Hestviks ord i protokollet på att vi får de här frågorna beaktade i beredningsorganet?

Något som vi särskilt har framfört och pekat på är att det behövs en etisk spärr, en spärr som hindrar utnyttjandet av oetiska bioteknologiska uppfinningar. Ställer socialdemokraterna upp på en sådan spärr?

Margareta Winberg har här i kammaren talat så vackert om hur viktig etiken är, och senast fick vi höra Inger Hestvik själv säga att etiken är viktig. Är detta bara ord, eller kan vi komma till handling? Vill socialdemokraterna ha en sådan spärr eller vill de inte? Kan vi få ett klart besked på den punkten? Politik är ju som bekant att vilja.

Anf. 62 KARIN STARRIN (c) replik:

Herr talman! Jag tycker att Inger Hestvik här gjorde en mycket märklig koppling. Först i slutet av anförandet erkänner hon att det är en mycket komplicerad fråga som vi nu har att behandla i kammaren. Alldeles i början av anförandet näst intill hånade Inger Hestvik debatten och sade att den kantrat totalt ute i samhället och fått alldeles för uppförstorade proportioner. Detta stämmer inte, Inger Hestvik. Kan vi inte vara överens om att vi har en svår fråga att behandla och att det är mycket viktigt att vi behandlar den så allvarligt och seriöst som möjligt?

Inger Hestvik talade om kantringen. Vi har redan i dag en hel del system och metoder som förändrar våra liv. Inger Hestvik sade att detta sker på ett fullständigt okontrollerbart sätt. Hon drog sedan parallellen med biotekniken och sade att om vi nu kan behärska biotekniken kommer vi att kunna hantera den tekniken på ett fullständigt kontrollerbart sätt. Detta kan jag definitivt inte hålla med om. Kan Inger Hestvik i dag med glad min säga att vi kan tillåta den här nya tekniken och att vi hela tiden kan garantera att vi kan behärska den? Jag vill påstå att det är ett långt steg att försöka undvika att tekniken missbrukas. Visst kan det inträffa många olyckliga snedsteg innan vi fullständigt kan kontrollera detta.

Patentlagen tillåter i dag patent på liv. Det konstaterar Inger Hestvik. Det vi nu enligt min mening måste klara ut är inte hur vi tolkar patentlagen och om man enligt denna kan säga ja eller nej till patent på mikroorganismer. Det som viktigt för oss politiker i dag är att ta ställning till om vi skall tillåta patent på liv.

Vi i centern har klart deklarerat att vi inte tycker att liv är patenterbart och att vi menar att detta klart skall uttryckas även i lagtexten. Men jag är i det avseendet fortfarande litet osäker om var socialdemokraterna står.

Att påstå att patenträtten hela tiden driver på forskningen är fel. Också påståendet om att patenträtten är avgörande för om forskningen blir offentlig eller inte är felaktigt. Hela den grundforskning som nu utförs är i allra högsta grad offentlig. Den sker definitivt inte bakom lyckta dörrar. I stället

vill jag hävda att det är precis tvärtom. Innan ett patent beviljas hemlighålls de olika stegen i arbetet i allra högsta grad.

Anf. 63 ELISABETH PERSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag håller med om att det är stor skillnad. Inger Hestvik, mellan vad man kan åstadkomma med å ena sidan traditionell korsning och växtförädling, å andra sidan genteknik, men skillnaden är något annan än den som Inger Hestvik hävdar. Med genteknik går det exempelvis lätt att sätta sig över naturliga barriärer. Det kan man inte göra med den traditionella växtförädlingen.

Det är också sant att mycket av det gamla kan ifrågasättas. Att påstå att man även inom gentekniken vet precis vad man gör är möjligen också sant, men vad man definitivt inte känner till är alla konsekvenser av det som man åstadkommer med gentekniska metoder.

Jag vet inte om Inger Hestvik verkligen menar att om man inte har patenträtt för liv, kommer forskningen hädanefter att bedrivas bakom lyckta dörrar. Om man vore snäll kunde man kanske påstå att Inger Hestvik något övervärderar patenträttens betydelse för den fria forskningen. Jag skulle vilja ha ett klargörande på den punkten. Jag tror egentligen inte att socialdemokraterna ser patenträtten som en garanti för en fri och obunden forskning.

Anf. 64 ELISABET FRANZÉN (mp) replik:

Herr talman! Först vill jag kommentera Inger Hestviks anmärkningar beträffande reservationen om läkemedelsindustrins behov och beträffande patenttidens längd. Om patenttidens längd i nuvarande lagstiftning är anpassad till de nuvarande intressenternas – inte bara till läkemedelsindustrins – önskemål, är det skäl i att utgå från att det även i framtiden kommer att vara så.

Jag är glad för att Inger Hestvik delar vår uppfattning att man måste ta särskilda hänsyn till tredje världens intressen. Vi är dock förvånade över att slutsatsen av denna uppfattning blir att vi skall anpassa oss till de internationella patentreglerna. Dessa gynnar ju i allra högsta grad industriländerna, alltför ofta på tredje världens bekostnad.

Inger Hestvik sade vidare när hon tolkade patentlagen att i och med att denna medger patent på mikrobiologiskt förfarande och alster av sådant förfarande skulle i dag, när detta alster kan vara en levande organism, denna organism vara patenterbar. Man får då göra en "data-loop" och återigen ställa frågan om det handlar om en växt eller ett djur. Om svaret är ja, får man inte ta patent på detta alster. Så får ske bara om det inte är fråga om en växt eller ett djur enligt den gamla biologiska indelningen. Den nya indelningen är ju annorlunda. Det krävs faktiskt att man på nytt tar ett grepp på den upphovsrättsliga lagstiftningen och gör en utredning på området.

Jag delar inte Elisabeth Perssons uppfattning att patenträtten inte har någon som helst betydelse för om forskningen sker bakom lyckta dörrar eller inte. Ett villkor inom patenträtten är faktiskt att patenten måste offentliggöras. Men kan då näringslivet och industrin, som vill ha patent på uppfinningarna, medan vi diskuterar patent eller inte patent, hitta på nya former för upphovsrättsligt skydd, som de får lika stor ensamrätt på och tjänar lika

mycket pengar på, utan att behöva offentliggöra de resultat som de får imaterialrättsligt skydd för?

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

Anf. 65 TREDJE VICE TALMANNEN:
Repliken gäller Inger Hestviks anförande.

Bioteknik, m.m.

Anf. 66 INGER HESTVIK (s) replik:

Herr talman! Jag vänder mig först till Elisabet Franzén.

Vad gäller mikroorganismer: Det finns ingen definition i den svenska lagen av vad en mikroorganism är, inte heller i den europeiska patentkonventionen. I Budapestöverenskommelsen har man försökt att komma fram till en lösning. Man har beslutat om depositionsskyldighet under 30 år och förutsatt att det under den tiden skall tas ut material för kontroll av om mikroorganismen är livsduglig. Det gäller en mycket svår gränsdragning mellan dels växter och djur, dels kemiska ämnen.

Man får på detta sätt en praktiskt gräns, som man måste utnyttja. Det är dock mycket svårt att lagstifta om denna gränsdragning, och vi är då också inne på frågan vad liv egentligen är.

Följer man strikt den definition som görs i patentlagen och av forskare, kommer man fram till att liv egentligen bara är ett system för överföring av information som sker automatiskt. Uppfinningen innebär att man med en teknisk metod ändrar informationen, inte själva det bultande livet. Det finns kvar – man har bara ändrat en del av informationen.

Låt mig som exempel ta det genmanipulerade får som ger medicin i form av mjölk, vilket gör det möjligt för blödersjuka att få en blodfaktor som leder till att de kan fungera som friska människor. Fåret lever ju och mår bra. I ett sådant fall måste man kunna diskutera vad som är rätt resp. fel och vad som är moraliskt försvarbart. Kan vi försvara denna genmanipulation med att den leder till medicinska framsteg och med att människor tack vare den mår bra? Jag inser att detta är ett gränsfall. Vi får närma oss dessa frågor med stor ödmjukhet.

Elisabet Franzén tog upp frågan om u-länderna. Biotekniken kommer liksom all annan teknik att öka industriländernas försprång. Men samtidigt får vi inse att biotekniken är småskalig, enkel och lätt att lära sig. Vi har exempel på u-länder, t.ex. Cuba och Indien, som snabbt har kunnat bygga upp en konkurrenskraftig forskning och industriell verksamhet. Jämfört med annan teknik är gentekniken inte särskilt kapitalkrävande, och den kan mer än annan teknik anpassas till u-ländernas behov.

Jag tror inte att det är någon särskild bra idé att luckra upp patentlagstiftningen för att skydda u-länderna. Snarare tror jag att det skulle göra det lättare för de multinationella jättarna att exploatera uppfinningar på detta område.

Bengt Harding Olson ville att tilläggsdirektiv skall utfärdas. Jag tycker dock att de fyra punkterna i beredningens direktiv behandlar just de frågor som Bengt Harding Olson vill ta upp. Man får väl dessutom, precis som när det gäller alla andra utredningar, förutsätta att de parlamentariker som ingår i beredningen har förmågan att initiera och lösa frågor som ligger inom utredningens ram. Det finns alltså stora möjligheter till politiska initiativ.

Också frågan om etikspärr är väl ett spörsmål för beredningen.

Anf. 67 ELISABET FRANZÉN (mp) replik:

Herr talman! När det gäller tredje världens problem håller jag med om att biotekniken i vissa fall kan vara till fördel för u-länderna. Vi får inte blanda ihop detta med patenträtten. Att patent enligt de internationella patenträttsliga konventionerna skulle gynna tredje världen är inte klart. Vi har i vår reservation föreslagit att det skall tas ett samlat grepp om hela immaterialrätten på detta område med särskild hänsyn till tredje världen. Jag har alltså inte talat om biotekniken som sådan.

Vad det sedan gäller definitionen av mikroorganismer i patentlagen är det alldeles riktigt som Inger Hestvik sade att det inte finns någon speciell definition, eftersom man på den tiden ansåg att det inte behövdes någon. Då användes olika typer av jäsningsförfarande vid processer där mikroorganismer ingick och därigenom fick man fram olika produkter. Det var den enda metod som man kände till. För övrigt var patent på växter och djur förbjudna. Man kunde inte ens tänka sig att alstret skulle kunna vara en växt eller ett djur. I så fall hade detta på ett eller annat sätt förbjudits. Därför behöver vi i dag förnya och modernisera lagen så att den faktiskt ger uttryck för detta.

Anf. 68 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Här svingar man sig ut i djärva tolkningar av patentlagen – särskilt Inger Hestvik – som kvalificerade jurister i hög grad går bet på. Själv vågar jag inte ens ha en uppfattning. Men här har sagts att vår gällande lag innehåller möjligheter till patent på liv. Det är något som man tvistar om, men det var intressant att få detta klarlagt.

I övrigt överlåter Inger Hestvik detta åt rättspraxis. Hur ser då Inger Hestvik på att denna praxis till stor del skapas i München, på det europeiska patentorganet? I så fall kör denna praxis över vår gällande patentlag.

Konsekvensen är uppenbar, och jag har redan framfört den: se till att modernisera patentlagen och gör det mer eller mindre omedelbart!

Jag tog upp frågan om en etikspärr, men den fick jag inte något svar på, eftersom det tydligen blev så litet tid över till den frågan. Jag upprepar dock min fråga: Blir det någon etikspärr mot utnyttjande av oetiska, bioteknologiska uppfinningar? Inger Hestvik antydde att den frågan skall överlämnas till beredningsorganet. Har inte Inger Hestvik, regeringen och socialdemokratin någon egen uppfattning? Det är den jag efterlyser. När ni nu talar så vackert om etik borde ni kunna svara ja eller nej på den frågan.

Slutligen skulle skälet till att folkpartiet har en egen reservation i detta avseende bara vara att vi vill ha en egen profilering. Ja, vi vill ha en profil när det gäller dessa frågor. Om socialdemokraterna ställer sig bakom vårt förslag, skulle t.o.m. regeringen få en profil när det gäller bioteknologins område. En sådan saknas, men efterlyses av många. Välkommen att skaffa en sådan profil.

Anf. 69 KARIN STARRIN (c) replik:

Herr talman! Också jag tycker att det är dags att vi får veta var socialdemokraterna står i patentfrågan. Tycker man att det skall bli tillåtet att ta patent på liv, att patent på mikroorganismer skall beviljas? Vare sig man tolkar

lagen eller inte är det på sin plats att socialdemokraterna klargör var de står just i den här frågan.

Om socialdemokraterna inte anser att lagen är tillräckligt fullständig, är ni då beredda att ändra den? Detta har vi i centern nu arbetat för under en lång rad av år. Vi tycker att all den osäkerhet som råder verkligen kräver att vi går försiktigare fram. Vi är definitivt inte emot allt vad patent heter eller den utveckling som sker inom bioteknikområdet. Vi ser klara möjligheter till förbättringar med genteknik inom många olika områden, t.ex. inom läkemedelsindustrin. Och där kommer vi in på tillämpningen av de rön som man har kommit fram till. Försök inte att krypa undan nu, Inger Hestvik, utan ge oss ett klart besked!

Jag anser att det vore på sin plats att riksdagen uttalar var vi står och att den här beredningen som majoriteten förordar verkligen får veta utifrån vilka förutsättningar man skall sätta i gång att jobba.

Anf. 70 ELISABETH PERSSON (vpk) replik:

Herr talman! Inger Hestvik, vi motsätter oss inte att skydd för dyrbart framtagna forskningsprodukter kommer till stånd. Men vi menar att just att införa patenträtt för levande materia inte är rätt väg att gå. Som jag sade i mitt anförande föreslår vi i stället att växtförädlarrätten utvecklas så att den passar dagens behov. Det är en enorm skillnad mellan patenträtt och växtförädlarrätt, och jag tycker att Inger Hestvik går förbi denna skillnad. Patenträtten ger skydd för den industriellt färdiga produkten medan växtförädlarrätten ger skydd för själva processen. Det kommer med all sannolikhet att få enorma konsekvenser om man väljer att gå patentvägen när det t.ex. gäller grödor och husdjur. Tanken att man skall äga själva grödan och kunna bestämma om den skall användas för utsäde osv. är möjlig endast om patenten behålls.

Inger Hestvik antydde att det inte var fråga om att ta patent på liv. Jag vill påminna om att i USA är det sedan 1980 möjligt att ta patent på levande materia. Högsta domstolen i USA har slagit fast att allt under solen som tillverkas av människan kan skyddas av patent. Det är nu fem år sedan det första patentet på en växt togs, och det är två år sedan det första patentet på ett djur kom – det var den här musen. I USA är det således nu möjligt att ta patent på de flesta former av skapat liv – människan är fortfarande undantagen.

Vi menar att om man inte hittar bättre väg än patenträtten finns det risk för att vi i Sverige och i övriga Europa om några år befinner oss i samma situation, nämligen att det blir möjligt att ta patent på ganska högt utvecklade former av liv. Det motsätter vi oss. Man kan inte bortse från riskerna, och därför har vi framlagt de här förslagen.

Anf. 71 INGER HESTVIK (s) replik:

Herr talman! Bengt Harding Olson tyckte att jag tog ut svängarna ordentligt. Jag tror att Elisabeth Persson tog ut dem ännu vidare nu när hon talade om att *allting under solen som kunde tillverkas kunde patenteras*, om jag uppfattade henne rätt. Det finns i alla fall vissa regler om nyhet, uppfinningshöjd och om att produkten skall kunna tillverkas industriellt osv.

Elisabeth Persson ansåg att vi går förbi problemen genom att inte säga någonting om växtförädlarrätt kontra patenträtt. Jag tycker att den här debatten egentligen visar att alla partier hyser stor respekt för lagstiftningen. Vi vill ha en lagstiftning som fungerar praktiskt och som är bra för uppfinnarna. Framför allt har den etiska moraliska sidan av detta också kommit med i den patenträttsliga debatten. Vi har den inriktningen att vi vill lösa denna fråga på ett väldigt bra sätt.

Etikspärren finns med i beredningens arbetsuppgifter. Jag vet inte hur Bengt Harding Olsons etikspärr ser ut, men den frågan får vi ta upp en annan gång, för nu är väl replikerna slut.

Karin Starrin ville ha ett klart besked. Lagen är oklar, och vi vill ändra på det förhållandet. Detta är en uppgift för beredningen, och det är ett arbete som pågår, inte bara i Sverige, utan även förslaget till EG-direktiv går ut på att skapa klarhet genom enhetliga regler.

I sin förra replik tog Karin Starrin upp frågan om ansvaret för människor. Jag tycker att vi som politiker måste ha ett ansvar för den information som vi lämnar ut till människor, i synnerhet när det gäller så här allvarliga frågor. Vi får inte handskas vårdslöst med detta. Debatten skall föras seriöst och vi skall kunna ta upp de saker som är väldigt dåliga, men också de som är väldigt bra. Men vi får inte hafsa i väg dessa frågor och profilera dem på ett sätt som just för tillfället gagnar oss själva.

Nu handlar den stora debattfrågan om patent på liv. Vi rör dock hela tiden ihop två saker när det gäller patent. Man kan visserligen bevilja patent, men sedan är det fråga om tillämpningen. Det gäller huruvida man får tillämpa patentet eller inte. Det är nästa spärr. Jag tror att jag härmed har svarat på frågorna.

Tredje vice talmannen anmälde att Elisabeth Persson, Bengt Harding Olsson och Karin Starrin anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 72 ANDERS NORDIN (mp):

Herr talman! Låt mig först notera vad utskottet anför: "Utskottet kan konstatera att biotekniken under senare år har tillmätts en allt större betydelse inom olika samhällssektorer. De största tillämpningsmöjligheterna av den nya tekniken förväntas inom växt- och djurförädling, med stora konsekvenser för foderproduktion, livsmedelsproduktion och annan fytokemisk produktion. --- Med genteknik kan växter och djur ges egenskaper som med traditionell förädling ej kan uppnås. --- Enligt utskottets mening kan biotekniken bidra till att föra utvecklingen framåt inom det medicinska och veterinärmedicinska området, liksom inom växtförädling och husdjursförädling. Biotekniska processer har också, som nyss nämnts, en stor betydelse och en stor utvecklingspotential inom den farmaceutiska industrin och livsmedelsindustrin ---."

Synsättet är skrämmande. Det är denna storvulna tro på arten människa som en avskild del av övrigt jordeliv som har lett till den tillväxtförstöring av miljön som vi drabbas av stundligen, dagligen och även kommer att drabbas

av i framtiden. Vad kommer dessa tankar ifrån? Låt oss studera detta litet historiskt.

I 1 § i den franska deklarationen om de mänskliga rättigheterna från revolutionsåret 1789 sägs t.ex. att människorna föds och förblir fria och till rättigheter likställda. Denna människocentrerade etik råder fortfarande och anammats starkt av de tre största politiska partierna. Den tar numera en extrem hänsyn till människans egna intressen. Människan är ett mål i sig, medan allt annat i sinnevärlden är medel som får brukas. Denna, den egna artens etik, skapar en klyfta mellan människan och den miljö som omger henne.

Lantbruksstyrelsens yttrande omfattade sammanlagt åtta punkter. Det behandlade de former av genteknik som diskuteras inom husdjursområdet. En av dessa punkter var produktionshöjande effekter. Gener för produktion av tillväxthormoner kan tillföras djuret, dvs. i stället för att spruta in tillväxthormoner låter man djuret självt producera samma hormoner. Det är en listig lösning, tror man – inte sett ifrån djurets synpunkt, men från människans. En annan punkt var förändring av produktionsammansättning. Gener kan bytas så att t.ex. mjölkens sammansättning förändras. En tredje punkt var att idisslarnas mikroorganismer kan förändras genom genteknik för att öka effektiviteten i näringsupptaget.

De maktgrupperingar som kontrollerar samhället och de maktgrupperingar som kontrollerar politiken, forskningen, näringslivet, utbildningen och mediaflödet har utsöndrat och inplanterat sina ideologiska gener i hela samhällskroppen.

Socialdemokratin, moderatismen och liberalismen har utvecklats ur det industrialiserade samhällets tidiga framväxt. I takt med att de stora klassmotsättningarna minskar uppträder nu de tre största partierna i en enad front där de upptäckt sin filosofiska värdegemenskap. De socialliberala maktgrupperingarna utgör de facto samhällets verkligt konservativa och förstockade etablissemang.

Herr talman! Dessa partier har inte ändrat något i sin grundläggande ideologiska drivkraft för sin egen existens. Sysselsättningen, näringslivets vinstnivå och BNP-tillväxten har hittills alltid vunnit slaget om och mot miljön. Deras gentekniska tillväxttro kommer att visa sig vara lika ödesdiger som deras ekonomiska tillväxttro har varit och är för vårt klots alla livsformer och miljöer.

Man inbillar sig också att nuvarande lagar är tillräckliga, och man vill uppenbarligen inte föra samman genteknikproblematiken i en enhetlig och gemensam lag. Man tycker att det är godtagbart med de brister som finns. I djurskyddslagen, SFS 1988:534, finns grundläggande bestämmelser om djurens vård och behandling. De innebär bl.a. att djur som föds upp eller hålls för produktion av livsmedel, ull, skinn eller pälsar skall hållas och skötas i en god närmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt.

Redan med nuvarande avelsteknik har allt fler nötkreatur passerat sin naturliga biologiska gräns. Nötkreaturet som idisslare hade funnit sin ekologiska nisch och utvecklats just i form av idisslare för att kunna omvandla näringsfattiga växter och växtdelar till högvärdigt protein och andra högkvali-

tativa, för människan upptagbara, mineraler och näringsämnen. Nu ges nötkreaturen minimala mängder stråfoder ner till en gräns för att undvika att de får människans motsvarighet till magsår. Övrigt foder är högkvalitativt foder som i huvudsak är lämpligt för människor för direktkonsumtion eller också är fodret taget från marker som är lämpade för grödor för humankonsumtion.

Våra kor avkastar nu så mycket mjölk att juvren har blivit så stora att korna har svårt att ligga och gå. Den övervägande delen av landets mjölkkor slås ut, dvs. de måste slaktas innan de ens uppnått vuxen ålder på grund produktions-skador – t.ex. ben- och klövlidande, juverskador, för låg avkastning m.m.

2001 När inte denna lag fungerar, hur blir det då när man låter avelsteknikernas galenskaper accelerera? Vad händer när och om man t.ex. ändrar idisslarnas mikroorganismer? Går något snett får vi mikroorganismer spridda över landets alla åkermarker, eftersom det är vanligt att korna då och då spottar ut en idisslad boll.

Av särskilt intresse är 12 § punkt 3 i djurskyddslagen där det sägs att avel med sådan inriktning som kan medföra lidande för djuren eller påverka djurens naturliga beteende kan regeringen eller lantbruksstyrelsen meddela förbud eller villkor för. Det är i princip på det sättet som all avel bedrivs. Aveln har hela tiden som ledstjärna att öka de enskilda djurens avkastningsförmåga.

Herr talman! Regeringen, lantbruksstyrelsen och de tre stora partierna står för tomt prat i tryck. Jag skall villigt erkänna att det finns vettiga människor med förståndet i behåll även i dessa partier, men jag talar nu om partierna i form av ideologiska organisationsformer. Deras filosofi står för ett uttryck där människan äntligen tycks kunna besegra naturen, där möjligheter finns att gå in i livets innersta mysterier, dessutom utan att veta vad man gör och utan större kunskap. Man får möjlighet att äntligen uppträda som Gud. Ett patent på någon eller varje form av liv kommer dessa organisations anhängare att ta som det formella beviset för ett sådant faktum.

Det allvarligaste med det som har sagts i denna debatt – som jag egentligen inte får kommentera – är att skillnaden mellan den i Iran numera avlidne ayatollans och maktablissemangets filosofi inte är stor. Den är minimal. Om jag inte tar fel har de nu år 1338, medan vi har 1990. Det är i stort sett skillnaden. Likheten är emellertid slående. Man vill pådyvla samhället sin ståndpunkt utan demokratisk debatt hos svenska folket. Man vill inte ha något moratorium, dvs. man vill inte tänka till och man vill inte tänka efter. Det är fråga om fullt tryck på gaspedalen, helt utan ansvar. De som inte vill invända mot vad jag här har sagt håller antagligen med mig.

Anf. 73 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Den socialliberala värdegrupperingen är samhällets konservator, anser Anders Nordin. Sådant trams! Med samma inlevelse som Anders Nordin visade häromkvällen när han tog plats i talarstolen med ölburk och andra osmakligheter, med samma schvung fåktar han vilt i dag om extrem, människocentrerad syn. En flod av oseriösa hästhandlarargument väljer fram ur hans mun.

Tidigare i denna debatt sade t.o.m. miljöpartiets dåvarande företrädare att forskarna inledningsvis själva hade stoppat upp i sin forskning och infört en hel rad restriktioner på detta område. Är det ett skäl att hindra forskningen och misstro den enskilda människans moral och ansvar? Är miljöpartiets skall och förslag om förbud och moratorium i själva verket inte ett bevis för att man ligger tio år efter utvecklingen? Är det inte i själva verket ett bevis på att människorna, t.o.m. de så hemska och för miljöpartiet så hemlighetsfulla forskarna, faktiskt tar ett ansvar?

I avvägningen, herr talman, mellan risker och möjligheter tar miljöpartiet greppet att avlyfta människan hennes ansvar – det sämsta av alla handlingsalternativ. Så typiskt för miljöpartiet! Men det beror väl på att man, precis såsom Anders Nordin här, så helt förnekar förvaltarskapstanken. Det finns ett djup mellan oss i folkpartiet och miljöpartiet: sökandet efter kunskap. Det kan förvisso förbjudas och kriminaliseras, och människor har som bekant skickats till Gulag för sådant. Vi i folkpartiet tar kraftigt avstånd från det. Vad gör miljöpartiet? Jo, ni säger ja till moratorium och förbud.

Anf. 74 ANDERS NORDIN (mp):

Herr talman! Eftersom Anders Castberger tog upp frågan om ölburkarna, vill jag säga att min demonstration var ett konkret och tydligt bevis på vad Anders Castbergers och andra stora partiers politik leder till. Man ställer undan ölburkarna i stället för att samla in dem.

Forskarna stoppade upp 1970, men det ville inte Anders Castberger och hans kamrater göra. Ni vill i stället trycka på gaspedalen.

Det har tidigare i debatten talats om massbilismens vådor. Om man långt tidigare hade känt till dessa, skulle bilismen sannolikt aldrig ha fått breda ut sig så som den gjort. Anders Castberger tycks acceptera att ca 800 personer dödas i trafiken varje år. Det är tydligen hans filosofi och vad han står för. Hans parti representerar en viss ideologi och ändrar sig inte. Denna ideologi går in på alla delar av samhällets områden.

Anf. 75 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! När sakargumenten tryter för miljöpartiet, börjar man trycka på gaspedalen och inleda en lång harangisk debatt om trafikpolitik.

Vi har tidigare i dag, herr talman, kraftigt kritiserat den socialdemokratiska regeringen för att den motsätter sig lagstiftning om utsläpp av gentekniskt modifierade organismer. Skäms, Anders Nordin, för att ditt parti faktiskt har anslutit sig till en folkpartireservation, som bygger på en partimotion om miljövärdering av bioteknik. Det verkar som om Anders Nordin tar avstånd från allt utom miljöpartiet. Jag själv tar avstånd från det mesta som finns inom miljöpartiet.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 6 §.)

6 § Beslut

Företogs till avgörande näringsutskottets betänkande 1989/90:NU35, jordbruksutskottets betänkande 1989/90:JoU9 och lagutskottets betänkande 1989/90:LU31.

Näringsutskottets betänkande NU35

Mom. 1 (statligt företagande)

Först biträdde reservation 1 av Hadar Cars m.fl. – som ställdes mot reservation 2 av Loui Bernal – genom omröstning med uppresning.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 149 röster mot 128 för reservation 1 av Hadar Cars m.fl. 18 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (principer vid försäljning av statliga företag)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 4 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 3 av Hadar Cars m.fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 3 (ombildning av affärsverket FFV till aktiebolag)

Först biträdde reservation 5 av Rolf L Nilson med 21 röster mot 18 för reservation 6 av Loui Bernal. 255 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 261 röster mot 16 för reservation 5 av Rolf L Nilson. 18 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (bildande av förvaltningsbolag)

Först biträdde reservation 9 av Hadar Cars m.fl. med 132 röster mot 18 för reservation 10 av Loui Bernal. 146 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 150 röster mot 130 för reservation 9 av Hadar Cars m.fl. 18 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 7 (värdepappersskatt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Hadar Cars m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (SIB-Invest AB)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 12 av Hadar Cars m.fl., *dels* reservation 13 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (kapitaltillskott i FFV AB)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 14 av Hadar Cars m.fl. anförda motiveringen – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (nyemission i Procordia AB)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservationerna 17 av Per-Ola Eriksson och Roland Larsson, 18 av Rolf L Nilson samt 19 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering godkändes.

Mom. 12 (statens resterande innehav av aktier i Procordia AB)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 23 av Hadar Cars m.fl., *dels* reservation 24 av Per-Ola Eriksson och Roland Larsson, *dels* reservation 25 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (statlig nämnd för samråd vid företagsfusioner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 26 av Per-Ola Eriksson och Roland Larsson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (Tobaksbolagets utlandsverksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 27 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (Karlskronavarvet AB och Kockums Marine AB)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 28 av Hadar Cars m.fl., *dels* reservation 29 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (ASSI:s produktinriktning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 30 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (riktlinjer för domänverket)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 31 av Loui Bernal – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande JoU9

Mom. 2 (en parlamentarisk utredning och samlad lagstiftning om biotekniken m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 227 röster mot 69 för reservation 1 av Karl Erik Olsson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (inrättande av en bioteknikinspektion)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Karl Erik Olsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (lagstiftning om utsläpp av gentekniskt modifierade organismer)

Först biträdades reservation 3 av Karl Erik Olsson m.fl. med 68 röster mot 39 för reservation 4 av Lars Ernestam och Anders Castberger. 190 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 191 röster mot 67 för reservation 3 av Karl Erik Olsson m.fl. 38 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 5 (miljökonsekvensbedömningar av genteknik)

Utskottets hemställan bifölls med 221 röster mot 77 för reservation 5 av Sven Eric Lorentzon m.fl.

Mom. 7 (en särskild enhet för biotekniskt arbete vid statens naturvårdsverk)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Annika Åhnberg – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (särskilda medel till miljövärdering av bioteknik)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Lars Ernestam m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (inrättande av forskningsetiska nämnder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Annika Åhnberg – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (genbanker)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Annika Åhnberg och Roy Ottosson – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (debatt och information om biotekniken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Karl Erik Olsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (ett moratorium för viss genteknisk forskning och utveckling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Roy Ottosson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (förbud mot mosaikdjur m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Karl Erik Olsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (förbud mot genteknisk manipulation med patogent material)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Roy Ottosson – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (ett internationellt regelverk för bioteknik)

Utskottets hemställan bifölls med 230 röster mot 68 för reservation 14 av Karl Erik Olsson m.fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande LU31

Mom. 1 (bioteknologiska uppfinningar)

Först biträdades reservation 1 av Ulla Orring och Bengt Harding Olson med 39 röster mot 19 för reservation 3 av Elisabet Franzén. 239 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 2 av Martin Olsson m.fl. med 63 röster mot 41 för reservation 1 av Ulla Orring och Bengt Harding Olson. 193 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 192 röster mot 65 för reservation 2 av Martin Olsson m.fl. 41 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (ansvarsförsäkring vid bioteknisk verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Martin Olsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (patenttiden)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 5 av Elisabeth Persson och Elisabet Franzén anförda motiveringen – bifölls med acklamation.

7 § Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU40 Ändring i 1980 års fördrag om internationell järnvägstrafik (COTIF) (prop. 1989/90:120).

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Äktenskaps- och arvsrättsliga frågor

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU23 Äktenskaps- och arvsrättsliga frågor.

Anf. 76 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! De principiella huvudströmningarna i svensk politik följs även i lagutskottet i äktenskaps- och arvsrättsliga frågor. Vi moderater öppnar för alternativ och nya lösningar, som ger de enskilda människorna större möjligheter att påverka sina liv, medan socialdemokraterna vill hindra, stoppa och förbjuda.

För var gång äktenskapsbalken diskuteras föreligger allt fler ändringsförslag, och allt fler partier står bakom förslagen. Men den socialistiska majoriteten fortsätter envist att lagstifta som om jämställdhet råder – trots att alla vet att så inte är fallet. På det sättet gynnar man under jämställdhetens täckmantel manliga privilegier samtidigt som man omöjliggör för framsynta makar att anpassa sina personliga förhållanden till en jämställd situation.

Denna gammelmanskonservatism vidhåller man, trots att senare tids forskning visar hur detta vaktsläende kring något som icke existerar i praktiken drabbar kvinnor.

Exempel på denna forskning finns t.ex. hos kvinnoforskningen vid statskunskapsinstitutionen i Stockholm. Några av de mest färska publikationerna kring dessa frågor är Kvinnors rätt, utgiven av Tiden och Folksam. Socialdemokraternas ställningstagande visar tydligt att de inte tagit del av denna forskning – för man skall väl inte tro att de med berätt mod går emot kvinnors intressen?

Vi reserverar oss för att makar sinsemellan skall kunna träffa bindande avtal angående fördelningen av privata pensionsförsäkringar. Sist vi diskuterade detta ifrågasatte Lennart Andersson om jag hade min egen grupp med mig. Glädjande nog är både moderat-, folkparti-, center- och miljöparti-grupperna med på detta. Varför? Jo, det är naturligt för moderna människor att makar skall kunna spara tillsammans i en pensionsförsäkring, precis som de gemensamt kan spara och köpa hus, bohag, stereo, konst, osv. Här intar socialdemokraterna en inkonsekvent hållning, när de menar att hus, bohag och *vissa* kontanta medel men inte andra skall kunna ägas gemensamt. Socialdemokraternas ställningstagande är, som så ofta, negativt ur total samhällsekonomisk synpunkt, eftersom det hämmar sparandet och gynnar konsumtion.

Denna brist på förståelse för den enskildes resonemang och dess påverkan på samhällsökonomin leder socialdemokraterna till att förhindra för makar att pensionsspara tillsammans. För oss moderater är familjen en enhet och skall så betraktas. Det synsättet stärker familjen – något som socialdemokraterna länge motsatt sig. Detta kan bl.a. lätt verifieras med rader av Myrdalska citat, men jag skall bespara socialdemokraterna dem.

De socialistiska partiernas sätt att se människan i hennes yrkesroll och vägra se familjerollen drabbar kvinnorna. Genomsnittskvinnan arbetar varje vecka ytterligare en vecka i familjerollen. Ändå går socialdemokraterna så långt att de vägrar de människor som så vill att själva ta pensionsansvar för varandra. Det är en oacceptabel hållning för alla partier i denna kammar utom för storebrorspartierna socialdemokraterna och vpk.

Även experter på området, dvs. försäkringsbolagen, delar vår ståndpunkt och vill få vårt moderata förslag till stånd. Om socialdemokraterna hade rätt i sitt påstående att endast *få* människor kan tänkas ha intresse av detta, skulle knappast försäkringsbolagen anse att detta var en angelägen reform. Visst skulle det ta en stund innan informationen spred sig, men det skulle sannolikt gå relativt fort, mot bakgrund av den hjälp man skulle få via försäkringsbolag, banker, Fredrika Bremer-förbundet, husmodersförbund, familjerådgivare, advokater och andra.

Det är enkelt att låta människor i förväg träffa avtal i form av äktenskapsförord. Ett felaktigt sådant kan klandras, precis som andra äktenskapsförord. Det finns ingen anledning att tvinga människor till bodelning med de oklara skatteeffekter och även sociala effekter det kan ha. Argumentet är verkligen de obotfärdigas förhinder.

Argumentet att förfarandet kräver kunskap och aktivitet är om möjligt ännu mer misslyckat. Man kan ju jämföra med den skattelagstiftning som

socialdemokraterna genomför och som medborgarna förväntas känna till. Exemplen på obegriplighet är legio – inte ens skatteexperterna begriper många gånger vad som menas. Men medborgarna skall göra det. Däremot tilltros de inte att fatta att de kan skriva ett enkelt avtal. Tala om argumenttorka!

Nej, det handlar bara om en sak: bristande politisk vilja från socialdemokraterna och ett nej till åtgärder som stärker familjens ställning.

När det gäller synen på hur privata pensionsförsäkringar skall hanteras vid bodelning kan i dag konstateras att folkpartiet, som tidigare stått på den socialdemokratiska sidan, nu, glädjande nog, klivit över till det moderata ändringsförslaget.

Den nya äktenskapsbalken föregicks av ett stort utredningsarbete, men vissa föreställningar som låg till grund för resonemangen börjar bland experisen på området anses vara ur tiden.

Ett exempel är Uppsala juridiska fakultetsnämnd, som nu menar att presumptionen enskild egendom för privata pensionsförsäkringar har blivit fel och som därför vill öppna för tillrättaläggande. Tyvärr ligger socialdemokraterna här, som på så många andra områden, flera steg efter och slår vakt om de manliga privilegierna. I längden lär detta inte lyckas, men det drabbar dem som just nu är beroende av äktenskapsbalkens regler.

I tidigare debatter i denna fråga har socialdemokraterna hävdat att man följer utvecklingen noga. Då borde man ha noterat att advokaterna vid den senaste departementsutfrågningen riktade kraftig kritik mot vaktslåendet om de privata pensionsförsäkringarna för inbetalarna. Skälighetsbedömningen inskränks av motivuttalandena, som i sin tur ytterligare inskränker rätten att tillämpa den lilla möjlighet som nu har öppnats att se till båda parter intressen i dessa frågor. Det är ingen bruklig metod. En undantagsregel som endast får användas restriktivt skapar tillämpningssvårigheter för domstolen med därmed följande risker för rättssäkerheten.

Vi moderater vill, liksom Uppsala juridiska fakultetsnämnd, Yrkeskvinnors riksförbund, Husmodersförbundet Hem och samhälle, Svenska sparbanksföreningen och Fredrika Bremer-förbundet m.fl. att det skall finnas möjlighet för domstolen att skipa rättvisa. Vid den senaste debatten hävdade Lennart Andersson att advokater, socialsekreterare och familjerådgivare konsulterats i frågan. Advokaternas kritik vittnar om att de vill att det skall finnas möjlighet att skipa rättvisa. Om socialdemokraterna inte kan belägga att socialsekreterare och familjerådgivare är för orättvisa i det enskilda fallet är det väl dags att ta hänsyn till det starka opinionstryck som ges uttryck för bland sakkunniga.

Vad gäller reservation 3 och hänsynstagande till de totala pensionsrättigheterna, må man nu hoppas att pensionsutredningen inte kommer med något förslag till kohandel mellan intjänandetid och tudelning eller vårdår. Denna debatt kan inte tillåtas leda in i pensionsfrågorna, men här finns en stor oro, eftersom man i socialdemokraternas 90-talsprogram meddelat att man vill öka intjänandetiden tio år, vilket skulle innebära tvångsvis höjd pensionsålder för många. I ett inflexibelt pensionssystem som det nuvarande skulle det kunna drabba många kvinnor. Vi vill att hänsyn skall kunna tas till den totala pensionsituationen vid skilsmässa.

I testamente och gåvobrev kan förordnas att viss kvarlåtenskap skall vara enskild egendom för mottagaren. Det är inkonsekvent och omotiverat att inte ha samma villkor för försäkringar. Har man inte det kan marknaden för penningplaceringar snedvridas och sparande missgynnas. 7 kap. 2 § äktenskapsbalken bör ändras så att förmånstagarförordnande kan komplettera äktenskapsförord och göra utfallande belopp till enskild egendom.

Expertisen på området, de som har att handlägga dessa frågor, dvs. försäkringsbolagen, menar att nuvarande förhållanden är helt felaktiga.

Socialdemokraternas linje är och också förblir förbud även i detta fall. Lös frågan genom äktenskapsförord i äktenskapet hos mottagaren, säger socialdemokraterna – väl medvetna om att det är mycket svårare att få till stånd ett äktenskapsförord i ett bestående äktenskap, i all synnerhet när det, som här, handlar om att ena parten skall avskriva sig ett kapital. Saken blir sannolikt inte aktuell förrän äktenskapet bestått en tid, när föräldrarna upptäckt att barnet gift sig med en ansvarslös person. Man skall då inte kunna skydda barnet från att förlora hälften av försäkringen på annat sätt än att driva barnet till skilsmässa, menar uppenbarligen socialdemokraterna. Att återköpa en icke fullbordad försäkring är vanligen en mycket dålig affär. Konsekvenserna av socialdemokraternas linje är att människor skall tvingas föra över belopp, stora och små, till människor med vilka de kanske inte har något gemensamt. Det är en lagstiftning fullt värdig ett ofritt samhälle, men som inte har något att göra i ett fritt samhälle.

Det socialdemokratiska ställningstagandet har varken moralisk eller juridisk halt. Det har moralisk brist, därför att lagstiftningen hindrar människor att bestämma över sin egendom. De juridiska bristerna belyses mycket klart i den rättsvetenskapliga litteraturen. Det finns anledning att återge en del av den kritik som framförs i supplement till ärvdabalken 1988, s. 224, av Gösta Walin.

Här framkommer att om enskild egendom inte är möjlig genom förmånstagarförordnande, så strider detta mot kommentarerna till ärvdabalkens regler om arvsförskott där förmånstagarförordnande räknas såsom sådan benifik rättshandling – gåva – som faller under 6 kap. ärvdabalken. Detta bekräftas även i ett flertal förarbeten och yttranden till lagstiftningen och offentliga utredningar på äktenskapsrättens område.

”Något sakligt skäl att göra skillnad mellan förmånstagarförordnande, på ena, samt andra benifika rättshandlingar och testamente, på andra sidan, torde inte kunna påvisas. Förmånstagarförordnande ger reda pengar, men vanliga gåvor och testamente avser också ofta kontanta medel t.ex. banktillgodohavanden och kan utan tvekan även då förenas med villkor om att egendomen skall vara enskild i mottagarens hand.” Man hänvisar också här till en HD-dom, som visar att secundosuccession är bindande.

Det ställningstagande som socialdemokraterna här gör har således varken juridisk kvalitet eller konsekvens.

Kritikerna hävdar att gåva mellan makar och förmånstagarförordnande bör behandlas på samma sätt i detta avseende och menar att vid alla benifika transaktioner skall givarens villkor respekteras, om de inte strider mot lag eller goda seder. Man påpekar att det i proposition 1986/87:1, s.128, uttalas att bestämmelserna i 7 kap. 2 § äktenskapsbalken om enskild egendom inte

innebär någon saklig ändring. Tolkningen torde därför rimligen vara obunden av den deklaration som i propositionen getts i fråga om förmånstagarförordnanden. hävdas det.

Inte nog med att utskottsmajoriten missunnar människor att skydda sitt försäkringskapital, man missunnar också familjer med få släktingar att få behålla arvet inom familjen. I stället för att låta kusiner få arvsrätt vill utskottsmajoriteten att politikerna skall lägga beslag på arvet. Denna storsinta inställning gör det möjligt att flytta betydande belopp från enskilda till politiska och andra organisationer – gärna då organisationer som står den egna politiska rörelsen nära. Detta sker via Allmänna arvsfonden. Den avlidnes sparkapital kan så användas för ändamål som varit den avlidne helt främmande.

Överensstämmelsen mellan det allmänna rättsmedvetandet och den lag som här slår vakt om socialistintressena måste vara mycket låg. Så länge släktingar finns i livet bör dessa komma före. Familjerna är numera ofta mindre än förr och släktingar på kusins avstånd kan ha syskons betydelse. Hela familjer kan gå bort vid olyckor med bil, färja, flyg osv.

Socialdemokraterna kommer åter med sitt klassiska argument, att om få drabbas gör det inget. Utifrån den utgångspunkten ifrågasätter man behovet. För mig är tänkandet stötande och vittnar om ett anmärkningsvärt nonchalerande av människan. Socialdemokraterna tycks alltid ha lättare att se arbetarrörelsens penningbehov än att se familjernas och den enskildes rätt.

Även till vårt krav att öppna en möjlighet till förtida arvskifte intar socialdemokraterna en negativ attityd. En markering av att man inte saknar förståelse för problemen finns trots allt. Även här hänvisar majoriten till en frivillig överenskommelse som kan vara så gott som omöjlig att åstadkomma. Ett typpfall är naturligtvis när arvingarna vet att den efterlevande skall ingå nytt äktenskap, vilket eventuellt kan resultera i en avsevärt större kvarlåten-skap än den ursprungliga. Det socialdemokratiska argumentet är orealistiskt för just de fall som här avses.

Argumentationen för reservationen angående kartläggning av äktenskaps ekonomiska konsekvenser överlämnar jag till Martin Olsson, som ligger bakom motionen, men yrkar här bifall till den. De motioner jag nu har argumenterat för är alla moderata och hänför sig till reservationerna 1, 2, 3, 4, 6 och 7, till vilka jag nu yrkar bifall.

Anf. 77 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Familjen är grunden för vårt samhälle och för de allra flesta människor. Trots att det moderna samhället skall tillförsäkra alla en materiell trygghet har familjen en avgörande betydelse för den enskildes trygghet, trivsel och gemenskap, såväl under uppväxtåren som när man är vuxen. Säkert kommer familjens stora betydelse att kvarstå även i framtiden.

Med hänsyn till familjens avgörande betydelse såväl för den enskilde som för samhället bör det vara självklart att samhället genom lagstiftning och på andra sätt verkar för stöd till familjerna.

Vad gäller familjetyper skall det självfallet vara fritt för varje par att välja samlevnadsform. I en motion av Karin Israelsson och mig, vilken behandlas i det nu aktuella utskottsbetänkandet, tar vi upp frågan om vikten av att de

ekonomiska konsekvenserna av äktenskapet är sådana att det stora flertalet skall finna att äktenskapet är en lämplig och naturlig samlevnadsform för dem.

Eftersom många regler för beskattning, bidrag, samhällsstöd och avgifter är olika för gifta och ogifta samboende begär vi i motionen, liksom vi har gjort några gånger tidigare, att en kartläggning skall göras av de ekonomiska konsekvenserna för äktenskapet jämfört med andra samlevnadsformer. Det skall vara en kartläggning som kan utgöra underlag för förslag till undanröjande av regler som missgynnar äktenskapet.

Det får enligt oss motionärer inte vara så att skatte- och bidragsregler leder till att människor anser det oekonomiskt att gifta sig eller t.o.m. mer lönande att skilja sig. Det är enligt vår uppfattning både ett samhällsintresse och en rättighet för berörda personer att äktenskapet inte missgynnas.

Vår motion tillstyrks förutom av centern även av moderaterna och folkpartiet i reservation nr 8.

Genom den begärda kartläggningen skulle klarhet vinnas om i vilka avseenden reglerna är olika för olika samlevnadsformer. Vidare skulle underlag erhållas för bedömning av vilka lagändringar som erfordras för att äktenskapet i fortsättningen inte skall anses vara ekonomiskt diskriminerat.

En sådan kartläggning skulle inte innebära någon omfattande utredning, utan närmast vara sammanställningar över alla de bestämmelser som reglerar ekonomiska förhållanden för olika samboendeformer och även utgöra en jämförelse med dem som åtminstone formellt är ensamstående. I kartläggningen bör lämpligen även ingå att redovisa de olika skäl som har redovisats som motiv för att i de olika lagarna och reglerna göra skillnader mellan olika samboendeformer.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 8.

I detta betänkande står centern bakom även tre andra reservationer, som Charlotte Cederschiöld just har behandlat här i debatten.

Det gäller reservation 1 med krav på lagändring så att makar i förväg kan avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid eventuell framtida bodelning. Det gäller också reservation 4 med krav på att det skall bli möjligt att åstadkomma förordnande om enskild egendom inte endast i samband med gåva, testamente och äktenskapsförord, utan även genom förmånstagarförordnande i försäkringar. Den tredje reservationen är reservation 7, i vilken vi begär att förslag bör utarbetas som ger efterlevande make, som enligt de nya arvsreglerna ärver hela boet, möjlighet att under sin livstid genom arvsskifte eller därmed jämförlig handling överföra den först avlidnes egendom till dennes efterarvingar, alltså till hans barn, eller om sådana saknas, till hans föräldrar, syskon eller syskonbarn.

Gemensamt för kraven i dessa tre reservationer är att man bör göra begränsade ändringar i de nya arvsreglerna. Ett tillgodoseende av dessa tre krav skulle ge enskilda människor en större frihet att fördela egendom och arv inom sin familj. Det är en frihet som vi bör ge familjerna.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall även till dessa tre reservationer, alltså nr 1, 4 och 7.

Anf. 78 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Jag kommer att uppehålla mig vid reservation 9. Bakom den reservationen ligger ett flertal motioner: en flerpartimotion, motioner från vpk och från folkpartiet samt en s-motion.

År 1987 genomfördes en lagstiftning som i flera avseenden förbättrade de homosexuellas situation. Under 80-talet har också en positiv attitydförändring skett gentemot homosexuella och deras livsmönster. I dag accepteras i stigande grad att homosexuella lever ett liv i överensstämmelse med eget val och att förhållandet mellan två personer av samma kön, i samma utsträckning som förhållandet mellan två personer av olika kön, kan bygga på kärlek, ömsesidigt ansvar och solidaritet.

Men än lever en rad fördomar om homosexualitet och homosexuella kvar. Som alla fördomar bottnar säkert även dessa i okunskap, rädsla och egen otrygghet.

Därför är det alldeles särskilt trist att det fortfarande här i riksdagen finns ett sådant motstånd mot lagstiftning om registrerat partnerskap för homosexuella.

Ett äktenskap mellan heterosexuella har en rad sociala, ekonomiska och juridiska konsekvenser för parterna. I flera avseenden jämföras också sambor med äkta makar, och lagstiftningen tar hänsyn till att många människor väljer ett samboförhållande i stället för att ingå äktenskap.

De rättigheter och skyldigheter som äktenskaps- och sambolagstiftningen innebär gäller dock inte homosexuella par. Trots att en majoritet av de homosexuella och deras organisationer sedan länge krävt en möjlighet till samhällelig bekräftelse av homosexuella pars samlevnad, s.k. registrerat partnerskap, har detta förvägrats dem.

Motiven för detta är dåliga. I stället för att säga rätt ut att samlevnad skall bara heterosexuella eller "vanliga" människor få ägna sig åt, eller att det är syndigt med homosexualitet eller vad det nu är för känslor eller åsikter man har mot sexualitet mellan människor av samma kön, antas en förment beskyddande inställning som går ut på att det skulle vara för de homosexuellas egen skull som ett registrerat partnerskap inte bör införas.

Så här ungefär kan det låta: "Ni skall inte behöva känna er utpekade. Ni blir utpekade om ni skulle ingå ett registrerat partnerskap. Vi skall skydda er mot detta och tillåter därför inte registrering."

Tydligare än så kan man inte inta en patriarkal förmyndarinställning.

Om det inte går att hitta andra argument finns det alltid administrativa eller byråkratiska skäl att ta till för att motsätta sig en likabehandling.

Ta som exempel resonemanget kring efterlevandeskyddet. Det är bara tänkt för parter som skulle ha kunnat ingå äktenskap, men eftersom homosexuella inte kan ingå äktenskap kan efterlevandeskyddet inte gälla dem. Beklagat, har riksdagsmajoriteten sagt. Och i nästa stund motsätter man sig alltså registrerat partnerskap som skulle undanröja hindret för att efterlevandeskyddet också skulle gälla homosexuella.

Det här är faktiskt ett paradexempel på de homosexuellas Moment 22!

Det finns enligt vpk inte några som helst bärande skäl för att inte tillgodose de homosexuellas krav på möjlighet att registrera ett partnerskap och

därigenom också ge dem rättigheter och skyldigheter som tillkommer heterosexuella i ett äktenskap.

I andra sammanhang, t.ex. när det gäller jämställdhetsfrågor mellan könen, har det visat sig att en radikal lagstiftning är nödvändig både ur rättvisesynpunkt och för att motverka fördomar och diskriminering. Dessutom handlar det här om en uttalad önskan av de homosexuella och ett krav från deras organisationer. Det de begär är att – på samma sätt som två personer av olika kön – frivilligt kunna välja mellan ett formaliserat och ett icke-formaliserat samliv.

Varför skulle den svenska riksdagen förhindra att en stor grupp människor ges möjlighet att formalisera sitt samliv?

Danmark har infört en lag om registrerat partnerskap för homosexuella. Vpk anser att även Sverige skall ge de homosexuella rätt att ingå ett registrerat partnerskap, och jag yrkar därför bifall till reservation 9. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets betänkande.

Anf. 79 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Det här betänkandet behandlar förslag, som lagts fram under den allmänna motionstiden, till ändringar i äktenskaps- och ärvdabalkarna. Det är mitt andra årsvarv här i riksdagen och jag känner redan igen de flesta förslagen. De blev avslagna förra gången och det finns skäl att anta att samma sak händer den här gången – men säker skall man inte vara. Ibland händer det oväntade saker i voteringarna. Därför hoppas jag på framgång när jag först yrkar bifall till reservationerna 1 och 2.

I en motion av bl.a. Charlotte Cederschiöld begärs ett förslag till lagändring från regeringen så att makar får möjlighet att i förväg avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid en eventuell framtida bodelning.

Det brukar vara mannen som tecknar pensionsförsäkringen i sitt namn, eftersom det oftast är han som har den högre inkomsten och familjen därför kan få tillgodogöra sig det högre skatteavdrag som det för med sig. Det är oftast hustrun som bidrar till familjens försörjning genom att ta på sig en större del av det oavlönade hemarbetet. Makarna planerar att tillsammans få nytta av försäkringen i en gemensam framtid. I de fall äktenskapet spricker och makarna går skilda vägar riskerar hustrun att gå miste om den trygghet hon varit med om att arbeta för. Därför finns det skäl för att makar skall ha rätt att i förväg avtala om att de skall dela på sådana här försäkringar – innan osämjan kommer.

Hösten 1989 infördes dock en jämningsregel i äktenskapsbalken, som innebär att pensionsförsäkringar i vissa fall skall kunna ingå i bodelningen.

Denna regel är en undantagsregel, vilket innebär att den skall tillämpas restriktivt. I betänkande LU11 blev motivuttalandet så utformat att den som skall tillämpa bestämmelsen först skall vara restriktiv i sin bedömning av om undantagsregeln skall användas eller inte och sedan använda jämningsregeln restriktivt. Det kan jämföras med att använda både hängslen och livrem – till den ekonomiskt starkare partens fördel.

Herr talman! Reglerna om hemskillnad upphävdes 1974. En av rättsverkningarna från den gamla hemskillnaden gäller fortfarande när det gäller makars egendom. Fram till 1974 blev den egendom som makarna skaffade sig

efter hemskiltnadsdomen vardera makens enskilda egendom. Denna skulle således inte ingå i bodelningen, oavsett om det senare dömdes till äktenskapsskillnad eller ej. Enligt de regler som gäller fr.o.m. 1988 blir den egendom som en make skaffar sig efter det att man begärt hemskiltnad, makens enskilda egendom bara under förutsättning att det verkligen fullföljs till dom om äktenskapsskillnad. Om makarna bestämmer sig för att ändå fortsätta sitt liv som gifta blir alltså deras resp. egendom giftorättsgods igen.

För de makar som under tiden 1974 till 1987 sökte äktenskapsskillnad, men sedan inte fullföljde till dom utan flyttade ihop igen, gäller däremot de gamla reglerna. Det har visat sig att många makar inte är medvetna om detta förhållande. Det leder ofta till orättvisa, särskilt för hustrun, när äktenskapet upplöses genom äktenskapsskillnad eller genom ena makens död.

Miljöpartiet vill att denna övergångsregel inte längre skall gälla. Det är en uppfattning som stämmer överens med de familjesakkunnigas förslag. Det finns å andra sidan fall då makarna varit medvetna om lagreglerna och ordnat sina ekonomiska förhållanden därefter. De fallen bör vara dokumenterade på något sätt så att de i en lagstiftning kan undantas från upphävandet av övergångsregeln. Det bör alltså teknisk gå att lösa. Vi tycker att det är viktigt att komma till rätta med det missförhållandet. Jag yrkar därmed bifall till reservation 5.

Sist och mest skall jag prata om en reservation som vi inte gemensamt stöder. Det är reservation 9 av vpk.

Miljöpartiet anser att varje människa har rätt att vara den man är och älska vem man vill, vare sig man väljer ett homosexuellt, heterosexuellt eller bisexuellt samlevnadssätt och så länge man inte skadar någon. Miljöpartiet vill förbättra de homosexuellas situation och vill därför bl.a. att homosexuella skall få rätt att reglera sin samlevnad juridiskt, t.ex. genom civiläktenskap, som det står i vårt program, för människor av samma kön. Det registrerade partnerskap som föreslås i motionerna kan naturligtvis beskrivas som ett slags civiläktenskap; ett särskilt slags äktenskap för en särskild sorts människor. Det tror jag vore olyckligt, eftersom det skulle befästa och bevara uppfattningen att det är udda och konstigt att människor av samma kön älskar varandra så mycket att de vill leva sitt liv tillsammans, så udda och konstigt att det måste finnas en särskild form av lag för dem.

Därför har jag inte velat gå med på motionärernas förslag utan yrkar avslag på vpk:s reservation och bifall till utskottets hemställan, samtidigt som jag vill hänvisa till mitt särskilda yttrande i saken. Alla i miljöpartiets riksdagsgrupp delar inte min uppfattning – det framgår av motionerna – och vi kommer att ha fri röstning i den här frågan.

För dem som verkligen vill åstadkomma en jämställd situation vore den enklaste lösningen att homosexuella par helt enkelt får gifta sig och får sitt samboende reglerat genom samma äktenskapslagstiftning som gäller när man och kvinna gifter sig med varandra.

Kanske är den allmänna opinionen, dvs. våra väljare, inte redo för något av dessa förslag ännu, men mycket tyder på att allt fler håller på att få en avdramatiserad syn på de homosexuella. Lagen om homosexuella sambor som infördes 1987 och som gäller parallellt med sambolagen för heterosexuella har jämnat vägen. Jag uppfattar det som att stämningarna har

svängt väldigt snabbt de senaste åren, och jag hoppas och tror att inom några få år skall både homosexuella och heterosexuella par kunna ingå äktenskap enligt samma lag, och det är värt att vänta ett par år på.

Jag vill också använda tillfället till att vädja till regeringen att så snart som möjligt göra den utvärdering av lagen om homosexuella sambor som lagutskottet föreslår, för att ta reda på hur den har fungerat i praktiken, och samtidigt kartlägga vilka andra frågor som kan vara problem för par av samma kön. Den utvärderingen skulle kunna ge saklig information som blir till nytta och vägledning vid senare lagstiftning.

Anf. 80 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! I lagutskottets betänkande nr 23 behandlas tolv motioner om olika äktenskaps- och arvsrättsliga frågor. I ärendet finns nio reservationer, och jag skall främst motivera utskottets ställningstagande i de olika delfrågorna.

I motionen L403 av Charlotte Cederschiöld behandlas olika pensionsfrågor i anslutning till äktenskapsbalkens regler om bodelning. Först skall framhållas att äktenskapsbalkens regler om bodelning är en lagstiftning som skall användas först när makarna bestämt sig för att äktenskapet skall upplösas. Då är gällande lagregler ett instrument för hur egendom skall fördelas mellan makarna. Lagstiftningen är följaktligen uppbyggd på ett sådant sätt att den skall användas i en konkret situation och är därmed också ett uttryck för den uppfattningen att ett ingående av äktenskap inte omedelbart skall följas av en planering för en eventuell framtida bodelning.

Vi bör också komma ihåg att ett äktenskap ingås mellan två självständiga och suveräna människor som i många fall redan till betydande del planerat sin ekonomi. De flesta är redan inne i det obligatoriska pensionssystemet, och en del har också tecknat privat pensionsförsäkring. Självfallet ankommer det sedan på makarna själva att komma överens om hur familjens gemensamma utgifter skall fördelas.

Trots att de grundläggande reglerna i äktenskapsbalken är allmänt accepterade, yrkar reservanterna i reservation 1 på en förändring så till vida att det skall vara möjligt för två makar att avtala om hur en privat pensionsförsäkring skall fördelas vid en eventuell bodelning och att denna möjlighet skall vara lagfäst.

Från utskottsmajoritetens sida hävdar vi för det första att det här behovet i dag inte är särskilt stort eller framträdande, för det andra att en sådan lösning som reservanterna föreslår kräver en mycket stor aktivitet från bägge makarna och dessutom att makarna måste vara överens om ett sådant här avtal. Och jag vidhåller fortfarande att båda makarna måste ha goda kunskaper om lagens innehåll.

Försäkringar som har tecknats före ett privat avtal kan av försäkringstekniska skäl inte alltid inrymmas i ett avtal, och därigenom blir behovet av ett privat avtal ännu mindre. Jag vill också på nytt framhålla att det skulle strida mot principerna bakom svensk äktenskapslagstiftning, såväl den nuvarande som den tidigare, att tillåta att avtal ingås långt i förväg om hur viss egendom faktiskt skall fördelas vid bodelning.

Utskottets majoritet anser att det för närvarande inte finns tillräckliga be-

hov av förändringar på denna punkt. Vi anser att motionens argument inte är tillräckliga för att vidta så långtgående förändringar i äktenskapsbalken som reservanterna föreslår. Jag ber att få yrka avslag på reservation 1.

Reservation 2 gäller tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket i äktenskapsbalken. Riksdagen beslutade under hösten 1989 att i äktenskapsbalkens 10 kap. 3 § införa en möjlighet till jämkning i förhållande till huvudregeln när det gäller handläggning av privat pensionsförsäkring i en bodelning. Huvudregeln är att en privat försäkring skall hållas utanför bodelningen. Efter det att äktenskapsbalkens olika avsnitt utvärderades under ett par år föreslog regeringen i en proposition att jämkningsregeln skulle införas.

Jämkningsregeln är till för att användas när det är uppenbart att huvudregelns bestämmelser skulle innebära en orättvis fördelning mellan makarna. Jämkningsregeln är en undantagsregel och bör således tillämpas restriktivt. Reservanterna vill ha en mera generös tillämpning av jämkningsregeln.

Från majoritetens sida anser vi för det första att huvudregeln i äktenskapsbalken alltså bör gälla, för det andra att jämkningsregeln i 10 kap. 3 § inte är den enda möjlighet som står till buds när det gäller att förhindra oskäliga verkningar av bestämmelserna. Andra instrument som finns är jämkning av bodelningen i dess helhet, att makarna kan upprätta äktenskapsförord samt att bestämmelserna om engångsunderhåll också kan utnyttjas. Vi vill dessutom påminna om att det har genomförts ändringar av den s.k. vederlagsregeln.

Tillsammans ger dessa regler goda förutsättningar för att komma fram till en rättvis fördelning makarna emellan. Någon ändrad tillämpning av den speciella jämkningsregeln i 10 kap. 3 § behövs alltså inte. Jag ber att få yrka avslag på reservation 2.

I reservation 3 behandlas frågor om beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning. Reservanterna anser att vid bodelning bör till viss del även vägas in makarnas kollektiva pensionsrättigheter. Från utskottets majoritet vill vi anföra att den sedan några år tillbaka arbetande pensionsberedningen kommer att lämna sitt slutbetänkande under året och att vi nu inte vill föregripa dess förslag och kommande remissomgång. Vi vill också framhålla att rätten till egen pension i form av allmän pension eller avtalspension är en sådan rättighet som i regel inte kan överlätas och bör undantas från bodelning.

Det är också på sin plats att särskilt nämna att den speciella jämkningsregeln i 10 kap. 3 § ger en viss möjlighet att beakta makarnas totala pensionsskydd.

Med den här motiveringen ber jag att få yrka avslag på reservation 3.

I reservation 4 tas upp frågorna om förmånstagarförordnande om enskild egendom. Reservanterna yrkar på en sådan ändring i äktenskapsbalken att det blir möjligt att åstadkomma enskild egendom genom förmånstagarförordnande i en försäkring. Ett sådant förmånstagarförordnande skulle alltså jämföras med förordnanden i samband med gåva eller testamente.

Utskottets majoritet vill särskilt betona att frågan har utretts mycket grundligt av familjelagssakkunniga, som i enighet har avstyrkt förslaget. Av tidsskäl skall jag här inte gå in längre på familjelagssakkunnigas motive-

ringar. Utskottet anser för sin del att det inte finns några nya skäl som i dag talar för en ändrad uppfattning.

Jag yrkar alltså avslag på reservation 4.

I reservation 5, som till grund har motion L419 av Kent Lundgren, kritiseras förhållandet att egendom som makar förvärvat efter en hemskillnadsdom utgör enskild egendom. Motionären anser att bestämmelserna härom inte längre bör gälla i sådana fall då makarna återupptagit samlevnaden efter en dom på hemskillnad.

Den frågan har för ett par år sedan prövats mycket noga i en särskild proposition till riksdagen. Departementschefen stannade då för uppfattningen att övervägande skäl talade för bibehållande av dessa bestämmelser, med hänvisning till att en så stor grupp av människor har anpassat sin ekonomi till gällande lagstiftning. I den bedömningen instämmer också utskottets majoritet.

Med denna motivering yrkar jag avslag på reservation 5.

Reservation 6 gäller arvsrätt för kusiner. Den arvsrätt som avskaffades 1928 vill motionärer och reservanter nu återinföra. Det är i viss mån ett sensationellt förslag, eftersom detta krav inte tidigare framförts i riksdagen. I stället har lagutskottet och riksdagen tidigare haft att ta ställning till motioner där man föreslagit en ytterligare begränsning av arvsrätten – inte en ökning av personkretsen.

Jag vill anföra att vi inte kan finna att det i dag finns något särskilt påtagligt behov av att återinföra en arvsrätt för kusiner. Vill någon människa särskilt uppmärksamma sina kusiner, så finns möjligheter därtill genom testamente. Vi vill också från utskottets sida framhålla att Arvsfonden kan avstå mottaget arv till förmån för exempelvis en kusin.

Med dessa motiveringar ber jag att få yrka avslag på reservation 6.

Reservation 7 gäller förtida arvskifte. Reservanterna önskar en ändring i gällande regler så att den efterlevande maken får möjlighet att under sin livstid genom arvskifte eller därmed jämförlig handling överföra den först avlidnes egendom till dennes efterarvingar.

Reglerna om makes arvsrätt har fått en annan utformning i äktenskapsbalken än vad familjelagssakkunniga föreslog i sitt betänkande 1981. Familjelagssakkunniga föreslog att efterlevande make skulle få sitta i oskiftat bo med rätt att disponera över hela kvarlåtenskapen. I den av riksdagen antagna äktenskapsbalken är lagregeln utformad så att den efterlevande maken givits en direkt rätt till arv före såväl de gemensamma bröstarvingarna som den avlidnes arvingar i andra och tredje arvsklassen.

Kort sagt är reservanternas förslag väl förenligt med familjelagssakkunnigas ursprungliga förslag, men inte med gällande äktenskapsbalk. För att lösa de frågor som reservanterna aktualiserar hänvisar utskottet till möjligheten att träffa frivilliga överenskommelser.

Jag ber med dessa motiveringar att få yrka avslag på reservation 7.

Fru talman! Så några ord om de två sista reservationerna.

Reservation 8 gäller kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser. Samma yrkande har behandlats vid flera tidigare tillfällen. Lagutskottet har vid dessa tillfällen, liksom nu, ansett det vara överflödigt att binda stora personella och ekonomiska resurser till att göra en kartläggning,

för att därefter bedöma vilka konkreta förändringar det är motiverat att vidta. Det hela är en onödig omväg. Konstaterar vi här i riksdagen att någon lagregel eller någon annan omständighet missgynnar äktenskapet som samlevnadsform, är vi beredda att mera direkt överväga denna fråga.

Med den motiveringen yrkar jag avslag på reservation 8.

Reservation 9 gäller frågan om registrerat partnerskap för homosexuella i likhet med vad som gäller i den danska lagstiftningen. Det är riktigt att Folketinget i Danmark nyligen har fattat beslut om att införa en lag om registrerat partnerskap för homosexuella.

Lagen om homosexuella sambor gäller från den 1 januari 1988. Denna lag har utan tvivel betytt mycket för att undanröja negativa attityder hos allmänheten när det gäller homosexuella parförhållanden. Lagutskottet anser för sin del att tiden nu är mogen för en utvärdering av lagen och vad den har betytt. Utvärderingen bör också innefatta en kartläggning av andra frågor som de homosexuella upplever som problem.

Vidare anser lagutskottet att det är nödvändigt med fortsatt hög aktivitet inom Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet för att om möjligt bibehålla en nordisk rättslikhet på området – inte i så måtto att länderna skall mötas på en nivå som är den minsta gemensamma nämnaren, utan fastmer så att de länder som hittills inte visat prov på någon aktivitet inom detta lagstiftningsområde snarast skall närma sig de länder som kommit längre i sitt lagstiftningsarbete.

Denna skrivning innebär en generös och positiv inställning från lagutskottets sida, även om vi inte nu är beredda att förorda en lagstiftning om registrerat partnerskap. Registrerat partnerskap är *en* del av helhetsbilden. Vi vill gärna ha en mera fullständig helhetsbild innan vi tar ställning till eventuella lagändringar. Det är vår mening att den begärda utvärderingen skall ge en sådan helhetsbild.

Fru talman! Jag yrkar avslag på reservation 9 och bifall till utskottets hemställan i alla delar.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 81 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Fru talman! Lennart Andersson beskrev verkligheten som så idyllisk som den borde vara, nämligen med två självständiga parter som ingår äktenskap och som båda har sin trygghet i pensionerna. Så ser det kanske ut när man startar ett äktenskap. Men socialdemokraterna tycks tyvärr ha glömt bort barnen fullständigt.

Yvonne Hirdman, som har utkommit med en bok som heter *Att lägga livet till rätta*, där hon just beskriver hur den sociala ingenjörskonsten har förstört livet för familjerna här i landet, framförde helt nyligen teorin att det möjligen kan bero på att man inte översatte de delar som handlade om barn och familj, när de politiska programmen från Tyskland började påverka socialdemokratien i Sverige. Jag vill inte påstå att det ligger till så, men det är ju en intressant teori.

Verkligheten är att 85 % av männen arbetar heltid, medan bara 49 % av

kvinnorna arbetar heltid. Det beror just på barnen. Ser man på statistiken, så finner man att kvinnor tar tio gånger så mycket praktiskt ansvar för barnen som män. Ledighet för vård av barn utnyttjas till 4 % av kvinnor, men till 0,4 % av män. Att icke ta hänsyn till barnen är en av socialdemokraternas akilleshälar.

Ser vi på pensionerna, finner vi stora skillnader där också. Männerna har 3,90 poäng och kvinnorna 2,62 poäng. Kvinnorna har bara drygt 50 000 kr. i genomsnitt, männen långt däröver. Detta är skälet. Vi behöver alltså ett hänsynstagande till familjesituationen, eftersom den inte är densamma hela resan igenom.

Lennart Andersson säger sedan att det inte finns behov av att träffa avtal om privata pensionsförsäkringar. Vem är det som inte har behov? Jo, det är naturligtvis den starkare parten. Den svagare har det däremot. Jag undrar hur det känns att som socialdemokratisk kvinna sitta i lagutskottet. De socialdemokratiska kvinnorna skriver nämligen i remissvaret om äktenskapsbalken: Varje förändring som ökar den svagares möjlighet att hävda sina ekonomiska intressen är positiv. Jag delar kanske inte den synpunkten i hela dess förlängning, men det hindrar inte att det här är fråga om ett direkt motsatt ställningstagande från socialdemokraternas sida.

Jag har två frågor till Lennart Andersson. Den ena gäller förmånstagarförordnande, och den andra gäller kusiners arvsrätt. Om en person får ett belegg med enskild egendom i arv och flyttar in de pengarna i en pensionsförsäkring, pensionsförsäkringen kommer i arvets ställe: Är det då att betrakta som enskild egendom eller inte?

Sedan vill jag fråga varför kusiner skall behandlas olika. Det är ju så att om föräldrarna till den ena kusinen har dött, så får i praktiken den ena kusinen arva men inte den andra.

Anf. 82 MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Jag skall säga några ord med anledning av Lennart Anderssons kritik av reservation 8 om en kartläggning av äktenskapets ekonomiska rättsverkningar jämfört med andra samlevnadsformer. Lennart Andersson säger att man inte skall binda stora personella och ekonomiska resurser för en sådan kartläggning. Jag vill starkt ifrågasätta att det skulle behövas stora personella och ekonomiska resurser för att göra en sådan kartläggning. Det går nog betydligt enklare. En sådan kartläggning skulle ju ge klarhet om de regler som behandlar olika samlevnadsformer olika.

Det finns många exempel på att människor upplever regler som diskriminerande eller mindre väl genomtänka. I vår motion hänvisade vi till ett fall som har redovisats i nummer ett av Vår Bostad från 1988. Kvinnan i en familj med två små barn säger där: "Ibland har vi funderat på att skilja oss. Då skulle jag få bostadsbidrag, bidragsförskott och lägre barnomsorgsavgift. Det måste vara något fel på samhället när inte familjesammanhållning premieras."

När jag förra veckan skrev det anförande jag just har hållit i denna debatt, råkade jag se Expressens insändarsida från den 2 maj. Under rubriken Skatt på kärleken skriver där "Gift pensionär och vän av rättvisa" följande: När en änka träffar en ny partner vill hon i regel inte gifta sig med honom. Han

visar då hur mycket lägre pension de får. Signaturen frågar då: Är detta någon form av äktenskapsskatt eller diskriminering av folkgrupp?

Jag vill nämna dessa exempel på hur människor upplever lagar och regler. Jag tycker att det bör vara en av anledningarna till att vi som politiker låter kartlägga dessa förhållanden och se i vad mån vi kan rätta till dem.

Anf. 83 ELISABETH PERSSON (vpk) replik:

Fru talman! Skrivningen i betänkandet om registrerat partnerskap är generös och positiv, säger Lennart Andersson. Jag måste säga att jag tycker att det är tvärtom. Skrivningen i betänkandet tar mycket bestämt avstånd från att införa registrerat partnerskap för homosexuella i Sverige inom rimlig tid. Jag beklagar detta.

Kanske är det så att Lennart Andersson personligen har en positiv attityd till detta, men lagutskottet har det tyvärr verkligen inte. I stället andas betänkandet, precis som jag sade i mitt anförande, en hel del av fördomar när det gäller homosexuella och inställningen till ett registrerat partnerskap.

Jag hoppas att jag har tolkat det hela rätt och att Lennart Andersson alltså är betydligt positivare än lagutskottets majoritet och att Lennart Andersson kanske kan påverka sina partikamrater. I så fall kanske vi kan komma igen när det gäller den här frågan, och förhoppningsvis kan den få ett bättre bemötande nästa år.

Anf. 84 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag hinner inte bemöta alla inlägg på den tid som står till mitt förfogande. Jag skall endast ta upp ett par saker.

Charlotte Cederschiöld säger i sitt inledningsanförande att vi slår vakt om manliga privilegier när vi talar om äktenskapsbalken. Det påståendet är helt felaktigt. Jag hävdar på mycket goda grunder att den nya äktenskapsbalken har medfört en väsentligt förstärkt ställning för den svagare parten i ett äktenskap.

När vi sedan i dag diskuterar en del fråga, dvs. bodelningsreglerna, vill Charlotte Cederschiöld att det skall finnas möjligheter till ett lagfäst, bindande avtal mellan makarna och att detta skall kunna ingås långt i förväg. Om vi, Charlotte Cederschiöld, i dag i ett äktenskap träffar ett avtal om hur en frivillig pensionsförsäkring skall fördelas och det kanske sedan dröjer tio år innan det blir aktuellt med en bodelning – hur upplever då de olika parterna detta bindande avtal? Löneutvecklingen under de gångna tio åren har kanske varit helt olika för de två parterna, och situationen när man beslutar sig för att upplösa äktenskapet är kanske en helt annan än den som var aktuell när man tecknade avtalet.

Charlotte Cederschiöld utgår alltid ifrån att det är mannen som har pensionsförsäkringen och att kvinnan skulle vara den svagare parten och förloraren. Det är i dag mycket lätt att inhämta uppgifter från alla försäkringsbolag som visar att en mycket stor grupp förvärvsarbetande kvinnor under de senaste åren har tecknat egna privata pensionsförsäkringar. Om de kvinnorna går in i äktenskap eller i samboförhållanden och träffar sådana här avtal, då skall de dela med sig av sina pensionsförsäkringar om det skulle bli aktuellt med en bodelning längre fram i tiden.

Jag är inte alls så säker på att den konstruktion som Charlotte Cederschiöld talar sig varm för är så särskilt lyckad. Jag menar att man behöver lägga ned mycket mer tankeverksamhet på att hitta den modell som kan innebära en förbättring för parterna.

När det gäller Charlotte Cederschiölds inlägg om arvsrätt för kusiner måste jag säga att hon på den punkten är i otakt med tiden och med den allmänna opinionen.

Anf. 85 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Fru talman! Jag skulle när det gäller Lennart Anderssons sätt att se på denna lagstiftning vilja använda den beteckning som används i Kvinnors rätt, nämligen att den är könsblind. Äktenskapslagstiftningen är inte könsneutral, den är könsblind. Det handlar nämligen om att socialdemokraterna inte vill erkänna verkligheten, och det kommer de aldrig att klara av i längden.

Jag vill här nämna vad en av era egna, nämligen Alf Ahlberg, sade: "Vi måste vänja oss vid att inte ljuga verkligheten till rätta för oss. Verkligheten bryr sig inte om våra vrågbilder. Den som inte tar hänsyn till verkligheten straffas i längden av att verkligheten inte tar hänsyn till honom." Det är vad som kommer att hända för socialdemokraterna i denna fråga.

Det är bättre att ha ett avtal än att inte ha något alls, eftersom det i allmänhet är mannen som, när det inte finns något avtal, tar hela pensionsförsäkringen. Lennart Andersson har alldeles rätt i att kvinnor just nu är i majoritet bland dem som tar nya försäkringar. Han sade i och för sig inte att de var i majoritet utan att de var många; men de är faktiskt i majoritet.

Som vanligt i detta hus, precis som har skett vid tidigare tillfällen, glömmar man att vad som är kvintessensen i en pensionsförsäkring inte är att man skriver under, att man tecknar den, utan det är *tiden* och *premien* som är avgörande: Hur länge och hur mycket har man betalt in?

Som jag nämnde i mitt anförande kan man vara ganska säker på att en majoritet i denna kammare om några år kommer att vara villig att ändra dessa bestämmelser. Om några år kan man nämligen tjäna på kvinnornas försäkringar. Men som läget är i dag har kvinnorna allt att förlora, eftersom det är männens premier, männens tid som nu utgör kapitalet i pensionsförsäkringarna. Men det kommer säkert nya tider.

När det gäller socialdemokraternas syn på den här frågan vill jag säga följande. Först omyndigförklarar ni i socialutskottet och socialförsäkringsutskottet föräldrarna, sedan omyndigförklarar ni i lagutskottet makarna. Ni har över huvud taget i hela politiken en tendens att omyndigförklara människorna. Det verkar som om ni tycker att det bara är politikerna som skall vara myndigförklarade. I väljarnas ögon tror jag faktiskt att det är precis tvärtom. Låt människorna påverka sin situation själva!

Anf. 86 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag skall i detta korta inlägg säga något om allt arbete som genomfördes innan riksdagen beslutade om en ny äktenskapsbalk. Det gjordes en mycket omfattande och ambitiös utredning, och politikerna i den utredningen var till stor del eniga om bestämmelsernas utformning i en ny äk-

tenskapsbalk. Utredningen var ute på en mycket omfattande remissomgång, och jag hävdar med bestämdhet att den nya äktenskapsbalken har en mycket djup förankring hos människor och hos olika myndigheter som kan dessa frågor.

När vi i riksdagen beslutade om att anta förslaget till ny äktenskapsbalk, var det också ett mycket litet antal reservationer. I allt väsentligt var riksdagen enig om den nya äktenskapsbalken. Vi har därefter visat en så stor ambition att vi redan efter ett par år var beredda att på nytt ta upp äktenskapsbalken och pröva två punkter som varit föremål för debatt. Vi genomförde en stor utfrågning både i departementet och i lagutskottet och vi rättade till lagen på ett par punkter, och de är också mycket väl förankrade hos den allmänna opinionen.

Då vi nu har en modern lagstiftning efter allt detta arbete, anser Charlotte Cederschiöld att hon kan mer än alla andra. Hon har i dag bara kritiserat och säger att vi som antagit denna äktenskapsbalk har omyndigförklarat makarna och att detta är en omodern lagstiftning. Det är inte sant, Charlotte Cederschiöld.

Förste vice talmannen anmälde att Charlotte Cederschiöld anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 87 KENT CARLSSON (s):

Fru talman! Att vara homosexuell, att ha förmågan att attraheras av och kunna älska en människa av sitt eget kön, innebär att man utgör en av Sveriges s.k. minoriteter. Ingen vet riktigt hur många i Sverige som kan betraktas som homosexuella. Vissa undersökningar har visat att så många som 10 % av en befolkning skulle kunna betraktas som homosexuella.

Det är inte lätt att leva som homosexuell. Det svåraste är nog att för sig själv erkänna att man attraheras av personer av sitt eget kön – att våga erkänna sin homosexualitet och att våga leva med den.

Detta erkännande inför sig själv blir inte lättare att göra med den inställning som ibland finns i omgivningen. Familjen, släkt och arbetskamrater – vad blir deras reaktion om man berättar att man är homosexuell? Skall man våga leva helt öppet och inför hela sin omgivning stå för sin sexuella läggning?

Sådana frågor och funderingar ställs alla de killar och tjejer inför som upptäcker att de har en homosexuell läggning. Många vågar inte ens för sig själv erkänna den, än mindre leva öppet som bög eller lesbian.

Glädjande nog har situationen för homosexuella i Sverige förbättrats under de senaste decennierna. Den allmänna inställningen till homosexuella har blivit mer tolerant och generös. Allt fler homosexuella vågar erkänna sin homosexualitet och vågar berätta för sin omgivning.

Den svenska riksdagen har under årens lopp bidragit till att avdramatisera homosexualitet, och på en del av de områden där riksdagen råder underlättat för en mer jämlik ställning för homosexuella i Sverige.

År 1973 uttalade riksdagen att en samlevnad mellan två parter av samma kön är en från samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnadsform.

En stor utredning "Homosexuella och samhället" blev färdig i mitten av

80-talet och berörde en rad problem som homosexuella upplever. Ett resultat av denna utredning är riksdagens beslut för ett par år sedan att införa en speciell lagstiftning som reglerar samboende för homosexuella.

Riksdagens beslut har både ur opinionsmässig och praktisk synvinkel underlättat för homosexuella. Fortfarande återstår dock mycket innan vi kan säga att riksdagens uttalande från 1973 blivit daglig praktisk verklighet. På en rad områden diskrimineras fortfarande homosexuella och homosexuell samlevnad. Det gäller efterlevandeskydd, rätt att vara förmänstagare inom vissa försäkringar, bidrag vid studier och värnplikt samt lagliga rättigheter och skyldigheter under tiden man lever samman. Arbetet med att jämställa homo- och heterosexuell samlevnad måste därför fortsätta.

De homosexuella och deras egna organisationer måste tillsammans med andra fortsätta opinionsbildningsarbetet för få bort fördomar om homosexualitet, öka kunskapen om homosexuella och genom detta förändra allmänhetens inställning.

Riksdagen och andra parlamentariska församlingar i vårt land måste också bidra. Kommuner och landsting kan genom information i skolorna, bland anställda och i sin information till kommuninnevånarna bidra till ökad kunskap om homosexuella.

Riksdagen kan som landets lagstiftande församling undanröja sådan lagstiftning och andra villkor som är diskriminerande för homosexuella. Riksdagen kan införa lagar som ger homosexuella vidgade möjligheter att leva och verka på samma villkor som heterosexuella.

Ett av de viktigaste kraven som homosexuella själva fört fram är möjligheten att få registrera sitt parförhållande och därigenom komma i åtnjutande av alla de rättigheter och skyldigheter som gäller för gifta heterosexuella par, med undantag för adoptioner. Kravet ställs utifrån principiella utgångspunkter – möjlighet att registrera sitt homosexuella partnerskap gör att man ytterligare tar ett steg framåt för att jämställa hetero- och homosexuell samlevnad ur lagstiftningssynpunkt.

Men kravet framförs också utifrån praktiska skäl. Precis som vid ett vanligt giftermål löser man genom registrering av partnerskap en rad juridiska problem på ett smidigt och enkelt sätt. I dag måste homosexuella sambor skriva en rad avtal för att sinsemellan lösa frågor om egendom, vad som skall hända vid dödsfall, försäkringsfrågor etc. Med en möjlighet att registrera sitt partnerskap skulle dessa avtal bli onödiga.

Med registrering av homosexuella partnerskap skulle homosexuella också kunna omfattas av sådana förmåner i lagstiftningen som man inte kan nå avtalsvägen. Det gäller viss skattelagstiftning, förmänstagande vid vissa livförsäkringar, möjligheten att söka en del bidrag etc.

En lag om registrerat partnerskap har en avgörande fördel framför lagen om homosexuella sambor. En partnerskapslag reglerar en rad frågor som har betydelse under tiden man lever samman. Sambolagen reglerar i princip enbart vad som skall hända om förhållandet upphör.

Ett riksdagsbeslut som ger homosexuella möjlighet att registrera sitt partnerskap skulle inte bara innebära att homosexuella i lagens ögon blir mer jämställda. Ett sådant riksdagsbeslut skulle med stor sannolikhet också vara

ett positivt bidrag i arbetet med att öka allmänhetens kunskap om homosexuella och bidra till minskade fördomar om homosexualitet.

Vårt södra grannland Danmark införde i juli 1989 en lag om registrerat partnerskap för homosexuella. Alla rapporter visar på att lagstiftningen mottagits mycket positivt av den danska allmänheten. Men framför allt har den stärkt de homosexuella. Känslan av att samhället ser positivt på homosexuellas parförhållanden har hjälpt många homosexuella som tidigare inte vågat leva öppet att nu göra detta.

Under sista kvartalet 1989 registrerade 648 personer, eller 324 par, sin homosexuella samlevnad i Danmark. Man räknar i Danmark med att 10 % av alla de registreringar som sker i rådhus kommer att utgöras av homosexuella partnerskap.

Fru talman! Till årets riksdag har fyra motioner väckts i denna fråga. Det är ledamöter ur folkpartiet, vpk, miljöpartiet och jag själv från socialdemokraterna som undertecknat dessa. Jag är litet förvånad över att endast vpk har reserverat sig till förmån för motionerna, jag hade hoppats att även folkpartiet och miljöpartiet skulle ställa sig bakom en sådan reservation.

Utskottets majoritet, som bl.a. består av mina partikamrater, föreslår avslag på motionerna. Jag skulle vilja kommentera de skäl som utskottet motiverar sitt avslagsyrkande med.

Utskottet säger: Inget nytt har framkommit sedan utskottet behandlade frågan senast. Det är fel. Danmark har infört en lagstiftning om registrerat partnerskap. Socialstyrelsens generaldirektör har uttalat att en sådan lagstiftning bör införas, eftersom det enligt honom skulle kunna vara ett ytterligare stöd i arbetet för att minska spridningen av HIV/aids. RFSL, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, har jämkat sitt krav på giftermål till krav på registrerat partnerskap.

I Norge framläggs under de närmaste dagarna ett lagförslag om registrerat partnerskap som med största sannolikhet stöds av socialistisk venstre, socialdemokraterna och delar av fremskrittspartiet. Det innebär att förslaget troligen antas av Stortinget före sommaren och att Norge därmed blir det andra land i Norden som ger homosexuella rätt att registrera sina partnerskap.

Utskottet säger: Vi måste utvärdera sambolagen för homosexuella innan vi går vidare. Jag vill fråga: Vad är det som skall utvärderas? Sambolagstiftningen, både för homo- och heterosexuella, reglerar vad som skall ske när ett förhållande upphör. Lagstiftningen om registrerat partnerskap skulle precis som vanligt giftermål ge möjlighet till laglig registrering under den tid då man lever samman och dessutom reglera vad som skall ske ifall förhållandet avslutas.

Är utskottets tanke att sambolagen skall ersättas av en partnerskapslagstiftning? Skall inte homosexuella ha samma valmöjlighet som heterosexuella; att antingen kunna välja att leva tillsammans som sammanboende eller att leva i ett mer reglerat förhållande?

Att utskottet dessutom kopplar denna, som jag tycker, onödiga utvärdering till en allmän kartläggning av andra problem som homosexuella upplever innebär i praktiken att frågan begravs för många år framöver.

Avslutningsvis klämmer utskottsmajoriteten i med att uppmana regeringen att ta initiativ till överläggningar med övriga nordiska länder om möj-

ligheterna till en lagstiftning på området i nordiskt samförstånd. Antingen har majoriteten medvetet velat skjuta förslaget om registrerat partnerskap i sank eller så har man litet omedvetet trott att man för frågan framåt i Norden genom detta initiativ. Jag hoppas att det är det senare som är fallet.

Jag måste fråga dem som ingår i utskottsmajoriteten om de verkligen har tänkt igenom detta förslag. Ni vet precis som jag att Danmark å ena sidan har kommit mycket långt och redan har en lag som ger homosexuella rätt att registrera sitt partnerskap. Finland å andra sidan är i frågor som rör homosexualitet ytterst konservativt. Lagstiftning om homosexualitet som i Sverige avskaffades för flera decennier sedan är fortfarande i kraft i Finland.

Tror utskottet att Danmark skulle överge sin lagstiftning? Eller tror utskottet att det är realistiskt att Finland skulle gå in för samma lagstiftning som Danmark har? Och man kan med fog fråga sig vad det är den svenska regeringen i sådana fall skall förespråka i dessa överläggningar. Utskottet tar ju inte ställning i sakfrågan – ja eller nej till registrerat partnerskap. Skall regeringen föreslå de nordiska regeringarna att införa en lag om registrerat partnerskap? I så fall borde väl utskottet skriva detta. Skall regeringen föreslå de andra enbart en sambolagstiftning? Jag vore tacksam om Lennart Andersson eller någon annan i utskottsmajoriteten kunde ge oss vägledning i dessa avscenden. Hur ställer sig egentligen majoriteten till principen om att också homosexuella skall kunna få lagreglera sina parförhållanden?

Ledsamt nog tar lagutskottets majoritet inte riktigt ställning till förslaget om registrerat partnerskap för homosexuella. Det hade faktiskt varit bättre med ett bestämt nej, om man nu tycker det, i stället för denna kurragömmalek bakom utvärderingar och nordiska förhandlingar. Då hade vi som är för förslaget om registrerat partnerskap haft en rimlig chans att debattera de principer som bör ligga till grund för vår svenska sambolagstiftning.

Fru talman! Jag har noterat att debattörerna i alla de tidigare inläggen har varit mycket noggranna med att diskutera de olika förhållanden som gäller för heterosexuell samlevnad. Charlotte Cederschiöld talade om jämställdheten, men såvitt jag kunde förstå avsåg hennes inlägg enbart jämställdheten mellan man och kvinna. Charlotte Cederschiöld! Hur är det med de homosexuellas pensionsregler, och vad händer vid dödsfall osv. under den tid när man lever samman? Bör inte de homosexuella få samma möjligheter som heterosexuella att få de förhållandena reglerade?

Jag vill också påminna Charlotte Cederschiöld om att det uttalande som riksdagen gjorde 1973 föranleddes av ett moderat initiativ här i riksdagen.

Även Martin Olsson talade om olika samlevnadsformer, men såvitt jag kunde förstå avsågs då bara heterosexuell samlevnad. Hur ställer sig Martin Olsson egentligen till homosexuella samlevandes möjlighet att få den neutralitet som de heterosexuella kan åtnjuta?

Jag tycker att Elisabeth Persson gjorde ett mycket bra inlägg om registrerat partnerskap.

Anförandet från Elisabet Franzén, miljöpartiet, måste jag faktiskt kommentera extra mycket. Det är som om miljöpartiet i denna fråga vill men inte kan. Här har man möjlighet att stödja en lagstiftning som de homosexuellas egna organisationer faktiskt begär, men miljöpartiets representant

här säger att det är vi som skall bestämma vad som skall gälla för de homosexuella.

I det särskilda yttrande som miljöpartiet har avgivit framhålls att man inte är beredd att stödja en särlagstiftning, som skulle peka ut de homosexuella. Man ställer sig dock bakom den speciella lagstiftningen om homosexuella sambor. Man erkänner att det finns en rad problem för vilka det skulle behövas en lagreglering, vad gäller arv, skatter osv. Nu har Elisabet Franzén chansen att helt enkelt gå med på registrerat partnerskap. Genom ett sådant löser man alla de problemen.

Elisabet Franzén argumenterar för att man skulle ta in dessa frågor i den nu gällande äktenskapslagstiftningen. Jag tror att även Elisabet Franzén inser att det innebär att frågan aldrig kommer att lösas här i riksdagen.

Avslutningsvis bara några ord till Lennart Andersson. Utskottsmajoritetens inställning, som företräds av Lennart Andersson, är den att frågan måste utvärderas. Det är en fördröjande inställning. Om man i stället bestämde sig i principfrågan skulle man gagna sakfrågan. En utvärdering skulle komma att gälla något som i stor utsträckning gäller vilken människosyn man har, något som man klart kan ta ställning till med ett ja eller med ett nej. Jag skulle uppskatta om Lennart Andersson ville göra det.

Lennart Andersson säger att man genom de förhandlingar som den svenska regeringen skulle genomföra skulle få länderna att närma sig varandra. Jag har tidigare ställt frågorna, och de gäller fortfarande: Vilka direktiv skall regeringen då ha? Vad skall regeringen egentligen arbeta för? Är det för en sambolagstiftning över hela Norden eller är det för ett registrerat partnerskap? Sverige riskerar nu att hamna på efterkälken och att komma efter både Danmark, som redan har infört registrerat partnerskap; och Norge, som med stor sannolikhet redan före sommaren kommer att införa ett sådant.

Fru talman! Jag yrkar med detta bifall till vpk-reservationen nr 9, vilket innebär ett ja till de homosexuellas krav att få möjlighet att registrera sina partnerskap.

Anf. 88 ELISABETH PERSSON (vpk):

Fru talman! Jag tycker att Kent Carlsson här har gjort viktiga klargöranden bl.a. beträffande skillnaden mellan registrerat partnerskap och sambolagstiftningens syfte och verkningar. Jag tycker också att det var mycket bra att Kent Carlsson visade hur oralistiskt det är att tänka sig en samordning av lagstiftningen i de nordiska länderna. Jag vill med denna replik bara understryka att jag ansluter mig till Kent Carlssons analys av denna fråga.

Anf. 89 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Kent Carlsson frågade om utskottsmajoriteten noga har överväntat sitt ställningstagande. Jag har för min del övervägt detta noga, och jag har funderat mycket på frågan sedan den var uppe till behandling förra året. Jag har, som jag sade i mitt anförande, mycket svårt att acceptera att man skulle ha parallelllagstiftningar för heterosexuella och homosexuella. Kent Carlsson sade att vi accepterar lagen om homosexuella sambor. Den fanns

innan vi kom in i riksdagen. Den är nog bra som en murbräcka, men jag tycker inte att man skall bygga vidare på denna särlagstiftning.

Mitt förslag är alltså att man skall försöka få i gång en debatt. Vore det inte möjligt för homosexuella att reglera sin samlevnad genom äktenskapsbalken, som andra älskande par kan göra? Är det någon principiell skillnad som gör att Kent Carlsson faktiskt vill ha en särlagstiftning mellan heterosexuella och homosexuella, eller är det enbart fråga om tidsaspekten, att det skulle ta längre tid att ändra äktenskapsbalken? Gäller det bara tiden, är jag tydligen mera optimistisk i denna fråga än vad Kent Carlsson är.

Anf. 90 KENT CARLSSON (s):

Fru talman! Till Elisabet Franzén: Jag har ingenting emot att man ändrar i äktenskapslagstiftningen, om det ger möjlighet för både heterosexuella och homosexuella par att använda sig av lagstiftningen. Men jag har insett av de diskussioner som har förts i denna församling under många år att det är något som definitivt skulle begrava frågan för lång tid, kanske för alltid.

Då vill jag återigen fråga Elisabet Franzén: Varför kan inte miljöpartiet vara praktiskt när det gäller denna fråga och i stället gå med på denna form av särlagstiftning som accepteras av de homosexuellas egna organisationer? Detta är ett krav från deras sida, eftersom man anser att det är bråttom. I dag drabbas många homosexuella av HIV-infektioner och aids, vilket kan leda till stora tragedier om den ena parten dör. Det är ett skäl till att man tycker att det är bråttom med att få den lagreglering som ett registrerat partnerskap skulle innebära.

Att som miljöpartiet gör gå in på den vanliga äktenskapslagstiftningen gör definitivt att frågan skjuts mycket långt framåt i tiden, och det är sorgligt.

Anf. 91 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Jag vill gärna svara Kent Carlsson. Som jag tidigare sagt tror jag inte att frågan skjuts så väldigt mycket längre på framtiden. Jag är medveten om att de homosexuellas organisationer har föreslagit ett registrerat partnerskap. Jag har också talat med representanter för dem och då fått uppfattningen att de inte alls är ointresserade av att homosexuellas förhållanden kan regleras enligt äktenskapsbalken, om det är möjligt att nå dithän. Det är fråga om en bedömning av tidsaspekterna.

Jag anser att det är mest praktiskt att inte införa en speciallagstiftning, för då fördröjs det fulla likaberättigandet ännu mera. Det är min uppfattning, men det är en bedömningsfråga. Ledamöterna i den miljöpartistiska riksdagsgruppen har olika uppfattning och de kommer att rösta fritt. Jag talar inte för hela riksdagsgruppen och hela miljöpartiet när det gäller denna fråga.

Anf. 92 KENT CARLSSON (s):

Fru talman! Jag trodde att miljöpartiet skulle ställa sig bakom kravet på registrerat partnerskap. Därför är det sorgligt att miljöpartiet, som tillsammans med övriga partier står bakom lagutskottets majoritet, på det här sättet är med och förhalar detta krav som de homosexuellas egna organisationer har rest under en fjoljd av år.

Genom att man hänvisar till den vanliga lagstiftningen innebär detta, Elisabet Franzén, att frågan begravs i denna församling. Vi vet vilket motstånd det finns hos många att över huvud taget resonera i termer av äktenskap för homosexuella. Det hade varit bra om även Elisabet Franzén, som tillhör den del av miljöpartiet som motsätter sig registrerat partnerskap, hade insett detta.

Det finns en rad praktiska problem med att införa den vanliga äktenskapslagstiftningen, t.ex. specialfallet med de två syskonen som bor samman på en lantgård. Deras förhållande skall inte lagregleras, men det skulle kunna få sådana följder om man införde detta i den vanliga lagstiftningen. Det är därför som det t.o.m. kan vara bra att ha en speciallagstiftning som ger homosexuella den här rätten.

Det var synd att jag inte fick något svar från de övriga som ingår i utskottsmajoriteten. Det vore bra om vi fick en lagstiftning som liknade den danska och den kommande norska. På det sättet skulle vår lagstiftning stå i samklang med lagstiftningen i en majoritet av de nordiska länderna.

Anf. 93 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! I det här fallet fördröjer varken jag eller miljöpartiet denna lagstiftning på något sätt. Men jag tycker att Kent Carlsson borde vara politisk realist.

Även om miljöpartiet ställer sig mangrant bakom denna reservation, skulle det i dag inte bli någon majoritet i denna kammare för detta förslag. Men mitt ställningstagande kan förhoppningsvis få i gång debatten och påskynda att de homosexuella skall bli fullt likaberättigade med andra och slippa denna särbehandling som jag personligen anser vara osmaklig.

Anf. 94 KENT CARLSSON (s):

Fru talman! Mycket kort till Elisabet Franzén: Jag har i mitt anförande riktat mig inte bara till miljöpartiet utan även till moderaterna, centerpartiet och till folkpartiet, som har representanter bland motionärerna men som inte har följt upp frågan i utskottet. Jag har också riktat mig till mina egna partikamrater, som jag tycker borde ändra uppfattning i denna fråga.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Mom. 1 (avtal om pensionsförsäkringar)

Utskottets hemställan bifölls med 147 röster mot 141 för reservation 1 av Rolf Dahlberg m.fl.

Mom. 2 (tillämpningen av 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Rolf Dahlberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Rolf Dahlberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (förmånstagarförordnande om enskild egendom)

Utskottets hemställan bifölls med 166 röster mot 125 för reservation 4 av Rolf Dahlberg m.fl.

Mom. 5 (verkan av dom på hemskillnad)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Elisabet Franzén – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (arvsrätt för kusiner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Rolf Dahlberg och Charlotte Cederschiöld – bifölls med acklamation.

Mom. 7 och 8

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 9 (förtida arvskifte)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Rolf Dahlberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Rolf Dahlberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (registrerat partnerskap för homosexuella)

Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 35 för reservation 9 av Elisabeth Persson. 6 ledamöter avstod från att rösta.

9 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av arbetsplenium onsdagen den 16 maj.

10 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.57 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

11 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av förste vice talmannen.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU24 Fotografifrågor.

Anf. 95 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Vi är inte många här i kammaren, men det här ärendet har varit föremål för diskussion desto fler gånger i kammaren, och folkpartiet har då talat till förmån för fotografernas rättigheter som detta betänkande handlar om. Vi har föreslagit att inriktningen bör vara att fotografireglerna skall integreras i upphovsrättslagen. Detta gör vi även i år i en motion som vi följer upp i en reservation till betänkandet.

Lagutskottets majoritet förtydligar sig denna gång och uttalar att det finns skäl för att tillämpningsområdet för upphovsrättslagen vidgas till att omfatta även fotografier. Det är positivt. Glädjande är också att den utredning som sedan 1976 arbetat med upphovsrättsliga frågor äntligen är klar med sitt ställningstagande. Ledamöterna i denna utredning är dessutom eniga om att förorda att rätten till fotografisk bild skall integreras i upphovsrättslagen. Sedan decennier har ju detta varit ett mycket starkt uttalat önskemål från de svenska yrkesfotograferna liksom från deras nordiska kolleger.

När nu bilden har intagit en allt större plats i vår tillvaro är det inte mer än rätt att fotograferna får sina rättigheter stärkta. Som det är nu upplever de i stället att deras ställning har försvagats eftersom lagstiftningen har utgått ifrån premisser som inte längre gäller. Tidigare utgångspunkt var ju porträttbilder. Endast 1–2 % av fotografierna utgörs i dag av porträttbilder. Beställarna av andra bilder är oftast starka företag med egna jurister till förfogande. Fotograferna tycker sig inte möta samma respekt som andra gör för verk som regleras i upphovsrättslagen.

Utanför Norden har t.ex. Västtyskland, England och Frankrike i mer än 20 år integrerat fotografirätten i sina respektive upphovsrättslagar. Så är också fallet i Island, medan de övriga nordiska länderna mer eller mindre överväger integration. Det svenska ställningstagandet blir därför viktigt vid gemensamma nordiska diskussioner.

En integrering skulle innebära att fotografiska bilder jämföras med andra konstverk. Fotograferna är nu den enda yrkeskår som arbetar med skapande konstnärlig verksamhet vilkas alster behandlas i en särskild lag. I framtiden blir det dessutom svårare att skilja mellan fotografi och annan bildframställning. Detta visar ytterligare att behovet av enhetlig lagstiftning är stort.

I upphovsrättsutredningens förslag ges alla fotografier samma skydd och samma skyddstid, dvs. 50 år efter upphovsmannens död. I reservationen till detta betänkande har vi motiverat vårt ställningstagande för integrering av fotografirätten i upphovsrättslagen. Men vi vill särskilt framhålla att regeringen snarast möjligt skall förelägga riksdagen en proposition i ärendet, alltså så fort remissvaren har kommit in.

Nästa gång vi debatterar denna fråga i kammaren hoppas jag att det gäller den slutliga utformningen av en integrering. Fotograferna har väntat på detta länge nog redan, och de behöver alltså en bättre lösning.

Därför, fru talman, yrkar jag avslutningsvis bifall till vår reservation i detta betänkande.

Anf. 96 ELISABETH PERSSON (vpk):

Fru talman! Yrkesfotograferna har sedan gammalt krävt att fotografier rättsligt skall behandlas likvärdigt med andra bildverk.

Det finns flera skäl till att fotografiska bildverk skall behandlas på samma sätt som andra bildverk. Det handlar om principer, men ett annat viktigt argument är också att det i dag faktiskt är svårt att skilja de olika bildverken från varandra.

Dessutom har yrkesfotograferna under den långa tid som rättsskyddet för fotografiska bilder har funnits i särskild lag vid sidan av upphovsrättslagen, just på grund av denna särbehandling, haft svårt att upprätthålla respekten för fotografens ekonomiska och ideella rätt till bilden.

Det gäller också vissa för fotografilagen säregna bestämmelser, i synnerhet presumtionen i § 14 som ger beställaren rätt till beställda bilder såvida man inte har avtalat något annat. Med stöd av den här presumtionen har uppdragsgivare genom åren skaffat sig en betydligt större nyttjanderätt till bilder från fotografiska uppdrag än lagstiftaren någonsin avsett.

Litterärt och konstnärligt skapande utgår alltid från en individ, som för att leva på sin verksamhet i regel har att träffa uppgörelse med mäktiga intressenter. Den upphovsrättsliga lagstiftningen måste därför fungera som ett skydd för litterärt och konstnärligt skapande.

Den från upphovsrättslagen skilda fotografilagen har inte fungerat som ett sådant skydd. Med en integrering av fotografirätten i upphovsrättslagen når vi formell jämlikhet mellan den enskilde fotografen och hans eller hennes mäktiga motparter. I många länder, som är jämförbara med Sverige, däribland Island, Storbritannien och USA, har man redan uppnått den här jämlikheten.

Fru talman! Det är bra att upphovsrättsutredningen i sitt slutbetänkande – efter vad som sagts – troligen kommer att föreslå att fotografirätten integreras i upphovsrättslagen. Vpk anser dock att det inte finns någon anledning att invänta utredningens betänkande eller att långhala den här frågan längre. Riksdagen bör i stället ge regeringen i uppdrag att lämna en proposition i frågan snarast möjligt.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Anf. 97 GUNILLA ANDERSSON (s):

Fru talman! När vi i dag åter debatterar fotografernas rätt till ett förstärkt skydd för sina alster kan vi med glädje konstatera att frågan nu är nära en lösning. Hela utskottet har uttalat uppfattningen att mycket talar för att upphovsrättslagen vidgas till att omfatta även fotografier.

När utskottet behandlade frågan förutsågs att upphovsrättsutredningen i sitt väntade betänkande skulle föreslå denna lösning. I dag vet vi också att så är fallet.

Betänkandet skall nu på remiss, och sedan kan vi förvänta oss en proposition i frågan.

Reservanternas krav på ett tillkännagivande till regeringen är i denna situation helt överflödigt.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 98 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Gunilla Andersson säger att det var onödigt för oss att reservera oss. Men vi vill göra denna markering.

Vi förväntar oss nu att regeringen inte långdrar denna fråga. Fotograferna har väntat aldeles för många år redan. Därför anser vi att det är viktigt att riksdagen gör ett tillkännagivande om att det brådskar med att fotografirätten omfattas av upphovsrättslagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

13 § Vissa skadeståndsfrågor

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU25 Vissa skadeståndsfrågor.

Anf. 99 EWY MÖLLER (m):

Fru talman! Lagutskottets betänkande 25, som nu skall behandlas, handlar om vissa skadeståndsfrågor. I betänkandet finns 3 reservationer.

Reservation 1 handlar om vårdnadshavares skadeståndsskyldighet. Den reservationen har moderaterna gemensamt med folkpartiet, centern och miljöpartiet. Reservation 2 har vi moderater gemensamt med folkpartiet och centern. Den reservationen handlar om frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling. Båda dessa reservationer kommer Bengt Harding Olson och Martin Olsson att redogöra för senare efter mig, varför jag för att inte förlänga debatten nöjer mig med att yrka bifall till reservation 1 och 2.

Men jag skall något kort uppehålla mig vid reservation 3, som vi också har gemensamt med folkpartiet och centern. Det gäller ideellt skadestånd vid inbrott m.m.

Moderaterna har under flera år påpekat vikten av höjd ersättning vid ideell skada, men också om möjligheten till kompensation för integritetskränkning och psykiska skador som uppstår vid olika brott. Detta var också 1986 ett enigt lagutskotts mening, dvs. att man bör se över reglerna för ideellt skadestånd.

Efter en begäran från riksdagen samma år, alltså 1986, tillsatte regeringen en utredning. Men detta skedde först i december 1988, dvs. två år efter riksdagens begäran – en som vi ser det onödigt lång tid. Men inte förrän i januari 1990 sammanträdde utredningen för första gången. Det är dessa onödiga dröjsmal som vi påtalar i reservationen, nämligen att det tagit nära fyra år innan dessa viktiga frågor blivit föremål för behandling. Det påtalas i reser-

vationen att det nu är angeläget att utredningen bedriver sitt arbete skyndsamt så att förslag kan föreläggas riksdagen snarast möjligt.

I direktiven till utredningen framhålls det att när det gäller ersättningsnivån bör också särskild uppmärksamhet ägnas ersättningen för kränkning och neslig handling samt den chock och bestörtning som kan upplevas av t.ex. den som finner sin bostad skövlad och förstörd efter inbrott. Dessa direktiv stämmer väl överens med den moderata motionen.

Det blir därför en viktig del i utredningsarbetet att man ser över lagtexten inte bara när det gäller ersättning där inte någon direkt personskada uppstår utan även utgår vid integritetskränkande handlingar och lidande och obehag som kan uppkomma vid hemfridsbrott. Det föreligger i dag ingen bestämd praxis huruvida rätt till ersättning föreligger vid psykisk skada.

Men detta är frågor som utredningen skall ta ställning till, och därför skall de inte föregripas i den här debatten i kväll.

Fru talman! Jag vill framhålla, eftersom jag själv är ledamot i denna viktiga utredning, att när utredningen väl kommit i gång kommer man att jobba mycket effektivt och intensivt och noga beakta de givna direktiven. Så förhoppningen är att vi skall komma fram till ett bra och enigt förslag på den tid utredningen fått på sig att arbeta.

Fru talman! Utan att föregripa utredningens arbete i sak, men med tanke på vad jag här anfört angående dröjsmålet med en utredning som skall behandla så viktiga frågor som vi vet dagligen drabbar enskilda människor, ser jag reservanternas påpekande om en skyndsam behandling motiverad. Jag yrkar därför med det anförda bifall till reservation 3.

Anf. 100 BENGTT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Lagutskottets betänkande 25 handlar om flera skadeståndsrättsliga frågor. Jag skall bara behandla en av dem. Ewy Möller har behandlat de två övriga, och jag hänvisar till henne i den delen.

Den punkt som jag skall ta upp gäller en synnerligen speciell skadeståndsrättslig fråga, nämligen frågan om tjuven har rätt till skadestånd om han skadar sig vid utövning av sin kriminella verksamhet. Utgångspunkten för det här resonemanget är att denna fråga utgör en följetong. Om jag inte minner mig skrivs nu det fjärde kapitlet. Utan att vara överoptimistisk tycker jag mig se att frågan successivt har förts framåt. Fler och fler har anslutit sig till denna uppfattning i utskottet, och reservationen har börjat få ökad tyngd. En vacker dag kanske det t.o.m. blir majoritet för vår ståndpunkt.

Det föreligger en enighet inom lagutskottet att en tjuv som skadar sig vid sin brottsutövning, exempelvis halkar på den osandade gången och bryter benet, skall inte vara berättigad till skadestånd. Däremot har oenighet uppkommit och föreligger inom utskottet när det gäller hur man skall uppnå det här rättsläget. Majoriteten, ledd av socialdemokraterna, menar att det finns redan en allmän rättsgrundsats som säger att det skall vara frihet från skadestånd i dessa situationer. Minoriteten hävdar att den återopade rättsgrundsatsen är oklar, inte bara för vanligt folk och riksdagsledamöter utan även för akademiskt högt utbildade rättsliga experter. Minoriteten menar att man borde införa en ny lagregel i skadeståndslagen som skulle förtydliga detta rättsläge. Det vore rimligt.

Men utöver den oklarhet som föreligger och som möjligen skulle vara löst av den allmänna rättsgrundsatsen, finns det en helt och fullständigt olöst oklarhet. Det är första gången som vi riktigt belyser det i kammaren. Det handlar om ett icke opraktiskt fall.

En inbrottstjuv bryter sig in i en villa. Ingen är hemma utom hunden. Det är en schäfer. Hunden gillar inte tjuven och biter tjuven rejält i benet. Tjuven får allvarliga skador. Då blir frågan om villaägaren, hundägaren, skall betala skadestånd till tjuven. Där är rättsläget följande: Utgångspunkten generellt är att en hundägare har ett synnerligen strängt ansvar och ansvarar egentligen för allt vad hunden tar sig till, inkl. skadar en annan människa. För det specialfallet saknas det uttryckliga regler i lagen. Det som kommer att bli utskottsmajoritetens dilemma är att här finns heller ingen annan rättsgrundsats som man kan hänvisa till. Det är minoritetens uppfattning att här finns ett klart behov av en tydlig rättsregel som preciserar rättsläget så att vanliga människor begriper det. Denna precisering skall gälla samtliga fall och således inte bara de fall där fastighetsägaren har vanligt vållandeansvar. Det betyder att den skall gälla även i den situation där fastighetsägaren/hundägaren har ett vad man kallar strikt ansvar. Vi vill ha ett förtydligande i samtliga dessa fall. Det gäller att utesluta tjuvens möjligheter till skadestånd, skadestånd som hederliga medborgare kan få betala. Samtidigt som denna förtydligande lagstiftning kommer till stånd uppnår man den icke oföraktliga fördelen att det blir överensstämmelse mellan allmänt rättsmedvetande och det gällande rättsliga regelsystemet. Det är ett mål som alla jurister och rättspolitiker bör sträva efter. Det gäller att få harmoni i rättsystemet så att folk förstår de regler som finns och accepterar rättsläget.

Fru talman! Med denna argumentering yrkar jag bifall till reservation 2 och hoppas naturligtvis att även socialdemokraterna biträder den.

Anf. 101 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Under årets allmänna motionstid väckte centerpartiet en omfattande motion om olika åtgärder mot våld och för brottsbekämpning. Denna motion var ett led i centerns kampanj "Respekt för livet", som bl.a. syftar till en ökad medvetenhet om att en effektiv vålds- och brottsbekämpning kräver ett brett engagemang från allmänheten och en genomgripande attitydpåverkan.

Denna partimotion utmynnar i inte mindre än 70 olika yrkanden, varav två behandlas i det nu aktuella betänkandet från lagutskottet. Det gäller dels kravet på utvidgning av föräldrars skadeståndsansvar, dels vikten av att ideellt skadestånd kan ges till brottsoffren.

Båda dessa krav avvisas av lagutskottets socialistiska majoritet. Däremot har övriga fyra partier reserverat sig för bifall. Reservation 3 om ideellt skadestånd till brottsoffer har Ewy Möller nyss talat för här i debatten, varför jag skall begränsa mig till att kommentera reservation 1 om föräldrars skadeståndsansvar.

Det är viktigt att vi ser över olika lagar och bestämmelser i syfte att försöka begränsa brottslighet och meningslös förstörelse. Vi behöver få – eller återfå – värderingar innebärande respekt för andras både liv och egendom. Hemmen och skolan har härvid en avgörande betydelse för att ge våra barn

och ungdomar värderingar innebärande avståndstagande från våld, brottslighet och förstörelse.

Ett problem som upplevs av såväl skola som polis och sociala myndigheter är att vissa föräldrar inte tar tillräckligt ansvar för eller visar erforderligt intresse för sina barn och vad de ägnar sig åt. Problem, som först visar sig i form av skolk eller annan misskötsel av skolgången, leder tyvärr för många av dessa ungdomar till missbruk, skadegörelse och brott av olika slag. Tyvärr har det blivit allt vanligare att minderåriga gör sig skyldiga till skadegörelse och andra brott som drabbar både enskilda och det allmänna. Särskilt gäller det ungdomar med mindre bra förhållande till eller kontakt med sina föräldrar.

Som politiker måste vi fråga oss vad som kan göras för att begränsa ungdomsbrottsligheten och förbättra föräldraansvaret. Hur skall vi få inte bara majoriteten av föräldrarna utan alla föräldrar att ta ansvar för var deras barn uppehåller sig och vad de sysslar med?

Vi kommer då till frågan om föräldrarnas ansvar för de skador som deras barn förorsakar. Det saknas uttryckliga regler om föräldrars skadeståndsansvar. Visserligen anses föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet gentemot underåriga kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar, oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. Men för många föräldrar torde det vara okänt att de har en sådan skadeståndsskyldighet.

Vi motionärer och reservanter anser det angeläget att genom en uttrycklig lagregel inskräpa hos föräldrar och andra vårdnadshavare att de har ett särskilt ansvar för barnens handlande. En sådan regel skulle få den positiva effekten att föräldrar i ökande utsträckning aktivt verkade för att försöka förhindra att deras barn begick brottsliga gärningar.

Förslag om en sådan regel har framlagts av en arbetsgrupp tillsatt av Brotsförebyggande rådet. Den föreslagna regeln innebär att föräldrar och andra som har vårdnaden av underårig skall ansvara för skador som den underåriga vållar. Ansvaret föreslås begränsat till ett femtedels basbelopp, alltså för närvarande knappt 6 000 kr. Detta belopp skall inte kunna täckas av ansvarsförsäkringar, eftersom man enligt arbetsgruppen då inte skulle uppnå den eftersträfvade preventiva effekten. I reservation 1 av centern, moderaterna, folkpartiet och miljöpartiet vill vi i anledning av centerns partimotion samt en folkpartimotion, genom ett tillkännagivande till regeringen uttala det angelägna i att arbetsgruppens förslag snarast framläggs för riksdagen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 liksom till reservation 2 om att det skall klargöras att brottsling inte skall kunna få skadestånd vid exempelvis inbrott, något som Bengt Harding Olson nyss berörde. Jag yrkar vidare bifall till reservation 3 om möjlighet till ideellt skadestånd vid inbrott m.m., en fråga som Ewy Möller talade kring.

Anf. 102 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Miljöpartiet står bakom två av reservationerna i detta betänkande. Den ena är reservation 1 om vårdnadshavarens skadeståndsskyldighet. Martin Olsson har talat om den sakliga bakgrunden till reservationen, varför jag inte skall upprepa den.

Alla goda sätt att få barn och föräldrar samt andra vårdnadshavare att ta ansvar för varandra bör tas till vara och uppmuntras. Ett sådant sätt är att klarlägga föräldrarnas skadeståndsansvar för barnens handlande.

Däremot är jag litet fundersam över de förslag som BRÅs arbetsgrupp har lagt fram. Det är tekniskt genomtänkt, men det tar inte hänsyn till de familjer där föräldrarna faktiskt inte har någon hand med sina barn. Det finns alltså familjer med sådana problem. Barnen gör det ena allvarliga ofoget efter det andra. Ekonomin i en sådan familj kan stjälpas kapitalt, om man varje gång barnet gör något skall betala ett skadestånd på ett par tusen kronor. Jag vill därför framhålla att man i de förslag som vi väntar på måste ta hänsyn sådana fall. Det finns många, särskilt ensamstående mödrar, som ändå är förtvivlade över sin situation.

Jag skall inte upprepa vad Ewy Möller sade om reservation 3. Strävan är att förbättra situationen för brottsoffren. De som råkar ut för stölder och andra brott blir ofta chockade eller upplever sorg och rädsla. Mest av allt talar de om den kränkning de fått utstå.

Ett ideellt skadestånd kan utgöra ett plåster på såren och få dem att känna sig mindre förfördelade. Därför är det viktigt att vi fattar beslut om ett sådant så fort som möjligt. Det finns alltså skäl att påminna om detta ärende och be både utredningen och regeringen att påskynda sitt arbete. Därefter kan ett väl genomtänkt förslag läggas på riksdagens bord.

Jag yrkar således bifall till reservationerna 1 och 3.

Anf. 103 LENNART ANDERSSON (s):

Fru talman! I det betänkande som vi nu debatterar behandlas fem motioner som rör skadeståndsrättsliga frågor. Motionerna berör bl.a. frågor om ideellt skadestånd vid inbrott m.m., utökat skadeståndsansvar för föräldrar när det gäller deras barns handlingar samt ideella skadestånd till våldtäktsoffer m.fl.

Slutligen begärs det i en moderat- och folkpartimotion, vilken för övrigt är en gammal bekant, uttryckliga regler om frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling.

När det gäller motionen om ideellt skadestånd vid inbrott m.m. har regeringen på beställning av riksdagen tillsatt en utredning om översyn av vissa frågor rörande ersättning för ideell skada. De frågor som tas upp i motionen omfattas av direktiven för utredningen, och motionärernas önskemål är därför helt tillgodosett. Utskottet har också avstyrkt bifall till motionen.

När det gäller motionen om föräldrars ansvar för sina barns handlande har en utredning gjorts inom brottsförebyggande rådet. Utredningen har undersökt om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Utredningen överlämnade sina förslag till BRA i februari 1990.

Utredningen anser att föräldrarna kan utnyttjas mer i strävandena att komma till rätta med barns och ungdomars brottslighet och redovisar därför olika förslag som skall stärka föräldraansvaret:

Föräldrar skall till en viss del ha ett skadeståndsansvar för avsiktlig skadegörelse som deras barn över 12 år kan göra sig skyldiga till.

Ansvaret skall begränsas till högst en femtedel av ett basbelopp och bör

gälla vid sidan av den underäriges eget skadeståndsansvar. Regeln innebär att en förälder för en skada som barnet vållat kan få betala upp till 5 940 kr.

Därutöver föreslår utredningen ytterligare en rad åtgärder för att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta större ansvar för sina barn. Utredningens förslag övervägs för närvarande inom BRÅ. I avvaktan härpå anser jag att någon ytterligare riksdagens åtgärd nu inte är påkallad, varför jag yrkar avslag på reservation 1.

Slutligen vill jag säga något om moderat- och folkpartimotionen, som har varit föremål för riksdagens bedömning vid ett flertal tillfällen. Motionen går i korthet ut på att det i skadeståndslagen bör införas en regel av den innebörden att frihet från skadeståndsansvar skall föreligga i förhållande till den brottsling som skadas i samband med sitt utövande av en brottslig handling, som på icke ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt.

Skadeståndslagen innebär att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Skadeståndet kan jämkas under vissa förutsättningar. Enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen gäller att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas om den skadelidande själv uppsåtligen eller av grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. För samtliga skadetyper gäller att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Reglerna om jämkning på grund av medvållande kan vara tillämpliga även i situationer av strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om skadestånd till den som har skadats vid utövandet av brottslig eller annan otillåten handling. I sådana fall blir vanliga skadeståndsrättsliga principer tillämpliga.

Det finns ett rättsfall från högsta domstolen från 1973 som innebär att t.o.m. en obehörig besökare kan – om risken för skada är stor – få skadestånd om han skadas. Fallet avsåg en person som gett sig in på en mörk byggnadsplats för att kasta vatten och fallit ned i ett öppet hisschakt och skadats. De anordningar som avskiljde byggnadsplatsen från gatan var otillräckliga, och hisschaktet hade lämnats öppet vid arbetets slut. Den skadade fick skadestånd från byggnadsentreprenören. Trots att han obehörigen hade gett sig in på byggnadsplatsen ansåg man att hans handlande inte hade "innefattat sådan kränkning av bolaget eller dess rätt som skulle ha kunnat fria bolaget från vårdslösheten". Att den skadade begett sig in på den mörka byggnadsplatsen var emellertid att anse som medvållande till skadan. Entreprenören fick därför svara för två tredjedelar av skadan.

Det här rättsfallet har kommenterats av justitierådet Bertil Bengtsson, som bl.a. har anfört:

"Vad en sådan kränkning skulle gå ut på som befriar från culpaansvar är oklart. Den skadades handlande får i 1973 års fall antas ha utgjort (lindrigt) olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken och då bör väl i varje fall vissa lindriga hemfridsbrott likställas härmed – säkert också tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § brottsbalken). I dessa fall skulle en inkräktare alltså kunna kräva skadestånd. Däremot är det tänkbart att otillåtet inträngande i en byggnad som inte står öppen för allmänheten innebär en

kränkning av avsett slag, vare sig det gäller bostadshus eller annan lokal; här skulle den skadelidande få reda sig utan ersättning. Detsamma måste antas gälla skador i samband med stöldförsök och liknande även om skadan inte inträffar inomhus; en inbrottstjuv som halkar på trappan till en villa där han tänkt ta sig in lär knappast ha rätt till skadestånd även om motsatsen ibland påstås. Förutsättning för att talan skulle ogillas på angiven grund torde emellertid vara att hans brottsliga avsikt klart framgår av omständigheterna.”

Även professor Jan Hellner har i fråga om tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare anfört att något ansvar inte finns i förhållande till dem. Inbrottstjuven får inte skadestånd om han snavar i ett hål i en matta i lägenheten där han har brutit sig in och bryter benet. Hellner tillägger dock att man inte får sätta farliga fallor för tjuvar.

Motionärerna har – om den förändring av skadeståndslagen som de vill ha – sagt att rättsläget genom införandet av en sådan lagregel skulle bli klarare. Jag är inte så säker på det. Gällande rätt innebär ju redan i dag att en person som skadas när han är i färd med att begå brott inte har rätt till skadestånd i de situationer som motionärerna i motionen tar sikte på. Detta får anses klarlagt i doktrinen som jag inte här närmare skall gå in på utan jag hänvisar till vad jag nyss har refererat från professorerna Bengtssons och Hellners skrifter. Ett bifall till motionen skulle vara att slå in öppna dörrar, och det tycker jag att vi inte skall ägna oss åt här i riksdagen. Man kan även uttrycka saken på ett sådant sätt att motionen bygger på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som inte kan anses helt riktig.

Att man mot den här relaterade bakgrunden år efter år envetet motionerar i denna fråga måste ha sin förklaring i att motionsuppslagen tryter hos motionärerna.

Jag vill dock tillägga att det, om det skulle visa sig att rättsutvecklingen går i önskad riktning, kan finnas skäl att ta upp frågan. Men en sådan utveckling har inte visats av motionärerna, och därför vill jag även i år yrka avslag på reservationen och bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Fru talman! Härmed vill jag yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande och avslag på reservationerna.

Anf. 104 MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Det är faktiskt inte första gången som vi här i kammaren och i lagutskottet behandlar vårdnadshavares skadeståndsskyldighet. För några år sedan väcktes det en socialdemokratisk motion med krav som ungefär motsvarar de krav som centern och folkpartiet har ställt. Tyvärr blev det avslag på den motion som väcktes för några år sedan.

Jag tycker att det är viktigt att riksdagen nu upphäver sin tidigare negativa inställning till ett ökat föräldransvar. Vad vi yrkar på i vår reservation är inte att riksdagen skall föregripa BRÅs och regeringens ställningstagande i fråga om den rapport som har lämnats. Vi vill att riksdagen skall uttala en princip om att man understryker det angelägna i att ett förslag till en lagstiftning som ökar föräldrars och andra vårdnadshavares ansvar föreläggs riksdagen. Det bör vi göra även mot bakgrund av den numera alltmer utbredda uppfattningen att det är väsentligt att få ett ökat föräldransvar. Vi tror att

en lagstiftning är ett medel att nå en begränsning av ungdomars brottslighet och skadegörelse.

Anf. 105 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Fru talman! Det är möjligt att uppslagen tryter. Jag har väl aldrig varit riktigt nöjd med antalet motioner som jag har producerat. Det blev inte mer än mellan 30 och 40 senast, och den nu aktuella ingår i den mängden.

Skälet till att jag har tagit upp frågan är inte att det rör sig om en kvantitativ sak utan att det är en mer kvalitativt viktig fråga för allmänheten. Allmänheten är osäker på denna punkt. Jag tycker faktiskt att även Lennart Andersson skulle tillåta sig att vara osäker i detta sammanhang. Dessa rättslärda som åberopas av Lennart Andersson uttrycker sig inte heller med någon exakthet. De använder uttryck som att "det får antas", "bör väl", "det är tänkbart att", "det lär knappast", osv. Man hade kanske hoppats – i varje fall hade väl Lennart Andersson önskat – en större pregnans i uttryckssättet. Det hade byggt under den här uppfattningen. Så jag menar att man är i gott sällskap om man tillåter sig att vara osäker på denna punkt.

Det finns heller inte några rättsfall att åberopa från högsta domstolen. Redan det visar att man borde så att säga klarlägga rättsläget genom en rättsregel, en uttrycklig sådan. Det är angeläget – åtminstone jag tillämpar det i riksdagsdebatterna – att man inte säger samma sak varje gång. Nu är det fjärde gången jag talar. Man har alltså fört in det nya momentet. Det påpekade jag tidigare, men nu preciserar jag det: Det finns ingen rättsgrundsats i den här situationen. Villaägaren-hundägaren har ett strikt ansvar, mycket starkare ansvar än vad den som bryter sig in har. De står på olika nivåer när det gäller att bedöma skadeståndsskyldigheten. Det finns t.o.m. fall som inte handlar om schäferhundar – jag tog ett exempel bara för att det skulle vara tydligt. Det finns fall som handlar om apor som också är en form av hemdjur. Apor bet faktiskt en inkräktare i ett växthus, vilket skadade stövlarna på banditen. Det kostade 385 kr. som apägaren fick stå för. Principiellt var det alltså felaktigt. Ge mig ett besked på denna punkt, Lennart Andersson. Kan jag få reda på om det åtminstone inte finns ett skäl att förtydliga lagen just för dessa fall av strikt ansvar? Det är inte så många som äger apor, det vet jag, men det är en mängd människor som äger hundar, även om inte alla är schäferhundar.

Anf. 106 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Martin Olsson uppehöll sig i sitt anförande hela tiden vid reservationen i detta betänkande som gäller vårdnadshavarens skadeståndsskyldighet. Han påpekade mycket riktigt det angelägna i att föräldrarna tar ett större ansvar för sina barns handlande. Vi delar den uppfattningen från vår partigrupps sida. Då kan man fråga sig vad vi har gjort. Jo, de ledamöter som representerar oss i BRÅs styrelse tog redan i början av 1987 initiativ som ledde fram till att BRÅ tillsatte den utredning som vi nu diskuterar. Utredningen har kommit med konkreta förslag, som nu övervägs av BRÅs styrelse. När utredningen är färdig i början av 1990, kommer centern med en motion i riksdagen och talar om hur angelägna dessa frågor är. Det kan vara ett värde i sig, men jag hade satt ett större pris på den motionen om den

hade kommit ett par år tidigare, i samband med att utredningen inom BRÅ tillsattes. Då hade centern varit mera förutscende än att komma med en motion nu 1990. Men i sak, Martin Olsson, är vi rätt så eniga och skall tillsammans arbeta för att få fram så bra regler som det över huvud taget är möjligt.

Efter Bengt Harding Olsons senaste replik måste jag säga att jag faktiskt trodde att han i år hade ett nytt konkret exempel i år att visa på där den här lagen gällde. Nu fick vi höra att det var samma gamla fall med apor i växthuset, som var en fälla för inbrottstjuven, ett fall som vi har hört många gånger tidigare i denna kammare. Men, Bengt Harding Olson, hur angelägen är en sådan reform som ni föreslår? Hur utnyttjar vi riksdagens tid och kapacitet? Hur många sådana här konkreta fall har förekommit under de senaste fem eller tio åren? Mig veterligt är det ett mycket begränsat antal fall, om det ens är något där det har varit fråga om en villaägare som har fått betala skadestånd till en inbrottstjuv. Det finns faktiskt angelägnare frågor att använda riksdagens tid till.

Visst kan Bengt Harding Olson och jag ha en lång och intellektuell och akademisk diskussion här i riksdagen om lagens utformning, men den kanske vi skall ta ute på en universitetsfakultet i stället. Jag tror att vi kan använda riksdagens tid till mer angelägna uppgifter.

Anf. 107 MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Det är glädjande att vi är ense om detta med ökat föräldraansvar. Jag har inte tagit reda på vilka ledamöter i BRÅs styrelse som har föreslagit vad. Jag vet att centern hela tiden har varit representerad i BRÅs styrelse men har inte hört vad vår ledamot har föreslagit i det ena eller det andra fallet.

Som jag erinrade om fanns det här förslaget faktiskt i en socialdemokratisk motion, som avslogs av er själva för några år sedan. Jag brukar inte referera hur vi diskuterar i utskottet, men jag kan väl erinra om att jag var den ende som uttalade sig litet positivt om den motion, jag föreslog ingen åtgärd, eftersom jag inte fick något stöd. Att vi nu har det här kravet i en stor våldsmotion, om vi nu kan kalla den så, hoppas jag att Lennart Andersson inte har någonting emot. Den motionen skrevs första dagarna i januari. Det är mig okänt ifall BRÅs rapport förelåg då. I varje fall är inte motionen någon efterrapning av BRÅs rapport, utan det var vid bedömningen av vilka åtgärder som skulle behöva vidtas i brottsbekämpande syfte som vi tog med det här kravet.

Var vi skiljer oss åt gäller frågan om man, som vi reseranter föreslår, skall ha ett klart riksdagsuttalande mot bakgrund särskilt av att riksdagen tidigare har uttalat sig mot motsvarande förändring och mot bakgrund av nuvarande utveckling. Vi tycker att det är riktigt att riksdagen gör principiella uttalanden som vägledning för i vilken riktning lagstiftningen skall reformeras.

Anf. 108 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Fru talman! Det är riktigt att jag har tagit upp fallet med aporna i växthuset tidigare. Jag kan hålla med om att det kan vara trist att jag måste ta upp det igen, men skälet är att jag inte fått något svar. Det är dessutom uppenbarligen så att Lennart Andersson har missuppfattat situationen. I det här

fallet var det inte någon fälla. Tvärtom hade växthusägaren satt upp en varningsskylt på växthuset om att aporna efter kl. 18.00 är lösa och bits. Trots det bröt sig vederbörande in och blev biten och trots det fick växthusägaren betala. Nu har Lennart Andersson chansen igen att svara på frågan: Vilka rättsgrundsatser finns det i de fall då det gäller strikt ansvar och inte vållandensvar?

Jag kan inte förstå att man skall behöva negligera denna fråga. Om den nu är så liten, varför är Lennart Andersson och regeringen så rädda för att införa denna lilla lagändring? Vad är det för farligt med det? Vilka olägenheter kan det bli om man för in en paragraf om detta? Det är väl inte prestige?

Jag skall upprepa en sak som jag sagt tidigare men som jag tycker förtjänar att upprepas.

Hovrättsrådet och tillika ledamoten i lagutskottet Allan Ekström har kunnat ändra sig på den här punkten. Han var inte så prestigebunden, utan han kunde säga: Det är nog bättre att göra en lagändring. Andra har samma chans att uttala sig för en ändring.

Vad vi behöver är alltså att andra hjälper till med att avliva den missuppfattning som här råder, så att klarhet kan skapas.

Jag tycker inte att Lennart Andersson skall underskatta antalet fall där man har råkat illa ut. Jag utgår från att Lennart Andersson möter minst lika många människor som jag och att han minst lika många gånger som jag stöter på människor som tar upp sådana här fall. Människor retar sig på att lagen kan vara så infernaliskt dum. Men då skall man kunna säga att den inte längre är det. Man skall kunna säga: Lagen har varit oklar. Men vi har medverkat till en ändring.

Därmed skulle vi slippa smittoeffekten – nämligen detta med att folk i allmänhet tycker att lagen är idiotisk på någon punkt och därför menar, eftersom det ligger nära till att tro det, att lagen är idiotisk på flera punkter.

Jag har tidigare sagt, och jag upprepar det, att det är ett viktigt rättspolitiskt mål att det råder harmoni i lagstiftningen mellan den allmänna rättsuppfattningen och det regelsystem som finns. Det gäller även för Lennart Andersson och rimligen också för regeringen!

Anf. 109 ELISABETH PERSSON (vpk):

Fru talman! Kvinnomisshandel och våldtäkt är två av de former i vilka det sexualiserade våldet uppträder i vårt samhälle.

Att kvinnomisshandel är ett samhällsproblem – alltså inte enbart ett individuellt problem – har erkänts först under de senaste 10–15 åren. Under denna tid har lagstiftningen ändrats till förmån för offren. Men fortfarande präglas många attityder och lagar av en patriarkalisk kvinnosyn. Att män misshandlar kvinnor eller att kvinnor våldtas förekommer fortfarande ofta. Varje år dörs väldigt många kvinnor till följd av långvarig misshandel.

Men många kvinnor är, av olika skäl, obenägne att anmäla att de har blivit misshandlade. Hälften av alla anmälningar försvinner dessutom på vägen i väntan på åtal och dom.

En viktig orsak härtill är att man fortfarande, uttalat eller förstuckt, lägger skulden till misshandeln på kvinnan: Genom att bete sig på ett visst sätt,

på fel sätt, har kvinnan utlöst mannens berättigade vrede och våldshandlingar. Detta vet kvinnorna, medvetet eller omedvetet.

En andra orsak är att en anmälan från utsatta kvinnor ofta blir ifrågasatt. "Det var väl inte så farligt" skulle kunna stå som rubrik när det gäller det bemötande som många kvinnor får hos polisen eller andra myndigheter. Att våga komma igen med en anmälan och kräva att bli trodd på sitt ord om man tidigare har beskyllts för överdrifter kan vara en omöjlighet för en kvinna med knäckt självförtroende.

En tredje orsak som bidrar till att dölja omfånget av kvinnomisshandeln är obenägenheten att tro att verkligheten faktiskt ser ut som den gör, att det "verkligt är så illa". Många kvinnor som uppsöker sjukvården för att få sina skador behandlade möter inte det inkännande som skulle kunna bryta deras skyddsbarriärer. Kvinnorna uppger många gånger andra orsaker än de verkliga, dvs. misshandel, till sina skador och blir i *dessa fall "trodda"*.

Så länge man vägrar att se våldet mot kvinnor som en del av en manlig maktstruktur och därmed som det yttersta uttrycket för ett kvinnoförakt bidrar man till att detta uppfattas som ett individuellt problem. Dessutom stämplar man det kvinnliga könet som medansvarigt.

Genom att i lagar och i rättsskipning samt i attityder och i politiska ställningstaganden ta avstånd från våld mot kvinnor tar man också ställning mot det patriarkaliska samhället och mot kvinnoförtrycket.

Därför är det mycket viktigt att ett enhälligt lagutskott står bakom skrivningarna i betänkandet, vilka har föranletts av en motion från oss i vpk där vi begär ett större skadestånd till våldtagna eller misshandlade kvinnor.

Lagen om besöksförbud var ett betydelsefullt steg i rätt riktning mot ett jämlikt och bättre samhälle, både som ett erkännande av de misshandlade och förföljda kvinnornas svåra situation och som ett samhälleligt fördömande av de våldförande männen. Trots detta är det många kvinnor som tvingas leva under ständigt hot och i skräck, därför att de inte kan värja sig och sina barn mot en våldsverkare.

Fru talman! En kvinna som har misshandlats eller som har blivit våldtagen har inte enbart blivit utsatt för fysiskt våld. Många gånger är de psykiska skador som kvinnan drabbas av i samband med en misshandel eller en våldtäkt så djupgående att de, obearbetade eller obehandlade, kan bli kvar under resten av livet.

Samhällets ansvar är inte slut i och med att en gärningsman blir dömd. Offren måste få hjälp, men inte bara med de fysiska skadorna.

Hur denna hjälp skall se ut varierar naturligtvis från fall till fall, och den måste utformas i samråd med de enskilda kvinnorna.

Först och främst gäller dock att kvinnorna aktivt erbjuds hjälp och att man presenterar olika förslag till hjälpinsatser för dem. Alla har inte möjlighet att själva ställa krav.

Mycket av den hjälp som en utsatt kvinna behöver kostar pengar på det ena eller det andra sättet. Det kan röra sig om att det behövs psykoterapi eller långvarig sjukskrivning eller om att man måste bryta upp från den gamla miljön, byta arbete och bostad osv.

Det skadestånd som i dag tilldöms en misshandlad eller våldtagen kvinna är dels ett uttryck för hur samhället värderar hennes lidande, dels ofta den

ram inom vilken hon har möjlighet att förändra sitt liv. Skadeståndet har alltså två funktioner: att vara en symbolisk ersättning och en ekonomisk hjälp.

I vår motion 1989/90:L619 kräver vi i vpk att ett högre skadestånd skall utdömas till kvinnor som har utsatts för våldtäkt eller misshandel. Det skadestånd som i dag utdöms är inte på långa vägar tillräckligt för att ge kvinnan möjlighet att åstadkomma en förändring av sin livssituation. Naturligtvis inser vi att ett höjt skadestånd i sig inte innebär att våldtäkter eller kvinnomisshandel upphör. Så väl är det självfallet inte. Men genom ett kraftigt höjt skadestånd ger rättssamhället ett mycket viktigt budskap såväl till den misshandlade eller våldtagna kvinnan som till den dömda mannen och till människor i allmänhet, nämligen att samhället står på de utsatta kvinnornas sida och att det sexualiserade våldet fördöms och är absolut oacceptabelt.

Lagen och rättsapparaten klarar inte av att ta hand om problemet med män som slår eller våldför sig på kvinnor, dvs. det av män utförda sexualiserade våldet.

Några sifferexempel: Av 8 000 anmälda kvinnomisshandelsfall leder ungefär en fjärdedel, dvs. 2 000, till fällande dom. Men de flesta av de dömda männen är ute igen efter några månader. Mörkertalet för kvinnomisshandel beräknas vara minst tre gånger så stort som antalet gjorda anmälningar.

Vad beträffar anmälda våldtäktsfall är det endast cirka en tredjedel som klaras upp.

Det är synnerligen tillfredsställande att ett enigt utskott har ställt sig bakom vår motion där vi i vpk begär ett högre skadestånd till misshandlade eller våldtagna kvinnor.

Utskottet har, i och med tillstyrkandet av motionen, tydligt markerat att vårt samhälle och vår kultur bestämt tar avstånd från den råaste form av kvinnoförtryck som existerar: det sexualiserade våldet.

I all anspråkslöshet är detta ett av de viktigaste besluten i denna kammare när det gäller jämlikhet.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Med detta anförande – under vilket tredje vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – var överläggningen avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

14 § Vissa fastighetsrättsliga frågor

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:LU26 Vissa fastighetsrättsliga frågor.

Anf. 110 CARL G NILSSON (m):

Herr talman! Lagutskottets ordförande Rolf Dahlberg har bett mig att yrka bifall till reservationerna 2 och 3 till detta betänkande, och jag ber härmed att få göra detta. Jag gör det gärna, framför allt beträffande reservation

2, då den är ett resultat av en motion som jag och Ingvar Eriksson har väckt angående arrendelagstiftningen.

Arrende som bruksform är en mycket vanlig och mycket viktig form av jordbruksdrift. Den är viktig för dem som önskar nyetablera sig och som inte har tillräckligt med kapital för att köpa en egen gård från början. Den är också viktig för dem som vill utöka sitt redan befintliga jordbruk, som vill strukturera om och som vill rationalisera. Därför är det nödvändigt med en väl fungerande arrendemarknad, med ett utbud av arrenden, som är avsedda att bli en fast och långsiktig avtalsform.

Nu har det emellertid genom tiderna gjorts ganska många ändringar i arrendelagstiftningen, och alla de ändringarna har skett åt det ena hållet, dvs. mot förbättringar för arrendatorns situation och motsvarande försämringar för jordägarens situation. Det har gällt arrendatorns besittningsskydd, som hela tiden har förstärkts och som numera också kan nedärvas till arrendatorns efterkommande. Det har gällt arrendatorns förköpsrätt, dvs. rätten att gå in och kräva förköp i den mån fastigheten kommer ut på marknaden.

Det har allra senast gällt beslutet om friköpsrätt för s.k. historiska arrenden som fattades här i kammaren för mindre än ett år sedan. Jag hade i den debatten plikten att säga att den lagstiftningen var ett skamgrepp mot Sveriges jordägare och ett sabotage mot Sveriges jordarrendatorer, därför att de ville själva inte ha denna lagstiftning.

Detta har inneburit att det har uppstått stor tveksamhet från många jordägares sida till att över huvud taget arrendera ut sina gårdar. Det har på många håll vänts till en klar ovilja att arrendera ut i de former som arrenden skall vara, dvs. långsiktiga, fasta och stabila arrendekontrakt. I stället har arrendeformerna tagit sig andra vägar. Man arrenderar ut på mycket kort tid. Man arrenderar ut jord för sig och hyr ut bostad för sig. Man gör alltså allt för att kringgå de arrendeformer som innebär detta mycket starka skydd för arrendatorerna.

Detta har varit och är till skada för båda parter intressen i den samverkan som ett arrendeförhållande utgör. Ett långt, stabilt arrendeförhållande är nämligen till nytta för båda parter. Jordägaren vet att han har en arrendator som känner att han sitter trygg. En sådan arrendator har också vilja och möjlighet att satsa på, investera i och kosta på sitt arrendeställe.

När vi nu under de kommande veckorna skall avreglera jordbruket över huvud taget, finns det ännu större skäl att också titta på arrendelagstiftningen. Från moderat håll säger vi ofta att det är minst lika viktigt att de lagar, förordningar och regleringar som omger jordbruket, som jordförvärvslagstiftning och skattelagstiftning, blir till samma fördel för jordbruksnäringsen som själva jordbrukspolitikerna i stort är. Det är en självklarhet att det skall råda avtalsfrihet också på detta område.

Ett arrendeavtal varom båda parter är överens skall vara gällande. Så är det alltså inte i dag, då arrendelagstiftningen i många fall tar över det som parterna har varit och är överens om.

Därför, herr talman, ber att jag att få yrka bifall speciellt till reservation nr 2 men också till reservation nr 3.

Anf. 111 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! Vi behandlar nu laguskottets betänkande 1989/90:LU26, och jag kommer i mitt anförande att ta upp ett bifallsyrkande till reservationerna 1 och 2.

Flerägande av skogsmark bl.a genom dödsbon och samägande leder inte sällan till problem vid fastigheternas förvaltning. Det kan exempelvis vara svårt för delägarna att få till stånd snabba beslut, som behövs för rationell skötsel. Om delägarna inbördes är oense kan förvaltningsbeslut helt enkelt inte fattas.

Men oenighet mellan delägarna i ett dödsbo eller en samägarkrets orsakar inte enbart ägarna problem utan åsamkar även myndigheterna stora problem – det är ju de som skall utöva tillsyn över hur fastigheten sköts. Det går t.ex. inte att på ett rationellt sätt ingå överenskommelse med delägarna. I stället måste myndigheterna tillgripa den omständliga metoden med föreläggande, som måste riktas till var och en.

Det är inte heller ovanligt att en hel bygds överlevnad hänger på att ett dödsbo medger försäljning av sin fastighet på ett sådant sätt att det skapar en förvärvskälla för ett annat hushåll som annars inte skulle kunna få ett stabilt försörjningsutrymme just i den bygden.

Därför måste möjligheter, dvs. glesbygdens resurser, kunna tas till vara av människor som vill bruka jord och skog och som vill verka för att bygden utvecklas – ett förhållande som på allt sätt måste underlättas. Varje enskild fastighet är viktig, särskilt i glesbygden, för service och socialt liv. Sambandet mellan ägande, brukande och boende kan inte nog poängteras, anser vi i folkpartiet.

När därför riksdagen 1988 beslöt om nya regler för dödsboägda och samägda jordbruksfastigheter, för att komma till rätta med några av de praktiskt olägenheter som jag här har nämnt, var det ett steg i rätt riktning. Genom ändring av ärvdabalken infördes en skyldighet för dödsbon att avveckla jordbruksfastigheten inom fyra år. En lagändring infördes också om förvaltning av vissa samägda fastigheter.

Folkpartiet var och är fortfarande inte helt nöjt med riksdagens beslut, utan vi ville gå längre. Vi ville göra mer. För det saknades insikt hos socialdemokrater och även hos moderater. Det gäller särskilt på två punkter: dels anser vi att ett dödsbo under avvecklingstiden skall företrädas av en ställföreträdare, dels att lagen om förvaltning av vissa samägda jordbruksfastigheter bör göras tillämplig redan då två personer, som inte är gifta med varandra eller sambor, gemensamt äger en jordbruksfastighet.

Skälen till detta är flera. Eftersom vi är väl underrättade om att flerägande av t.ex. skogsmark är problematiskt, skulle möjligheten att utse en företrädare underlätta förvaltningen. Enligt den statliga dödsboutsutredningen ägdes i slutet av 70-talet 10 % av alla jordbruksfastigheter helt eller delvis av dödsbon. Vi anser fortfarande att avvecklingen skulle underlättas om ett dödsbo redan under avvecklingstiden utsåg en ställföreträdare. Dödsboägandet är vanligast förekommande i det typiska skogslänet, och ett sådant skogslän representerar jag här i dag. I t.ex. Kopparbergs län innehas var femte jordbruksfastighet helt eller delvis av dödsbon.

Även då det gäller den andra frågan, om ställföreträdare i de fall en fastig-

het ägs av två personer som inte är gifta med varandra eller sambor, anser vi att en person bör utses att vara ställföreträdare. I den statliga utredning som jag tidigare har nämnt, Dödsboäggande och samägande från 1987, har den här frågan noga undersökts. Av utredningen framgår det att av totalt 322 300 fastigheter innehas 78,1 % av en enda ägare, men ca 47 000 fastigheter, dvs. omkring 15 %, av två ägare. Sammanfattningsvis kommer man fram till att antalet fastigheter som ägs med samäganderätt av två personer i realiteten ändå är fler än de som framgår av det framtagna materialet. Det är svårt att ange hur stort det okända antalet kan vara. I utredningen konstateras att det övervägande antalet samäganderätter är de tvåägda fastigheterna och att ägandet av dessa domineras av makar eller samboendepar.

Folkpartiet anser dock att det är väsentligt, för att underlätta ett rationellt brukande, för en bygds överlevnad och för kontakter med myndigheter, att en person är ställföreträdare för fastigheten i de fall ägarna inte är gifta eller sambor. Detta är särskilt viktigt i de norrländska glesbygderna, där t.ex. syskon övertagit en fastighet. Den ene av syskonen kan vara bosatt långt i från brukningsenheten. Därigenom försvåras den rationella hanteringen. Oaktat – som utskottet säger – att vår folkpartimotion skulle ha en begränsad räckvidd, kan den vara nog så verkningsfull i de enskilda fallen och i de enskilda byarna, enligt vårt förmenande.

Svårigheten att förvalta en fastighet ökar med fler delägare. Det finns många avskräckande exempel på fastigheter som har drabbats av ineffektiv förvaltning och som ägs av två personer som inte är gifta. Folkpartiet anser att lagen bör ändras i den riktning jag här har framfört. Jag yrkar därför bifall till reservation 1 till lagutskottets betänkande.

Herr talman! I samma betänkande behandlas en moderatmotion med yrkande om att arrendelagstiftningen bör ses över för att åstadkomma en bättre balans mellan jordägare och arrendatorer. Föregående talare har yrkat bifall till reservationen avseende denna motion.

Hösten 1989 behandlades arrendelagstiftningen och friköpsrätten av historiska arrenden ingående i riksdagen. Även då förelåg en nära nog likadan motion om översyn av arrendelagstiftningen. Den var också föremål för en ingående remissbehandling. Redan då krävde vi i folkpartiet i vår reservation till betänkandet en översyn av lagstiftningen. Tyvärr fick vi ingen med oss på den reservationen – inte ens den moderata riksdagsgruppen.

Onekligen har arrendeinstitutionen stor betydelse för det svenska jordbruket. Fastän det har skett stora förändringar på senare år inom jordbrukets område, kommer, som det tidigare sagts från talarstolen, jordbruket att stå inför mycket stora förändringar de kommande åren. Arrendeinstitutet kommer definitivt att behövas, men med fastare och mer långsiktigt klara regler.

Eftersom 43 % av den svenska åkerjorden är arrenderad och över hälften av alla jordbruksföretag är beroende av arrenden i någon form, måste helt enkelt ett förtroendefullt samarbete etableras mellan arrendatorer och jordägare. Många jordägare är för resten själva arrendatorer.

Enligt folkpartiets åsikt är det viktigt att arrendelagstiftningen reellt står i samklang med den jordbrukspolitiska målsättningen. Därför behövs klara spelregler. Vi vet att gällande arrenderegler ibland har en mindre lämplig

utformning. Reglerna om arrendatorers värdnadsskyldighet behöver t.ex. preciseras och detsamma gäller huruvida nuvarande regler för besittningsskydd har tillfredsställande utformning, och det gäller även arrendavtalets längd.

Hänsyn måste enligt vårt förmenande alltid tas till målsättningen att det skall råda balans mellan parterna på arrendemarknaden. Ett arrende förutsätter båda parterers samtycke och intressegemenskap för att även det jordbrukspolitiska effektivitetsmålet skall tillgodoses.

Vid riksdagsbehandlingen hösten 1989 enades riksdagen om ett tillkännagivande angående en utredning om skydd för investeringar i arrendestället, vilket i och för sig är bra. Men då tycker jag att socialdemokraterna borde ta steget fullt ut och även tillstyrka en översyn av hela arrendelagstiftningen. Vad finns det för skäl att tveka? Osäkerhet råder nu om arrenden och om framtiden för arrendeinstitutet.

Vid den tidigare nämnda remissbehandlingen kring friköp av historiska arrenden anslöt sig flera remissinstanser till kravet om översyn av arrendelagstiftningen, bl. a. domänverket, stiftsnämnderna i Linköping, Uppsala och Växjö, Sveriges jordägareförbund m.fl. Lyssna på dem, Owe Andréasson!

Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2 och i övrigt till det som står i betänkandets hemställan.

Anf. 112 OWE ANDRÉASSON (s):

Herr talman! I lagutskottets betänkande 1989/90:26 har utskottet behandlat fyra motioner. Dessa anknyter till vissa fastighetsrättsliga frågor. Den första motionen berör frågor om ställföreträdare för dödsbon och samägda jordbruksfastigheter. Motioner av liknande slag har behandlats av utskottet och riksdagen vid några tidigare tillfällen. I en annan motion begärs en översyn av arrendelagstiftningen. Även i denna fråga har en motion tidigare varit föremål för riksdagens prövning, så sent som för några månader sedan. Villande lagfart samt utlännings rätt att få köpa fast egendom i Sverige ingår också i detta betänkande.

Motioner som berör dödsbo- och samägda jordbruksfastigheter har, som tidigare nämnts, varit föremål för riksdagens ställningstagande. Förslaget i den nu aktuella motionen liksom i tidigare motioner innebär att dödsbon som innehar jordbruksfastigheter under avvecklingstiden skall vara skyldiga att ha en ställföreträdare, vidare att lagen om förvaltning av vissa samägda jordbruksfastigheter ändras så att den blir tillämplig även när en jordbruksfastighet innehas med samägande av två personer som varken är gifta med varandra eller sambor.

Första gången motionen presenterades var i samband med ett regeringsförslag som syftade till att minska de olägenheter som uppkommer när jordbruksfastigheter innehas av dödsbon eller av flera personer med samäganderätt. Våren 1989 återkom samma motionsyrkande till riksdagen. Nu skall vi här i kammaren på nytt ta ställning i samma fråga.

Riksdagen har med stor majoritet vid två tidigare tillfällen avslagit motionsyrkandena. Då det inte framkommit något nytt efter hösten 1988, när utskottets majoritet ställde sig bakom lagstiftningen om förvaltning av döds-

boägda och samägda jordbruksfastigheter, finns det ingen anledning att frångå riksdagens tidigare ställningstagande. Som upplysning kan nämnas att lagstiftningen på detta område är ny och har varit tillämplig sedan den 1 juli 1989. Det är rimligt att man får erfarenhet av lagstiftningen, innan eventuella ändringar i lagtexten genomförs.

I motionen om att ändra i lagen om vilande lagfart framhålles att det i dag förekommer fall där lagfartsansökan varit vilande mycket länge, i bland i flera decennier. Från utskottets sida menar man att de nuvarande bestämmelserna för vilande lagfart inte inneburit några påtagliga problem.

Att, som motionären påstår, en lagfartsansökan i enstaka fall varit vilande en längre tid, kan ha sina orsaker i andra förhållanden än just brister i lagstiftningen. Utskottet är därför i nuläget inte berett att skärpa reglerna när det gäller vilande lagfart.

Den tredje motionen som tas upp i detta betänkande gäller arrendelagstiftningen. Från motionärernas sida menar man att ändringar i arrendelagstiftningen som har beslutats under de senare åren medfört att balansen mellan jordägare och arrendatorer allvarligt har rubbats. Med anledning av detta påstående begär man att en utredning tillsätts med uppgift att föreslå förändringar i lagstiftningen.

En motion i samma syfte behandlade riksdagen den 30 november 1989. Utskottet ansåg vid detta tillfälle att den lagstiftning vi har på arrendeområdet fyller högt ställda krav på båda parter. Någon ny utredning eller översyn var därför enligt utskottet för dagen inte påkallad. Det som utskottet anförde för snart ett halvår sedan äger alltjämt giltighet, anser utskottets majoritet.

Den sista motionen i detta betänkande gäller utlännings rätt att köpa fast egendom i Sverige. I motionen yrkas att förvärvstillstånd vid förvärv av fast egendom utanför militära skyddsområden skall slopas för medborgare i de nordiska länderna och i länder som ingår i EG.

När det gäller utländska medborgares köp av fritidsfastigheter i vårt land har man i tidigare motioner under ett antal år yrkat att reglerna skall skärpas för dessa fastighetsförvärv. I den nu aktuella motionen går man i motsatt riktning och yrkar på ett slopande av förvärvstillståndet.

På förslag från lagutskottet har riksdagen avslagit dessa tidigare motioner. Även den i dag aktuella motionen bör avslås, enligt majoritetens förslag.

I detta sammanhang bör påpekas att Nordiska rådet rekommenderat nordiska ministerrådet att utreda möjligheterna för nordiska medborgare att förvärva fast egendom för bostadsändamål i hela Norden. Sverige arbetar dessutom aktivt inom EFTA med förhandlingar som har till syfte att få ett närmare samarbete med EG. Om resultatet blir ett europeiskt ekonomiskt samarbete där EFTA är med, kan det inte uteslutas att reglerna om utländska medborgares rätt att förvärva fast egendom i Sverige kan bli förändrade.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 113 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! Ove Andréasson har givit en beskrivning av motionerna och tidpunkten för deras avlämnande. Allt det är korrekt, men jag sade redan i

mitt första anförande att folkpartiet inte är nöjt med behandlingen av motionerna om dödsboäggande och samägande.

Beslutet om att dödsbon skulle avvecklas inom fyra år har väl i och för sig gjort livet litet lättare för de människor som blir kvar i skogsbygderna. Men de som flyttar tar inte konsekvenserna av sin utflyttning, och priset blir högt både för dem som stannar kvar och för nationen. Därför skulle mycket vara vunnet, om man kunde förenkla proceduren genom att utse en ställföreträdare.

Jag tror att Ove Andréasson inte har upplevt problematiken i skogsbygderna. Den är säkert ganska okänd för honom och kanske också för många andra socialdemokrater, men här handlar det om ett stort problem.

Med tanke på jordbrukets framtid finns det alla skäl, tycker jag, att se över arrendelagstiftningen, så att det blir balans mellan jordägare och arrendatorer. Utskottet säger i betänkandet att frågan nyligen har behandlats, men den kommer att vara lika aktuell för vår del ända tills det kommer till stånd en utredning. Jag tycker att försvaret från majoritetens sida var svagt på den här punkten.

Anf. 114 CARL G NILSSON (m):

Herr talman! När det gäller reservation 3 gjorde jag inte mera än att yrka bifall till den. Här är det helt enkelt på det sättet att av samma skäl som många svenskar vill kunna köpa sig en fast egendom, framför allt i Europa, tycker jag att vi också måste låta medborgarna därifrån etablera sig i vårt land och få möjlighet att köpa sitt eget ställe här.

Vad beträffar arrendelagstiftningen har den mycket väsentliga skillnaden uppstått sedan vi diskuterade frågan i november att nu föreligger en proposition om den framtida jordbrukspolitiken, där det föreslås långtgående förändringar och avregleringar på det jordbrukspolitiska området. Det är väl ett mycket starkt skäl att gå vidare även med de kringliggande lagstiftningarna som berör jordbrukets intressen.

Anf. 115 OWE ANDRÉASSON (s):

Herr talman! Ulla Orring säger att människorna uppe i Norrland inte tar sitt ansvar. Det kan jag inte vare sig bekräfta eller dementera. Jag förstår att detta är en viktig fråga för folkpartiet. Det är tredje gången vi diskuterar frågan i riksdagen, och såvitt jag vet har vi inte haft några problem eller några uppvaktningar vare sig per brev eller telefon av de människor som är berörda av lagstiftningen. Ulla Orring kanske kan ge oss exempel på vilka det är fråga om, och vi kan då prata med dem om det nu är så att de har problem. Vi får väl om det skulle gå så långt ändra lagstiftningen, men jag betvivlar att det blir aktuellt i detta fall.

När det gäller arrendefrågorna kan man väl säga att klimatet mellan jordägare och arrendatorer i dag är relativt bra. Här finns naturligtvis undantag, och man kan säga att dessa undantag är skräckexempel.

Jag kan förstå att Carl G Nilsson, som är lantbrukare och jordägare och en duktig sådan, i detta fall tar parti för jordägarna. Även hans medmotionär är ju jordägare, och jag har alltså förståelse för att de agerar på det sättet.

Vi som inte är vare sig jordägare eller arrendatorer och kan tala med båda

parter, har nog upplevt det som att arrendelagstiftningen är till fördel för jordägarna och inte för arrendatorerna. Därför vill vi gå vidare på den vägen, så som vi gjorde i slutet av förra året när vi här i riksdagen fattade beslut om en friköpsrätt för historiska arrenden. Vi fick ju vid det tillfället när det gäller investeringsfrågan en majoritet för förslaget. Man arbetar därför nu med denna fråga i departementet.

Anf. 116 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! Detta är ett problem. Owe Andréasson. Det är fråga om att människor flyttar och inte tar sitt ansvar för den enskilda bygden – det är där problemet finns. Det finns ett otal fastigheter med samägande och dödsboägande. Om man för dessa fastigheter fick utse en förvaltare, en företrädare som kunde ta ansvar för att effektivt sköta dem och även sköta förhandlingar med myndigheter, då skulle det underlätta förvaltningen för fastigheterna och vara till stort gagn för bygden. Jag rekommenderar Owe Andréasson en studieresa upp till dessa bygder så att han kan se hur det ser ut på många ställen.

Jag nämnde i mitt anförande att var femte jordbruksfastighet i Kopparbergs län helt eller delvis innehåller dödsbon. Det är inte svårt att förstå att problemen blir stora om man skall ha att göra med flera ställföreträdare. Vi har nu fått en lagstiftning som medger att dödsbon kan avvecklas inom fyra år, men även under den tiden kan det ju uppstå problem.

Jag tror att Owe Andréasson inte riktigt kan förstå den här problematiken och att det är därför han är så oförstående. För min del är det ganska klart vad som är problemet.

Anf. 117 CARL G NILSSON (m):

Herr talman! Jag håller med Owe Andréasson om att förhållandet mellan arrendatorer och jordägare i de allra flesta fall är mycket bra. De fall som vi har hört talas om då det har gnisslat är undantag.

Det är emellertid inte dessa personer jag talar om, utan jag talar om de personer som skulle vilja bli arrendatorer men inte kan bli det därför att det inte finns ett utbud av arrendeställen. Det finns, Owe Andréasson, ett stort antal jordägare som tvekar eller, som jag sade tidigare, hyser en direkt ovilja mot att arrendera ut sina gårdar på långa, fasta arrendekontrakt. De arrenderar i stället ut dem på korta perioder och konstiga villkor.

Vad vi vill ha, och vad som är till nytta för båda parter, är långa, fasta kontrakt. Och sådana är det ont om på grund av att vi har en arrendelagstiftning, som leder till att många jordägare tvekar eller inte vill arrendera ut sina gårdar. Det är dessa arrendatorer jag talar för, de som skulle vilja vara arrendatorer på dessa gårdar på sådana kontrakt.

Anf. 118 OWE ANDRÉASSON (s):

Herr talman! Ulla Orring säger att Owe Andréasson inte förstår dessa problem. Jag kan då bara säga att jag i så fall delar detta problem med de andra som ingår i majoriteten. Jag är alltså inte ensam om det.

Om det nu är så många som har det så besvärligt där uppe, skulle jag vilja rekommendera Ulla Orring att hon säger till dem att ta kontakt med lagut-

skottets representanter och prata med oss. Då får vi väl se hur många vi får ta kontakt med. Problemet är kanske inte så stort som Ulla Orring vill göra gällande.

Jag kan hålla med om att det kan ha sina problem att arrendera ut sin jord när det gäller lagstiftningen. Något som enligt min mening i framtiden kommer att bli ett mycket stort problem för det svenska jordbruket är jordförvärvslagstiftningen, som Carl G Nilsson också i sitt anförande nämnde. Där borde Carl G Nilsson och jag hjälpas åt att se till att den lagstiftning vi har ändras.

Man har när det gäller jordförvärvslagen nu nästan tagit bort prisprövningen. Tidigare var det ju avkastningsvärdet som gällde, nu är det i stället marknadsvärdet. Man kan i dag se att det finns jordbruk som säljs till höga priser. Taxeringsvärdet kan ligga på strax över 200 000 kr. Man kan ha räknat ut marknadsvärdet till 800 000 kr., och man säljer sedan gården för 2,5 milj. kr. Det finns i närheten av storstadsområdena flera exempel på detta. Jag skulle vilja se hur stor arrende avgiften i dessa fall skulle bli och vilka som skulle kunna ta ett sådant arrendeställe. Inte ens de yngre jordbrukare jag känner till som gärna vill arrendera en gård har möjlighet till detta. Arrendeavgifterna gör att de backar.

Anf. 119 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! Det är inte alltid så att majoriteten har rätt, Owe Andréasson. Majoriteten kan vara illa underrättad och fatta beslut på felaktiga premisser. Det finns ingen majoritet uppe i de norrländska skogsbygderna, utan där finns endast minoriteter. I en sådan här fråga skall man enligt min uppfattning även tillgodose minoritetens behov och krav.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

15 § Sakrättsliga frågor

Föredrogs
laguskottets betänkande
1989/90:LU27 Sakrättsliga frågor.

Anf. 120 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Laguskottets betänkande handlar om olika juridiska principer inom den centrala civilrättens område.

Om man köper en sak eller – mera formellt uttryckt – om man ingår ett köpeavtal, förvärvar man då full äganderätt till saken i och med avtalet (avtalsprincipen), eller krävs det härutöver att man får saken i sin besittning (traditionsprincipen)? Frågan är av betydelse, inte för relationen säljaren och köparen emellan utan för köparens förhållande till utomstående, till tredje man. När stiftas med andra ord sakrätt enligt svensk rätt?

Svaret är att vi i Sverige sedan förra hälften av 1800-talet omfattar traditionsprincipen. Förvärv av äganderätt skall markeras på något för en utom-

stående uppfattbart yttre sätt. Förvärvet skall erhålla publicitet, och så sker genom att köpeobjektet överlämnas till köparen, då så är möjligt. Den anses som ägare som har besittningen till saken; detta är den svenska ståndpunkten.

Just denna grundsats – erkännandet av besittningens betydelse – ligger för övrigt, i enlighet med vad som påpekas i betänkandet, till grund för bl.a. hela utsökningsrätten. Det kan vara förtjänt av att påpekas.

Som jag framhöll då ämnet var föremål för kammarens uppmärksamhet i november 1987 har det skrivits ett mycket stort antal lärda böcker och artiklar om stiftandet av sakrätt, senast i Svensk Juristtidning 1988 s. 224. Vår tids kanske mest framstående jurist, professorn och justitierådet Hjalmar Karlgren, har i avhandlingen Säkerhetsöverlåtelse betecknat den svenska ordningen som en vis sådan, med hänvisning till att det hos oss förekommer samma regler för omsättningsköp, säkerhetsköp och pantsättning, något som för övrigt – utöver löseöreköpslagens tillämpningsområde – följer av 10 och 22 §§ skuldebrevslagen. Det är då stiftandet av panträtt och fullbordandet av köp så att säga kommer i otakt med varandra som de värsta juridiska bekymren uppstår. Karlgren är en varm anhängare av traditionsprincipen.

Härutöver nöjer jag mig med påpekandet att lagberedningen i sitt för omkring 15 år sedan framlagda betänkande Utsökningsrätt XIII föreslog befästandet av traditionsprincipen i en särskild lagregel, så lydande:

”Överlåtelse av lösöre blir gällande mot överlåtarens borgenärer, när egendomen har kommit i förvärvarens besittning.

Har förvärvaren fått i besittning konossement eller sådan handling att överlåtaren icke utan dess företeende kan förfoga över egendomen, är det tillfyllest.

När egendomen eljest innehas av tredje man, är tillfyllest att överlåtaren eller förvärvaren har underrättat tredje mannen.”

Denna deklaration till förmån för traditionsprincipen vann allmän anslutning vid remissbehandlingen. Det förtjänar att särskilt framhållas att rättslaget sålunda befunnits tillfredsställande för bara drygt 15 år sedan.

Det finns emellertid personer som förespråkar att vi nu skall överge troheten mot vår fast rotade rättsedvänja till förmån för avtalsprincipen. Man hänvisar till det faktum att den som i strid med den förnuftiga ömsesidighetsprincipen betalar i förskott löper risk att inte få saken utlämnad till sig och därtill att nya finansieringsformer inte går att förena med traditionsprincipen. På grund därav skulle vi sålunda byta system. Motionen L902 är ett uttryck härför.

Utskottet är glädjande nog enigt i sitt avvisande av en sådan tanke, en enighet som kan väntas bli upprepad i det betänkande rörande ny köplag och ny konsumentköplag som snart kommer att ligga på riksdagens bord. Traditionsprincipen ligger fast som fundament inom civilrätten; den utgör del av vår egen rättsordning. Detta hindrar självfallet inte att man är redo att, på sätt som redan skett, göra undantag från principen i de speciella fall då så är befogat med hänsyn till utvecklingen. Ingen princip är ju enligt livets regel utan undantag. I många fall möts därför förespråkarna för principiellt oförenliga ståndpunkter någonstans på planens mittfält, för att låna en bild från idrottsvärlden.

En sådan situation kan hänföras till lösöreköplagen. Det är på denna enda punkt som utskottet ej är enigt. I den borgerliga reservationen nr 1 begär vi uttryckligen, att man prövar vilka möjligheter som står till buds i fråga om att modernisera lösöreköplagen. Här är det förskottssituationen, särskilt för konsumentköpens del, som är i blickpunkten. Min lärde kollega Bengt Harding Olson kommer att beröra saken ytterligare. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Samband med den nu avhandlade situationen har frågan om godtrosvärv. Även här slåss två principer om herraväldet, vindikationsprincipen och extinktionsprincipen. Situationen är då den att en person, C, förvärvat en sak av någon som inte hade rätt att förfoga över saken, B. Den rätte ägaren, A, vill ha saken tillbaka av C. Får han det? är frågan. Att märka är att B kan inneha saken med eller mot A:s vilja. Man måste alltså till en början skilja mellan två sinsemellan olika typfall, vilket ej alltid sker.

I svensk rätt vinner C över A; om C varit i god tro då han fick besittningen till saken av B. I några motioner uttalas nu kritik över den svenska ståndpunkten med hänvisning bl.a. till förhållandena utomlands. Gång på gång möter jag, herr talman, den uppfattningen att vi i Sverige är unika och extrema i vårt skydd av godtrosvärvaren C. Uppfattningen är oriktig men seglivad.

Åtskilliga rättsordningar, ja merparten, erkänner godtrosvärv av stulen egendom som förvärvats inom den reguljära handeln. Andra länder går längre. Holland, det land som så sent som år 1981 lagreglerade rättsområdet, har regler som motsvarar våra egna, och Italien uppvisar en rättsordning som är den mest extinktionsvänliga av alla. Hänvisningen till Holland är viktig. Den holländska lagen utgör nämligen den senaste nykodifiering av civilrätten som ägt rum inom Västeuropa och EG, och Holland intar en central ställning inom civilrättens område i Europa. I doktrinen har för övrigt sagts att den svenska ordningen stått förebild för den holländska lagen.

I höstas besökte lagutskottet det internationella institutet för privaträttens harmonisering, UNIDROIT, i Rom. Ett ämne som ägnades uppmärksamhet var godtrosvärv av kulturföremål, bl.a. tavlor som stjäls från museer. Det övervägs en konvention i frågan, som bygger på ståndpunkten att kulturföremålens rätte ägare skall ha rätt att få föremålen åter, men – och här är det centrala – villkoret härför är att godtrosvärvaren skall ha rätt till ersättning. En sådan lösning skulle enligt vad vi fick veta hos UNIDROIT ha karaktären av en kompromiss mellan olika system. Denna kompromiss är helt i överensstämmelse med vår svenska rättsordning; det förtjänar förvisso att understrykas.

Den som vill veta mera om läget utomlands kan hämta kunskap ur det lättlästa betänkandet SOU 1984:16 Förvärv i god tro och ur professor Erik Anners bok *Från lagtolkning till lagstiftning: Högsta domstolen och godtrosvärven*, 1989.

Herr talman! Det återstår att avliva en annan seglivad vanföreställning, nämligen att om C bara påstår sig ha varit i god tro, så får han behålla saken. Våra domstolar skulle med andra ord gå att föra bakom ljuset hur enkelt som helst. Självfallet är detta inte sant. "Jag var i god tro" är verkligen inte något "simsalabim" som automatiskt gynnar C. Det känns närmast kränkande för

en domare att ta del av sådana påståenden. Även här kan den intresserade hämta kunskap ur betänkandet.

Det vällovliga syftet att begränsa stöldgods- och hälerimarknaden är – förutom att öka respekten för äganderätten – att göra reglerna mot häleribrott effektivare genom att avskaffa kravet på att förbrottet skall behöva bevisas i det enskilda fallet. Här kan hänvisas till motionen 1989/90:Ju624 från Nic Grönvall och mig.

Herr talman! Svensk rätt är även här förnuftig och efterföljansvärd. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan under mom. 2.

Anf. 121 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas sakrättsliga frågor. Det är viktiga frågor för alla människor. Olyckligtvis är det fråga om i varje fall näst intill ofattbara begrepp för vanliga medborgare. Sakrättens innebörd behöver uppenbarligen förklaras för allmänheten, och det har ju nu min synnerligen lärde kollega Allan Ekström gjort på ett ingående sätt. Jag kan i den delen hänvisa till hans inlägg. Ändå skall jag bara kortfattat göra följande beskrivning.

Det handlar om köparens skydd i vissa kritiska situationer. Typexemplet är konkursen. En köpare har inhandlat en vara av en säljare. Betalningen har skett i förskott. Före leveransen av varan går säljaren i konkurs. Då blir köparen i princip, uttryckt på vanlig svenska, blåst på både förskottsbetalningen och varan. Han förlorar alltså alltihop. Det gäller åtminstone såvida man inte tycker att det är av värde att han får en fordran i säljarens konkurs. Men erfarenheten är ju den att de fordringar som det här handlar om är i princip värdelösa. Situationen är alltså kortfattat den att den stackars köparen har förlorat alltihop. Det här kan knappast vara en tillfredsställande situation.

Det nuvarande rättsläget ger ändå faktiskt köparen vissa möjligheter att skydda sig. Jag tänker på den s.k. lösöreköpslagen, som är från 1845 – alltså inte från 1945. Om köparen följer den lagen måste han vidta synnerligen omfattande åtgärder. Då, men endast då, kan köparen undvika den förlust som jag nu beskrev.

Det här läget är naturligtvis inte tillfredsställande. Det har också uppmärksammats av lagstiftarna. Det har därför gjorts en delreform, en ny lag, som handlar om förskott vid båtbyggnad. Om en båtköpare har betalat förskott kan han på enklare sätt få skydd för detta förskott. Men det gäller bara för båtköpare, inte för några andra.

Av det här bör uppenbart framgå att det finns ett starkt reformbehov på det här rättsområdet. Det är ju också folkpartiets uppfattning och vi framför flera skäl, för de gällande rättsreglerna är uråldriga, snart 150 år. De tillämpas nästan aldrig, eftersom det är så komplicerat. Den genomförda delreform som jag talade om är bra för båtköpare, men otillräcklig för alla andra. En sådan här reform borde naturligtvis utsträckas till att gälla köpare även i motsvarande situationer.

Med denna lagstiftning har det uppkommit en allvarlig diskrepans mellan det allmänna rättsmedvetandet och gällande rätt, och det motiverar att man

skapar nya regler. Ett rimligt konsumentskydd förutsätter helt andra regler än de som vi har nu.

Det här är inte en konsumentpolitisk debatt, men vi skall få en sådan vid senare tillfälle, och jag skall nu bara notera att frågan också har en konsumentpolitisk dimension.

Den logiska slutsatsen av min argumentering är naturligtvis att lösöreköplagen bör bli föremål för översyn, en översyn som skall göras utan att man rubbar gällande huvudregel, som Allan Ekström har talat sig så varm för.

Det handlar här alltså inte om ett sakrättsligt systemskifte, men inriktningen bör vara att tillgodose behovet av moderna regler, att skapa bättre skydd för köpare, särskilt i förskottssituationerna, och att se till att det blir en bredare information om den här lagens existens.

Lagutskottets inställning i den här frågan är intressant. Utskottet är faktiskt positivt till en översyn av lagen. Det råder enighet om behovet av översyn. År 1987 uttalade utskottet att det inte uteslöt att rättsläget kunde förbättras. Man framhöll att köparskyddet kunde utsträckas och att en översyn av lösöreköplagen var en väg.

År 1989 vidhöll man den uppfattningen, men ändå blev det inte något tillkännagivande om en översyn. Majoriteten i utskottet ansåg nämligen att man inte hade tillräckligt underlag för att besluta om en sådan här översyn. Man ville avvakta den proposition angående konsumentköplagen som var på gång. Det var ett fåfängt hopp från majoritetens sida, eftersom det av den propositionen framgår att justitieministern avvisar en sådan översyn som lagutskottet faktiskt enigt hade ansett vara angelägen.

Låt mig bara avslutningsvis säga att justitieministerns negativa inställning, som för övrigt bygger på en total missuppfattning av situationen, inte borde ha accepterats av lagutskottets majoritet. Utskottets minoritet har fullföljt den tanke som utskottet faktiskt har varit överens om sedan 1987, nämligen att en översyn behövs.

Mot denna bakgrund hade det varit logiskt om majoriteten hade ställt sig bakom en översyn nu. Jag yrkar därför bifall till reservation nr 1 och hoppas att flera stöder den i kammarens votering.

Anf. 122 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Det må vara tillåtet också för en enkel lekman att ta till orda efter det att två högt lärda och högt värderade kolleger i lagutskottet nu har talat.

Som jag har haft anledning att nämna tidigare i kväll väckte vi från centerns sida i januari i år en omfattande motion med förslag till en rad åtgärder i syfte att motverka brottslighet och underlätta brottsbekämpning. I det nu aktuella betänkandet från lagutskottet behandlas ett av motionens yrkanden, nämligen att reglerna för godtrosförvärv behöver ses över i syfte att begränsa möjligheterna att sälja stulen egendom. I motionen framhåller vi i denna del att missbrukare, oftast knarkare, behöver pengar – många gånger stora belopp – för att finansiera sitt missbruk. Pengarna för detta kommer ofta från stölder och inbrott. Köpare av stöldgods är det inte svårt för missbrukarna att få tag i.

Detta aktualiserar frågan om reglerna för köp av stöldgods är lämpligt ut-

formade och om de tillämpas på det sätt som avsetts. Frågan är – om vi ser det praktiskt – om den som köper stöldgods skall få behålla detta eller om han, om det framkommer att det gäller stöldgods, får lov att lämna tillbaka egendomen till den rätte ägaren.

Vi har i motionen tagit upp denna fråga sett från brottsförebyggande synpunkt, dvs. om nuvarande regler och deras tillämpningar är erforderliga instrument i brottsbekämpande syfte.

Även i en motion av Ove Karlsson och fyra andra socialdemokrater tas detta spörsmål upp och dessa motionärer kommer till slutsatsen att de svenska reglerna om godtroshörsförvärv liksom hälerilagstiftningen behöver ses över.

År 1986 infördes lagen om godtroshörsförvärv av lösöre. I huvudsak innebar den nya lagen en kodifiering av de rättsregler på området som utbildats i rättspraxis. Lagen innebar dock en viss skärpning och precisering av de krav som ställs för att den som köper lösöre skall anses vara i god tro. Avsikten var att bl.a. motverka handeln med stöldgods. Men faktum är att lagen innebär att en köpare av stöldgods har rätt att behålla detta om han inte borde ha insett att säljaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Centern och miljöpartiet har till betänkandet fogat reservation nr 2 i anledning av de två nämnda motionerna, alltså centerns partimotion och den socialdemokratiska motionen. Vi framhåller i reservationen att lagstiftningen om godtroshörsförvärv med nödvändighet måste innefatta en avvägning mellan å ena sidan samhällets intresse av att motverka kriminella beteenden och å andra sidan bestulna personers rätt att få behålla den egendom som de har förvärvat i god tro.

Ensamutredaren Allan Ekström har i den utredning som ligger till grund för lagstiftningen mycket sakkunnigt redogjort för detta. Med all respekt för hans synpunkter och hans påpekande att det var kränkande för en domare att höra vissa omdömen kan vi inte blunda för att det av många upplevs som lätt att sälja stöldgods.

Tillsammans med några kolleger hade jag tillfälle att besöka en av våra större kommuner som utgör ett medelstort polisdistrikt. Vi träffade polismästaren och han berättade att det under ett år i detta distrikt begåtts 2 000 inbrott i bilar. Man hade stulit bilradioapparater och bilstereobandspelare, inte för att själv använda dem utan för att sälja dem. Det hade inte varit något problem att sälja dessa apparater. Kommentaren från dem som är ute och arbetar på fältet är att vi måste göra någonting åt reglerna.

Enligt vår mening är det inte självklart att den avvägning som gjordes vid lagstiftningen 1986 är gjord en gång för alla. Vi anser att det nu mot bakgrunden av brottsutvecklingen är viktigt att undersöka hur tillämpningen av 1986 års lag utfallit i praktiken under de år lagen har varit i kraft. Om det visar sig motiverat bör förslag om komplettering av lagstiftningen utarbetas.

Vi betonar att vid en sådan undersökning bör särskild hänsyn tas till framväxten av den narkotikarelaterade stöldbrottsligheten. Därvid bör även samspelet med den straffrättsliga hälerilagstiftningen beaktas samt en uppföljning ske av utvecklingen på området i andra länder.

Herr talman! För att bekämpa och begränsa brottsligheten måste vi från tid till annan se över om vår lagstiftning och dess tillämpning är mest verk-

ningsfull. Det är mot den bakgrunden jag yrkar bifall till reservation nr 2 med krav på en begränsad översyn av reglerna om godtrosvärv.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 123 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Tillfället gör tjuven, brukar man säga. Med dagens missbruksrelaterade brottslighet, som det heter, gäller det också att det finns möjlighet att sälja stöldgodset för att det skall vara någon idé för tjuven att stjäla. Risken med att köpa stöldgods tycks inte vara så stor.

Jag har hört talas om personer som köpt bl.a. kameror och klockor på gatan eller under andra underliga omständigheter där det stått klart att det rört sig om stöldgods. Dessa köpare bryr sig inte om varifrån sakerna kommer. De bestämmer sig helt enkelt för att det är den rätte ägaren som säljer och tycker att de har gjort en bra affär.

Jag kan inte säga om det är reglerna för godtrosvärv som är otillräckliga eller om bristerna ligger någon annanstans, vid tillämpningen eller i andra lagregler. Men jag delar centerns uppfattning att det behövs en översyn av dessa regler för att se var felet ligger. Vi behöver ha tillbaka respekten och inplantera en viss rädsla hos köparna så att möjligheterna att avsätta stöldgods begränsas.

Efter Martin Olssons och övriga talareshörens ingående beskrivningar nöjer jag mig med att yrka bifall till reservation nr 2.

Anf. 124 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Det är ingen ny fråga som riksdagen i dag debatterar. Redan hösten 1987 behandlade riksdagen en motion om översyn av de sakrättsliga reglerna om köparens skydd mot säljarens borgenärer. Utskottet framhöll vid detta tillfälle den betydelse som kravet på besittning har på olika rättsområden och menade att det måste krävas tungt vägande skäl för att en ändrad ordning skulle kunna övervägas. Att det i vissa fall kan uppkomma problem för konsumenter och näringsidkare till följd av kravet på besittningsöverföring kan inte anses utgöra sådana skäl.

Det kan erinras om att på ett område där behovet av att skydda köpare vid förskotts betalning varit särskilt stort, nämligen vid beställning av fritidsbåtar, har man genom 1975 års lag om registrering av båtbyggnadsförskott givit båtbeställare en möjlighet att få särskild förmånsrätt i båtbygget vid varvets konkurs. Liknande lagstiftningsåtgärder till skydd för köparen kunde enligt utskottets mening tänkas för andra branscher. En lösning kunde också vara att ersätta lösresköplagen med en mera tidsenlig och för köparen användbar reglering. Utskottet framhöll dock i sitt betänkande 1987 att man saknade underlag för en bedömning av vilka lagstiftningsåtgärder som kunde vara påkallade.

I samband med behandlingen av propositionen om kontobaserat aktiesystem prövade lagutskottet hösten 1989 med anledning av en motion ytterligare en gång frågan om en översyn av det sakrättsliga regelsystemet, bl.a. mot bakgrund av att kravet på besittningsöverföring vid köp av lös egendom

utgjorde ett hinder för det svenska näringslivet med tanke på den fortgående internationaliseringen. Riksdagen konstaterade vid detta tillfälle att vad utskottet anfört i samma fråga hösten 1987 alltså hade giltighet och att en översyn av det sakrättsliga regelsystemet alltså inte var påkallad.

I de propositioner om ny köplag och ny konsumentköplag som inom kort skall behandlas i riksdagen knyts liksom enligt gällande rätt viktiga rättsverkningar till det förhållandet om en köpt vara kommit i köparens besittning eller inte. Traditionsprincipen är enligt departementschefens uttalande i en av propositionerna fast förankrad i det svenska rättssystemet och har goda skäl för sig. En sakrättslig särreglering för konsumentförhållanden skulle även innebära en principiell nyhet i svensk rätt. Utvecklingen på området kommer emellertid att noga följas, och vid behov kommer saken att tas upp på nytt i lämpligt sammanhang, framhåller departementschefen i samma proposition.

Här kan nämnas att sakrättsliga problem även har behandlats i samband med kommissionslagskommitténs slutbetänkande Kommission och dylikt. Detta betänkande har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom justitiedepartementet. Vidare kan sakrättsliga spørsmål också komma att aktualiseras i samband med den översyn av frågor som rör leasing av fast och lös egendom som 1988 års leasingutredning har i uppdrag att genomföra. Denna utredning beräknas avge ett delbetänkande under år 1990. Jag anser att man inte bör föregripa de ställningstaganden som framför allt förslaget om ny konsumentköplag men också pågående arbete i andra lagstiftningssammanhang kan föranleda från riksdagens sida. Det kan också vara lämpligt att avvakta den genomgång av de sakrättsliga frågorna som kommer att presenteras i leasingutredningens delbetänkande.

När det gäller konsumenterna kan det emellertid framhållas att det med hänsyn till att de flesta konsument saknar kännedom om kravet på besittningsoverföring är viktigt att konsumenterna får information om de risker som de löper när den betalda varan har lämnats kvar hos säljaren. Konsumenterna bör också upplysas om vilka åtgärder de bör vidta för att förhindra rättsförluster. Jag utgår, precis som utskottets majoritet, ifrån att informationsinsatser på detta område kommer till stånd om riksdagen beslutar att anta regeringens förslag om ny konsumentköplag.

När det till sist gäller motionerna om godtrosvärv kan det till en början erinras om att riksdagen så sent som 1986 beslutade om en ny lagstiftning om godtrosvärv av lösöre. Denna lag innefattar i huvudsak en kodifiering av de rättsregler på området som utbildats i rättspraxis. Lagen innebär emellertid också en skärpning och precisering av de krav som ställs på en förvärvare av lösöre för att denne skall anses vara i god tro.

Jag anser att det nu inte finns anledning till omprövning av de principer och ställningstaganden som ligger bakom den relativt nya lag som vi har i dag. Det kan också anmärkas att de svenska reglerna har motsvarighet i flera utländska rättsordningar. Detta säger jag med anledning av att det tycks föresväva någon av motionärerna att så inte skulle vara fallet.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet och avslag på reservationerna.

Anf. 125 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Vi som har motionerat och reserverat oss då det gäller översynen av lagreglerna om godtroshärvärk har inte därmed fastslagit att reglerna måste ändras. Vi har tagit upp detta utifrån ett brottsförebyggande och brottsbekämpande perspektiv. Det förvånar mig att majoriteten i utskottet är så låst vid de principer som fastställdes 1986 att man inte vågar be regeringen att det skall göras en översyn av vilken betydelse reglerna har haft och har för brottsutvecklingen. Jag nämnde tidigare – vilket Elisabet Franzén också gjorde – möjligheterna att sälja stöldgods. Det är allmänt känt att det är mycket lätt att sälja stöldgods och att ytterst få åker fast. Jag beklagar att majoriteten inte vill lämna detta bidrag till att finna medel för att komma åt den typ av brottslighet som vi här har talat om.

Anf. 126 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag vill komma med en mycket kort replik. Jag vill bara säga till Martin Olsson att det inte är något fel på modet hos ledamöterna i lagutskottet. Det är bara det att vi för närvarande anser att det inte är motiverat att begära en översyn. Så långt som vi har varit med i debatten och kan tänka har vi svårt att i dag se något riktigt alternativ till den nuvarande lagstiftningen. Skulle situationen att vi anser att det finns andra lösningar bli aktuell i framtiden skall vi inte tveka, utan då skall vi vara med om att be om en översyn.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

16 § Översyn av lagen om ekonomiska föreningar

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU28 Översyn av lagen om ekonomiska föreningar.

Anf. 127 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Herr talman! Översyn av lagen om ekonomiska föreningar låter bra knasterort. Ändå rör det sig om mycket väsentliga frågor, och det handlar om människors lust och möjlighet att göra något positivt för sig själva, som också är till nytta för hela samhället.

Folkpartiet har ingen egen motion i detta betänkande. Vi står dock bakom reservation 1 och stöder den del av centermotionen som föreslår att regeringen snarast skall komma med ett lagförslag som medger att minimiantalet för bildandet av en ekonomisk förening sänks till tre medlemmar.

Nog är det väl bättre att tre fysiska personer tillsammans gör en sådan ansträngning som det innebär att bilda ett kooperativ än att de tvingas avstå? Nej, minst fem medlemmar skall det vara, har socialdemokraterna envisats med att säga genom åren. Ändå har ett visst hopp funnits under de år som lagutskottets majoritet har hänvisat till pågående utredningar. Förståelsen i samhället i övrigt har ökat till förmån för mer flexibla lösningar.

Förändringens vindar har t.ex. märkts genom att fackföreningarna har börjat acceptera kooperativa lösningar på allt fler områden. Det är inte längre lika tabubelagt att tänka sig sådana former för samhällsservice, även om kommuner och myndigheter inte precis har visat något större engagemang eller uppmuntrat människor att ta egna initiativ.

Kvinnor, speciellt de som bor på landsbygden, ser ekonomiska föreningar som en möjlighet att lösa gemensamma problem. I kampanjen "Hela Sverige skall leva" har just denna företagsform varit särskilt intressant att uppmuntra och stödja.

Småskaligheten tilltalar också allt fler. Man vill mer direkt kunna påverka sin egen situation. Datoriseringen har gjort att man kan arbeta ifrån hemmet. Det har också öppnat nya möjligheter.

Det är oerhört viktigt att vi tar vara på all den energi som människor är villiga att lägga ned för att tillsammans med andra ordna verksamheter som är praktiska. Det är då obegripligt att en utskottsmajoritet har så svårt att tänka i nya banor. Nu ser det ut som om ännu ett år skall gå förlorat medan ni avvaktar. De signaler som sänds vidare från riksdagen är, om förslaget i betänkandet går igenom, att det är bra som det är.

Detta sker trots att folkrörelseutredningen redan 1987 i sitt förslag inte fann några sakliga skäl för nuvarande krav på att det måste vara minst fem medlemmar för att en ekonomisk förening skall kunna bildas.

Tidigare har utskottsmajoriteten avvaktat utredningar, dels folkrörelseutredningen, dels den utredning som berör bostadsrättslagen. Nu avstår man från ett tillkännagivande för att invänta vad regeringen kan tänkas bestämna sig för.

I skrivningen i betänkandet sägs att det kooperativa inslaget i viss mån skulle gå förlorat om det bara var tre medlemmar. Ja, men som det ser ut nu så går ju en mängd kooperativa inslag definitivt förlorade genom att man inte tar till vara det personliga engagemang som människor är villiga att satsa om det räckte med tre medlemmar. Varför är ni inte beredda att tillvarata dessa mänskliga resurser? Det måste vara ett av tecknen på att socialister har en förmåga att stelna i tidigare fastslagna former. Det tycker vi är synd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 1.

Anf. 128 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas endast en motion, och den är väckt av Görel Thurdin och Per-Ola Eriksson. Även om betänkandet är rubricerat "Översyn av lagen om ekonomiska föreningar" så syftar motionen inte till någon allmän översyn. Det är i två frågor som man vill ha en översyn. Den ena gäller antalet medlemmar som krävs vid bildandet av en ekonomisk förening. Motionärerna vill ha en sänkning från fem till tre medlemmar. Den andra handlar om att motionärerna anser att medlemmarnas arbetsrättsliga ställning i viss mån är osäker och otydlig. Motionärerna vill ha ett klarläggande i denna fråga.

Kooperativa föreningar fyller ju viktiga uppgifter i vårt samhälle i sådana sammanhang då aktiebolag inte är den lämpligaste formen att bedriva verksamheten i. Kooperativa föreningar ger utrymme för personligt ägande och medlemsengagemang. Inom ramen för detta kan människor samverka och

driva olika verksamheter. Man motverkar maktkoncentration och enkelriktning genom att bedriva verksamhet i ekonomiska föreningar och nybilda sådana. Ekonomiska föreningar ger utrymme för förnyelse och kreativitet i samverkan mellan människor. Det kan vara många eller ett ytterst litet fåtal.

Kooperativ verksamhet bedrivs ju i föreningar med allt ifrån landsomfattande verksamhet som exempelvis KF och LRF till små föreningar med ett fåtal medlemmar och med geografiskt mycket begränsad verksamhet.

Under senare tid kan vi se exempel på hur man i kooperativ form bedriver verksamhet som tidigare endast samhället har bedrivit; det gäller t.ex. alternativ barnomsorg. Det senaste dagarna har vi på TV kunnat se att man prövar att bedriva även annan verksamhet inom vårdsektorn i kooperativ form.

Inom ramen för målet att skapa en så levande landsbygd som möjligt – vi har ju haft en kampanj som heter "Hela Sverige skall leva" – nämns ofta den kooperativa verksamheten som en lämplig form för att bidra till verksamhet på landsbygden. Särskilt när det gäller de nya verksamheterna i kooperativ form har det ju i upprepade motioner i riksdagen påvisats ett behov av att sänka medlemsantalet från fem till tre. Jag har sett efter och funnit att Gunnilla André m.fl. centerpartister redan 1986 motionerade om en sådan lagändring. De hänvisade bl.a. till att kvinnor särskilt på landsbygden hade svårt att starta verksamhet, eftersom det var besvärligt att få ihop fem stycken medlemmar till en ekonomisk förening.

1988 motionerade Sverre Palm m.fl. socialdemokrater om motsvarande lagändring. Men inte heller då ställde den socialistiska majoriteten i lagutskottet upp bakom detta motionskrav.

När vi nu behandlar Görel Thurdins och Per-Ola Erikssons motion med samma krav, hänvisar också dessa motionärer till bl.a. utvecklingen på landsbygden och behovet av att sänka kravet på lägsta antal medlemmar. Även nu avisas detta krav av den socialistiska majoriteten i utskottet. Det är värt att notera att sedan vi senast behandlade denna fråga har det inträffat att folkrörelseutredningens betänkande "Ju mer vi är tillsammans", som avlämnades 1987 och som innehöll förslag om att sänka minsta antal medlemmar till tre, har remissbehandlats. Vi kan av denna remissbehandling se att det förefaller finnas ett brett stöd för sänkning av minsta antal medlemmar.

Av 125 remissinstanser har ett 20-tal direkt uttalat sig för en sänkning av minsta antal medlemmar, medan tre har motsatt sig denna sänkning. Cirka 100 remissinstanser har lämnat denna fråga utan kommentarer, vilket i vart fall inte innebär att de är starka motståndare till en sänkning. Förmodligen accepterar de en sänkning. Det är ju oftast så när man skriver remissyttrandet att man inte skriver så mycket om det som man accepterar. Det är det som man motsätter sig som man framför synpunkter på.

Mot bakgrund av riksdagsmajoritetens hittillsvarande negativa inställning till en minskning av lägsta antalet medlemmar i ekonomiska föreningar borde det nu vara på tiden att riksdagen fattar ett nytt beslut och alltså uttalar sig positivt till frågan om en sänkning till tre medlemmar. Detta vägrar alltså majoriteten att göra. Vi som är reservanter, alltså från fyra olika partier, beklagar detta. Det finns fog för att framlägga förslag till riksdagen om en minskning från fem till tre medlemmar. Denna uppfattning synes ha brett

stöd. Detta krav har kommit från människor som har erfarenhet av kooperativ verksamhet av olika karaktär.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Reservation nr 2 behandlar den arbetsrättsliga aspekten som behandlas i motionen. Vi i centern har funnit att det eftersom det, vilket framgår av motionen, råder oklarheter om medlemmarnas arbetsrättsliga ställning, är lämpligt med ett tillkännagivande. Vi har särskild anledning att göra detta. Bland de remissinstanser som yttrat sig över utredningen har en, nämligen Kooperativa institutet som får anses ha särskild sakkunskap på området, hävdade att det finns anledning att sätta i gång ett utredningsarbete för att komma till rätta med de problem som motionärerna framhållit.

Herr talman! Jag vill inte förlänga debatten ytterligare utan avslutar med att yrka bifall till reservation 2.

Anf. 129 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Inte heller jag skall förlänga debatten särskilt mycket. Jag åker som förut snålskjuts på tidigare talares beskrivningar av sakfrågan. Jag skall bara säga några ord om den reservation som vi stöder.

Till de ekonomiska föreningarna hör de kooperativa samarbetsformer som ofta används när människor driver småskalig hantverksverksamhet. Den är många gånger enda möjligheten att kunna bo kvar och försörja sig i glesbygd.

I de fallen kan kravet på minst fem medlemmar i ekonomisk förening bli den faktor som gör att verksamheten över huvud taget aldrig kommer i gång. Det kan vara svårt att starta en mer formaliserad företagsform. Det skulle vara värdefullt om tre personer kunde få bilda en ekonomisk förening. Därför yrkar jag bifall till reservation 1.

Anf. 130 ANITA JÖNSSON (s):

Herr talman! I betänkandet LU28 behandlas en motion, i vilken motionärerna begär en översyn av vissa delar av lagen om ekonomiska föreningar. Till betänkandet har fogats två reservationer.

Gällande bestämmelser om ekonomiska föreningar i allmänhet finns i lagen om ekonomiska föreningar som den 1 januari 1988 ersatte 1951 års lag. 1987 års lag innebär framför allt en modernisering och förenkling av tidigare regler.

I motion L213 av Görel Thurdin och Per-Ola Eriksson framhålls att den kooperativa verksamhetsformen, som lagen om ekonomiska föreningar alltså reglerar, underlättat startande av nya verksamheter på såväl landsbygden som i tätorter.

Enligt motionärerna är lagen dock otydlig i vissa avseenden, vilket kan medföra att medlemmar hamnar i oönskade situationer. Motionärerna betonar att det finns tillfällen då oklarheter råder om huruvida en medlem är arbetsgivare eller arbetstagar. Fackförbunden tolkar därför lagen olika, och medlemmar i samma förening behandlas olika. Detta kan få till följd att en medlem som blir arbetslös inte får ersättning från försäkringskassan, och enligt motionärerna är detta inte godtagbart ur arbetsrättslig synpunkt.

Folkrörelseutredningen har i sitt betänkande "Ju mer vi är tillsammans"

diskuterat några arbetsrättsliga problem som berör just föreningsdriven verksamhet. Om en förening anställer personer, som inte är medlemmar i föreningen, finner utredningen att det knappast kan uppstå några arbetsrättsliga problem. I små föreningar förefaller det däremot som om det upplevs som ett problem att ha rollen både som föreningsmedlem och som anställd. Utredningen konstaterar dock att problemet kan lösas helt formellt.

För att renodla arbetsgivarrollen torde det enligt utredningen vara nödvändigt att föreningen utser någon att företräda föreningen. Det kan vara, om det är en större förening, VD:n eller ordföranden eller någon annan som styrelsen utser. Dessa får då företräda föreningen och förhandla med arbetstagaren, teckna kollektivavtal eller på annat sätt företräda föreningen. Utredningen lägger därför inte fram några förslag när det gäller arbetsrättsliga frågor, då de redan i dag kan lösas rent formellt. Betänkandet har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom civildepartementet.

I motionen begär motionärerna vidare att minimiantalet för att få bilda en ekonomisk förening skall sänkas från fem till tre medlemmar. Samma yrkande har behandlats tidigare här i kammaren.

I lagen om ekonomiska föreningar 2 kap. § 1 står det att en ekonomisk förening skall ha minst fem medlemmar. Antalet medlemmar får dock vara tre eller fyra om minst tre medlemmar är ekonomiska föreningar eller andra föreningar som är att anse som juridiska personer.

Motivet enligt motionärerna för en ändring skulle vara att det är svårt att skapa underlag för en ekonomisk förening i glesbygd med nuvarande minimikrav. Det är dock synnerligen långsökt och har aldrig kunnat styrkas.

Det föreligger i stället mycket starka skäl för att slå vakt om den bredd och mångfald som kännetecknar kooperativ verksamhet och som självfallet förutsätter ett rimligt antal medlemmar. Denna grundtanke i den kooperativa ideologin urholkas givetvis om kraven på medlemsantal sänks från fem till tre. En sänkning av minimiantalet skulle enligt utskottets majoritet innebära att det kooperativa inslaget gick förlorat. Det finns också skäl att understryka den slutsats som den nyligen genomförda översynen av bostadsrättslagen kom fram till, nämligen svårigheten att kunna skapa fungerande och livskraftiga styrelser med enbart tre eller fyra medlemmar.

Motionärerna begär med anledning av det anförda att det skall göras en översyn av lagen om ekonomiska föreningar i dessa nu nämnda två delar.

Utskottets majoritet anser dock inte att man skall föregripa de pågående utredningar som regeringen har tillsatt och där dessa frågor ingår som en del i utredningen.

Regeringen har tillsatt ytterligare en utredning sedan utskottet behandlade betänkandet. Huvuduppgiften i denna utredning är att analysera den kooperativa företagsformens möjligheter att utvecklas på olika områden och studera hinder och problem som försvårar kooperativ verksamhet. Frågor som gäller lagstiftning behandlas i en särskild expertgrupp utanför utredningen.

Herr talman! Utskottets majoritet finner alltså att det för närvarande inte finns anledning att begära någon ytterligare översyn av lagen om ekonomiska föreningar, och jag yrkar med det anförda bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Anf. 131 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Stundtals då man lyssnar på Anita Jönsson framstår hon som mycket starkare motståndare till sänkt medlemsantal än jag faktiskt trodde att utskottsmajoriteten är när man läser betänkandet. Anita Jönsson talar om att det kooperativa inslaget kan gå förlorat om medlemsantalet sänks och de kooperativa principerna urholkas osv.

Det är förvånande att Anita Jönsson är så kvar i det tidigare tänkandet i den här frågan. De som vid olika tillfällen har fört fram dessa krav är säkert människor som har mött problem med just medlemsantalet fem. Jag är säker på att de första motionärerna som jag nämnde, Gunilla André m.fl., har mött problemet. Två år senare, 1988, hade vi några socialdemokratiska motionärer som säkert hade mött problemet. Detsamma är det med Görel Thurdin och Per-Ola Eriksson.

De som verkligen borde ha kunnat sätta sig in i problemet, nämligen företrädare för folkrörelseutredningen, har ju även föreslagit sänkningen. Som jag betonade i mitt anförande fick det förslaget ett positivt mottagande bland remissinstanserna.

Jag hoppas verkligen att socialdemokratin inte är så i hög grad motståndare till sänkningen av medlemsantalet som det låter när jag lyssnar på Anita Jönsson. Jag har tolkat majoriteten så att man närmast är motståndare mot att göra något tillkännagivande. Som vanligt heter det att man inte skall föregripa något regeringens ställningstagande genom uttalanden från riksdagens sida. Om regeringen intar samma linje som vi motionärer och reservanter, hoppas jag att även Anita Jönsson skall acceptera att vi får ekonomiska föreningar med tre medlemmar.

Anf. 132 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Herr talman! Jag frågade om det var viktigare att hålla fast vid en gammal princip, Anita Jönsson, och avstå från det engagemang som människor är beredda att satsa när de menar att tre medlemmar skulle de kunna klara att få ihop för att kunna bilda en ekonomisk förening. Är det då bättre att stå fast vid en princip som det dessutom tydligen inte finns någon saklig grund för att hålla fast vid? Det var ju det som folkrörelseutredningen kom fram till.

Vi här i riksdagen har möjlighet att tala om för regeringen vad vi tycker är viktigt för att regeringen skall kunna få en uppfattning om vilken väg den skall välja. Nu avstår en majoritet i utskottet från att säga något annat än vad man har sagt tidigare. Det har då varit att det skall vara minimum fem medlemmar.

Men precis som Martin Olsson så uppfattar jag inte skrivningarna riktigt så, att det skulle vara ett definitivt stopp för socialdemokraterna att kunna tänka sig endast tre medlemmar i en ekonomisk förening. Det kunde kanske vara bra att få ett litet närmare klargörande hur det egentligen ligger till.

Anf. 133 ANITA JÖNSSON (s):

Herr talman! Martin Olsson använder sig av statistik när han talar om vad det står i folkrörelsebetänkandet. Jag är litet förvånad över att Martin Olsson använder sig av remissvaren på så sätt som argument för att sänka antalet

medlemmar. Martin Olsson glömmer att tala om att en av de större organisationerna, nämligen LRF, har avstyrkt sänkningen.

Vidare har vi detta med att utse ytterligare en utredning. Men vi ser att det i dag finns tre utredningar som med olika utgångspunkter ser över den ekonomiska föreningens problem och möjligheter. Det motiverar inte att förorda ytterligare en utredning. Jag lyfte fram i mitt inlägg de problem som vi ser i att sänka antalet medlemmar från fem till tre. Det är möjligt att dessa utredningar på något annat sätt kan finna lösningar på de problem som kan finnas i glesbygden. Det finns kanske andra möjligheter att lösa de problemen än att förorda en minskning av antalet medlemmar för att få bilda en ekonomisk förening.

Anf. 134 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Jag har svårt att förstå att det finns anledning att kritisera mitt sätt att redovisa remissinstanser. Vi har alla läst propositioner, och i dem brukar det stå så här: Utredningen föreslog det och det. Därefter återfinns rubriken Remissinstanserna. I detta fall skulle statsrådet skriva på ungefär följande sätt: Huvuddelen av de remissinstanser som har uttalat sig i frågan har tillstyrkt utredningens förslag om att sänka medlemsantalet från fem till tre. Endast ett fåtal har motsatt sig det, bland dem LRF. Ungefär så brukar det alltså stå i propositionerna. Jag kan därför inte förstå att det är fel av mig att redovisa saken på det sätt som jag har gjort.

I reservation 1 om medlemsantalet är det inte fråga om att begära en ny utredning. Vi säger att vi har funnit att det finns stöd och fog för folkrörelseutredningens ståndpunkt och att regeringen därför omgående bör förelägga riksdagen erforderligt förslag till ändringar i lagen om ekonomiska föreningar vad gäller medlemsantal.

Vad däremot gäller de arbetsrättsliga frågorna, där centern är ensam reservant, har vi liksom viktiga remissinstanser funnit att frågorna om medlemmarnas roller som arbetsgivare eller arbetstagare är av den karaktären att ett utredningsarbete bör sättas i gång för att lösa den problemställningen.

Anf. 135 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Herr talman! Jag fick inget svar från Anita Jönsson om ni socialdemokrater verkligen har råd att avstå från det engagemang som kan bli följderna, om det ges möjlighet att bilda ekonomiska föreningar med tre medlemmar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

17 § Skadeståndsansvaret vid atom- och oljeskador

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1989/90:LU29 Skadeståndsansvaret vid atom- och oljeskador.

Herr talman! Kärnkraftsindustrin utgör i fråga om ansvaret för de skador som dess verksamhet kan förorsaka ett undantag från vad som gäller för all annan verksamhet. Kärnkraftsindustrin svarar nämligen endast för en ringa bråkdel av kostnaderna för de skador den eventuellt kan orsaka. Ågarna till kärnkraftsverken svarar endast för högst 800 milj. kr. vid en olycka. Hur ringa andel det är av de kostnader som kan uppstå inser vi lätt om vi för ett ögonblick försöker bedöma vad Tjernobykatakstrofen kostade – om den nu kan mätas i pengar. Tidigare uppgavs kostnaden till minst 80 miljarder kronor, dvs. 1 % av ett kärnkraftsverks ansvar. Men för några dagar sedan nåddes vi av meddelandet att Sovjetunionen satsat – eller avser att satsa – ytterligare motsvarande 160 miljarder svenska kronor för att vidta nödvändiga åtgärder med anledning av det som hände en reaktor i Tjernoby.

Kärnkraftsindustrins ansvar regleras genom internationella konventioner som de flesta västeuropeiska länder anslutit sig till. Jag skall inte närmare gå in på dessa regler utan vill hänvisa till utskottsbetänkandet. Begränsningen har tillkommit med hänsyn till vad som ansetts möjligt att teckna försäkringar för. Konventionsländerna tar gemensamt visst ansvar därutöver. För Sverige gäller att tillsammans med vad svenska staten svarar för uppgår högsta ersättning till 3 miljarder svenska kronor. Att även detta belopp utgör endast en ringa del av vad en reaktorolycka kan förorsaka är självklart.

Dessa brister i ansvarsreglerna innebär dels att skadelidande inte är garanterade att få ersättning, dels att ågarna till kärnkraftsverken inte står för de kostnader som deras verksamhet borde stå för.

Det är en viktig princip att all verksamhet skall bära sina kostnader, inte bara för den direkta produktionen utan även för de risker som verksamheten kan innebära. Det gäller t.ex. för industrier och transporter. Företagen inom denna bransch måste genom försäkringar eller på annat sätt kunna svara för de kostnader som olyckor eller skador på grund av deras produktionsprocesser kan förorsaka. Deras produktionskostnader och därmed priset på deras produkter belastas med försäkringsavgifter och annat för att företaget skall kunna svara mot de ersättningsanspråk som kan komma att ställas.

Kärnkraftsverken är alltså ett anmärkningsvärt undantag från denna regel. Härigenom skjuter kärnkraftsindustrin över kostnaderna för eventuella olyckor och därav följande skadestånd på samhället eller på de enskilda personer som drabbas. Systemet innebär att kärnkraftsindustrin inte belastas med de kostnader som den borde belastas med, utan subventioneras av samhället.

Centern har vid flera tillfällen motionerat om det anmärkningsvärda undantaget som gäller för kärnkraftsindustrin i detta fall. Vi har hävdats och hävdar i årets motioner att kärnkraftsindustrin – liksom alla andra verksamheter – genom försäkringar eller på annat sätt skall ta ansvar för att kunna ersätta alla som kan drabbas av skador av verksamheten. Kärnkraftsindustrin skall, som jag nämnde, stå för sina kostnader och inte subventioneras av samhället. Om det inte är möjligt att försäkra eller på annat sätt ställa garantier för skadeståndskraven efter en eventuell olycka, är det ytterligare en anledning till att kärnkraften är något omöjligt och främmande för mänsklig verksamhet och därför måste förbjudas.

Vi reseranter anser att regeringen utan dröjsmål bör pröva förutsättningarna för att genom – föra ett fullt ansvar för kärnkraftsindustrin eller i vart fall införa radikala höjningar av ansvarsbeloppet för atomolyckor. Om det bedöms erforderligt bör Sverige verka för tillägg till gällande internationella konventioner i syfte att uppnå ett utökat ägaransvar för atomolyckor och för att garantera skadelidande full ersättning.

Sverige skall vara ett föregångsland när det gäller miljöansvar. Vi är redan ett föregångsland med avseende på vårt beslut att avveckla kärnkraften. Vi bör även bli ett föregångsland vad gäller att ålägga kärnkraftsindustrin ansvaret för eventuella skadeståndskrav.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 1.

Anf. 137 ROLF L NILSON (vpk):

Herr talman! Jag har tillsammans med Lars Norberg i miljöpartiet motionerat i frågan om skadeståndsansvaret vid kärnkraftsolyckor. I denna fråga har jag i allt väsentligt samma uppfattning som den Marin Olsson nyss redovisade.

Jag och Lars Norberg har motionerat i denna fråga i egenskap av energipolitiker. Det är en fråga som diskuteras mycket bland energidebattörer och kärnkraftsmotståndare. Många ger en bild av kärnkraften såsom en relativt säker energikälla och som en billig energiform. Det kan de göra mot bakgrund av att kärnkraftsindustrin inte behöver betala de kostnader som uppstår vid en kärnkraftsolycka.

Gällande bestämmelser om skadeståndsansvaret ger en felaktig kostnadsbild. De ger också vid närmare betraktande intrycket av att den här typen av energiproduktion inte är en säker produktion. Ingen är ju beredd eller har råd att försäkra sig mot de skador som kan uppkomma vid kärnkraftsolyckor. De skadeståndsansvar som kan utkrävas av reaktorinnehavare för att därefter överlåtas på staten står inte i proportion till de skador och de ekonomiska konsekvenser som svåra kärnkraftsolyckor kan medföra. Det tydligaste exemplet på detta är Tjernobykatakstrofen i Sovjetunionen.

Lars Norberg och jag anser, precis som andra motionärer i år och precis som energidebattörer och förespråkare för kärnkraftsavveckling tidigare år, att kärnkraftsindustrin skall bära sina kostnader, även försäkringskostnader, och att den skall ha fullt skadeståndsansvar. Om detta inte går att åstadkomma får staten givetvis träda in för att täcka de övriga kostnaderna, så att den som riskerar att drabbas av kärnkraftsolyckor kan känna sig säkra. Om detta är omöjligt att uppnå är den rimliga slutsatsen att kärnkraften är så farlig att den inte går att försäkra vare sig av försäkringsbolag eller av regeringar och stater, och då är den för farlig att använda för energiproduktion.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservation 1 som är fogad till detta betänkande.

Anf. 138 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! I Sverige producerar vi mer kärnkraftsel per invånare än något annat land i världen. Hur kan vi göra det? Kärnkraftsanhängarna brukar motivera det med att kärnkraften är miljövänlig, säker – åtminstone de svenska kärnkraftverken – och billig.

Hur miljövänlig den är ser vi bl.a. av förödelsen i områden där uran bryts och av skadorna efter Tjernobylolyckan, även i vårt land som ju ligger mycket långt från olyckshärden. Vi kan se skadorna i liten skala, men ändå skrämmande, i Sverige, bl.a. i form av skogsskadorna på läsidan av våra svenska kärnkraftverk och i form av skadorna på livet i havet där kylvattnet släpps ut.

Hur säker kärnkraften är kan lätt illustreras av de fasansfulla bilder som vi har fått från områdena runt Tjernobyl och av beskrivningar av områden där radioaktivt avfall har kommit ut i naturen på olika sätt. Sådana områden har beskrivits i bl.a. Sovjet och USA.

Säkerheten kan också visas med hjälp av det faktum att försäkringsbolagen inte vill teckna försäkringar för hela den skada som kan uppkomma vid ett haveri. Försäkringsbolagen sträcker sig inte längre än till knappt 1 miljard. I stället ställer den svenska staten och andra stater, som ingår konventioner, upp garantier för skadestånd. Och ändå är det långt ifrån tillräckligt vid ett ordentligt haveri. I detta sammanhang kan jag påminna om att Sveriges bruttonationalprodukt är mindre än försäkringsbolagens samlade omsättning. Sverige borde därför ha mindre möjligheter att ställa upp sådana garantier än försäkringsbolagen. Men i Sverige får skattebetalarna betala.

Tänk om kärnkraftsbolagen skulle få bära sina egna kostnader för skador och för försäkringar, dvs. att kärnkraftsbolagen faktiskt skulle få betala den fulla premien som försäkringsbolagen skulle behöva ta ut för att teckna fulla försäkringar och att den premien skulle läggas på elpriset. Då skulle kärnkraften börja närma sig sin verkliga kostnad. Tänk om kärnkraftbolagen skulle få bygga upp fonder som skulle täcka eventuella skador. Pengarna i dessa fonder skulle naturligtvis tas ut via elpriset. Tänk om kärnkraftsbolagen skulle ta det fulla ansvaret för kostnaderna för avfallet från kärnkraftverken och att dessa kostnader skulle läggas på elpriset.

Om detta vore fallet skulle kärnkraftbolagen få bära sina kostnader, och kärnkraftsbolagen skulle få ta ut den verkliga kostnaden för kärnenergin. Det borde den svenska riksdagen fatta beslut om. I så fall skulle det visa sig att de alternativa energikällorna, de förnybara energikällorna, vore oändligt mycket billigare och mer konkurrenskraftiga.

Jag yrkar bifall till de reservationer där miljöpartiet finns med.

Anf. 139 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Frågan om skadeståndsansvaret vid kärnkraftsolyckor har debatterats vid upprepade tillfällen här i kammaren, senast i fjol då vi behandlade motioner med samma inriktning som de motionsyrkanden som i dag föreläggs kammaren.

I sina tidigare betänkanden har lagutskottet uttalat att man delar motionärernas uppfattning att ansvaret i första hand bör bäras av kärnkraftsindustrin. Däremot har utskottet avstyrkt yrkanden om obegränsat, radikalt förändrat eller utökad ansvar. Av lättförklarliga skäl är den viktigaste uppgiften i dessa sammanhang att finna överenskommelser på det internationella planet. De internationella grunddokumenten är Pariskonventionen från 1960 och en tilläggskonvention från 1963. De här dokumenten har sedan utökats med olika tilläggsprotokoll. Pariskonventionen har ratificerats av 14 euro-

peiska länder, däribland Sverige, och innebär att innehavare av atomanläggningar har ansvaret för skador som uppstår, oberoende av om anläggningsinnehavaren varit vållande till skadan eller inte. I juridisk mening har alltså innehavarna i konventionsstaterna redan i dag ett strikt ansvar av det slag som begärs i motion 616 av Lars Norberg och Rolf L Nilson.

Enligt Pariskonventionen är vidare ansvaret begränsat till visst belopp och skall vara täckt med försäkring eller annan ekonomisk garanti. Utan att här gå in på de beräkningsformer som man har internationellt för att räkna fram de olika beloppen, kan jag konstatera att det i Sverige för mindre än ett och ett halvt år sedan skedde en uppräknig av ansvarsbeloppen. Det betyder för Sveriges del att innehavaren av en anläggning är ansvarig för ett belopp motsvarande ca 800 milj. kr. för varje olycka. Det betyder i sin tur att innehavaren är skyldig att teckna en försäkring till ett värde av 1 miljard kronor. Det är det maximala belopp som den internationella försäkringsmarknaden i dag klarar av. Där har vi en begränsning och en förklaring till att det är just detta belopp som finns angivet. Till detta kommer sedan det ansvar som den svenska staten har iklätt sig och som sträcker sig upp till 3 miljarder kronor för varje olycka.

Jag kan konstatera att ansvarsbeloppen, vid en internationell jämförelse, ligger högre i Sverige än i de flesta andra länder som är anslutna till Pariskonventionen och som har motsvarande försäkringskrav inbyggda i systemet. Med det vill jag inte ha sagt att vi skall slå oss till ro och låta det vara bra med det beslut om höjning av ansvarsbeloppen som vi fattade häromåret. Utskottsmajoriteten förutsätter att regeringen noga följer utvecklingen på området och efter hand som förhållandena på försäkringsområdet medger det återkommer med förslag till höjning av beloppen. Utskottet förutsätter också att regeringen tar upp frågan om en höjning av beloppsgränsen för svenska statens särskilda ansvar.

Om vi i Sverige ensidigt beslutar om högre skadeståndsbelopp för anläggningsinnehavarna än vad som går att täcka med försäkring, skulle Sverige vara tvunget att frånträda bl.a. Pariskonventionen. Jag tror inte att det skulle vara någon större vinning med en sådan åtgärd. I stället är jag övertygad om att vi kan uppnå de stora framgångarna enbart genom att vara med i det internationella arbetet och där försöka bygga ut ersättningssystemet vid atomskador. Som vi redogör för i betänkandet är det för närvarande en hel del positiva saker på gång på det internationella planet. Bl.a. pågår för närvarande en översyn av såväl Pariskonventionen som av 1963 års tilläggskonvention. Det pågår också en översyn av en annan konvention, Wienkonventionen, om civilrättsligt ansvar för atomskador. I det sammanhanget övervägs det inom det internationella atomenergiorganet, IAEA, ett på folkrätten grundat skadeståndsansvar för stater som har kärnkraftsanläggningar. Jag kan också nämna att Sverige tillsammans med 18 andra stater nyligen undertecknat ett protokoll som länkar samman Paris- och Wienkonventionerna på så sätt, att skadelidande i flera länder än för närvarande skall kunna få ersättning för atomskador.

Beträffande centerns motion om ansvaret för oljeskador vill jag bara konstatera att jag och utskottsmajoriteten är helt ense med Martin Olsson i sak-

frågan. Men till skillnad från Martin Olsson kan vi inte se att det skulle föra saken framåt att i formell ordning ge regeringen till känna vad utskottet har anfört. I det här fallet kan man utgå från att regeringen får del av utskottets redovisning utan att det behövs något särskilt tillkännagivande i saken.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag och avslag på reservationerna.

Anf. 140 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Först vill jag kommentera Lennart Anderssons synpunkter på atomansvaret, som är 800 miljoner. Beloppet höjdes från 500 miljoner för ett par år sedan. Det var huvudsakligen en uppräknig med hänsyn till den penningvärdeförsämring som hade uppstått under tiden.

Sedan vill jag beröra påståendet att Sverige har ett högre ansvarsbelopp än andra länder. Det är en sanning med modifikation. De uppgifter som vi hade redan i fjol visar att var anläggningsansvaret i Västtyskland 1,8 miljarder, alltså 1 miljard mer än i Sverige, och i Nederländerna ca 1,3 miljarder – uttryckt i svenska kronor. Det visar att det finns exempel på länder som har lyckats försäkra garantier på högre belopp än de 800 miljoner som Sverige har. Som vi anger i reservationen bör detta vara vägledande för arbetet.

Därefter, herr talman, vill jag säga några ord om reservation 2. Den tid som jag hade anmält tidigare räckte inte till att kommentera den. Vi behandlar där en kommittémotion från centerns miljö- och jordbrukskommitté med krav på åtgärdsprogram för miljön i Östersjöområdet. I lagutskottets betänkande behandlar vi ett av yrkandena, nämligen skärpningen av villkoren för den internationella sjöförsäkringen. Där är vi helt ense i utskottet om skrivningen. Det är en ovanligt positiv skrivning. Man finner uttryck som att utskottet kan "till fullo dela motionärernas uppfattning att det är angeläget att ersättning kan utgå – –". Man hänvisar även till det utredningsarbete som har skett. När vi centerledamöter i utskottet såg den här mycket välvilliga skrivningen, tyckte vi att det var synd att den inte skulle ges regeringen till känna utan leda till ett avslag. Det är alltså samma positiva text i reservationen, men vi har kommit till slutsatsen att om man uttrycker sig på det sättet – vi är glada över det uttryckssättet – är det logiskt att det utmynnar i ett tillkännagivande.

Jag passar på att yrka bifall till reservation 2.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

18 § Vissa försäkringsfrågor

Föredrogs

lagutskottets betänkande

1989/90:I.U.30 Vissa försäkringsfrågor.

Anf. 141 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Det här betänkandet tar upp vissa försäkringsfrågor. Här är vi faktiskt jämfört med det förra ärendet åtminstone när det gäller pengar

kastade från det väldigt stora till det väldigt lilla. Jag skall tala om den reservation som finns fogad till betänkandet och som tar upp patientförsäkringen.

Sedan mitten av 70-talet finns en ansvarsförsäkring för sjukvården, kallad patientförsäkring. Ersättning på grund av försäkringen skall kunna erhållas vid skador som inträffar i samband med undersökning eller behandling vid sjuk- och hälsovården. Det här kallas i vardagligt tal för behandlingsskador. Ett konsortium bestående av Folksam, Länsförsäkringsbolagen, Skandia och Hansa ansvarar för försäkringen, och med detta konsortium har staten och samtliga kommuner och landstingskommuner avtal.

Nuvarande försäkringsbestämmelser innehåller en rad reservationer. Några av dem ger utrymme för tolkningar som av många patienter uppfattas som onödigt hårda och orättvisa. Exempelvis avslås alla ersättningsyrkanden från människor som genomgått operationer i hjärt-lungmaskin, där stora mängder blod och blodplasma används och då patienten av det fått kronisk hepatit.

I 3 § patientförsäkringen står: Med behandlingsskada avses dock ej sjukdom, skada eller annan komplikation som är en följd av ett från medicinsk synpunkt nödvändigt risktagande för diagnostisering eller behandling av sådan sjukdom eller skada som obehandlad är livshotande eller innebär risk för svår invaliditet eller svårt lidande.

Den här paragrafen, herr talman, används för att motivera att patienter som exempelvis vid en operation behövt blodtransfusion och därigenom smittats med non A non B-hepatit, dvs. gulsot, inte erhåller ersättning för behandlingsskada, eftersom sjukdomen utan operation skulle ha inneburit risk för invaliditet eller svårt lidande. Så inte nog med att de på grund av behandlingen drabbats av en obotlig sjukdom, någon ersättning får de inte heller.

Nu är problemen bara det att man inte kan förutsätta att patienter som lider av en hjärtsjukdom och som rekommenderas operation får klart för sig eller ens blir informerade om att ingreppet – förutom den risk som själva ingreppet innebär – innebär risk för obotlig smitta på grund av nödvändig blodtransfusion. Dessutom är det ju inte heller så att alla som får blodtransfusioner smittas, och allas hepatit blir inte kronisk.

Enligt uppgift från patientskadenämnden är det ungefär en femtedel av patienterna som genomgått operation med hjärt-lungmaskin som får hepatit. Av dessa är det i sin tur 15–20 % vars hepatit blir kronisk. Exakt hur många personer det rör sig om har inte gått att få fram, men eftersom det rör sig om ganska exklusiva operationer och det bara är en tjugofemtedel av dem som genomgått operation av det här slaget som får kronisk hepatit, torde det inte röra sig om så väldigt många – som väl är.

Jämförelse kan göras med dem som smittats av HIV-virus genom blodtransfusioner. Även här rör det sig om människor som drabbats av en obotlig sjukdom till följd av en helt annan behandling. För dessa människor har särskilda utfästelser gjorts, och de har fått ersättning – om än låg – för behandlingsskada. Men när det gäller hepatit non A non B görs en helt annan bedömning.

För att ytterligare belysa patientskadenämndens snäva tolkningspraxis vill jag citera ur avslagsyttrandet från nämnden:

"Nämnden gör följande bedömning. Några möjligheter att konstatera om blod eller blodplasma innehåller non A non B-hepatitsmitta finns inte. Värmebehandling påverkar inte aktuellt virus. Vid den nödvändiga och omfattande hjärtoperationen med behandling i hjärt-lungmaskin finns alltid en viss risk för sådan smitta. Då risken således inte kan elimineras föreligger inte någon ersättningsbar behandlingsskada."

Vpk anser att det föreligger starka skäl för att undantagsbestämmelserna från vad som skall anses vara ersättningsbar behandlingsskada ändras. Människor vars behandling krävt blodtransfusion eller användning av hjärt-lungmaskin skall, om de drabbas av en obotlig sjukdom till följd av denna behandling, kunna få ersättning av patientförsäkringen, anser vi.

Om inte reglerna för ersättning kan ändras i försäkringen borde samma undantag göras som för HIV-smittade.

Det torde inte bli stora utgifter för det försäkringskonsortium som står bakom försäkringen. Dels rör det sig, som jag tidigare påpekat, inte om så många människor, dels lär det finnas goda skäl för att tro att det inte dröjer så länge innan det är möjligt att identifiera och oskadliggöra det virus som orsakat hepatit non A non B.

Slutligen finns det ytterligare ett argument som talar för att reglerna i patientförsäkringen bör ändras eller undantag göras så att människor som drabbas av obotlig gulsot till följd av en behandling får ersättning. Det dröjer i allmänhet lång tid innan det verkligen visar sig att en patient fått gulsot. Däremot uppvisar patienterna en rad diffusa symptom, som trötthet, mycket snart. Reglerna i patientförsäkringen säger att en skada skall anmälas senast inom tre år från det att skadan först visade sig. Det torde i de flesta fall vara omöjligt för de gulsotspatienter som det här rör sig om att göra detta.

En särbehandling av människor som drabbats av hepatit non A non B bör enligt vpk alltså göras så att ersättning för behandlingsskada utbetalas.

Jag vill härmed, herr talman, yrka bifall till reservationen till betänkandet LU30.

Anf. 142 GUNILLA ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag tänker i mitt anförande kommentera motion 1989/90:L608, där man säger att man vill ha till stånd en ändring av villkoren i patientförsäkringen vid behandlingsskada.

Ersättningsyrkanden från patienter, som har gått igenom operationer i s.k. hjärt-lungmaskiner, varvid stora mängder blod och blodplasma innehållande hepatit non A non B använts, och som till följd därav fått gulsot, avslås av patientskadenämnden. Motionärerna vill ha en ändring i villkoren, så att ersättning utgår även i dessa fall.

Skadeståndsansvar föreligger om skada har vållats genom fel eller försumelse. Skador som har uppstått till följd av ett från medicinsk synpunkt nödvändigt risktagande för diagnostisering eller behandling av livshotande sjukdomstillstånd undantas.

Motionärerna jämför med det förhållandet att det till patienter som har smittats med HIV-virus genom blodöverföringar kan utgå ersättning. Man kan inte testa om blod innehåller hepatit non A non B, vilket man kan med HIV-smitta. Utan operation har patienten inte någon chans att tillfriskna.

Patientförsäkringen är en enskild försäkring som tecknas mellan försäkringsgivarna å ena sidan och bl.a. staten och andra sjukvårdshuvudmän å andra sidan.

Utformningen kan därför inte styras av statsmakterna om man inte genom lagstiftning inför rätt till ersättning vid sådana skador. Det steget är utskottets majoritet inte beredd att förorda. Försäkringen är en ansvarsförsäkring, och man kan inte försäkra sig mot en känd risk.

Patientförsäkringen granskades 1989 av försäkringsinspektionen. Denna konstaterar i en promemoria att gränsdragningen mellan ersättningsbar och inte ersättningsbar skada innebär svåra medicinska avväganden. Enligt försäkringsinspektionen har stora möda lagts ned på den nuvarande utformningen av villkoren, som har ändrats i takt med att nya erfarenheter gjorts.

Utskottet för sin del saknar tillräckligt underlag för att kunna bedöma frågan men förutsätter att den samrådsgrupp som finns för bl.a. ändringar av försäkringsvillkoren noga överväger om den gjorda avgränsningen i de fall som motionärerna tar upp kan anses vara riktig. Försäkringsinspektionen anser också att patienternas inflytande i patientskadenämnden skall förstärkas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till lagutskottets hemställan i betänkande 1989/90:LU30 och avslag på reservationen.

Anf. 143 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Numera kan man genom värmebehandling eliminera riskerna när det gäller HIV-virus i blod och blodplasma. Men det kunde man inte för några år sedan. Då kunde människor bli smittade.

Som jag sade i mitt tidigare anförande är det vår förhoppning, och det hoppas man också inom den medicinska vetenskapen, att det inte skall dröja alltför många år tills det blir möjligt att isolera det non A non B-virus som ger upphov till obotlig gulsot. Anförda argument för att inte ge ersättning till de patienter som jag talade om tycker jag är ett dåligt argument.

Dessutom har vi inte krävt en direkt lagändring. Men staten, regeringen, kan naturligtvis – eftersom staten tillsammans med kommuner och landstingskommuner tecknar försäkringar, agera för att undantag skall göras för de patienter som har blivit smittade på det här sättet. Det är också precis vad vi har gett uttryck för i vår motion men som utskottets majoritet har motsatt sig.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

19 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande

1989/90:KU38 Allmänna val (prop. 1989/90:125 delvis) och

finansutskottets betänkande

1989/90:FiU35 Tilläggsbudget II inom civildepartementets område (prop. 1989/90:125 delvis).

Andre vice talmannen konstaterade att inga talare var anmälda.
(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

*Riksbankens för-
valtning år 1989*

20 § Riksbankens förvaltning år 1989

Föredrogs

finansutskottets betänkande

1989/90:FiU27 Riksbankens förvaltning år 1989 (redog. 1989/90:15 och 1989/90:19).

Anf. 144 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! Som bekant ser regeringen med sin ekonomiska politik ut att lyckas med konststycket att förena den svagaste tillväxten i något industriland med den snabbaste inflationen. Samtidigt växer underskottet i bytesbalansen med 20 miljarder kronor om året. 1991 väntas det motsvara 5 % av bruttonationalprodukten.

Hög inflationstakt och problem med bytesbalansen har länge kännetecknat Sveriges ekonomi. Regeringen har föreslagit många motmedel. Men de har i stort sett visat sig verkningslösa. Jag vill nu påstå att den viktigaste enskilda åtgärden för att nå framgång i kampen mot inflationen och för en fast växelkurs är att med olika institutionella medel stärka riksbankens oberoende.

När det gäller ekonomisk politik är det ofta svårt att på något slags vetenskaplig eller erfarenhetsmässig grund bevisa riktigheten av ett visst ställningstagande eller förslag. Men min rekommendation att stärka riksbankens oberoende grundas på såväl god teori som internationell erfarenhet. I den moderata kommittémotion som är upphovet till denna debatt finns det ett mycket belysande diagram som jag, om det inte hade varit så besvärligt, gärna hade visat som en ljusbild – till uppbyggelse för de få ledamöter som just nu är närvarande här i kammaren.

Men eftersom vi i huvudsak talar för protokollet nöjer jag mig med att hänvisa till motionen, där nämnda diagram visar sambandet mellan inflationstakten i ett land och graden av oberoende för centralbanken. Detta samband är praktiskt taget fullständigt. I ena änden grupperar sig länder med god ekonomisk utveckling och stor självständighet för riksbanken – t.ex. Tyskland, Schweiz, USA och Japan. I andra änden finns exempelvis Storbritannien, där Bank of England helt står under finansdepartementets kontroll och där det också har visat sig vara ovanligt svårt att få bukt med inflationsproblemen.

I många länder, bl.a. i Storbritannien och dess avläggare – om jag får använda det uttrycket – på andra sidan jordklotet, Australien och Nya Zeeland, diskuterar man nu om man skall ge resp. centralbank ökad självständighet. Den motivering som anförs är att detta är det säkraste sättet att värna valutans yttre och inre värde. Man talar om nödvändigheten av att isolera penningpolitiken mot inflytandet från politiker, som i trängda situationer gärna trycker mera sedlar.

I sitt utlåtande över den moderata motionen hänvisar finansutskottet till

161

statskuldspolitiska kommittén, vars förslag nyligen har omsatts i vissa förändringar beträffande Sveriges riksbank. Jag var själv ledamot av den kommittén och drev där krav som syftade just till ett förstärkt oberoende. Som ett resultat av den uppgörelse som träffades i kommittén, i vilken även ingick riksgäldskontorets överföring från riksdagen till finansdepartementet, togs några steg i rätt riktning. Bl.a. flyttades rätten att utse fullmäktiges ordförande från regeringen till fullmäktige, och riksbankschefens mandatperiod utsträcktes till fem år och frikopplades från riksdagens valperiod. Men enligt min mening räcker detta inte på långt när. I årets motion har vi framfört ett antal krav i syfte att stärka riksbankens självständighet och föra Sverige till den del av det förut nämnda diagrammet där ekonomisk balans och tillväxt råder.

Ett av våra krav har i praktiken blivit tillgodosett sedan motionen väcktes. Att uppgiften att utse ordförande i riksbanksfullmäktige flyttades från regeringen till de av riksdagen valda ledamöterna i fullmäktige kunde uppfattas som kritik mot att socialdemokraterna, trots att det uttryckligen är förbjudet för statsråd att sitta i riksbanksfullmäktige, hade utsett finansministerns närmaste man, statssekreterare Åsbrink, till fullmäktiges ordförande. Det får anses stå i strid med den underhandsuppgörelse som har träffats i statskuldspolitiska kommittén att den socialdemokratiska riksdagsgruppen, när valrätten övergick till riksdagen, ändå gav Erik Åsbrink förnyat förtroende. Detta har lett till en egendomlig sammanblandning av roller, där fullmäktiges ordförande har suttit och undertecknat kritiska remissyttranden över förslag som han ändå sedan som statssekreterare i oförändrat skick har vidarebefordrat till riksdagen.

Problemet löstes när Erik Åsbrink för någon tid sedan blev statsråd. Till hans efterträdare utsågs, i enlighet med våra principiella önskemål, en person som varken var departementstjänsteman eller riksdagsledamot.

Denna ordning anser vi bör utsträckas till att gälla samtliga ledamöter av fullmäktige. Vi föreslår vidare att den treåriga mandatperioden bör utsträckas till sju år, varvid en plats skall förnyas varje år. Dessutom önskar vi en precisering av den ändamålsparagraf som styr riksbankens verksamhet till att innehålla ett uttryckligt uppdrag att värna om kronans yttre och inre värde. För att säkerställa sambandet med riksdagen bör det slutligen finnas en formell föreskrift för riksbankschefen att vid vissa tillfällen under året framträda inför finansutskottet.

Herr talman! Finansutskottet tog preliminär ställning till motionen vid ett sammanträde den 17 april. Det blev avslag över hela linjen. Påföljande vecka skulle betänkandet slutjusteras. Samtidigt som jag hämtade majoritetens textförslag i mitt postfack, fann jag där ett konvolut från talmannen. Han ville att jag i egenskap av moderat gruppmedlem skulle lägga synpunkter på ett från statsrådet Erik Åsbrink inkommet utkast till kommittédirektiv, som hade det uttalade syftet att stärka riksbankens oberoende ställning.

Orsaken till detta något ovanliga samrådsförfarande uppgavs vara att riksbanken är ett riksdagens organ och att därför riksdagens ledning borde vara inkopplad vid tillsättandet av en utredning av detta slag. Jag hade inga svårigheter att komma fram till en positiv inställning. Utkastet till direktiv var i

stort sett kalkerat eller, om man så vill, plagierat på den moderata motionen. Lagt mig föredra några brottstycken ur utredningens tänkta direktiv:

”Empiriska studier visar ett möjligt samband mellan centralbankens grad av oberoende och inflationsutvecklingen i ett land – – –. Också teoretiska skäl kan anföras för att en centralbank med en hög grad av självständighet kan föra en framgångsrik kamp mot inflationen. I många länder där man valt en institutionell konstruktion av det här slaget har man också haft en god balans eller överskott i handeln med omvärlden.”

Och vidare:

”En av utredarens uppgifter bör vara att överväga möjligheterna att ange lagfästa ekonomisk-politiska mål för riksbankens verksamhet – – –. Utredaren bör även beskriva formerna för informationsutbyte och samråd mellan riksbanken, riksdagen och regeringen. Utredaren bör vara fri att föreslå ändringar vad gäller formerna för val av riksbanksfullmäktige och ordförande samt fullmäktiges sammansättning och mandatperiodens längd.”

Det var alltså exakt de krav som vi hade ställt i vår motion.

Vid utskottets slutjusteringssammanträde påföljande dag rådde viss förvirring. Men majoriteten hade bestämt sig för att fullfölja sitt preliminära ställningstagande, dvs. det avslag på den moderata motionen som vi nu finner i betänkande 27. När jag kom tillbaka till mitt arbetsrum fann jag ett meddelande från riksdagsdirektören att frågan om yttrande över utredningsdirektiven angående åtgärder för att förstärka riksbankens oberoende inte längre var aktuell.

Jag måste nu fråga finansutskottets socialdemokratiska talesman: Varför? Varför har regeringen dragit tillbaka redan färdigskrivna direktiv, som lämnats till riksdagen för samråd? Varför är det inte längre aktuellt att ta fram förslag för att stärka riksbankens oberoende – något som det ansvariga statsrådet anser vara så angeläget att den tilltänkte utredningsmannen skulle vara klar senast vid utgången av oktober i år?

Är skälet så enkelt som att finansutskottets socialdemokrater inte tålde den prestigeförlust det skulle innebära att på en veckas tid mellan det preliminära ställningstagandet och slutjusteringen genomföra en 180-gradig vändning och tillstyrka en moderat motion? Det borde ju egentligen inte vara så svårt, för sådana omprövningar har skett många gånger tidigare, t.ex. beträffande valutaregleringen och nu senast prisstoppet. Men å andra sidan kanske inte Roland Sundgren och hans kamrater klarar hur många sådana omvändelser som helst.

Eller är förklaringen hänsyn till LO, som tycks ha utsett riksbanken till sitt mest aktuella hatobjekt? Samma dag som utskottsbetänkandet slutjusterades fanns en debattartikel i Dagens Nyheter av LO-ekonomerna Dan Andersson och Per-Olof Edin, där dessa herrar pläderade för en politik med successiv depreciering av kronan och snabb inflation. Låt mig ge några belysande citat:

”Vi har nu en politik av guds nåde, ovanför medborgarnas kontroll sitter riksbanken och styr och korrigerar de misstag som begås på jorden. Men vilka värderingar och vilket ansvar och vilken människosyn finns här?

Vi menar att de tankar som förs fram i de mest skiftande sammanhang på en självständig riksbank strider mot grundlagens intentioner. I grundlagens

första paragraf står att all offentlig makt utgår från folket. Därför är redan de steg som tagits för att avskärma riksbanken från riksdagen tveksamma.”

Får jag fråga Roland Sundgren: Är förbindelserna mellan det socialdemokratiska partiet och LO nu så störda genom allehanda krispaket att regeringen inte vågar genomföra en åtgärd, trots att den vet att den är riktig och att det går att få en rejäl majoritet för den här i kammaren?

Oavsett orsaken till att direktiven dragits tillbaka, innebär det inträffade att dyrbar tid går förlorad. De åtgärder som den moderata motionen och Erik Åsbrinks direktivutkast var inne på förutsätter grundlagsändring, och det var därför som tidsramen för utredningsuppdraget måste bli så snäv som till oktober i höst.

Den samsaga om de försvunna utredningsdirektiven som jag här berättat är onekligen anmärkningsvärd. Men den kommer sannolikt att begravas i riksdagens protokoll, för att kanske någon gång upptäckas av en statsvetenskaplig forskare. Själv vet jag inte riktigt om jag skall skratta eller gråta. Regeringspartiets svårigheter att förena stridiga viljor kring en riktig politik kan te sig skrattretande för en oppositionsföreträdare. Men jag beklagar verkligen att utredningen inte blev tillsatt – inte bara för att det skulle ha inneburit ett bifall till min motion utan också för att det skulle vara mycket värdefullt för Sveriges nu så utsatta ekonomi.

Det inträffade är ytterligare ett exempel på regeringens svårigheter att gå från ord till handling i sin omläggning av den ekonomiska politiken. Annars har ju faktiskt de finansiella marknaderna utgjort något av ett undantag, en inte så politiskt uppmärksammas nisch, där avregleringen kunnat drivas ganska långt, som inom kredit- och valutapolitiken. Men bakslag har onekligen förekommit. Jag tänker på den av LO genomdrivna valpskatten, som efter kort tid visade sig så förödande att den nu avvecklas. Regeringens reträtt beträffande riksbankens ställning kan på sikt få ännu större negativa effekter.

Herr talman! Övriga borgerliga partier har i utskottet slutit upp bakom den moderata ståndpunkten – folkpartiet i en gemensam reservation och centerpartiet i ett särskilt yttrande. Jag vill nu i all vänlighet ge Roland Sundgren en liten varning. Ta inte i för kraftigt i försvaret för utskottets avslagsyrkande på den moderata motionen! Direktiven till en statlig utredning med samma inriktning finns i finansdepartementet, och de kanske blir aktuella på nytt, när penningvärdet försämrats ytterligare och underskottet i bytesbalansen fortsatt att växa med sina 20 miljarder per år.

Med det anförda yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 145 ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Först vill jag bara nämna några saker, eftersom vi behandlar ett betänkande där finansutskottet tillstyrker att riksbanksfullmäktige beviljas ansvarsfrihet för sin förvaltning under 1989 och också biträder fullmäktiges förslag till disposition av riksbankens resultat och till kompensation för det inkomstbortfall som staten lidit i samband med att huvudmannaskapet ändrades för mynttillverkningen. Utskottet föreslår således att riksdagen fastställer riksbankens balansräkning och resultaträkning.

Med anledning av redogörelsen för riksbanken har vi också tagit upp fyra

motioner som har avlämnats under den allmänna motionstiden. Det tycks vara så att många anser att riksdagen fortfarande har ett inflytande över riksbanken. Men vi har, vilket Lars Tobisson har varit inne på, helt nyligen stiftat en ny riksbankslag. Sådana frågor som bl.a. behandlas i de första motionerna, om avskaffandet av tioöringen som växelmynt, är alltså frågor som riksbanken ensam nu har att ansvara för. Där kan man säga att motionären Alf Wennerfors har blivit bönhörd. Den tredje maj, för mindre än en vecka sedan, beslutade riksbanksfullmäktige att tioöringen skall slopas och ersättas med en ny femtioöring som lägsta myntvalör. Indragningen av tioöringen kommer att ske tidigast den 1 juli 1992.

Detta gäller också den andra motionen av två socialdemokrater om att ett eventuellt nytt tiokronorsmynt skall ges ut i en helt nickelfri legering. Riksbanksfullmäktige har även här fattat beslut om att det nya tiokronorsmynt som kommer inom de närmaste tre åren skall utföras i en helt nickelfri legering.

Moderaten Ivar Virgin har lämnat en motion som också gäller riksbankens ansvarsområde, nämligen hur valutareserven skall vara uppbyggd. Riksdagen skall inte genom uttalande begränsa riksbanksfullmäktiges handlingsfrihet i detta avseende, varför den här motionen naturligtvis avstyrks och förhoppningsvis inte kommer tillbaka nu när det är riksbanken som har ansvaret för valutapolitiken. Det är grundlagsfäst. Det ser alltså, Lars Tobisson, ut som om det har gått mycket fort med riksbankens oberoende ställning. Det som Lars Tobisson tar upp är riktigt, eftersom han behandlar den reservation som finns fogad till betänkandet. I den vill reservanterna gå ett steg längre. Nu återoppar utskottsmajoriteten att riksdagen så sent som hösten 1988 har antagit nya lagar som reglerar riksbankens verksamhet. Det var lagar som föregjicks av ett omfattande utredningsarbete av den statskuldspolitiska kommitté som Lars Tobisson nämnde här. I motionen och reservationen har ytterligare frågor för att öka självständigheten tagits upp.

Det är riktigt, som Lars Tobisson påstår, att det har pågått en hel del diskussioner i finansdepartementet om att eventuellt tillsätta en ny utredning, inte minst med anledning av den internationella diskussion som förekommer om centralbankernas ställning och verksamhet. Men för dagen har det projektet avförts från finansdepartementets dagordning. Man anser där att det, eftersom de här frågorna nyligen har varit föremål för överväganden och vi från 1989 har fått en helt ny riksbankslag, inte finns någon anledning att vidta ytterligare åtgärder. I vissa av de frågor som tas upp, som samrådsförfaranden mellan riksbanken riksdagen, kan man gå motionärerna tillmötes utan att samrådsförfarandet formaliseras.

Lars Tobisson ställde några frågor till mig. Han undrade av vilken anledning vissa direktiv till ett kommittéuppdrag som var ute till diskussion drogs tillbaka. Det finns kanske anledning, som vi utskottsmajoriteten säger, att vänta något med ytterligare åtgärder, eftersom beslut nyligen har fattats om en ny riksbankslag. Men det innebär också ett problem att helt fjärma riksbanken från riksdagens kontroll. Det kan också ha vissa demokratiska aspekter.

Lars Tobisson citerade ut en debattartikel. Jag har lagt märke till att Lars Tobisson i sin motion anser att uppdrag som riksdagsledamot inte bör vara

förenligt med ledamotskap i riksbanksfullmäktige. Det antyds av Lars Tobisson att politiker kan göra det litet för lätt för sig, nämligen att resonemangen handlar om att riksbanken enbart trycker upp sedlar.

Som jag uppfattar det kan det finnas en del tankegångar bakom den här motionen och reservationen om att demokratin upplevs som för mjuk då de riktiga ekonomiska besluten skall fattas. Dem skall vi överlåta på ekonomisk expertis som, vilket står någonstans i motionen, har den teoretiska och praktiska erfarenheten av ekonomiska frågor. Det finns alltså vissa demokratiska aspekter på en sådan här fråga. Även om detta är frågor som vi med tanke på den internationella integrationen har anledning att uppmärksamt följa, finns det anledning att ta det litet lugnare.

Jag går väl Lars Tobisson något till mötes om jag på det här litet mjuka sättet yrkar avslag på reservationen om ett ytterligare oberoende för riksbanken och bifall till finansutskottets hemställan i betänkande nr 27.

Anf. 146 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! Jag konstaterar att Roland Sundgren faktiskt tog varning och gick ut mycket löst, får vi väl säga, i försvaret för utskottets ställningstagande. Det är inte så konstigt, för en kritik som skulle anföras mot vår motion och mot reservationen skulle också till 100 % träffa de tilltänkta utredningsdirektiven, som inte bara var något löst utkast som flöt omkring i finansdepartementet utan som av det ansvariga statsrådet hade delgivits riksdagens talman för samråd. Det gör man inte med det allra första utkastet på området.

Jag skulle bara vilja säga till Roland Sundgren att det självklart inte är fråga om att frikoppla riksbanken från riksdagens kontroll. Tvärtom. Det är såväl min uppfattning som den uppfattning som kom till uttryck i utredningsdirektiven, att riksbanken fortfarande skall vara ett riksdagens verk som riksdagen har ett ansvar för. Men den kontroll som riksdagen skall utöva, skall vi utöva på det vis som vi normalt verkar på, nämligen genom att diskutera riktlinjerna för penningpolitiken samt ange vissa normer och mål som bör följas. Sedan gäller det, menar jag, att överlämna åt en självständig ledning för riksbanken att utifrån dessa demokratiskt fastställda kriterier föra en politik som värnar valutans yttre och inre värde. Det är som sagt den modell som man alltmer får klart för sig skall eftersträvas om man vill nå resultat på det här området.

Jag nöjer mig också med att konstatera att Roland Sundgren med stort eftertryck sade att det för dagen inte är aktuellt med förändringar av det här slaget. Jag noterar detta. Jag skulle bara vilja tillägga att detta är en sak som faktiskt brådskar.

Det sker förändringar mycket snabbt runt omkring oss, och förändringar händer mycket snabbt med Sveriges ekonomi. Försämringen går raskt, och det vore önskvärt att vi inte fick ett dröjsmål på tre år, vilket faktiskt blir fallet om vi försitter tillfället att åstadkomma grundlagsändringar redan till hösten.

Anf. 147 ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Lars Tobisson tog upp frågan om att riksdagen sätter upp normer och mål för riksbanken. Det står också i reservationen att riksdagen

kan sätta upp som ett sådant mål att riksbanken skall ha till uppgift att värna om kronans yttre och inre värde. Det är i och för sig ett viktigt och bra mål, men det finns så många andra viktiga mål för den ekonomiska politiken.

Om man alltför mycket preciserar sådana här mål för riksbanken, kan det leda till att andra mål eftersätts, exempelvis den fulla sysselsättningen, så att arbetslösheten blir en variabel som den övriga ekonomiska politiken och finanspolitiken kan ha svårt att parera.

Även om den här frågan är väckt med tanke på den snabba internationalisering som sker i ekonomin, tror jag att man ändå inte får bli fartblind utan att det är viktigt att se att det kan finnas vissa problem. Jag tror att det är viktigt att observera att det kan finnas falluckor.

När vi nyligen har fattat beslut om en ny riksbankslag, tror jag att vi kan fundera litet till innan vi går ett steg längre.

Anf. 148 LARS TOBISSON (m):

Herr talman! Låt mig bara få påpeka att när jag talar om normer och riktlinjer som skall anges av riksdagen, tänker jag inte på det som jag menar skall skrivas in i grundlagen, för det behöver vi inte upprepa. Det står där och behöver inte behandlas från ena året till det andra.

Jag tänker mig självfallet att vi liksom hittills i våra betänkanden om den allmänna ekonomiska politiken klarar ut vad som gäller på det penningpolitiska området, vad som just nu är aktuellt, om det är att vi behöver försöka balansera upp ett underskott i bytesbalansen, så att vi prioriterar det yttre värdet, eller om det är något annat som skall tas fram.

Detta är sådant som vi kan diskutera. Vi kan, genom de besök som jag menar att riksbankschefen skall avlägga i finansutskottet på vissa tider inför de här ställningstagandena, säkerställa att riksdagen verkligen har hand om ledningen i de principiella frågorna.

Roland Sundgren vågar inte riktigt, åtminstone inte i dag, lämna uppdraget till riksbanken att försvara valutans yttre och inre värde, därför att det finns så många andra ekonomisk-politiska mål som är betydelsefulla, och Roland Sundgren nämner sysselsättningen. Men det är faktiskt på det sättet att riksbanken inte har sysselsättningen som sin uppgift. Dess uppgift är att sköta vår penningpolitik, kredit- och valutapolitiken.

Den avvägning som skall göras med all annan ekonomisk politik, bl.a. syftande till att hålla uppe sysselsättningen, vilar någon annanstans. Den vilar ytterst här i riksdagen, och det är sedan riksdagens uppdrag till regeringen att svara för finanspolitik, arbetsmarknadspolitik och sådana saker. Denna uppdelning i skilda avdelningar för finanspolitiken och penningpolitiken har vi all anledning att lära oss, för det är just själva finessen med vad jag har pläderat för, ett starkt oberoende för riksbanken.

Anf. 149 ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! Lars Tobisson har ju tillhört statskuldspolitiska kommittén, och vad jag förstår av de diskussioner som förts där och som också fördes när vi antog den nya riksbankslagen har just detta med att man preciserar riksbankens ändamål varit en svår avvägningsfråga, just med tanke på att målen för den ekonomiska politiken och de medel som man använder i den

ekonomiska politiken, av vilka penningpolitiken är ett, skiftar över tiden. Detta är därför en fråga som man ordentligt måste fundera över.

Jag räknar med att vi kommer att få anledning att fortsätta fundera ett tag till. Vi har nu ändå en ny riksbankslag som innebär ett steg på den väg som Lars Tobisson vill gå.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

21 § Anslag till investeringar, m.m.

Föredrogs
finansutskottets betänkande
1989/90:FiU34 Tilläggsbudget II inom finansdepartementets område (prop.
1989/90:125 delvis).

Anf. 150 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Finansutskottets betänkande 34 gäller tilläggsbudget II inom finansdepartementets område. Jag skall försöka att helt kort beröra två områden där.

Byggnadsstyrelsen har begärt ytterligare 230 milj. kr., efter att tidigare ha fått 1 100 miljoner – inte 1,1 miljon som det råkade stå i det ursprungliga budgetförslaget. Nu kommer man alltså igen och begär ytterligare 230 miljoner. Problemet är att man har förbrukat bara 376 miljoner under första halvåret. De 724 milj. kr. som är kvar tycker vi moderater att man böra kunna klara sig på under andra halvåret, även om byggnadskostnaderna har ökat en del.

Dessutom skall byggnadsstyrelsen i framtiden finansiera sina investeringar med upplåning och inte via budgetmedel. Därför anser vi moderater att det inte behövs något tilläggsanslag utan att man kan använda de 724 miljonerna under resten av budgetåret.

Det andra området är kompensation för arbetsmiljöavgift med 280 milj.kr. Vi moderater har konsekvent arbetat emot införandet av arbetsmiljöavgiften. Därför anser vi helt naturligt att något tilläggsanslag inte heller nu behövs. Med detta yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2.

Anf. 151 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Arbetsmiljöavgiften, som riksdagen beslutade om våren 1989, har en dubbel uppgift. I det korta perspektivet är uppgiften att åstadkomma en åtstramning som medverkar till att dämpa överhettningen i Sveriges ekonomi. I det något längre perspektivet, och då avser jag från och med andra halvåret 1990, är uppgiften att skapa möjligheter för människor som i dag är förtidspensionerade eller långtidssjukskrivna att återgå till ett meningsfullt arbete och därmed öka utbudet av arbetskraft.

Att, som utskottsmajoriteten föreslår, utge kompensation för arbetsmiljöavgiften omöjliggör självfallet avgiftens första uppgift, att bidra till att

dämpa överhettningen i ekonomin. Det är anledningen till att vi i centern går emot denna kompensation.

Därmed yrkar jag bifall till reservation 3 i nu aktuellt betänkande.

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

Anslag till investeringar, m.m.

Anf. 152 MARIANNE CARLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka avslag på de tre reservationerna och bifall till utskottets hemställan.

Betänkandet består av två delar som gäller dels investeringar, dels arbetsmiljöavgiften. För investeringar begärs ett tilläggsanslag på 230 miljoner som behövs dels med tanke på kostnadsutvecklingen på byggmarknaden, dels för vissa nyförvärv såsom Sagerska huset.

I motion Fi49, som Lars Tobisson har skrivit, är det väl ett missförstånd, för där sägs att investeringsavgiften skulle vara orsak till de ökade byggkostnaderna. Investeringsavgiften har funnits i bara ett år – den var 10 % under knappt ett år och har nu stigit till 30 %. Det är ju en väldigt kort tid, och inverkan har varit ganska marginell på de totala byggkostnaderna.

Avsikten med investeringskatten har faktiskt varit att styra över byggande från kontor till bostäder. Som det står i betänkandet betalar ju inte heller staten någon investeringskatt.

Beslutet om inköp och ombyggnad av Sagerska huset ställde sig alla partier bakom i överläggningar med regeringen.

I reservation 1 tar moderaterna också upp det faktum att byggnadsstyrelsen endast har använt en tredjedel av sitt anslag. Utskottets majoritet har förståelse för detta, och vi avstyrker därför motionen. Det är ju inte så konstigt att utgifterna ibland är litet ojämnt fördelade över året och ibland även mellan åren. Detta är faktiskt en av anledningarna till att vi successivt inför treårsbudgetar. Jag yrkar avslag på den reservationen.

Vi hade för ett år sedan en diskussion om arbetsmiljöavgifterna i samband med att de infördes. Det finns därför ingen anledning att ta upp den frågan igen.

I årets budgetproposition nämns att statligt finansierad verksamhet skall kompenseras. Det har vi alltså, Ivar Franzén, redan ställt oss bakom. I budgetpropositionen annonserades också vad som skulle stå i tilläggspropositionen.

Det gäller just nu statsbidragsfinansierad verksamhet. Det handlar om löner till grundskolor. Grundskolor har ju inte på något sätt någon möjlighet att ta ut ökade avgifter eller att öka klasstorleken för att kompensera sig för de ökade utgifterna. Jag yrkar avslag även på reservationerna 2 och 3.

Anf. 153 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Jag vill bara till Marianne Carlström säga att investeringsavgiften för byggen självfallet påverkar byggnadskostnaderna i regionen.

Dessutom vill jag peka på att jag tycker att byggnadsstyrelsen skulle kunna klara sig på de 724 milj. kr. som den har kvar för det andra halvåret. Man hade under det första halvåret förbrukat pengar för endast ungefär ett kvartal.

Marianne Carlström säger också att investeringsavgiften inte har påverkat byggnadskostnaderna särskilt mycket i Stockholmsregionen. Däremot tycks

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

Anslag till investeringar, m.m.

den ha verkat mycket snabbt i Göteborgsregionen. Avgifterna var nämligen där införda mellan kl. 9.05 och 11.00 en torsdag, och sedan var regeringen nöjd med den insatsen.

Anf. 154 MARIANNE CARLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag sade inte att investeringsavgiften inte hade någon betydelse utan att den hade en marginell betydelse.

Investeringsavgiften i Göteborgsområdet infördes i februari, och den gäller fortfarande.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 maj.)

22 § Beslut om fortsatt ärendebehandling onsdagen den 16 maj

Kammarens beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid arbetsplennum onsdagen den 16 maj.

23 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framstälts

den 8 maj

1989/90:595 av *Ingbritt Irhammar* (c) till justitieministern om permissions- och frigångsreglerna inom kriminalvården:

Rikskriminalen har hittills inga spår efter bankir K G Jansson som rymde från Svartsjöanstalten utanför Stockholm vid en permission den 1 maj. Jansson är dömd för grov förskingring till fängelse. Detta ekonomiska brottmål anses vara det mest omfattande hittills i svensk kriminalhistoria. För närvarande vet ingen var K G Jansson befinner sig. Myndigheterna misstänker att han lämnat landet. Trots denna misstanke har ingen efterlysning via Interpol skett.

Under fängelsetiden har Jansson fått nytt pass som han tillåtits förfoga över, vilket troligen har underlättat rymningen. Frikostiga permissions- och frigångsregler i kombination med bristande kontroller för de brottslingar som begått mycket allvarliga brott gör det tämligen enkelt att avvika. Det finns flera exempel på liknande händelser.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag ställa följande fråga till justitieministern:

Ämnar regeringen vidta några åtgärder med anledning av händelser av denna typ och i så fall vilka?

den 9 maj

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990

1989/90:596 av *Håkan Hansson* (c) till statsrådet Erik Åsbrink om kapitaltäckningsreglerna och kreditförsäkringsbolagen:

I samband med att riksdagen förra hösten antog nya kapitaltäckningsregler för banker och andra kreditinstitut i enlighet med den s.k. Baselkommitténs förslag, beslutades på förslag av regeringen tillfälliga övergångsregler för krav på kapitaltäckning vid fordringar på försäkringsföretag till utgången av 1990.

Skälen för dessa övergångsbestämmelser var att närmare klarlägga vad EGs slutliga ställningstagande blir vad gäller att undanröja de konkurrensnackdelar för kreditförsäkringsbolag i förhållande till kreditinstitut som införandet av Baselkommitténs kapitaltäckningsregler kommer att innebära. Näringsutskottet uttalade enhälligt, i samband med sitt beslut om förlängning av nuvarande övergångsbestämmelser, att ansträngningar bör göras för att en mera tillfredsställande lösning skall komma till stånd som undanröjer snedvridande effekter på konkurrenssituationen.

Mot bakgrund av att gällande beslut endast gäller innevarande år frågar jag:

I avvaktan på EGs slutliga utvärdering – kommer regeringen att i god tid före innevarande års utgång att förelägga riksdagen förslag som tills vidare undanröjer den missgynnade ställning ur kapitaltäckningssynpunkt som införandet av de nya kapitaltäckningsreglerna skulle innebära för kreditförsäkringsbolagen?

24 § Kammaren åtskildes kl. 22.54.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Onsdagen den 9 maj

1 § Justering av protokoll	1
2 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 4 maj	1
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU27	1
Näringsutskottets betänkande NU7	2
Näringsutskottets betänkande NU25	3
Näringsutskottets betänkande NU28	3
3 § Meddelande om samlad votering	3
4 § Statliga företag	4
Näringsutskottets betänkande NU35	
Debatt	
Per Westerberg (m)	
Hadar Cars (fp)	
Per-Ola Eriksson (c)	
Rolf L Nilson (vpk)	
Loui Bernal (mp)	
Lennart Pettersson (s)	
Industriminister Rune Molin	
Sten-Ove Sundström (s)	
Bengt Hurtig (vpk)	
<i>Beslut fattades under 6 §</i>	
5 § Bioteknik, m.m.	41
Jordbruksutskottets betänkande JoU9	
Lagutskottets betänkande LU31	
Debatt	
Karl Erik Olsson (c)	
Ingvar Eriksson (m)	
Anders Castberger (fp)	
Annika Åhnberg (vpk)	
Andre vice talmannen (om sammanträdet fortsättning under kvällen)	
Roy Ottosson (mp)	
Margareta Winberg (s)	
Bengt Harding Olson (fp)	
Karin Starrin (c)	
Elisabeth Persson (vpk)	
Elisabet Franzén (mp)	
Inger Hestvik (s)	
Tredje vice talmannen (om debattreglerna)	
Anders Nordin (mp)	
<i>Beslut fattades under 6 §</i>	
6 § Beslut	90

	Näringsutskottets betänkande NU35	90	Prot. 1989/90:118
	Jordbruksutskottets betänkande JoU9	91	9 maj 1990
	Lagutskottets betänkande LU31	93	<hr/>
7 §	Ändring i 1980 års fördrag om internationell järnvägstrafik (CO-TIF)	93	
	Lagutskottets betänkande LU40		
	Beslut	93	
8 §	Äktenskaps- och arvsrättsliga frågor	93	
	Lagutskottets betänkande LU23		
	Debatt		
	Charlotte Cederschiöld (m)		
	Martin Olsson (c)		
	Elisabeth Persson (vpk)		
	Elisabet Franzén (mp)		
	Lennart Andersson (s)		
	Kent Carlsson (s)		
	Beslut	115	
9 §	Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden	116	
10 §	Ajournering för middagsuppehåll	116	
11 §	Återupptagna förhandlingar	116	
12 §	Fotografifrågor	117	
	Lagutskottets betänkande LU24		
	Debatt		
	Lola Björkquist (fp)		
	Elisabeth Persson (vpk)		
	Gunilla Andersson (s)		
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>		
13 §	Vissa skadeståndsfrågor	119	
	Lagutskottets betänkande LU25		
	Debatt		
	Ewy Möller (m)		
	Bengt Harding Olson (fp)		
	Martin Olsson (c)		
	Elisabet Franzén (mp)		
	Lennart Andersson (s)		
	Elisabeth Persson (vpk)		
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>		
14 §	Vissa fastighetsrättsliga frågor	130	
	Lagutskottets betänkande LU26		
	Debatt		
	Carl G Nilsson (m)		
	Ulla Orring (fp)		
	Owe Andréasson (s)		
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>		
15 §	Sakrättsliga frågor	138	
	Lagutskottets betänkande LU27		
	Debatt		
	Allan Ekström (m)		

	Bengt Harding Olson (fp)	
	Martin Olsson (c)	
	Elisabet Franzén (mp)	
	Lennart Andersson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
16 §	Översyn av lagen om ekonomiska föreningar	146
	Lagutskottets betänkande LU28	
	Debatt	
	Lola Björkquist (fp)	
	Martin Olsson (c)	
	Elisabet Franzén (mp)	
	Anita Jönsson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
17 §	Skadeståndsansvaret vid atom- och oljeskador	152
	Lagutskottets betänkande LU29	
	Debatt	
	Martin Olsson (c)	
	Rolf L Nilson (vpk)	
	Elisabet Franzén (mp)	
	Lennart Andersson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
18 §	Vissa försäkringsfrågor	157
	Lagutskottets betänkande LU30	
	Debatt	
	Elisabeth Persson (vpk)	
	Gunilla Andersson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
19 §	Allmänna val	160
	Konstitutionsutskottets betänkande KU38	
	Tilläggsbudget II inom civildepartementets område	160
	Finansutskottets betänkande FiU35	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
20 §	Riksbankens förvaltning år 1989	161
	Finansutskottets betänkande FiU27	
	Debatt	
	Lars Tobisson (m)	
	Roland Sundgren (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
21 §	Anslag till investeringar, m.m.	168
	Finansutskottets betänkande FiU34	
	Debatt	
	Rune Rydén (m)	
	Ivar Franzén (c)	
	Marianne Carlström (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 maj</i>	
22 §	Beslut om fortsatt ärendehantering onsdagen den 16 maj	170

23 § Anmälan om frågor

1989/90:595 av Ingbritt Irhammar (c) om permissions- och frígångsreglerna inom kriminalvården	170
1989/90:596 av Håkan Hansson (c) om kapitaltäckningsreglerna och kreditförsäkringsbolagen	171

Prot. 1989/90:118
9 maj 1990
